

ΤΕΙ ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

**ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΕΠΙΔΟΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ:
ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ**

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: Α. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΑ: ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΓΙΑΠΙΤΖΟΓΛΟΥ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	3482
----------------------	------

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

- Τι ενδείξεις παρέχουν τα ομαδοποιημένα στατιστικά στοιχεία.

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

- Μέγεθος και κατηγορία των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων.
- Φορολογία του τουριστικού προϊόντος και των επιχειρήσεων.
- Μοναδιαίο κόστος εργασίας.
- Δημόσια και ιδιωτική υποδομή.
- Γεωγραφική θέση της Ελλάδας.
- Φυσικοί πόροι.
- Αρχαιολογική και πολιτιστική κληρονομιά.
- Εποχικότητα.
- Ευρώ και ανταγωνιστικότητα: πιθανές επιπτώσεις στον τουριστικό τομέα.

ΟΙ ΕΠΗΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΑΠΟ ΤΟ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΤΗΣ 11^{ΗΣ} ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2001

- Διαπιστώσεις.
- Δυνητική ευκαιρία και πολιτική.

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΤΙΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΡΙΕΣ ΧΩΡΕΣ

- Εισαγωγή.
- Ισπανία.
- Τουρκία.
- Ελλάδα.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

- Αφίξεις, διανυκτερεύσεις και μέση διάρκεια παραμονής.
- Αφίξεις τουριστών κατά μέσο ταξιδιού.
- Χώρες προέλευσης τουριστών.
- Εποχικότητα του ελληνικού τουρισμού.
- Γεωγραφική κατανομή του ελληνικού τουρισμού.
- Επιδόσεις κατά νομό.
- Εσωτερικός τουρισμός.
- Συμπεράσματα.

ΕΠΙΔΟΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ: ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

- Τάσεις.
- Προβλέψεις για το 2003.
- Κατευθύνσεις τουριστικής πολιτικής.

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

ΓΕΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

- Διαμονή.

- Ξενοδοχεία.
- Ενοικιαζόμενα δωμάτια.
- Κατασκηνώσεις.
- Τουριστικές επαύλεις.
- Παράνομα ενοικιαζόμενα δωμάτια.

ΜΗ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

- Μεταφορές.
- Απασχόληση.

ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

- Εγκαταστάσεις ελλιμενισμού και αγκυροβολίας.
- Κέντρα θαλασσοθεραπείας – ιαματικές πηγές.
- Συνεδριακές εγκαταστάσεις.
- Γήπεδα γκολφ.
- Ορεινά καταφύγια.
- Χιονοδρομικά κέντρα.

Η ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΑΦΙΞΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

- Εξέλιξη της εποχικότητας των αφίξεων τουριστών στα σύνορα.
- Αύξηση αφίξεων και εποχικότητα.

ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΑ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ

- Αφίξεις και διανυκτερεύσεις σε ξενοδοχειακά και συναφή καταλύματα.
- Μέση διάρκεια παραμονής αλλοδαπών τουριστών.
- Εποχικότητα στα καταλύματα ανά περιφέρεια.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΜΕΙΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑΣ

- Εγχώριος τουρισμός στην Ελλάδα.

ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΕΝΗ ΣΕ ΜΗΝΕΣ

ΣΕΝΑΡΙΑ ΑΜΒΛΥΝΣΗΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑΣ

- Σενάρια άμβλυνσης της εποχικότητας του διεθνούς τουρισμού στην Ελλάδα.
- Σενάρια άμβλυνσης της εποχικότητας του εγχώριου τουρισμού.
- Συνολικές δυνατότητες από την άμβλυνση της εποχικότητας του τουρισμού.
- Διαχρονική εξέλιξη του τουρισμού και άμβλυνση της εποχικότητας.

ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΜΒΛΥΝΣΗΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑΣ

ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

- Έννοια – χαρακτηριστικά οικοτουρισμού.
- Ελληνική αγορά.
- Υποδομή – ανωδομή.
- Παραδοσιακοί οικισμοί.
- Κάστρα.
- Οργανωτικά χαρακτηριστικά των κυριότερων οικοτουριστικών δραστηριοτήτων.
- Περίπατοι – ορειβασία.
- Κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις επιμέρους μορφών οικοτουρισμού.
- Ανάλυση ελληνικής αγοράς και δυνατότητες ανταπόκρισης στη ζήτηση.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

- Συνεδριακός – εκθεσιακός τουρισμός.
- Ελληνική αγορά.
- Τουρισμός – ταξίδια κινήτρων.
- Κοινωνικοοικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις.
- Σημασία και δυνατότητες ανάπτυξης του συνεδριακού τουρισμού στην Ελλάδα.
- Προοπτικές – προβλήματα – συμπεράσματα.
- Πολιτική – προτάσεις – λύσεις.

ΧΡΟΝΟΜΕΡΙΣΤΙΚΗ ΜΙΣΘΩΣΗ (TIME SHARING)

- Εισαγωγή.
- Οργάνωση – λειτουργία.
- Χωροθέτηση – εγκαταστάσεις – εξυπηρετήσεις.
- Επιπτώσεις της χρονομεριστικής μίσθωσης στον τουρισμό της Ελλάδας.
- Συμπεράσματα.

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

- Έννοια, στόχοι και χαρακτηριστικά του αγροτουρισμού.
- Μορφές (είδη) αγροτουρισμού.
- Ιπποτουρισμός – κνηγητικός τουρισμός.
- Μορφές αγροτουρισμού για ανάπτυξη.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΥΓΕΙΑΣ

- Τα κυριότερα χαρακτηριστικά και οι διαφορετικοί τύποι του τουρισμού υγείας.
- Απαραίτητη υποδομή και εγκαταστάσεις για την ανάπτυξη του τουρισμού υγείας.
- Ελληνική αγορά.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

- Χαρακτηριστικά του τουρισμού τρίτης ηλικίας.
- Δραστηριότητες και επιπτώσεις.

- Γ' ηλικία και τουρισμός με κρουαζιερόπλοιο.
- Ελληνική αγορά.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΑΡΑΧΕΙΜΑΣΗΣ

- Χαρακτηριστικά και επιπτώσεις του τουρισμού παραχείμασης.
- Η ελληνική αγορά και προοπτικές ανάπτυξης.
- Συμπεράσματα – προτάσεις.

ΓΥΜΝΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

- Χαρακτηριστικά και επιπτώσεις του γυμνιστικού τουρισμού.
- Ελληνική αγορά.
- Συμπεράσματα και προτάσεις.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

- Εισαγωγή.
- Πολιτιστικός τουρισμός και συναυλίες.
- Γλυπτική και ζωγραφική στην Ελλάδα.
- Άλλα μνημεία.
- Θέατρο και τουρισμός.
- Συμπεράσματα – προτάσεις.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

- Προοπτικές εξέλιξης.
- Η αγορά της κρουαζιέρας.
- Η αγορά του yachting.
- Η ιστιοπλοΐα ως εξειδικευμένη μορφή θαλάσσιου τουρισμού.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ

- Έννοια, χαρακτηριστικά και μορφές του τουρισμού περιπέτειας.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

- Μορφές τουρισμού κατά προτεραιότητα.
- Συστήματα – πλέγματα μορφών τουρισμού.
- Συμπεράσματα.
- Η ελληνική πραγματικότητα.
- Προοπτικές.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διεθνής οικονομία οδηγήθηκε στον 21^ο αιώνα από τρεις βιομηχανίες «υπερ-υπηρεσιών»: την τεχνολογία της πληροφορικής, τις επικοινωνίες και τον **τουρισμό**. Πράγματι, ο κλάδος του τουρισμού, ο νεώτερος σχετικά τομέας παραγωγής για όλες σχεδόν τις οικονομίες του κόσμου, σημείωσε τις δύο τελευταίες δεκαετίες τους υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης, μεταξύ των άλλων κλάδων και συνέβαλε σημαντικά στην εισροή συναλλάγματος, στη δημιουργία θέσεων εργασίας και στην περιφερειακή ανάπτυξη πολλών χωρών.

Ο ελληνικός τομέας, αν και αποτελεί έναν απ' τους σημαντικότερους παράγοντες της ελληνικής οικονομίας με περισσότερο από 18% συμμετοχή στο ΑΕΠ, με εισαγωγή συναλλάγματος περισσότερο των 9 δις. δολαρίων και σημαντική συμμετοχή στη δημιουργία θέσεων εργασίας, εξακολουθεί, παρά τα όποια βήματα έχουν γίνει, ν' αντιμετωπίζεται από την πολιτεία ως ένας δευτερεύων οικονομικός παράγοντας.

Η πορεία του ελληνικού τουριστικού τομέα ακολούθησε ένα μοντέλο ανάπτυξης χωρίς κανένα προγραμματισμό εκ μέρους του κράτους, αλλά στηρίχθηκε στην επιχειρηματική διάθεση και στις συνθήκες ζήτησης που επικράτησαν κάθε φορά τα τελευταία σαράντα χρόνια. Η συμβολή της πολιτείας σε αυτή την πορεία ήταν η δημιουργία κάποιων έργων υποδομής, η παροχή επενδυτικών κινήτρων τα οποία, κατά γενική ομολογία, δεν πέτυχαν στους στόχους τους, αλλά και η ανάληψη επιχειρηματικής δραστηριότητας μέσα στον κλάδο (π.χ. Ξενία).

Οι μεταβολές στις συνθήκες ανταγωνισμού που σημειώθηκαν τα τελευταία χρόνια έφεραν στην επιφάνεια τις αδυναμίες του ελληνικού τουριστικού κλάδου και οδήγησαν στη μείωση του μεριδίου αυτού στη διεθνή τουριστική αγορά. Οι αφίξεις των τουριστών στην Ελλάδα σημείωσαν, μακροχρόνια, ανοδική τάση. Η μεγαλύτερη αύξηση των αφίξεων σημειώθηκε τη δεκαετία του 1980, ενώ η αντίστοιχη της δεκαετίας του 1990 ήταν σημαντικά μικρότερη. Έτσι το μερίδιο του ελληνικού τουρισμού στον ευρωπαϊκό και γενικότερα στο διεθνή τουρισμό σημείωσε καθοδική πορεία τα τελευταία χρόνια. Η εξήγηση της πορείας αυτής βρίσκεται στους παράγοντες που προσδιορίζουν το κόστος και γενικά την ποιότητα του τουριστικού προϊόντος που προσφέρεται στη διεθνή αγορά. Προκειμένου λοιπόν η χώρα μας να βελτιώσει την ανταγωνιστικότητα του τουριστικού της προϊόντος, χρειάζεται να πάρει τις απαραίτητες αποφάσεις με βάση την επικρατούσα σήμερα κατάσταση στη διεθνή τουριστική αγορά, αλλά και τις τάσεις οι οποίες διαφαίνονται σε αυτή.

ΤΙ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΠΑΡΕΧΟΥΝ ΤΑ ΟΜΑΔΟΠΟΙΗΜΕΝΑ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Σύμφωνα με τα προσωρινά στοιχεία της ΕΣΥΕ και τα στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού για τις αφίξεις αλλοδαπών τουριστών κατά το έτος 2001, η Ελλάδα καταλαμβάνει την 15^η θέση στην παγκόσμια κατάταξη των χωρών υποδοχής. Η αύξηση του συνόλου των αφίξεων αλλοδαπών κατά το διάστημα Ιανουαρίου-Δεκεμβρίου 2001, σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του 2000, έφτασε το +7,16% με 14.033.378 αφίξεις. Οι αεροπορικές αφίξεις αλλοδαπών το 2001 ήταν αυξημένες κατά +2,88%, έναντι του 2000 και αποτέλεσαν το 79,83% του συνόλου των αφίξεων.

Στις ξενοδοχειακές μονάδες το 2001 πραγματοποιήθηκαν συνολικά 61.576.209 διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών (αύξηση 0,43% έναντι του 2000). Οι Έλληνες εξακολουθούν ν' αποτελούν σημαντικό μέγεθος ζήτησης, δεδομένου ότι πραγματοποίησαν 14.983.243 διανυκτερεύσεις, ενώ οι αλλοδαποί 46.636.293.

Οι εισπράξεις από τουριστικές υπηρεσίες κατά το 2001 έφτασαν τα 10.248 εκ. ευρώ (ή 9.121 εκ. δολάρια), παρουσιάζοντας αύξηση κατά 1,9% έναντι του 2000, σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος. Με βάση τον σχετικό πίνακα του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, η Ελλάδα κατατάσσεται έτσι στην 10^η θέση από άποψη τουριστικών εισπράξεων.

Το ενεργό ξενοδοχειακό δυναμικό της χώρας είναι σήμερα 601.034 κλίνες σε 8.209 ξενοδοχειακές μονάδες. Υπάρχουν ακόμη 30.643 θέσεις κατασκήνωσης και 949 οικίσκοι σε 351 campings, που μπορούν να φιλοξενήσουν άλλα 94.776 άτομα.

Προβλήματα ορισμών και σχετικώς χαμηλή ποιότητα στατιστικών πληροφοριών, συνιστούν μείζονα εμπόδια στην συγκριτική μελέτη επιδόσεων του τουριστικού τομέα της Ελλάδας και των διαφόρων χωρών γενικότερα. Η χαμηλή ποιότητα των στατιστικών πληροφοριών αποτελεί χαρακτηριστικό του συνόλου σχεδόν των εκφάνσεων της παρουσίας και λειτουργίας του τουριστικού τομέα. Είναι χαρακτηριστικό εν προκειμένω, η κατά 90% περίπου προς τα πάνω πρόσφατη αναθεώρηση του εισρέοντος στη χώρα μας τουριστικού συναλλάγματος. Ασφαλώς, απόκλιση τέτοιας εκτάσεως μεταξύ πραγματικότητας και στατιστικών στοιχείων που την «απεικονίζουν», είναι απίθανο να συναντήσει κανείς σε άλλες διαστάσεις της τουριστικής δραστηριότητας, όπως είναι η υφισταμένη συνολική παραγωγική δυναμικότητα σε αριθμό κλινών, ο αριθμός αφίξεων αλλοδαπών τουριστών, ο αριθμός επισκεπτών χωρίς διανυκτέρευση, ο συνολικός αριθμός διανυκτερεύσεων αλλοδαπών και ημεδαπών, ο αριθμός απασχολουμένων, κ.ο.κ. Ωστόσο, απαιτείται ιδιαίτερη προσοχή, κυρίως όταν εξετάζονται τα θέματα διαχρονικώς. Τα σοβαρότερα προβλήματα ακριβείας εν προκειμένω, εντοπίζονται στον αριθμό των καταλυμάτων και των διανυκτερεύσεων. Για προφανείς λόγους ο αριθμός των διανυκτερεύσεων αποτελεί καλύτερο φυσικό μέτρο της εκδηλούμενης ζήτησης τουριστικών υπηρεσιών, σε σύγκριση με τον αριθμό των αφίξεων, αλλά υποδεέστερο της πραγματοποιούμενης τουριστικής δαπάνης. Παρόλ' αυτά, συνήθως ο αριθμός των διανυκτερεύσεων καταγράφει ακριβέστερα τις επικρατούσες τάσεις, αλλά και αυτό το ίδιο το μέγεθος της ζήτησης, λόγω της συγκριτικώς ατελέστερης καταγραφής του εισρέοντος συναλλάγματος.

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

Η εκτίμηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας με την ανάλυση των τάσεων και του μεριδίου στη διεθνή αγορά τουρισμού, είναι το κλειδί για τη διάγνωση του ελληνικού τουρισμού. Το μερίδιο του ελληνικού τουρισμού στον ευρωπαϊκό και γενικότερα στον διεθνή τουρισμό, σημείωσε καθοδική πορεία τα τελευταία χρόνια. Η εξήγηση της πορείας αυτή βρίσκεται στους παράγοντες που προσδιορίζουν το κόστος και γενικά την ποιότητα του τουριστικού προϊόντος που προσφέρεται στη διεθνή αγορά.

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα του τουριστικού προϊόντος διακρίνονται σε *οικονομικούς*, όπως είναι το μέγεθος των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων, το κόστος παραγωγής, η φορολογία, η συναλλαγματική πολιτική, το κόστος ζωής, το μοναδιαίο κόστος εργασίας, κ.α. και σε *ποιοτικούς*, όπως είναι η δημόσια και ιδιωτική υποδομή, η ανωδομή, η αρχαιολογική και πολιτιστική κληρονομιά της χώρας, η γεωγραφική της θέση, η εποχικότητα, κ.α.

Η εξέταση των παραγόντων που επηρεάζουν την ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουριστικού προϊόντος σε σχέση με το αντίστοιχο προϊόν των ανταγωνιστριών χωρών έδειξε τα παρακάτω:

ΜΕΓΕΘΟΣ ΚΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΤΩΝ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Το μέσο μέγεθος των καταλυμάτων επηρεάζει τόσο την απόδοση αυτών, όσο και την ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών. Με κριτήριο το μέγεθος οι ελληνικές επιχειρήσεις υστερούν. Η Ελλάδα (73 κλίνες ανά κατάλυμα για το 2000) εμφανίζεται να υπερτερεί μόνο έναντι της Γαλλίας και Ιταλίας, ενώ υστερεί δραματικά τόσο έναντι της Ισπανίας (170), όσο και των λοιπών αμεσότερα ανταγωνιστριών χωρών, οι οποίες διαθέτουν μέσα μεγέθη ξενοδοχειακού δυναμικού υψηλότερα των 200 κλινών. Το 80% των ελληνικών ξενοδοχειακών επιχειρήσεων απασχολεί μέχρι 50 εργαζόμενους. Το μικρό αυτό μέγεθος αποτελεί εμπόδιο τόσο στη μείωση του κόστους, όσο και στη βελτίωση των παρεχόμενων υπηρεσιών. Πρόσφατη εμπειρική έρευνα έδειξε ότι οι μεγαλύτερες επιχειρήσεις του κλάδου επιτυγχάνουν μεγαλύτερη απόδοση ιδίων κεφαλαίων αφού επιτυγχάνουν αποτελεσματικότερη λειτουργία και διαχείριση. Η σύνθεση των κατηγοριών των ξενοδοχείων αποτελεί επίσης ένδειξη για την ποιότητα των υπηρεσιών που προσφέρουν. Τα ελληνικά ξενοδοχεία είναι συγκεντρωμένα στη Γ' κατηγορία.

Το συμπέρασμα που θα μπορούσε να διατυπωθεί εν προκειμένω, με βάση την παραδοχή ότι το μεγαλύτερο μέγεθος προσφέρει κατά μέσο όρο καλύτερης ποιότητας συνολικό προϊόν φιλοξενίας, είναι αρνητικό για την χώρα μας. Όχι μόνο στο μέσο μέγεθος των ξενοδοχειακών μονάδων υστερεί, αλλά και στο ποσοστό των ανωτέρας κατηγορίας κλινών (πολυτελείας, Α', και Β') είναι ουραγός.

ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Η φορολογία του τουριστικού προϊόντος αποτελεί βασικό παράγοντα που μπορεί να επηρεάσει την ζήτησή του. Έτσι, διαφορές που υπάρχουν στον τομέα αυτό μεταξύ των διαφόρων τουριστικών προορισμών, επηρεάζουν την επιλογή του τουρίστα μεταξύ αυτών. Το επιχείρημα ότι η φορολογία τουρισμού αποτελεί ένα μέσο χρηματοδότησης έργων υποδομής, τα οποία βελτιώνουν την παραγωγικότητα του κλάδου, δεν φαίνεται να έχει ισχυρή βάση. Αντίθετα, τα επιχειρήματα τα οποία καλούν τις φορολογικές αρχές να λάβουν σοβαρά υπόψη τους την οικονομική σημασία του τουρισμού και τις παρενέργειες που η φορολογία προκαλεί, συνοψίζονται στα παρακάτω:

1. Οι φόροι αυτοί στρεβλώνουν την ανταγωνιστική θέση μεταξύ διαφόρων προορισμών.
2. Επειδή η ζήτηση του τουριστικού προϊόντος είναι ελαστική, η επιβολή του φόρου είναι δυνατόν να οδηγήσει σε μείωση, παρά σε αύξηση των συνολικών εσόδων από αυτή την πηγή.
3. Οι έμμεσοι φόροι που επιβάλλονται στο τουριστικό προϊόν προκαλούν άνιση φορολογική μεταχείριση, μεταξύ αυτού και οποιουδήποτε άλλου εξαγόμενου προϊόντος, αφού το τελευταίο απαλλάσσεται απ' το φόρο.

Σύμφωνα με το Διεθνές Συμβούλιο Τουρισμού και Ταξιδιών (ΔΣΤΤ), οι φόροι που επιβάλλονται στο τουριστικό προϊόν έγιναν ένας απ' τους αυξανόμενης σημασίας παράγοντες αύξησεως των λειτουργικών δαπανών της τουριστικής βιομηχανίας, γεγονός που έκανε τη φορολογία να έχει σήμερα ένα σημαντικό μερίδιο στο συνολικό κόστος ταξιδιού (14,3%). Το μερίδιο της φορολογίας τουρισμού στα διεθνή φορολογικά έσοδα ανέρχεται σήμερα στο 10,4%, με προοπτική ν' ανέλθει στο 11% το 2006. Οι αεροπορικές μεταφορές δεν επιβαρύνονται με ΦΠΑ, αλλά επιβάλλεται σ'

αντές μια μεγάλη ποικιλία τελών. Το υψηλό μερίδιο του αεροπορικού εισιτηρίου στο συνολικό κόστος των διακοπών, σε συνδυασμό με τη υψηλή ελαστικότητα ζήτησης του τουριστικού προϊόντος ως προς την τιμή, κάνει τη ζήτησή του εξαρτώμενη σε μεγάλο βαθμό απ' τις μεταβολές στις τιμές των εισιτηρίων. Η χώρα μας, πριν τη μεταφορά του αεροδρομίου απ' το Ελληνικό στα Σπάτα, επέβαλε τρεις κατηγορίες τελών στις αερομεταφορές. Το τέλος χρήσης αεροδρομίου, το τέλος διαδρομής και το τέλος εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης αεροδρομίων. Κατετάσσεται όγδοη στη σειρά, με το υψηλότερο βάρος, μεταξύ δεκαεννέα ευρωπαϊκών χωρών. Η μεταφορά του αεροδρομίου της Αθήνας στα Σπάτα, οδήγησε στην αναδόμηση των αεροπορικών τελών που επιβάλλονται στον ταξιδιώτη και τις αεροπορικές εταιρίες. Η αναδόμηση αυτή είχε ως αποτέλεσμα τη σημαντική αύξηση των τελών που επιβάλλονται στις αεροπορικές εταιρίες και σε μικρότερη αύξηση των τελών που επιβάλλονται άμεσα στον ταξιδιώτη και αναγράφονται στο εισιτήριο. Η αύξηση της άμεση επιβάρυνσης για τον επιβάτη, συνίσταται στην αύξηση του τέλους για την ανάπτυξη αεροδρομίων (το σπατόσημο), καθώς και στην επιβολή δύο νέων τελών, εξυπηρέτησης αεροδρομίου και υπηρεσιών ασφαλείας. Τα τέλη προσγείωσης και στάθμευσης αεροπλάνων αυξήθηκαν περίπου κατά 8 φορές, ενώ σ' αυτά προστέθηκαν και νέες επιβαρύνσεις. Οι παραπάνω επιβαρύνσεις κάνουν το αεροδρόμιο των Σπάτων το δεύτερο πιο ακριβό αεροδρόμιο, μετά το αεροδρόμιο του Manchester, στην Ευρώπη. Για τις αεροπορικές εταιρίες το νέο αεροδρόμιο είναι περίπου 2,5 φορές ακριβότερο απ' το αεροδρόμιο της Ρώμης και 2 φορές απ' το αεροδρόμιο της Βαρκελώνης. Είναι αναμενόμενο, αν όχι ολόκληρο το βάρος των νέων επιβαρύνσεων αλλά σημαντικό μέρος αυτών, να μετακλιθεί στις τιμές των αεροπορικών εισιτηρίων. Σ' αυτή την περίπτωση θα πληγεί βαρύτατα η ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, δεδομένης της υψηλής ελαστικότητας ζήτησης γι' αυτό. Η φορολογία των γραφείων ταξιδίων και τουριστικών πρακτόρων, εξαιτίας της ιδιαιτερότητας που παρουσιάζουν, επιβάλλεται στην Ε.Ε. Οι τουριστικές επιχειρήσεις, με εξαίρεση ένα πολύ μικρό αριθμό, επιβαρύνονται με τον υψηλότερο φορολογικό συντελεστή (40%), επειδή οι μετοχές τους δεν διαπραγματεύονται στο Χρηματιστήριο Αξιών. Η χώρα μας επιβαρύνει την τιμή του δωματίου με συντελεστή ΦΠΑ 8%, έναντι 7% της Ισπανίας και 5% της Πορτογαλίας. Το τουριστικό προϊόν στη χώρα μας επιβαρύνεται, εκτός απ' το ΦΠΑ, από ένα μεγάλο αριθμό τοπικών φόρων και επιβαρύνσεων, οι οποίες και αυξάνουν το φορολογικό βάρος που επιβάλλεται σ' αυτό, αλλά και κάνουν τη διαχείρησή τους πολύπλοκη και δαπανηρή. Τα παραπάνω χαρακτηριστικά του ελληνικού φορολογικού συστήματος, το κατατάσσουν στην τελευταία θέση μεταξύ των φορολογικών συστημάτων των ανταγωνιστριών χωρών. Πράγματι, σύμφωνα με το The Global Competitiveness Report του World Economic Forum, η επιχειρηματική κοινότητα πιστεύει ότι το φορολογικό σύστημα δεν προάγει την ανταγωνιστικότητα των ελληνικών επιχειρήσεων.

ΜΟΝΑΔΙΑΙΟ ΚΟΣΤΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η χώρα μας μειονεκτεί σημαντικά έναντι της Ισπανίας, Πορτογαλίας και Γαλλίας ως προς το μοναδιαίο κόστος εργασίας, γεγονός που επηρεάζει αρνητικά την ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουριστικού προϊόντος. Η Ιταλία, παρά το γεγονός ότι είναι πιο ακριβή από τη χώρα μας, δέχεται μεγαλύτερο αριθμό επισκεπτών εξαιτίας της εύκολης πρόσβασης που έχουν οι κάτοικοι των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης σ' αυτή.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Τα κέντρα υποδοχής και διαμετακόμισης της χώρας μας (αεροδρόμια, λιμάνια, σιδηροδρομικοί σταθμοί, κ.α.) προσφέρουν χαμηλής ποιότητας υπηρεσίες. Είναι μικρά και ελλιπή σε σχέση με τον όγκο των διακινούμενων τουριστών. Οι καθυστερήσεις που σημειώνονται στα αεροδρόμια της χώρας αμβλύνουν σε σημαντικό βαθμό την όποια θετική εικόνα έχει σχηματίσει ο ξένος τουρίστας για τη χώρα μας. Στον τομέα της γενικής υποδομής, με άριστα το 7, η χώρα μας βαθμολογείται με 2,86, βρίσκεται δηλαδή στην τελευταία θέση έναντι όλων των ανταγωνιστριών χωρών.

Από την άλλη πλευρά, αποτελεί γενική διαπίστωση ότι η ποιότητα των ελληνικών καταλυμάτων, των υψηλών τουλάχιστον κατηγοριών, θεωρείται ικανοποιητική, χωρίς βέβαια να λείπουν οι εξαιρέσεις, είτε αυτές είναι θετικές είτε αρνητικές. Το ισχύον σύστημα κατηγοριοποίησης των ξενοδοχείων δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της διεθνούς αγοράς, αφού στηρίζεται μόνο σε κριτήρια που έχουν σχέση με το μέγεθος του ξενοδοχείου και όχι με την ποιότητα κατασκευής του. Η προσπάθεια που έχει γίνει μέχρι σήμερα για μετακίνηση του βάρους της ξενοδοχειακής υποδομής σε υψηλότερες κατηγορίες ήταν ανεπαρκής. Κύριο πρόβλημα λοιπόν για τη χώρα μας είναι η αύξηση του μεριδίου των ξενοδοχείων Β' κατηγορίας σε βάρος αυτών της Γ', με παράλληλη αναβάθμιση της ποιότητας.

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Η μεγάλη απόσταση που βρίσκεται η χώρα μας σε σχέση με τις ανταγωνίστριες χώρες, Ισπανία, Πορτογαλία και Ιταλία από τις πηγές προέλευσης των τουριστών, την θέτει σε μειονεκτική θέση έναντι αυτών. Η Ελλάδα είναι η χώρα του αεροπορικού τουρισμού αφού το 75-80% των επισκεπτών της χρησιμοποιούν το αεροπλάνο ως μεταφορικό μέσο. Το μεγαλύτερο μέρος αυτών έρχεται με πτήσεις charter, γεγονός που δείχνει τη μεγάλη εξάρτηση της χώρας από τους tour operators.

ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

Τα μοναδικά φυσικά χαρακτηριστικά της χώρας μας αποτελούν την αναγκαία συνθήκη για την τουριστική της ανάπτυξη. Το συγκριτικό όμως αυτό πλεονέκτημα της Ελλάδας δεν είναι και ικανό από μόνο του να δημιουργήσει το τουριστικό προϊόν, σε τιμή, ποιότητα και μορφή που απαιτούν οι συνθήκες του διεθνούς ανταγωνιστικού περιβάλλοντος. Η χώρα μας περιορίστηκε στο δώρο της φύσης, χωρίς στηριζόμενη σ' αυτό να προχωρήσει στην προσφορά ενός βελτιωμένου και διαφοροποιημένου προϊόντος.

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ

Η ιστορία, απ' τη δική της πλευρά, δώρισε στη χώρα μας μοναδική αρχαιολογική, πολιτιστική και καλλιτεχνική κληρονομιά. Τα στοιχεία αυτά έρχονται να ικανοποιήσουν τα άτομα που έχουν ως κυρίαρχο στοιχείο επιλογής ενός τόπου προορισμού την κλασική κουλτούρα και την επιμόρφωση. Ο παράγοντας αυτός δεν έχει προβληθεί όσο και όπως θα έπρεπε, με αποτέλεσμα να μην αξιοποιείται ανάλογα. Η αξιοποίησή του θα έδινε ένα σοβαρό προβάδισμα στη χώρα μας έναντι των ανταγωνιστριών της, οι οποίοι προσφέρουν και αυτοί «ήλιο και θάλασσα», υστερούν όμως στον πολιτιστικό τομέα.

ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑ

Η φύση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, σε συνδυασμό με τη γεωγραφική θέση της χώρας μας, οδηγούν στη μεγάλη εποχικότητα που το χαρακτηρίζει, με αρνητικές συνέπειες στο κόστος και την ποιότητα αυτού. Η χώρα μας παρουσιάζει τον υψηλότερο βαθμό εποχικότητας μεταξύ των ανταγωνιστριών χωρών, γεγονός που τη θέτει σε μειονεκτική θέση έναντι αυτών.

ΕΥΡΩ ΚΑΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ: ΠΙΘΑΝΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ

Πιθανές Θετικές Επιπτώσεις

Ο διεθνής τουρισμός, θεωρούμενος απ' την σκοπιά της πηγής προελεύσεως των τουριστών, είναι προφανές ότι προάγεται συγκριτικώς περισσότερο από άλλες κατηγορίες δαπανών, όχι μόνο λόγω της διευκόλυνσεως που παρέχει το κοινό νόμισμα, αλλά και λόγω της καλύτερης οικονομικής καταστάσεως, ως παρόντος και ως μέλλοντος, που εξασφαλίζει ο ενιαίος οικονομικός χώρος για τους κατοικούντες αυτόν. Η αύξηση των ατομικών εισοδημάτων και ενδεχομένως της απασχολήσεως που συνεπάγεται ο ταχύτερος μέσος ρυθμός οικονομικής μεγεθύνσεως, σε συνδυασμό με την μεγαλύτερη βεβαιότητα που συνοδεύει από μακροπροθέσμου απόψεως την απόκτηση των εν λόγω εισοδημάτων, θ' αποτελέσει ισχυρή πηγή μιας σταθερότερης διαχρονικής αυξήσεως τουριστικών υπηρεσιών. Οι εμπειρικές ενδείξεις εν προκειμένω είναι ενθαρρυντικές. Με εισοδηματική ελαστικότητα ζήτησεως τουριστικών υπηρεσιών μεγαλύτερη της μονάδας, η οποία προφανώς θ' αυξηθεί εξαιτίας της ενισχύσεως του αισθήματος βεβαιότητας των καταναλωτών για την συνεχή αύξηση των μελλοντικών τους εισοδημάτων, η προοπτική για την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα είναι αισιόδοξη. Ωστόσο, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η διατήρηση μεριδίου στην αγορά είναι ευχερέστερη όταν η εν λόγω αγορά ως σύνολο μεγεθύνεται.

Οι χώρες προορισμού, οι οποίες έχουν μεγάλη τουριστική εξάρτηση από τις χώρες της ΟΝΕ για τον ίδιο λόγο θα είναι καταρχήν οι πλέον ευνοημένες. Η Ελλάδα κατατάσσεται μεταξύ αυτών, αφού το 70-75% περίπου των συνολικών τουριστικών εισροών έχουν προέλευση την ΕΕ, με την προβλεπόμενη δε διεύρυνση το ποσοστό αυτό πιθανότατα θα υπερβεί το 85%. Το θετικό μακροοικονομικό αποτέλεσμα επί της ζήτησεως τουριστικών υπηρεσιών δεν συνεπάγεται κατά κάποιο τρόπο κανενός είδους αυτόματη αντίστοιχη αύξηση του τουριστικού προϊόντος στην χώρα μας. Το ευμενές μακροοικονομικό περιβάλλον παρέχει απλώς δυνατότητες, η αξιοποίηση των οποίων απαιτεί ανταγωνιστική αναβάθμιση της ολικής ποιότητας του προϊόντος, καθώς επίσης και τιμή ανταγωνιστική για την συγκεκριμένη ποιότητα.

Ευμενείς επιδράσεις όμως, θα ασκηθούν και απ' την πλευρά της προσφοράς, απ' την πλευρά των επιχειρήσεων. Ειδικότερα, πρέπει να επισημανθούν τα ακόλουθα, τα οποία έχουν αυξημένη βαρύτητα για την ελληνική τουριστική και δη ξενοδοχειακή επιχείρηση:

Οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις θα ευρεθούν με βελτιωμένη διαπραγματευτική ισχύ, διότι θα εκλείψει ο κίνδυνος, τον οποίο αξιοποιεί συνήθως ο ταξιδιωτικός πράκτορας προς ίδιον όφελος. Η κάθαρση του τοπίου από την άποψη αυτή, θα συμβάλει ώστε οι συμφωνίες να βασίζονται στα πραγματικά δεδομένα προσφοράς και ζήτησης, όπως αυτά προσδιορίζονται από τα εισοδήματα των καταναλωτών και το κόστος παραγωγής (για δεδομένη ποιότητα) της ξενοδοχίας.

Αν και οι τιμές των πακέτων είναι φυσικό να διαφοροποιούνται μεταξύ χωρών και προορισμών, λόγω διαφορών στο προϊόν και στην διαδρομή του ταξιδιού, η διαφάνεια θα καταστήσει πιο δύσκολη την άσκηση πολιτικής διαφορισμού τιμών στις διάφορες εθνικές αγορές.

Η αύξηση της σπουδαιότητας του Ευρώ στις διεθνείς συναλλαγές, θα μειώσει τον συναλλαγματικό κίνδυνο για τις ευρωπαϊκές τουριστικές επιχειρήσεις (δανεισμός σε Ευρώ, κτλ.) και επομένως, το κόστος που συνεπάγεται η ασφάλιση του σχετικού κινδύνου.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η σύγκλιση των οικονομικών όσον αφορά στον πληθωρισμό και τα δημοσιοοικονομικά ελλείμματα, θα μειώσει τα επιτόκια δανεισμού και θα μειώσει το κόστος επενδύσεως και λειτουργίας των τουριστικών – και ιδίως ξενοδοχειακών – επιχειρήσεων.

Ο ενιαίος οικονομικονομισματικός χώρος θ' αποτελέσει κίνητρο για αύξηση του βαθμού συγκεντρώσεως των επιχειρήσεων και ένταση του ανταγωνισμού. Η τάση για δημιουργία αλυσίδων στον ξενοδοχειακό κλάδο θα αυξηθεί, καθώς και η τάση για δημιουργία ταξιδιωτικών γραφείων με πανευρωπαϊκή ή και παγκόσμια εμβέλεια. Οι τάσεις αυτές θα αυξήσουν τον ανταγωνισμό, θα μειώσουν το κόστος λειτουργίας και θα μειώσουν τις τιμές για τους καταναλωτές. Η μείωση των τιμών θ' αποτελέσει πρόσθετο ενισχυτικό παράγοντα της ζήτησης τουριστικών υπηρεσιών. Ωστόσο, τόσο σε επίπεδο ταξιδιωτικών γραφείων, όσο και σε επίπεδο ξενοδοχειακών επιχειρήσεων, τα περιθώρια κέρδους θα υποστούν πιθανότατα πιέσεις, με συνέπεια η άνηση του κλάδου να συμβαδίζει με όχι ικανοποιητικά, ή ακόμη και με δυσμενή οικονομικά αποτελέσματα για τις επιχειρήσεις. Αυτό επισημαίνει την ανάγκη για έγκαιρο εκσυγχρονισμό και προσαρμογή του ξενοδοχειακού κλάδου στην Ελλάδα, ώστε η αναγκαία ποιοτική αναβάθμιση να συνδυαστεί με μείωση του κόστους ανά εξυπηρετούμενο πελάτη και αύξηση του ρυθμού των προορισμών μαζικού τουρισμού. Το τελευταίο είναι αναγκαίο, προκειμένου να επιτευχθεί αύξηση της τουριστικής μάζας, χωρίς περαιτέρω επιβάρυνση του περιβάλλοντος στις ήδη ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές.

Στις θετικές επιπτώσεις πρέπει να ενταχθεί και ο «ανταγωνισμός τιμής» μέσω της συναλλαγματικής πολιτικής (για τις χώρες της ΟΝΕ), διότι τοιουτοτρόπως ο ανταγωνισμός καθίσταται σαφέστερος και αναδεικνύονται τα πραγματικά στοιχεία της σχετικής ανταγωνιστικής θέσεως των διαφόρων χωρών. Η, μέσω της υποτιμήσεως, απόκτηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος συσκοτίζει την εικόνα των πραγματικών στοιχείων, που δομούν μονιμοτέρας φύσεως ανταγωνιστικό πλεονέκτημα, όπως είναι το κόστος παραγωγής, η ποιότητα των υπηρεσιών σε όλο το φάσμα δραστηριοτήτων που παράγουν το τουριστικό προϊόν και λειτουργεί ανασταλτικά στην ανάληψη των αναγκαίων προσπαθειών εκ μέρους του κράτους και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

Πιθανές Αρνητικές Επιπτώσεις

Οι εκτός ΟΝΕ μεσογειακές χώρες, ευρωπαϊκές και μη, δεν υπόκεινται σε περιορισμούς θεσμικούς ή άλλης φύσεως, διατηρήσεως ισοτιμιών σε επίπεδα ανταποκρινόμενα προς τις σχετικές αγοραστικές δυνάμεις, ή άλλους συναφείς δείκτες. Ως εκ τούτου, ελλοχεύει ο κίνδυνος για όλες τις μεσογειακές χώρες της ΟΝΕ, απ' την μονομερή πλέον δυνατότητα των λοιπών μεσογειακών χωρών να διατηρούν χαμηλές πραγματικές συναλλαγματικές ισοτιμίες (υποτιμημένα νομίσματα). Βεβαίως, προς το παρόν τουλάχιστον, οι χώρες αυτές αποτελούν σχετικά φθηνούς προορισμούς λόγω χαμηλού κόστους εργασίας. Αν δε μέχρι τώρα δεν έχει καταστεί έντονα αισθητή η απειλή, αυτό οφείλεται: (α) σε εξωγενείς παράγοντες που λειτούργησαν

αποτρεπτικά στην εισροή τουριστών στους εν λόγω προορισμούς και (β) στα φυσικά και ιστορικοπολιτιστικά χαρακτηριστικά των τουριστικών υπηρεσιών, όχι μόνο της Ελλάδας αλλά και της Ιταλίας και Ισπανίας, τα οποία εξακολουθούν να λειτουργούν ως μαγνήτες εξουδετέρωσης σε ικανό βαθμό την επίσης μαγνητική ισχύ του παράγοντα «τιμή».

Συμπεράσματα

Έχει επανειλημμένως τονισθεί, ότι το Ευρώ, και ως ενιαίο νόμισμα και ως ΟΝΕ, θα ευνοήσει ιδιαίτερα την αύξηση της ζήτησης τουριστικών υπηρεσιών, λόγω της συγκριτικώς υψηλής εισοδηματικής ελαστικότητας που την χαρακτηρίζει, σε συνδυασμό με την πιθανολογούμενη επιτάχυνση του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης. Η ζήτηση τουριστικών υπηρεσιών εκτιμάται ότι θα υπερβεί αισθητά την μακροχρόνια τάση για λόγους εισοδηματικούς, καθότι το ευρώ θα εξασφαλίζει ορισμένες οικονομίες σε χρήμα και χρόνο για τον κάτοικο της ΟΝΕ που ταξιδεύει προς άλλη χώρα-μέλος της ΟΝΕ, ενώ η ένταση του ανταγωνισμού πιθανότατα θα μειώσει την τιμή του πακέτου. Απ' το άλλο μέρος, οι τουριστικές επιχειρήσεις και πρωτίστως οι ξενοδοχειακές, θα έχουν τη δυνατότητα δανεισμού με ευνοϊκούς όρους, μειώνοντας μ' αυτόν τον τρόπο τόσο το κόστος λειτουργίας, όσος και το κόστος επενδύσεως. Η δυνατότητα ωστόσο αυτή δεν αποτελεί αυτόματο αποτέλεσμα. Ελλειμματικές χώρες όπως η Ελλάδα, θα χρειάζεται ενδεχομένως να δανείζονται με δυσμενείς όρους (αύξηση κινδύνου λόγω υπερδανεισμού), αδυνατούσες τοιουτοτρόπως ν' αξιοποιήσουν το θεωρητικό πλεονέκτημα που παρέχει η δημιουργία της ΟΝΕ.

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΑΠΟ ΤΟ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΚΟ ΕΠΕΙΣΟΔΙΟ ΤΗΣ 11^{ης} ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2001

ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

Η ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας κατά το παρελθόν έτος, σε μέσο παγκόσμιο επίπεδο, αναμενόταν να σημειώσει αισθητή επιβράδυνση για δύο λόγους. Πρώτον, εξαιτίας της επιβραδύνσεως του ρυθμού αναπτύξεως της παγκοσμίου οικονομίας και ιδίως των χωρών που αποτελούν κύριες πηγές προελεύσεως διεθνών τουριστών, όπως είναι οι ΗΠΑ, η Ιαπωνία, η Γερμανία και άλλες δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Ο δεύτερος λόγος αναφέρεται στην ιδιαίτερος μεγάλη αύξηση του διεθνούς τουρισμού κατά το 2000, η οποία εκτιμάται σε 7% περίπου, έναντι μέσου ρυθμού της παρελθούσης δεκαετίας της τάξεως του 4,3%. Ο εξαιρετικά υψηλός αυτός ρυθμός αναπτύξεως αποδίδεται εν μέρει και στη χρονική μετάθεση διακοπών από πολλούς, προκειμένου να παρευρεθούν σε εορταστικές εκδηλώσεις συνδεδεμένες με την απαρχή του 21^{ου} αιώνα (την οποία περιέργως μετέθεσαν, ώστε να συμπέσει με το τέλος του 20^{ου} αιώνα).

Οι αφίξεις στην Ελλάδα υπελείφθησαν αισθητά της δυναμικής του παγκοσμίου διεθνούς τουρισμού, αφού ο μέσος ρυθμός αυξήσεως ήταν μόλις 3,2%, δηλαδή μικρότερος ακόμη και του ρυθμού με τον οποίο αυξήθηκε ο τουρισμός στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο (3,6%). Ο προβληματισμός για την ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουριστικού προϊόντος δεν φαίνεται να έχει προκαλέσει κατά κάποιο τρόπο ανησυχία στην ολιγορούσα πολιτική προϊσταμένη αρχή του τουριστικού τομέα, που φαίνεται να εξακολουθεί να είναι παγιδευμένη στις παρωχημένες κλαδικές αναπτυξιακές αντιλήψεις. Πρόσφατα δημοσιεύματα του ημερήσιου τύπου αναφέρονταν σε κυβερνητική πρόθεση αναζωογονήσεως χειμαζομένων παραδοσιακών βιομηχανικών κλάδων, μέσω των «υπό αναμόρφωση» αναπτυξιακών

κινήτρων. Εάν αυτό είναι αληθές, θα πρόκειται περί μιας απ' τις χειρότερες οπισθοδρομήσεις στο πεδίο της αναπτυξιακής πολιτικής και προοπτικής, διότι δεν θα σπαταληθούν απλώς πολύτιμοι κρατικοί πόροι – που ούτως ή άλλως σπαταλώνται – αλλά θα ανοιχτεί νέο κεφάλαιο στην βιομηχανική ιστορία της χώρας, με λαμπρές σελίδες νεοπροβληματικών επιχειρήσεων, με απρόβλεπτες συνέπειες και για την αξιοπιστία του πιστωτικού συστήματος.

Η αδράνεια των υπευθύνων για την άσκηση της τουριστικής πολιτικής είναι ανεπίτρεπτη, ενόψει του καλπάζοντος ρυθμού με τον οποίο αυξάνεται ο τουρισμός στην γειτονική Τουρκία. Σημειωτέον, ότι στις «ευρωπαϊκές» χώρες της Ανατολικής Μεσογείου (Τουρκία, Ισραήλ, Κύπρος) ο διεθνής τουρισμός αυξήθηκε στην ίδια δεκαετή περίοδο με μέσο ετήσιο ρυθμό 7,1%, έναντι παγκοσμίου ρυθμού 4,3% και ελληνικού 3,2%!

Πρέπει να σημειωθεί ότι η τουριστική αναπτυξιακή υστέρηση της Ελλάδος, δεν παρατηρείται μόνον έναντι της Τουρκίας (7,2%) και των λοιπών ανταγωνιστριών χωρών της Ανατολικής Μεσογείου (Αίγυπτος 7,8%, Ισραήλ 8,6%, Κύπρος 5,6%), αλλά και έναντι ανταγωνιστριών χωρών του Ευρωπαϊκού Νότου, όπως η Ιταλία (4,4%) και η Πορτογαλία (4,2%).

ΔΥΝΗΤΙΚΗ ΕΥΚΑΙΡΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η κρίση στον τουριστικό τομέα, την οποία προκάλεσε βασικώς η ανασφάλεια των πτήσεων, όπως επιβεβαιώνεται και απ' τα στοιχεία, έπληξε περισσότερο χώρες και περιοχές που εξαρτώνται σε υψηλότερο βαθμό απ' το αεροπλάνο, ως μέσο μεταφοράς των επισκεπτών. Η εξέλιξη αυτή είναι φυσικό να έχει ιδιαίτερα δυσμενή συνεπαγόμενα για τον ελληνικό τουριστικό τομέα, όχι μόνο λόγω της εξάρτησης της εισροής του διεθνούς τουριστικού πλήθους απ' το αεροπλάνο για την μετακίνησή του, αλλά επίσης διότι η κρίση ασφάλειας έχει συμπέσει με περίοδο κατά την οποία η ζήτηση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος, όπως αυτή διαμορφώνεται και από τις αποφάσεις των γραφείων διακίνησης τουριστών, εμφανίζει σημεία κάμψης.

Είναι δε ανεπίτρεπτη η αδράνεια, την οποία επεδείξαμε ενόψει των διαφανομένων δυσχεριών και ευκαιριών, αλλά και ενόψει της κρίσιμης σημασίας που γνωρίζουμε πλέον ότι διαδραματίζει ο τουριστικός τομέας ως συρμός ανάπτυξης, ως δημιουργός νέων θέσεων απασχόλησης και ως γενεσιουργός συναλλάγματος. Για την Ελλάδα αποτελεί ευνοϊκή συγκυρία η μειωμένη εξάρτηση αυτής απ' την Αμερική, αλλά και η αυξημένη ανασφάλεια, που είναι φυσικό να συνδέεται βραχυπρόθεσμα με τα ταξίδια προς τις μουσουλμανικές χώρες. Το δυσμενές στοιχείο της αποστάσεως από τις κύριες χώρες προελεύσεως, δεν αποτελεί αποκλειστικό χαρακτηριστικό της Ελλάδας, ως προορισμού. Το διαμοιράζεται με όλους τους προορισμούς της Ανατολικής Μεσογείου, που συνιστούν και βασικούς ανταγωνιστές μας, λόγω τιμών αλλά και αποτελεσματικής πολιτικής προωθήσεως.

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΤΙΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΡΙΕΣ ΧΩΡΕΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός, ότι καμιά προβολή και διαφήμιση, όσο αποτελεσματική και αν είναι, δεν μπορεί ν' αποτελέσει υποκατάστατο της καλής ποιότητας και της προσιδιάζουσας στην εν λόγω ποιότητα τιμής. Είναι όμως εξίσου αναμφισβήτητο, ότι ο τρόπος οργάνωσης της διακίνησης των τουριστικών ρευμάτων επιτρέπει, ακόμη και για οριακές διαφορές σε ποιότητα-τιμή μεταξύ ανταγωνιστριών χωρών, τον σε υψηλό βαθμό επηρεασμό της κατεύθυνσης των τουριστικών ροών, προς προορισμούς που εξυπηρετούν σε μέγιστο βαθμό τα συμφέροντα των διακινητών.

Πέρα των ανωτέρω, η τουριστική Ελλάδα, παρά τις πολλές ανεπιθύμητες καταστάσεις που αρθροιστικώς μειώνουν την ποιότητα του συνολικού τουριστικού προϊόντος, καταστάσεις που εντοπίζονται σε υψηλό βαθμό στο εξωξενοδοχειακό περιβάλλον, διαθέτει μοναδικότητες φυσικές και πολιτισμικές, ικανές ν' ασκούν έλξη σε πείσμα του ανωτέρω παράγοντα. Η έλξη όμως αυτή, προαπαιτεί γνώση και υποκίνηση, η γνώση δε αυτή και υποκίνηση μπορεί να προκληθεί, τουλάχιστον καθ' όσον αφορά στο νέο επισκέπτη, από το σύνολο των ενεργειών που πολιτογραφούνται ως προβολή και διαφήμιση.

Βεβαίως, η ελκυστικότητα του τουριστικού προϊόντος αυξάνεται και από το γενικότερο κλίμα σε μια τουριστική χώρα, που επιστρατεύει ένα σύνολο πολιτικών προκειμένου να επιτύχει αναβάθμιση και ανάδειξη του τουριστικού προϊόντος της σ' όλες του τις εκφάνσεις. Είναι χρήσιμο να προκύψει ένα συμπέρασμα υπέρ ή κατά της άποψης, ότι η αναπτυξιακή υστέρηση του τουριστικού τομέα της χώρας μας κατά την τελευταία δεκαετία οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στην αβελτηρία μας, ως δημόσιας και ιδιωτικής συνειδητοποίησης του κρίσιμου ρόλου του τουριστικού τομέα για την ανάπτυξη της χώρας.

Από τις εννιά κύρια ανταγωνίστριες χώρες (Ισπανία, Τουρκία, Πορτογαλία, Ιταλία, Τυνησία, Αίγυπτος, Κύπρος, Ισραήλ και Κροατία) που έχουν εξεταστεί, παραθέτουμε ενδεικτικά τις πολιτικές που εφαρμόζουν η Ισπανία και η Τουρκία, χώρες που παρουσίασαν σημαντική αύξηση του αλλοδαπού τουρισμού κατά το τρέχον έτος, φαινόμενο εντυπωσιακό ενόψει των περί μειώσεως του ευρωπαϊκού τουρισμού λεγομένων (λόγω του συμβάντος της 11^{ης} Σεπτεμβρίου).

Ισπανία

Η Ισπανία παρέχει επενδυτικά κίνητρα στις τουριστικές της επιχειρήσεις, τα οποία χαρακτηρίζονται ως ιδιαίτερα αποτελεσματικά. Το ποσοστό της κρατικής συμμετοχής στη χρηματοδότηση των τουριστικών επενδύσεων ανέρχεται κατά μέσο όρο στο 30%. Όλες οι επενδύσεις χρηματοδοτούνται με ποσοστό που κυμαίνεται από 10% έως 50%, ανάλογα με την περιοχή. Ελάχιστες είναι οι περιοχές στις οποίες δεν επιδοτούνται οι τουριστικές επενδύσεις.

Αναβαθμίζει τον τουρισμό της εναρμονιζόμενη με τα ευρωπαϊκά και διεθνή πρότυπα (ISO και EMAS). Σκοπός είναι να δημιουργήσει περιβαλλοντικά αναβαθμισμένες επιχειρήσεις και περιοχές, ώστε να ενισχύσει περαιτέρω την προτίμηση του ισπανικού τουριστικού προϊόντος απ' τους οργανωτές ταξιδιών (Tour operators).

Πρωθεί τη δημιουργία νέων μορφών τουρισμού, αλλά και την αναβάθμιση του ήδη υπάρχοντος προϊόντος, μέσα από προγράμματα καινοτομιών και εκπαίδευσης του ανθρώπινου δυναμικού.

Προωθεί τη «διεθνοποίηση» των επιχειρήσεών της, τόσο με ενθάρρυνση των συνεργασιών (εγγώριων με ξένες επιχειρήσεις), όσο και με στρατηγικές marketing και διαφήμισης.

Ανέθεσε στην ιδιωτική πρωτοβουλία τη διαχείριση του τουρισμού, σ' ένα νησιωτικό σύμπλεγμα (Κανάριοι Νήσοι) και στη συνέχεια διαφημίζει αυτό το προϊόν μέσα από ιδιαίτερο τηλεοπτικό σταθμό, που δημιουργήθηκε ειδικά γι' αυτό το σκοπό.

Τουρκία

Η Τουρκία έχοντας αναγνωρίσει ότι ο ιδιωτικός τομέας είναι πιο αποτελεσματικός απ' το δημόσιο, προωθεί με γοργό ρυθμό την αποκρατικοποίηση και στον τουρισμό.

Επίσης επιδίδεται στην καταπολέμηση της τρομοκρατίας με κάθε τρόπο.

Προσπαθεί ν' αξιοποιήσει τα ιστορικά μνημεία και τοπία και να προωθήσει τον ορεινό και ιαματικό τουρισμό.

Λόγω της δυσχερούς οικονομικής κατάστασης στην οποία έχει ήδη περιέλθει, μείωσε κατά το 1992 τα επενδυτικά της κίνητρα στο ελάχιστο. Το μόνο σημαντικό κίνητρο που έχει απομείνει για τις τουριστικές επιχειρήσεις είναι η παραχώρηση με ευνοϊκούς όρους δημοσίων εκτάσεων στις ιδιωτικές επιχειρήσεις, αδιακρίτως εθνικότητας, επί 49 χρόνια για τη δημιουργία τουριστικών μονάδων.

Δίνει ιδιαίτερη έμφαση στις πολιτικές προώθησης και διαφήμισης και ιδιαίτερα στις σχέσεις της με τους Tour Operators του τουριστικού τομέα και ειδικότερα της τουριστικής της υποδομής. Προβαίνει σε οργάνωση εκδηλώσεων και προωθεί δημοσιεύματα στον τύπο.

Τέλος, προωθεί τις ειδικές μορφές τουρισμού (θρησκευτικό τουρισμό, τουρισμό υγείας, κτλ.), με σκοπό τόσο την αύξηση του τουριστικού ρεύματος, όσο και την επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου.

Ελλάδα

Οι προσπάθειες που έχουν καταβάλει και προγραμματίζουν να καταβάλουν οι ανταγωνίστριες χώρες προκειμένου να διατηρήσουν ζωντανό το ενδιαφέρον της τουριστικής ζήτησης για το προϊόν τους, έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την παροιμιώδη αδράνεια της ελληνικής πολιτείας απέναντι σ' ένα τομέα, που διαθέτει όλα τα προσόντα για να διαδραματίσει τον ρόλο του συρμού ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας. Η μόνη ουσιαστική κρατική παρέμβαση – και αυτή με σοβαρά μειονεκτήματα – προς ώθηση του τομέα, ήταν οι διαδοχικοί αναπτυξιακοί νόμοι, που βασικά αφορούσαν της δημιουργία ξενοδοχειακής υποδομής. Νόμοι χωρίς φαντασία, χωρίς ενατένιση του μέλλοντος με την διεισδυτικότητα που απαιτεί ο αναπτυξιακός στόχος.

Η ξενοδοχειακή όμως υποδομή, μπορεί να είναι αναγκαία συνθήκη για την τουριστική ανάπτυξη, ιδιότητα που δεν διαμοιράζεται με καμιά άλλη τουριστική δραστηριότητα, αλλά δεν είναι επαρκής. Συγκοινωνίες, οδικά δίκτυα, αεροδρόμια, λιμάνια, υγιές τουριστικό περιβάλλον, κ.ο.κ. Δηλαδή, ποιότητα παντού, στο εστιατόριο, στην παραλία, στον δημόσιο δρόμο, στην καθημερινή συμπεριφορά των συναλλασσομένων με τον τουρίστα, ποικιλία προϊόντων, οργάνωση, κτλ., αποτελούν τις επαρκείς συνθήκες για την ικανοποίηση των ποικίλων αναγκών του έντονα διαφοροποιούμενου τουριστικού πλήθους, από άποψη προτιμήσεων. Χωρίς να θεωρήσουμε ως ικανοποιητική την σύνθεση της ξενοδοχειακής υποδομής, αφού το 50% του συνόλου των κλινών αντιστοιχεί στα αποκαλούμενα ενοικιαζόμενα δωμάτια και το 35% των ξενοδοχειακών κλινών αντιπροσωπεύεται από μονάδες Γ' κατηγορίας, το εξωξενοδοχειακό περιβάλλον είναι συνολικά ήκιστα ικανοποιητικό

και καταγράφεται με ευκρίνεια στις εντυπώσεις των επισκεπτών, οι οποίοι εντούτοις, στην μεγάλη πλειοψηφία τους δηλώνουν ότι επιθυμούν να επισκεφθούν ξανά τη χώρα μας. Η ιδιομορφία αυτή, η μεγάλη έλξη των φυσικών προσόντων και των κληρονομικών διακαιώματι μοναδικών μνημείων, που εξασφαλίζει μια αξιόλογη πελατεία, παρεξηγήθηκε μάλλον από τους εκάστοτε ιθύνοντες στα τουριστικά πράγματα, οι οποίοι και έβλαψαν όχι μόνο τον τουρισμό, αλλά και την αναπτυξιακή δυναμική της οικονομίας, με την επιπολαιότητα και ασυνειδησία αντιμετώπισης ενός ιδιαίτερης αναπτυξιακής σπουδαιότητας τομέα.

Δεν είναι λοιπόν τυχαίο, ότι:

- Η χώρα μας είναι απ' τους φθηνότερους προορισμούς στον κόσμο (αντανάκλαση ποιότητας).
- Είμαστε ουραγοί στην ανάπτυξη, αφού κατά την δεκαετία 1990-2000 είχαμε τον χαμηλότερο ρυθμό ανάπτυξης (+3,2%) μεταξύ 8 άμεσα ανταγωνιστικών χωρών.
- Είμαστε ουραγοί στον χειμερινό τουρισμό (μόλις στο 1/3 των ανταγωνιστριών χωρών).

Είναι χαρακτηριστικό, ότι μόλις τώρα εκπονούνται μελέτες για τις υπάρχουσες τουριστικές υποδομές, ενδεχομένως ένεκα της πρεμούρας ν' απορροφηθούν τα κοινοτικά κονδύλια.

Είναι πάντως γεγονός, ότι η αξιοποίηση των κοινοτικών πόρων άρχισε ν' αναβαθμίζει την γενική τουριστική υποδομή, ιδιαίτερα δε στην περιοχή της πρωτεύουσας, λόγω και των Ολυμπιακών Αγώνων. Η ολοκλήρωση των εκτελουμένων και προγραμματιζομένων γενικών και ειδικών υποδομών θ' αλλάξουν σε μεγάλο βαθμό την τουριστική εικόνα της χώρας και ασφαλώς θα δημιουργήσουν προϋποθέσεις για υψηλών προδιαγραφών αξιοποίηση. Η αξιοποίηση όμως, όπως η ίδια λέξη γνωστοποιεί, προϋποθέτει ενέργεια και δράση. Και εδώ ακριβώς εισέρχεται όλο το φάσμα των επιμέρους στοιχείων που συνθέτουν την «τουριστική συμπεριφορά» του παραγωγού τουριστικού προϊόντος. Εδώ εισέρχεται η τουριστική παιδεία, η εποπτεία και ο έλεγχος και βεβαίως το αποτρεπτικό για παραβάσεις ποινολόγιο.

Η χώρα έχει χρέος να θωρακίσει εγκαίρως με κατάλληλους θεσμούς την «ποιότητα». Ο παραβάτης ταξιτζής πρέπει να χάσει την άδεια επαγγέλματος, ο ασυνείδητος λειτουργός των πάσης φύσεως κέντρων αναψυχής και διασκέδασης πρέπει να πεισθεί ότι δεν μπορεί πλέον να ασχημονεί σε βάρος των συμφερόντων της χώρας, κοκ.

Ιδιαίτερα όμως, πρέπει να επιστηθεί η προσοχή σε ορισμένα ειδικά, μεγάλης σημασίας θέματα:

- **Προβολή και διαφήμιση:** η υστέρηση της χώρας εν προκειμένω είναι το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα της αδιαφορίας της πολιτείας για τα δρώμενα στον τομέα. Μελέτη του ΙΤΕΠ έδειξε με ποσοτική ανάλυση ότι η τουριστική διαφήμιση και προβολή συνδέεται στενά με την ζήτηση του προϊόντος. Πέραν του ύψους της δαπάνης και το είδος των ενεργειών, η ποικιλία των μέσων προσελκύσεως και διέγερσης του ενδιαφέροντος του τουριστικού καταναλωτικού κοινού, όπως δείχνουν οι πολιτικές των ανταγωνιστριών χωρών είναι ζωτικής σημασίας. Κάθε νέο προϊόν, κάθε αναβάθμιση πρέπει να προωθείται στην διεθνή αγορά με κατάλληλες πολιτικές, παράλληλα προς την γενική προβολή της χώρας.

- **Χειμερινός και εξωαιχμιακός τουρισμός:** η κατ' ουσίαν ανυπαρξία του χειμερινού τουρισμού αποτελεί σημαντική αιτία της υψηλής εποχικότητας που χαρακτηρίζει τον ελληνικό τουρισμό, με όλες τις εξ αυτού συνέπειες. Σημειωτέον δε, ότι ο χειμερινός τουρισμός είναι και περισσότερο προσοδοφόρος, λόγω της σύνθεσης των επισκεπτών που τον αποτελούν.
- **Τουρισμός τρίτης ηλικίας:** όπως έδειξε μελέτη του ΙΤΕΠ, η κατηγορία αυτή παρέχει μεγάλες δυνατότητες διότι έχει διαθέσιμο χρόνο, είναι σε υψηλό βαθμό περιηγητικός και απευθύνεται σε μεγάλη, συνεχώς μεγεθυνόμενη ποσοστιαίως, αλλά και οικονομιώς ευρωστότερη μάζα. Απαιτείται κατάλληλη οργάνωση, ειδικά προγράμματα αναψυχής, πολιτιστικά προγράμματα, οδοπορικά προσιδιάζοντα στην ηλικία αυτή, προγράμματα γνωριμίας της πατρίδας, κοκ. Ο τουρισμός της κατηγορίας αυτής προωθείται έντονα απ' την Ισπανία, αλλά και από άλλες ανταγωνίστριες χώρες.
- **Προέλκυση υπερπόντιων τουριστών και τουριστών από τις Ευρωπαϊκές Ανατολικές χώρες:** οι περιοχές αυτές έχουν μεγάλες δυνατότητες, ιδιαίτερα δε οι ανατολικοευρωπαϊκές, λόγω και των κλιματολογικών συνθηκών. Πρόκειται για αναπτυσσόμενες περιοχές, έναντι των οποίων οι ανταγωνίστριες χώρες δεν διαθέτουν πλεονεκτήματα αποστάσεως και μπορούν με κατάλληλες πολιτικές ν' αξιοποιηθούν απ' την Ελλάδα. Οι πολιτικές εν προκειμένω πρέπει να διαπνέονται από πνεύμα μακροπρόθεσμης θεώρησης, διότι αφορούν χώρες με μεγάλες προοπτικές ανάπτυξης, οι οποίες τρεχόντως είναι τουριστικά υποανάπτυκτες (ως τουριστική ζήτηση).
- **Τοπική αυτοδιοίκηση:** ο ρόλος της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην ανάδειξη και αξιοποίηση των τουριστικών στοιχείων που διαθέτουν είναι μεγάλος. Και είναι δυστυχώς ο μέγας ασθενής. Ασφαλώς υπάρχουν εξαιρέσεις, οι οποίες όμως δεν μεταβάλλουν την εικόνα. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση δεν έχει μόνο χρέος, αλλά και αρμοδιότητα και γνώση των υποδομών που απαιτούνται στην περιοχή της, ώστε να προβεί στις λελογισμένες διεκδικήσεις. Πέραν τούτου, στα θέματα ευταξίας και καθαριότητας ο ρόλος τους μπορεί να είναι κρίσιμος. Το ίδιο μπορεί να λεχθεί και για την προβολή και διαφήμιση, καθώς και την οργάνωση εκδηλώσεων, σε συνεργασία με την τοπική τουριστική κοινότητα, - αλλά και την πολιτεία. Το παράδειγμα της Ισπανίας, καθ' όσον αφορά την περιφερειακή τουριστική ανάπτυξη αξίζει να μελετηθεί και να προσαρμοστεί στα ελληνικά δεδομένα.
- **Διαρκής και ανεμπόδιστη προσβασιμότητα σε όλους τους τουριστικούς ενδιαφέροντος χώρους:** εδώ αναφερόμαστε όχι μόνο στην ύπαρξη συγκοινωνιακών υποδομών, αλλά και στην ανάδειξη των πολιτισμικού ενδιαφέροντος χώρων και περιοχών. Η επίσκεψη πρέπει όχι μόνο να είναι ευχάριστη ως διαδρομή, αλλά και ως επίσκεψη. Η δε επίσκεψη δεν είναι δυνατόν να εμπεριέχει τον κίνδυνο της απεργίας φυλάκων ή των όποιων άλλων επιδιώκουν να εκβιάσουν επ' ευκαιρία την πολιτεία.
- **Δημιουργία πλήρους δικτύου (ευχερώς προσβάσιμου) πληροφοριών:** η κοινωνία της πληροφορίας πρέπει να τύχει της μέγιστης δυνατής εφαρμογής στην περίπτωση του τουρισμού. Ο υποψήφιος επισκέπτης, ή ο καταστάς επισκέπτης πρέπει να έχει την ευχέρεια να πληροφορείται για τα πάντα, δρομολόγια πλοίων, αεροπλάνων, σιδηροδρόμων, διαθέσιμων κλινών απανταχού της χώρας, κοκ.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

ΑΦΙΞΕΙΣ, ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΣΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ

Οι αφίξεις των τουριστών στην Ελλάδα σημείωσαν μακροχρόνια αυξητική τάση, σημειώνοντας ωστόσο διακυμάνσεις εξαιτίας της ιδιαιτερότητας που παρουσιάζει η ζήτηση του τουριστικού προϊόντος, χωρίς όμως να διακόπτεται η ανοδική πορεία. Ο αριθμός των τουριστών που επισκέφτηκε τη χώρα μας υπερδιπλασιάστηκε την περίοδο 1980-1999. Η σημαντικότερη όμως αύξηση σημειώθηκε την περίοδο 1980-1990 (76,6%), ενώ η αύξηση την περίοδο 1990-1999 ήταν σημαντικά μικρότερη (22,0%). Το γεγονός αυτό εξηγείται, μεταξύ άλλων, απ' τη συναλλαγματική πολιτική που ακολούθησε η χώρα μας την εν λόγω περίοδο. Η παραπάνω πορεία των αφίξεων αναφέρεται στους τουρίστες που επισκέπτονται τη χώρα μας με οποιοδήποτε άλλο μέσο μεταφοράς εκτός από κρουαζιερόπλοια.

Η τελευταία κατηγορία αφίξεων, παρά τις διακυμάνσεις που σημείωσε την περίοδο 1980-1999, δεν κατάφερε τελικά να σημειώσει αυξητική πορεία, αφού οι αφίξεις τουριστών με κρουαζιερόπλοια από 475.000 που ήταν το 1980, μειώθηκαν στις 442.000 το 1999 (Πίνακας 1.1).

Πίνακας 1.1 Αφίξεις Αλλοδαπών Τουριστών (σε χιλ.)						
Έτος	Σύνολο Αφίξεων	Δείκτης Εξέλιξης	Αφίξεις Τουριστών*	Δείκτης Εξέλιξης	Αφίξεις με Κρουαζιερόπλοια	Δείκτης Εξέλιξης
1980	5271	100,0	4796	100,0	475	100,0
1985	7039	133,5	6574	137,0	465	97,8
1990	9310	176,6	8873	185,0	437	92,0
1991	8271	156,9	8036	167,5	235	49,4
1992	9756	185,0	9331	194,5	425	89,4
1993	9913	188,0	9413	196,3	500	105,2
1994	11231	213,0	10642	201,9	589	124,0
1995	10712	203,2	10130	211,2	582	122,5
1996	9782	185,6	9233	192,5	549	115,5
1997	10588	200,8	10070	209,9	518	109,0
1998	11363	215,5	10916	227,6	447	94,1
1999	12606	239,1	12164	253,6	442	93,0
MEM 1990-1999	2,7%		2,6%		5,3%	

Ένα πιο ενδεικτικό μέγεθος της τουριστικής κίνησης είναι ο αριθμός των διανυκτερεύσεων αλλοδαπών αλλά και ημεδαπών τουριστών. Ο αριθμός των διανυκτερεύσεων μεταβλήθηκε την περίοδο 1980-1999 κατά 60%, ενώ η αντίστοιχη μεταβολή των αφίξεων ήταν 139%. Η διαφορά στις δύο αυτές μεταβολές αποτελεί ένδειξη ότι η μέση διάρκεια παραμονής των τουριστών στη χώρα μας παρουσιάζεται μειωμένη. Με βάση εμπειριστατώμενες εκτιμήσεις που έγιναν, η μέση διάρκεια παραμονής των αλλοδαπών τουριστών στη χώρα μας υπολογίζεται στις 9-10 ημέρες, αφού το ελάχιστο «πακέτο» διακοπών διαρκεί 7 μέρες και το μεγαλύτερο 15 μέρες. Ωστόσο τα επίσημα στοιχεία, λόγω της ανεπάρκειάς τους, δεν μας επιτρέπουν να καταλήξουμε σε αξιόπιστα συμπεράσματα.

Πίνακας 1.2
Διανυκτερεύσεις Ημεδαπών και Αλλοδαπών
Τουριστών

Έτος	Σύνολο Διαν/σεων	Δείκτης Εξέλιξης	Διαν/σεις Ημεδαπών	Δείκτης Εξέλιξης	Διαν/σεις Αλλοδαπών	Δείκτης Εξέλιξης	Διαν/σεις ανά τουρίστα
1980	37565	100,0	10395	100,0	27170	100,0	7,1
1985	44541	118,6	10622	102,2	33919	124,8	6,3
1990	47068	125,3	11425	109,9	35613	131,0	4,0
1991	41622	110,8	11463	110,3	30159	111,0	3,8
1992	48203	128,3	11943	114,9	36260	133,5	3,9
1993	48534	129,2	12053	115,9	36475	134,2	3,9
1994	52892	140,8	12234	117,7	40658	149,6	3,8
1995	51294	136,5	12522	120,5	38772	142,7	3,8
1996	47946	127,6	12448	119,7	35498	130,7	3,8
1997	53365	142,0	13373	128,6	39992	147,2	4,0
1998	56549	150,5	13984	134,5	42565	156,7	3,9
1999	60257	160,4	14454	139,0	45803	168,6	-
MEM 1990-1999	2,9%		3,3%		3,1%		

Καθ' όσον αφορά την περιφερειακή κατανομή της συρρικνώσεως σε αφίξεις και διανυκτερεύσεις που παρατηρείται κατά τα έτη 2001/2002, παρουσιάζει αξιόλογη ομοιομορφία, αφού όλες οι ευρύτερες τουριστικές περιοχές εμφανίζουν μείωση, με εξαίρεση τα Ιόνια Νησιά και ενδεχομένως την Αν. Μακεδονία. Η αύξηση σε αφίξεις είναι 1,4% για τα Ιόνια Νησιά, ενώ στην Αν. Μακεδονία είναι μεγαλύτερη του 10%. Οι επιδόσεις στα επιμέρους νησιά είναι έντονα διαφοροποιημένες. Η Κέρκυρα παρουσιάζει μείωση της τάξεως του 2%, η Κεφαλληνία και η Λευκάδα αυξήσεις μεγαλύτερες του 5% και η Ζάκυνθος 3,5%. Από τις περιοχές με αρνητική επίδοση πρωτοστατούν τα Δωδεκάνησα με πολύ μεγάλη μείωση (-7,6%) και η περιοχή Θεσσαλονίκης-Χαλκιδικής με μείωση -5,2%. Σημειωτέον, ότι στην Χαλκιδική οι διανυκτερεύσεις δεν εμφάνισαν μείωση μεγαλύτερη των αφίξεων, λόγω των οδικώς μεταφερομένων που είχαν καλύτερη επίδοση. Αντιθέτως, στα Δωδεκάνησα η μείωση στις διανυκτερεύσεις εκτιμάται απ' τους παράγοντες τουρισμού της περιοχής ότι θα κυμανθούν στο διάστημα 10-15%. Στην Κρήτη, την περιοχή της Πρωτεύουσας, τα νησιά του Βορείου και Αν. Αιγαίου και στις Κυκλάδες, η μείωση κυμάνθηκε στο διάστημα -0,8% (νησιά Αν. Αιγαίου) και -2,5% (περιοχή Πρωτεύουσας).

Όσον αφορά την ανά διανυκτέρευση αντιστοιχούσα τουριστική δαπάνη, η Ελλάδα είναι ουραγός, κατέχουσα μια απ' τις τελευταίες θέσεις μεταξύ έντεκα εξεταζομένων ανταγωνιστριών χωρών. Η ανα διανυκτέρευση τουριστική δαπάνη στην Ελλάδα μόλις εγγίζει το 40% της αντίστοιχης δαπάνης σε Ισπανία και Ιταλία και το 33% σε Τουρκία.

ΑΦΙΞΕΙΣ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΚΑΤΑ ΜΕΣΟ ΤΑΞΙΔΙΟΥ

Λόγω της γεωγραφικής θέσης της χώρας μας, το κύριο μέσο αφίξεων των τουριστών είναι το αεροπλάνο. Η τάση αυτή ενισχύθηκε την περίοδο 1990-1999, κατά την οποία το μερίδιο των αεροπορικών αφίξεων αυξήθηκε περισσότερο από 10 ποσοστιαίες μονάδες. Αντίθετα, τα μερίδια των τουριστών που έρχονται στη χώρα μας οδικώς ή θαλασσίως, ιδιαίτερα της δεύτερης κατηγορίας, μειώθηκαν.

Πίνακας 1.3
Αφίξεις Τουριστών κατά Μέσο Ταξιδιού 1990-1999
(%)

Έτος	Αφίξεις (χιλ.)	Σύνολο	Αεροπορικός	Σιδηροδρομικός	Θαλασσίως	Οδικώς
1990	9310	100,0	67,7	3,0	15,2	14,1
1991	8271	100,0	69,8	1,7	13,7	14,8
1992	9756	100,0	74,9	0,8	16,1	8,2
1993	9913	100,0	75,6	0,6	14,9	8,9
1994	11231	100,0	77,9	0,4	13,5	8,2
1995	10712	100,0	79,2	0,4	13,2	7,2
1996	9782	100,0	78,5	0,3	11,5	9,7
1997	10589	100,0	76,9	0,3	10,2	12,6
1998	11363	100,0	77,1	0,3	7,7	11,4
1999	12606	100,0	79,0	0,3	6,3	14,4

Το μεγαλύτερο μερίδιο των τουριστών που έρχονται αεροπορικός, έρχεται με ναυλωμένες πτήσεις. Πράγματι, την περίοδο 1990-1999 το ποσοστό που επισκέφτηκε τη χώρα μας με ναυλωμένες πτήσεις στο σύνολο αυτών που ταξίδεψαν αεροπορικός, κυμάνθηκε μεταξύ 67,7% και 77,7%. Ο αριθμός των αφίξεων με ναυλωμένες πτήσεις προς το σύνολο των αφίξεων, δείχνει τους τουρίστες που αγοράζουν τουριστικά «πακέτα». Ο λόγος αυτός κυμάνθηκε μεταξύ 50% και 61% την περίοδο 1990-1999.

Πίνακας 1.4
Αφίξεις Τουριστών Αεροπορικός 1990-1999
(σε χιλιάδες)

Έτος	Κανονική Πτήση	Ναυλωμένη Πτήση		Σύνολο	Ναυλωμένες Πτήσεις
		χιλιάδες	%		Σύνολο Αφίξεων
1990	1700	4605	73,0	6305	49,5
1991	1363	4410	76,4	5773	53,3
1992	1761	5545	75,4	7305	56,8
1993	1762	5734	76,5	7496	57,8
1994	2289	6515	74,0	8804	58,0
1995	2794	6185	72,9	8479	57,7
1996	1948	5736	74,6	7684	58,6
1997	1905	6243	76,6	8148	59,0
1998	2044	6602	76,4	8646	58,0

ΧΩΡΕΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ

Μια ένδειξη της ποιότητας του τουρισμού αποτελεί και η σύνθεση των αφίξεων των ξένων τουριστών κατά εθνικότητα, με βάση τη διαπίστωση ότι η προέλευση προσδιορίζει, κατά κάποιο τρόπο, το εισοδηματικό επίπεδο. Την υψηλότερη κατά κεφαλή δαπάνη την έχουν οι τουρίστες που προέρχονται από τις ΗΠΑ και ακολουθούν οι Ευρωπαίοι. Η κυριότερη πηγή άντλησης τουριστών απ' τη χώρα μας, η οποία μάλιστα την τελευταία δεκαετία αυξήθηκε σημαντικά, είναι η Ευρώπη (89,9% το 1999). Αντίθετα, όλα τα μερίδια των άλλων γεωγραφικών περιοχών του κόσμου μειώνονται σταδιακά τα τελευταία χρόνια. Πιο έντονη μείωση σημείωσε το μερίδιο των τουριστών απ' τις ΗΠΑ, το οποίο από 22,4% το 1960, μειώθηκε στο 2,4% το 1999. Μεταξύ των Ευρωπαίων τουριστών που επισκέπτονται τη χώρα μας, την πρώτη θέση κατέχουν οι Γερμανοί (20,5%) και οι κάτοικοι του Ηνωμένου Βασιλείου (20,4%) το 1999.

ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η Ελλάδα παρουσιάζει τους χειρότερους δείκτες εποχικότητας μεταξύ των μεσογειακών χωρών, χωρίς μάλιστα να σημειώνεται τάση βελτίωσης. Πράγματι, ο ελληνικός τουρισμός παρουσιάζει έντονη εποχικότητα, αφού πάνω απ' το 49% της τουριστικής κίνησης σημειώνεται τους τρεις μήνες Ιούνιο-Ιούλιο-Αύγουστο. Το πρότυπο αυτό του τουρισμού οφείλεται στα χαρακτηριστικά του προσφερόμενου προϊόντος (ηλιόλουστες παραλίες), τη γεωγραφική θέση της χώρας (απομακρυσμένη απ' τις πηγές προέλευσης των τουριστών) και τις επιλογές των tour operators (στέλνουν τουρίστες σε μέρη που είναι πιο επικερδή γι' αυτούς). Ένα τέτοιο τουριστικό πρότυπο όμως επηρεάζει το βαθμό χρησιμοποίησης της υπάρχουσας υποδομής, που σε συνδυασμό με τον υποχρεωτικό χαρακτήρα των αποσβέσεων των ενεργητικών στοιχείων των επιχειρήσεων και την κατανομή του σταθερού κόστους σε επτά αντί για δώδεκα μήνες το χρόνο, εξασθενεί την ανταγωνιστική θέση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος. Επιπλέον, η εποχικότητα επηρεάζει την απασχόληση και εκπαίδευση του προσωπικού που απασχολείται στον τουριστικό τομέα. Η φύση του ελληνικού τουριστικού προϊόντος το κάνει περισσότερο προσιτό στο μαζικό τουρισμό. Η κατηγορία αυτή τουριστών αναζητά φτηνούς τουριστικούς προορισμούς σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο του έτους, είτε λόγω λειτουργίας των σχολείων που φοιτούν τα παιδιά τους, είτε λόγω των επιχειρήσεων που εργάζονται. Από την άλλη πλευρά, τόσο η χώρα μας όσο και άλλες χώρες, αλλά κυρίως η χώρα μας για αντικειμενικούς λόγους, δεν έχουν αναπτύξει εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οι οποίες θα προσέλκυαν τους τουρίστες σε άλλες εποχές του έτους.

Στον Πίνακα 1.5 φαίνεται ότι το μερίδιο των διανυκτερεύσεων των τριών μηνών Ιούνιος-Ιούλιος-Αύγουστος κυμάνθηκε μεταξύ 49% και 51%, ενώ το πεντάμηνο Μάιος-Σεπτέμβριος κυμάνθηκε μεταξύ 74% και 77% την περίοδο 1990-1999. Η τάση της εποχικότητας την εν λόγω περίοδο είναι αυξητική. Ο Αύγουστος είναι ο μήνας με το μεγαλύτερο μερίδιο διανυκτερεύσεων (19%). Τα εν λόγω μεγέθη θα πρέπει να ερμηνευτούν ως ενδεικτικά των τάσεων που επικρατούν και όχι ως πραγματικά, εξαιτίας των σοβαρών επιφυλάξεων που υπάρχουν για την εγκυρότητά τους.

Μήνες	Αλλοδαποί και Ημεδαποί			Ημεδαποί			Αλλοδαποί		
	1990	1995	1999	1990	1995	1999	1990	1995	1999
Ιανουάριος	1,98	1,84	1,76	5,90	5,40	5,41	0,73	0,68	0,61
Φεβρουάριος	2,04	1,86	1,75	5,98	5,10	5,16	0,78	0,81	0,68
Μάρτιος	2,75	2,37	2,40	7,07	5,70	6,14	1,37	1,29	1,22
Απρίλιος	6,46	6,47	4,75	7,73	9,30	7,16	6,06	5,56	3,99
Μάιος	10,91	11,16	10,98	7,50	6,60	7,94	12,01	12,63	11,94
Ιούνιος	13,43	13,74	13,84	8,18	8,30	7,63	15,11	15,48	15,80
Ιούλιος	16,45	16,60	17,79	13,00	13,20	14,90	17,55	17,71	18,68
Αύγουστος	19,22	18,58	19,59	16,50	18,20	18,60	20,09	18,70	19,90
Σεπτέμβριος	14,33	14,84	14,53	9,20	10,40	8,90	15,97	16,29	16,27
Οκτώβριος	7,86	8,42	8,68	6,32	6,60	6,78	8,35	9,01	9,28
Νοέμβριος	2,42	2,10	2,06	6,42	5,40	5,48	1,13	1,04	0,98
Δεκέμβριος	2,09	1,97	1,81	6,13	5,90	5,65	0,79	0,74	0,60
Ιούνιος-Αύγουστος	49,10	48,92	51,22	37,68	39,70	41,13	52,75	51,89	54,38
Μάιος-Σεπτέμβριος	74,34	74,92	76,73	54,38	56,70	57,97	80,73	80,81	82,59

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Παρατηρείται μεγάλη συγκέντρωση των τουριστών σε λίγες περιοχές της χώρας. Η συγκέντρωση αυτή είναι αποτέλεσμα της ασύμμετρης κατανομής της προσφοράς των τουριστικών υπηρεσιών. Είναι φυσιολογικό ν' αναπτυχθούν τουριστικά γεωγραφικές περιοχές της χώρας, όπως είναι τα νησιά του Ν. Αιγαίου, η Κρήτη, η Αττική και τα νησιά του Ιονίου, οι οποίες διαθέτουν φυσικά, ιστορικά και άλλα προσόντα (π.χ αεροδρόμιο), τα οποία προσελκύουν τους τουρίστες.

Περιφέρεια	1990	1995	1996	1997	1998	1999
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	47,75	41,08	43,76	46,51	43,70	44,22
Κεντρική Μακεδονία	52,83	54,37	51,81	58,88	53,91	58,61
Δυτική Μακεδονία	37,18	33,70	39,16	41,89	40,83	36,63
Ήπειρος	46,84	44,64	43,23	43,18	43,88	43,80
Θεσσαλία	47,72	39,93	39,73	39,54	41,07	42,06
Ιόνια Νησιά	67,91	69,20	60,20	66,15	75,68	76,43
Αιτική Ελλάδα	44,08	40,16	38,67	40,26	43,62	44,45
Στερεά Ελλάδα	38,88	34,63	34,69	34,61	36,67	34,53
Αττική	46,91	47,09	47,72	48,00	53,31	47,89
Πελοπόννησος	44,20	36,66	37,89	37,24	39,95	37,58
Β. Αιγαίο	48,76	56,09	52,54	54,24	54,70	61,40
Ν. Αιγαίο	77,55	70,97	67,73	75,15	78,16	82,32
Κρήτη	86,55	70,38	64,65	72,24	76,70	82,27
Σύνολο Χώρας	59,77	56,62	54,37	58,37	61,12	63,46

Η Ελλάδα έχει τον υψηλότερο δείκτη αριθμού διανυκτερεύσεων αλλοδαπών τουριστών ανά κάτοικο (10,3) μεταξύ των ανταγωνιστριών χωρών (Ισπανία 4,1,

Ιταλία 2,2, Πορτογαλία 2,5), γεγονός που αυξάνει την ασκούμενη πίεση στο περιβάλλον και την κοινωνία, αν ληφθεί υπόψη και ο βαθμός συγκεντρώσεως του αλλοδαπού τουρισμού σε ορισμένες περιοχές. Είναι ως εκ τούτου κρίσιμο, η κατανομή των μη αναστρέψιμων τουριστικών επενδύσεων να γίνεται βάσει στρατηγικού σχεδιασμού, απηλλαγμένου εμμόνων ιδεών ή κατ' αναλογία εφαρμογών. Η συγκριτική εικόνα δεν αλλάζει αν αντί των διανυκτερεύσεων των αλλοδαπών χρησιμοποιηθεί το σύνολο των διανυκτερεύσεων αλλοδαπών και ημεδαπών.

ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΝΟΜΟ

Νομός Έβρου

Η τουριστική υποδομή του νομού βελτιώθηκε, καθώς οι εγκατεστημένες κλίνες αυξήθηκαν και από 3.174 έγιναν 4.669 (+47,1%), ο αριθμός των κλινών ανά 1.000 κατοίκους αυξήθηκε από 21,4 σε 32,5 (αύξηση κατά 51,9%), η μέση ετήσια απασχόληση αυξήθηκε από 185 άτομα σε 276 άτομα (+42,9%), ενώ οι διανυκτερεύσεις από 136.989 έφτασαν τις 259.047 (αύξηση κατά 89,1%). Η παρατηρηθείσα αύξηση των κλινών οφείλεται σε κάποιο βαθμό στην ίδρυση του Πανεπιστημίου Θράκης (Ιατρική Σχολή στην Αλεξανδρούπολη).

Νομός Ροδόπης

Οι κλίνες από 837 αυξήθηκαν σε 1.747 (αύξηση +108,7%), γεγονός που συνετέλεσε στην αύξηση των κλινών ανά 1.000 κατοίκους από 7,8 σε 16,9 (αύξηση 116,7%), η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό από 69 άτομα έφτασε τα 124 άτομα (αύξηση +79,7%), ενώ οι διανυκτερεύσεις από 125.793 έφτασαν τις 173.323 (αύξηση +37,8%). Και εδώ η αύξηση των κλινών, ως ένα βαθμό οφείλεται στο Πανεπιστήμιο Θράκης, το οποίο έχει αρκετές σχολές στην Κομοτηνή.

Νομός Ξάνθης

Οι κλίνες από 1.187 έγιναν 1.227 (αύξηση +3,4%), με αποτέλεσμα η τιμή του δείκτη «κλίνες ανά κατοίκους» να μείνει στάσιμη στο 13,4-13,5. Εν τούτοις, η μέση ετήσια άμεση απασχόληση από 54 άτομα αυξήθηκε σε 110 άτομα (αύξηση +103,7%), καθώς οι διανυκτερεύσεις από 29.461 αυξήθηκαν σε 82.909 (αύξηση +181,4%).

Νομός Δράμας

Οι κλίνες από 642 έφτασαν τις 963 (αύξηση +50%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν από 6,8 σε 10,0 (αύξηση κατά 47,1%), η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό από 55 άτομα έφτασε τα 67 (αύξηση κατά 21,8%), ενώ οι διανυκτερεύσεις από 56.725 έφτασαν τις 73.518 (αύξηση κατά 29,6%).

Νομός Καβάλας

Οι εγκατεστημένες κλίνες από 8.335 έφτασαν τις 12.932 (αύξηση κατά 55,2%), γεγονός που συνετέλεσε στην αύξηση των κλινών ανά 1.000 κατοίκους από 61,6 σε 95,1 (αύξηση κατά 54,4%), η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό αυξήθηκε από 313 σε 427 άτομα (αύξηση κατά 36,4%), ενώ οι διανυκτερεύσεις από 596.602 έφτασαν τις 611.583 (αύξηση κατά 2,5%).

Νομός Σερρών

Οι εγκατεστημένες κλίνες από 1.213 έφτασαν τις 1.718 (αύξηση κατά 41,6%), ούτως ώστε οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους από 6,2 ν' αυξηθούν σε 8,9 (αύξηση κατά 43,5%), η μέση ετήσια άμεση απασχόληση από 65 άτομα αυξήθηκε σε 81 (αύξηση κατά 24,6%), ενώ οι διανυκτερεύσεις από 69.452 αυξήθηκαν σε 105.922 (αύξηση κατά 52,5%).

Νομός Θεσσαλονίκης

Οι εγκατεστημένες κλίνες από 16.729 αυξήθηκαν σε 17.093 (αύξηση μόλις κατά 2,2%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να μειωθούν από 19,2 σε 18,1 (μείωση κατά 5,7%). Είναι από τους λίγους νομούς που παρουσιάζει συνεχή μείωση αντί αυξήσεως του εν λόγω δείκτη. Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουριστικό τομέα από 1.005 άτομα αυξήθηκε σε 1.353 άτομα (αύξηση 34,6%), ενώ οι διανυκτερεύσεις από 1.896.345 μειώθηκαν σε 1.630.165 (μείωση 14%).

Νομός Χαλκιδικής

Οι εγκατεστημένες κλίνες από 16.108 αυξήθηκαν σε 29.015 (αύξηση +80,1%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν δραματικά και από 200,1 να ανέλθουν στις 309,8 (αύξηση 54,8%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό αυξήθηκε και από 659 άτομα έφτασε τα 1.120 άτομα (αύξηση 70%), ενώ οι διανυκτερεύσεις από 1.248.043 αυξήθηκαν σε 1.544.871 (ποσοστό 23,8%).

Νομός Κιλκίς

Οι εγκατεστημένες κλίνες από 470 έγιναν 650 (αύξηση 38,3%) και οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους από 5,8 αυξήθηκαν σε 8,0 (αύξηση 37,9%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό αυξήθηκε από 23 άτομα σε 36 (αύξηση 56,5%), ενώ οι διανυκτερεύσεις από 24.715 μειώθηκαν σε 19.919 (μείωση 19,4%).

Νομός Πέλλας

Οι εγκατεστημένες κλίνες από 1.553 αυξήθηκαν σε 1.817 (αύξηση 17%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους ν' αυξηθούν από 11,7 σε 13,1 (αύξηση 12%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό μειώθηκε από 93 άτομα σε 51 (μείωση 45,2%), ενώ οι διανυκτερεύσεις από 74.227 μειώθηκαν σε 56.172 (μείωση 24,3%).

Νομός Ημαθίας

Οι εγκατεστημένες κλίνες από 1.029 αυξήθηκαν σε 1.448 (αύξηση 40,7%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν από 7,7 σε 10,3 (αύξηση 33,8%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό αυξήθηκε από 61 άτομα σε 119 (αύξηση 95,1%), ενώ οι διανυκτερεύσεις από 70.988 αυξήθηκαν στις 108.308 (αύξηση 52,6%).

Νομός Φλώρινας

Οι εγκατεστημένες κλίνες από 1.002 αυξήθηκαν σε 1.339 (αύξηση 33,6%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους από 12,1 ν' αυξηθούν σε 25,2 (αύξηση 31,9%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό παρουσίασε μικρή κάμψη (από 43 άτομα περιορίστηκε σε 40, ή μείωση 7%), αλλά οι διανυκτερεύσεις από 54.647 έφτασαν τις 113.525 (αύξηση 107,7%).

Νομός Κοζάνης

Οι εγκατεστημένες κλίνες από 1.674 έφτασαν τις 2.394 (αύξηση 43%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους από 11,4 ν' αυξηθούν σε 15,9 (αύξηση 39,5%) και η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό να αυξηθεί από 88 άτομα σε 131 (αύξηση 48,9%). Οι διανυκτερεύσεις ωστόσο από 116.325 μειώθηκαν στις 103.692 (μείωση 10,9%).

Νομός Καστοριάς

Οι εγκατεστημένες κλίνες από 1.129 αυξήθηκαν σε 1.383 (αύξηση 22,5%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους από 21,2 να αυξηθούν σε 26,3 (αύξηση 24,1%) και η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό ν' αυξηθεί από 69 άτομα σε 100 (αύξηση 64%). Οι διανυκτερεύσεις ωστόσο από 115.563 περιορίστηκαν σε 82.139 (μείωση 28,9%).

Νομός Ιωαννίνων

Οι εγκατεστημένες κλίνες από 5.410 αυξήθηκαν σε 6.189 (αύξηση 14,4%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους από 36,7 να αυξηθούν σε 39,1 (μεταβολή +6,5%), η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό από 184 άτομα να διαμορφωθεί στα 291 (αύξηση 58,2%) και οι διανυκτερεύσεις να αυξηθούν από 334.281 σε 390.064 (αύξηση 16,7%).

Νομός Γρεβενών

Οι εγκατεστημένες κλίνες από 372 έφτασαν τις 549 (αύξηση 47,6%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν από 10,2 σε 14,9 (αύξηση 46,1%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό από 23 άτομα αυξήθηκε σε 30 (αύξηση 30,4%), ενώ οι διανυκτερεύσεις από 7.491 έφτασαν στις 13.644 (αύξηση 82,1%).

Νομός Άρτας

Οι εγκατεστημένες κλίνες παρέμειναν ουσιαστικά αμετάβλητες (από 1.009 περιορίστηκαν στις 1.001, ή μεταβολή ίση με -0,8%), με αποτέλεσμα το ίδιο φαινόμενο να παρατηρηθεί και στην τιμή του δείκτη «κλίνες ανά 1.000 κατοίκους» (από 12,6 αυξήθηκε σε 12,7, ή μηδενική μεταβολή). Αλλά και η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό μειώθηκε και από 64 άτομα περιορίστηκε σε 54 (μείωση 15,6%), με αποτέλεσμα οι διανυκτερεύσεις να μείνουν και αυτές στάσιμες (από 56.626 διαμορφώθηκαν σε 56.857, ή μεταβολή 0,4%).

Νομός Θεσπρωτίας

Οι εγκατεστημένες κλίνες από 1.761 έφτασαν τις 3.246 (αύξηση 84,3%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν στις 73,5 από 42,7 (αύξηση 72,1%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουριστικό τομέα αυξήθηκε από 77 άτομα σε 171 (αύξηση 112,1%), ενώ οι διανυκτερεύσεις από 83.621 διαμορφώθηκαν στις 127.374 (αύξηση 52,3%).

Νομός Πρέβεζας

Οι εγκατεστημένες κλίνες διπλασιάστηκαν (από 3.497 έγιναν 6.584, ή ποσοστό +88,3%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν στις 112,3 από 62,5 (μεταβολή +79,7%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό από 137 άτομα αυξήθηκε σε 219 (μεταβολή +59,9%), ενώ οι διανυκτερεύσεις από 184.908 διαμορφώθηκαν στις 272.610 (μεταβολή +47,4%).

Νομός Λαρίσης

Οι εγκατεστημένες κλίνες από 5.496 μειώθηκαν σε 5.000 (μεταβολή -9%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να μειωθούν από 21,6 σε 18,5 (μεταβολή -14,4%). Συνεπώς προς τα ανωτέρω είναι τόσο η μείωση της μέσης ετήσιας άμεσης απασχόλησης στον τουρισμό από 288 άτομα σε 215 (μεταβολή κατά -25,3%), όσο και εκείνη της μείωσης των διανυκτερεύσεων από 293.801 σε 269.629 (μεταβολή -8,2%).

Νομός Μαγνησίας

Οι εγκατεστημένες κλίνες από 12.153 έφτασαν τις 26.396 (μεταβολή +117,2%) και οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους αυξήθηκαν στις 133 από 66,7 (μεταβολή +99,4%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό από 593 άτομα αυξήθηκε σε 698 (μεταβολή +17,7%) και οι διανυκτερεύσεις από 600.660 διαμορφώθηκαν στις 887.660 (μεταβολή +47,8%). Προκύπτει συνεπώς, ότι το εισόδημα που δημιουργήθηκε απ' τον τουριστικό τομέα, εξουδετέρωσε τις όποιες απώλειες υπήρξαν σε άλλους τομείς (π.χ αποβιομηχάνιση).

Νομός Τρικάλων

Η τουριστική υποδομή εμφάνισε μικρή βελτίωση, αφού οι κλίνες από 3.212 αυξήθηκαν μόνο στις 3.490 (μεταβολή +8,7%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους από 23,69 να φτάσουν τις 25,1 (μεταβολή +5%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό δεν παρουσίασε καμία μεταβολή (παρέμεινε στα 152 άτομα), ενώ οι διανυκτερεύσεις είχαν κάμψη (από 201.185 σε 180.943, ή ποσοστό -10,1%).

Νομός Καρδίτσας

Η τουριστική υποδομή του νομού υποβιβάσθηκε, καθώς οι εγκατεστημένες κλίνες από 1.533 μειώθηκαν στις 1.460 (μεταβολή -4,8%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να μειωθούν από 12,3 σε 11,5 (μεταβολή κατά -6,5%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό μειώθηκε στα 51 από 55 άτομα (μεταβολή κατά -7,3%), αλλά οι διανυκτερεύσεις αυξήθηκαν από 81.170 σε 93.984 (μεταβολή +15,8%).

Νομός Λευκάδας

Η τουριστική υποδομή του νομού παρουσίασε σημαντική βελτίωση, καθώς οι κλίνες από 817 έγιναν 3.015 (αύξηση 269%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν από 37,2 στις 142,8 (αύξηση κατά 283,9%). Ανάλογη ήταν η αύξηση της μέσης ετήσιας άμεσης απασχόλησης στον τουρισμό, καθώς από 12 άτομα έφτασε τα 97 (μεταβολή κατά 708,3%), ενώ οι διανυκτερεύσεις από 52.917 έφτασαν τις 129.919 (μεταβολή κατά +145,5%).

Νομός Κέρκυρας

Η τουριστική υποδομή του νομού συνέχισε την βελτίωση, καθώς οι εγκατεστημένες κλίνες από 42.066 έφτασαν τις 63.172 (μεταβολή κατά 50,2%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν (από 422,9 σε 587,1, το δεύτερο μεγαλύτερο στη χώρα, ή αύξηση κατά 38,8%). Αποτέλεσμα αυτής της βελτίωσης ήταν η αύξηση της μέσης ετήσιας άμεσης απασχόλησης στον τουρισμό από 2.589 σε 3.070 άτομα (αύξηση κατά 18,6%), αλλά οι διανυκτερεύσεις μειώθηκαν από 3.667.176 σε 3.304.425 (μείωση κατά 9,9%).

Νομός Κεφαλληνίας

Η τουριστική υποδομή εμφάνισε σημαντική βελτίωση, καθώς οι εγκατεστημένες κλίνες από 4.205 έφτασαν τις 7.236 (αύξηση κατά 72,1%), έτσι ώστε οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν από 134,4 στις 222,8 (αύξηση κατά 65,8%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό από 130 άτομα αυξήθηκε στα 247 (μεταβολή κατά +90%), ενώ οι διανυκτερεύσεις διπλασιάστηκαν, καθώς από 164.717 έφτασαν τις 320.919 (μεταβολή κατά 94,8%).

Νομός Ζακύνθου

Η τουριστική υποδομή παρουσίασε σημαντική βελτίωση, καθώς οι εγκατεστημένες κλίνες από 6.395 έφτασαν τις 13.667 (αύξηση κατά 113,7%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν δραστικά και από 213,1 να ανέβουν στις 419,8 (αύξηση κατά 97%). Την ίδια ανάπτυξη γνώρισε και η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό, η οποία από 154 άτομα αυξήθηκε στα 377 (μεταβολή κατά +144,8%), ενώ οι διανυκτερεύσεις από 154.740 έφτασαν τις 462.403 (αύξηση κατά 198,8%).

Νομός Αιτωλοακαρνανίας

Η τουριστική υποδομή του παρουσίασε βελτίωση, αφού οι εγκατεστημένες κλίνες από 3.812 έφτασαν τις 5.656 (αύξηση κατά 48,4%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους από 17,3 να ανέβουν στις 24,8 (αύξηση κατά 43,4%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό αυξήθηκε από 140 άτομα σε 189 (αύξηση κατά 35%), ενώ οι διανυκτερεύσεις από 172.006 έφτασαν τις 241.618 (αύξηση κατά 40,5%).

Νομός Αχαΐας

Η τουριστική υποδομή του νομού είχε μικρή βελτίωση, καθώς οι εγκατεστημένες κλίνες από 10.798 έφτασαν τις 12.961 (αύξηση κατά 20%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν στις 43,2 από 39,2 (αύξηση κατά 10,2%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό παρουσίασε βελτίωση, καθώς από 491 άτομα έφτασε τα 603 (αύξηση κατά 22,8%), παρά το γεγονός ότι οι διανυκτερεύσεις μειώθηκαν από 712.899 σε 683.077 (μείωση κατά 4,2%).

Νομός Ηλείας

Η τουριστική υποδομή του παρουσίασε βελτίωση, καθώς οι εγκατεστημένες κλίνες από 8.693 έφτασαν τις 12.251 (αύξηση κατά 40,9%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν από 54,2 στις 68,3 (αύξηση κατά 26%). Όμως, η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό είχε οριακή μείωση (από 596 άτομα σε 585, ή μεταβολή κατά -1,9%), αν και οι διανυκτερεύσεις αυξήθηκαν από 562.179 σε 683.077 (αύξηση κατά 21,5%).

Νομός Φθιώτιδας

Η τουριστική υποδομή εμφάνισε βελτίωση, καθώς οι εγκατεστημένες κλίνες από 12.303 έγιναν 14.608 (αύξηση κατά 18,7%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν από 75,9 στις 85,3 (αύξηση κατά 12,4%). Εν τούτοις, η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό από 499 άτομα μειώθηκε στα 395 (μεταβολή κατά -20,8%), αν και οι διανυκτερεύσεις αυξήθηκαν από 576.526 σε 683.077 (μείωση κατά 4,2%).

Νομός Ευρυτανίας

Η τουριστική υποδομή του νομού πέτυχε σημαντική βελτίωση, καθώς οι εγκατεστημένες κλίνες από 893 έφτασαν τις 1.769 (αύξηση κατά 98,1%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους από 34,1 να αυξηθούν στις 72,8 (αύξηση κατά 113,5%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό αυξήθηκε από 42 σε 56 άτομα, ενώ οι διανυκτερεύσεις διπλασιάστηκαν και από 40.856 έφτασαν τις 84.467 (αύξηση κατά 106,7%).

Νομός Φωκίδας

Η τουριστική υποδομή παρουσίασε σημαντική βελτίωση, καθώς οι εγκατεστημένες κλίνες από 3.191 έφτασαν τις 4.256 (αύξηση κατά 33,4%), με συνέπεια οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν αρκετά και από 72,2 να φτάσουν τις 96,3 (αύξηση κατά 33,4%). Εν τούτοις, η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό μειώθηκε από 374 άτομα σε 320 (μείωση κατά 14,4%), όπως και οι διανυκτερεύσεις που από 358.482 περιορίστηκαν στις 322.246 (μείωση κατά 10,1%).

Νομός Βοιωτίας

Κάμψη εμφάνισε η τουριστική υποδομή, καθώς οι εγκατεστημένες κλίνες από 1.563 περιορίστηκαν στις 1.365 (μείωση κατά 12,7%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους από 13,3 να μειωθούν στις 10,2 (μείωση κατά 23,3%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό παρέμεινε σταθερή στα 87 άτομα, ενώ οι διανυκτερεύσεις παρουσίασαν ανεπαίσθητη αύξηση (από 101.858 σε 103.666, ή μεταβολή κατά 1,8%). Συνεπώς, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ο νομός δεν ειδικεύεται στον τουρισμό.

Νομός Ευβοίας

Η τουριστική υποδομή του νομού βελτιώθηκε, καθώς οι εγκατεστημένες κλίνες από 14.826 έφτασαν τις 18.228 (αύξηση κατά 22,9%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν στις 87,5 (αύξηση κατά 11,2%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό παρουσίασε μικρή κάμψη, καθώς από 871 άτομα περιορίστηκε στα 840 (μείωση κατά 3,6%), ενώ την ίδια τάση εμφάνισαν και οι διανυκτερεύσεις που από 884.363 έπεσαν στις 760.208 (μείωση κατά 14%).

Νομός Αττικής

Κάποια βελτίωση παρουσίασε η τουριστική του υποδομή, καθώς οι κλίνες από 73.345 αυξήθηκαν σε 81.047 (μεταβολή κατά +10,5%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να εμφανίσουν μικρή αύξηση και από 21,8 να διαμορφωθούν στις 23,0 (μεταβολή κατά +5,5%). Εν τούτοις, η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό από 12.591 άτομα περιορίστηκε σε 10.763 (μείωση κατά 14,5%), όπως και οι διανυκτερεύσεις που από 9.739.376 περιορίστηκαν στις 8.530.642. Φαίνεται ότι στο νομό η τουριστική δραστηριότητα υποχωρεί προς όφελος άλλων περιοχών της χώρας.

Νομός Κορινθίας

Η τουριστική του υποδομή βελτιώθηκε, καθώς οι κλίνες από 11.375 έφτασαν τις 15.235 (αύξηση κατά 33,4%), με συνέπεια οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν από 92,4 σε 107,5 (αύξηση κατά 16,3%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό από 577 άτομα ανήλθε στα 614 (αύξηση κατά 6,4%), ενώ ανάλογη εξέλιξη είχαν και οι διανυκτερεύσεις, που από 454.375 έφτασαν τις

614.748 (μεταβολή κατά +35,3%). Από τα ανωτέρω μπορεί να συναχθεί ότι η βελτίωση του τουρισμού δεν στάθηκε ικανή να συγκρατήσει την πτώση του βιοτικού επιπέδου, που προκάλεσε η υποχώρηση άλλων τομέων της τοπικής οικονομίας.

Νομός Αργολίδας

Η τουριστική υποδομή του νομού βελτιώθηκε, αφού οι εγκατεστημένες κλίνες από 17.530 έφτασαν τις 21.973 (αύξηση κατά 25,4%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν στις 225,1 από 188,5 (αύξηση κατά 19,4%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό αυξήθηκε από 925 άτομα σε 1.303 (αύξηση κατά 40,9%), αν και οι διανυκτερεύσεις παρέμειναν στάσιμες (από 1.100.835 έγιναν 1.164.098).

Νομός Αρκαδίας

Βελτίωση επετεύχθη στην τουριστική υποδομή, καθώς οι εγκατεστημένες κλίνες από 2.705 αυξήθηκαν σε 3.142 (μεταβολή κατά +26,1%). Αποτέλεσμα αυτού ήταν η αύξηση των κλινών ανά 1.000 κατοίκους από 25,1 σε 32,4 (μεταβολή κατά +29,1%), αν και η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον κλάδο μειώθηκε από 148 άτομα σε 130 (μείωση κατά 11,2%). Εν τούτοις, οι διανυκτερεύσεις αυξήθηκαν και από 139.980 έφτασαν τις 155.725 (αύξηση κατά 11,2%).

Νομός Μεσσηνίας

Η τουριστική υποδομή του νομού βελτιώθηκε, αφού οι εγκατεστημένες κλίνες από 4.712 έφτασαν τις 7.140 (αύξηση κατά 51,5%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους από 29,5 να αυξηθούν στις 42,8 (αύξηση κατά 45,1%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό βελτιώθηκε ελαφρώς, αυξηθείσα από 257 άτομα σε 281 (αύξηση κατά 9,3). Αύξηση παρουσίασαν και οι διανυκτερεύσεις, οι οποίες από 282.067 έγιναν 355.923 (αύξηση κατά 25,8%).

Νομός Λακωνίας

Η τουριστική υποδομή βελτιώθηκε, καθώς οι κλίνες από 3.232 αυξήθηκαν σε 5.054 (αύξηση κατά 56,4%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν από 34,7 σε 52,8 (μεταβολή κατά +52,2%). Προς την ίδια κατεύθυνση κινήθηκε και η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό, καθώς από 152 άτομα αυξήθηκε σε 265 (μεταβολή +74,3%), ενώ οι διανυκτερεύσεις από 200.461 αυξήθηκαν σε 239.960 (μεταβολή κατά 19,7%). Όπως και στην Κορινθία, η συνεισφορά του τουριστικού τομέα δεν στάθηκε ικανή να καλύψει την μείωση του προϊόντος που προκάλεσε η υποχώρηση άλλων τομέων της τοπικής οικονομίας.

Νομός Λέσβου

Η τουριστική υποδομή του νομού πέτυχε σημαντική βελτίωση. Οι εγκατεστημένες κλίνες από 5.085 αυξήθηκαν σε 10.112 (μεταβολή κατά +98,8%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους από 48,6 να αυξηθούν στους 96,2 (αύξηση κατά 97,9%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό βελτιώθηκε ελαφρώς (από 200 άτομα σε 230, ή μεταβολή κατά 15%), ενώ οι διανυκτερεύσεις υπερδιπλασιάστηκαν (από 159.556 έφτασαν τις 334.990, ή αύξηση κατά 110%).

Νομός Χίου

Βελτίωση εμφάνισε η τουριστική υποδομή του νομού, αφού οι εγκατεστημένες κλίνες από 2.389 έφτασαν τις 3.285 (αύξηση κατά 37,5%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους από 47,9 να αυξηθούν στις 63 (αύξηση

κατά 31,5%). Εν τούτοις, η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό βελτιώθηκε οριακά (από 72 άτομα έφτασε τα 92), ενώ οι διανυκτερεύσεις έμειναν στάσιμες, καθώς από 99.219 διαμορφώθηκαν σε 98.332 (μεταβολή κατά -0,9%).

Νομός Σάμου

Βελτίωση εμφάνισε η τουριστική υποδομή, αφού οι εγκατεστημένες κλίνες από 9.433 έφτασαν τις 17.036 (αύξηση κατά 37,5%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να διαμορφωθούν σε υψηλά επίπεδα και από 232,8 να φτάσουν στις 406 (αύξηση κατά 25,4%). Μεγαλύτερη ακόμη βελτίωση παρουσίασε η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό, καθώς από 185 άτομα αυξήθηκε σε 461 (αύξηση κατά 149,2%). Προς την ίδια κατεύθυνση κινήθηκαν και οι διανυκτερεύσεις, οι οποίες από 318.564 έφτασαν τις 487.052 (αύξηση κατά 52,9%), με έμφαση στους αλλοδαπούς τουρίστες.

Νομός Κυκλάδων

Σημαντική ήταν η βελτίωση της τουριστικής υποδομής του νομού, δεδομένου ότι οι εγκατεστημένες κλίνες από 37.801 έφτασαν τις 64.696 (αύξηση κατά 71,1%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν στις περισσότερες σε ολόκληρη την Ελλάδα και από 427,3 να ανέλθουν σε 688,2 (αύξηση κατά 61,1%). Μεγαλύτερη ακόμα αύξηση είχε η μέση ετήσια άμεση απασχόληση, η οποία από 579 άτομα έφτασε τα 1.538 άτομα (μεταβολή κατά 165,6%), ενώ οι διανυκτερεύσεις από 748.635 έφτασαν τις 974.019 (αύξηση κατά 30,1%), με έμφαση στους αλλοδαπούς τουρίστες.

Νομός Δωδεκανήσου

Σημαντική βελτίωση εμφάνισε ο νομός στην τουριστική υποδομή, όπου οι εγκατεστημένες κλίνες από 50.913 έφτασαν τις 92.195 (αύξηση κατά 81,15), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να διαμορφωθούν σε πολύ υψηλά επίπεδα (από 305,9 σε 564, ή αύξηση κατά 60,7%). Βελτιωμένη είναι επίσης και η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό, καθώς από 3.738 άτομα αυξήθηκε στα 5.620 (αύξηση κατά 50,4%). Ανάλογη και η βελτίωση στις διανυκτερεύσεις, δεδομένου ότι από 7.129.248 έφτασαν τις 10.820.679 (αύξηση κατά 51,8%). Και εδώ η έμφαση είναι στους αλλοδαπούς τουρίστες.

Νομός Χανίων

Σημαντική ήταν η βελτίωση στην τουριστική υποδομή, όπου οι εγκατεστημένες κλίνες από 7.335 έφτασαν τις 18.760 (αύξηση κατά 55,8%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν στις 140,2 από 58,3 (μεταβολή κατά +140,5%). Η μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό βελτιώθηκε πάντως και από 360 άτομα ανέβηκε στα 684 (αύξηση κατά 90%), ενώ οι διανυκτερεύσεις σχεδόν τριπλασιάστηκαν (από 471.405 έφτασαν τις 1.120.983, ή μεταβολή κατά 137,8%). Έμφαση και εδώ υπάρχει στους αλλοδαπούς τουρίστες.

Νομός Ρεθύμνου

Η βελτίωση της τουριστικής υποδομής του νομού ήταν εξαιρετικά μεγάλη, καθώς οι εγκατεστημένες κλίνες από 8.163 αυξήθηκαν σε 23.097 (αύξηση κατά 182,9%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους να αυξηθούν στις 329,5 από 130,3 (αύξηση κατά 152,9%). Σημαντική ήταν επίσης η βελτίωση στην μέση ετήσια άμεση απασχόληση στον τουρισμό, καθώς από 425 άτομα αυξήθηκε σε 1.068 (αύξηση κατά 151,3%). Τέλος και οι διανυκτερεύσεις είχαν ανάλογη εξέλιξη, αφού

από 692.514 έφτασαν τις 1.558.099 (αύξηση κατά 125%), με έμφαση στους αλλοδαπούς τουρίστες.

Νομός Ηρακλείου

Εντυπωσιακή είναι η βελτίωση της τουριστικής υποδομής, όπου οι εγκατεστημένες κλίνες από 36.080 έφτασαν τις 63.682 (αύξηση κατά 76,5%), με αποτέλεσμα οι κλίνες ανά 1.000 κατοίκους από 148,1 να αυξηθούν στις 240,4 (αύξηση κατά 62,3%). Εξίσου μεγάλη ήταν και η βελτίωση της μέσης ετήσιας άμεσης απασχόλησης στον τουρισμό, καθώς από 1.893 άτομα έφτασε τα 3.617 (αύξηση κατά 91,1%). Το ίδιο σημαντική ήταν και η βελτίωση στις διανυκτερεύσεις, δεδομένου ότι από 3.398.728 αυξήθηκαν στις 5.166.944 (αύξηση κατά 52%), ιδιαίτερη δε έμφαση υπάρχει στους αλλοδαπούς τουρίστες.

Νομός Λασιθίου

Βελτίωση παρατηρήθηκε στη υποδομή, δεδομένου ότι οι εγκατεστημένες κλίνες από 17.890 αυξήθηκαν σε 28.785 (αύξηση κατά 60,9%). Αποτέλεσμα αυτών των εξελίξεων ήταν η αύξηση του αριθμού των κλινών ανά 1.000 κατοίκους (από 255,4 αυξήθηκαν στις 403,8, ή κατά ποσοστό +58,1%). Η μέση ετήσια απασχόληση στον τουρισμό αυξήθηκε από 1.132 άτομα σε 1.548 (αύξηση κατά 36,7%), ενώ αναλόγως αυξήθηκαν και οι διανυκτερεύσεις (από 1.479.936 έφτασαν τις 1.863.911, ή σε ποσοστό 26%).

Γεωγραφική Περιφέρεια	1990	1995	2000
Στερεά Ελλάδα	22,5	17,7	15,5
Πελοπόννησος	8,6	7,9	7,2
Ιόνια Νησιά	9,5	10,4	11,0
Ήπειρος	1,6	1,4	1,6
Νησιά Βορείου Αιγαίου	3,0	3,7	3,5
Κρήτη	18,0	18,8	19,7
Δωδεκάνησα	16,5	18,0	17,8
Κυκλάδες	5,2	5,8	6,2
Θεσσαλία - Σποράδες	4,2	4,0	3,9
Κεντρική Μακεδονία	10,0	11,2	12,8
Θράκη	0,9	1,1	0,8

Είναι φανερό ότι η ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας συνέπεσε με την οικονομική ανάπτυξη της χώρας, ενώ οι νομοί που εμφανίζουν την εντονότερη τουριστική κίνηση είναι εκείνοι που πέτυχαν και τη μεγαλύτερη οικονομική πρόοδο. Προκύπτει ως εκ τούτου, ότι ο τουριστικός τομέας λειτούργησε σε αρκετούς νομούς ως η «ατμομηχανή» της τοπικής οικονομίας στην συντελεσθείσα οικονομική ανάπτυξη. Άμεση συνέπεια αυτών των εξελίξεων ήταν η άμβλυνση της ανισοκατανομής του εθνικού προϊόντος, ως και η συγκράτηση του πληθυσμού σε ορισμένες εθνικά κρίσιμες περιοχές της χώρας.

Είναι φανερό ότι ο τουριστικός τομέας χρήζει στήριξης εκ μέρους της Πολιτείας, για να καταστεί εφικτή η συνέχιση της ευεργετικής του συμβολής στην περιφερειακή ανάπτυξη, στην άμβλυνση της περιφερειακής ανισοκατανομής του

εθνικού προϊόντος και στην συγκράτηση του πληθυσμού στην περιφέρεια. Ωστόσο, ο τρόπος των κρατικών παρεμβάσεων πρέπει ν' αλλάξει, ώστε να προάγεται η επίτευξη μακροχρονίως διατηρήσιμων επιδιώξεων σε μακρο- και μικρο- επίπεδο. Ο τομέας του τουρισμού αποτελεί τον μόνο παραγωγικό τομέα του οποίου το προϊόν διαθέτει μόνιμα συγκριτικά πλεονεκτήματα (φυσικά και πολιτιστικά). Για την αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων αυτών δεν έχει υπάρξει ακόμη εθνική στρατηγική αξία του ονόματος. Ίσως, διότι καθυστέρησαν ανεπίτρεπτα να συνειδητοποιηθούν οι ανυπολόγιστης αξίας ζημιόγόνες συνέπειες του «πονηρού» συνθήματος «δεν θέλουμε κοινωνία γκαρσονιών», σύνθημα το οποίο είχε κατάλληλα περάσει στην κοινωνία κατά την διαρρέυσασα εικοσαετία.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Τα τελευταία χρόνια έγινε αντιληπτή σε διεθνές επίπεδο η σημασία του εσωτερικού τουρισμού για κάθε χώρα. Σύμφωνα με εκτιμήσεις της ΕΣΥΕ, οι διανυκτερεύσεις των ημεδαπών επισκεπτών ανέρχονται σε 68 εκατομμύρια το χρόνο, εκ των οποίων τα 22-23 εκατομμύρια είναι πράγματι τουρίστες. Το μέγεθος αυτό σύμφωνα με το ΙΤΕΠ θεωρείται υπεκτιμημένο διότι η έρευνα της ΕΣΥΕ περιλαμβάνει άτομα τα οποία πραγματοποίησαν τουλάχιστον 4 διανυκτερεύσεις στο συγκεκριμένο έτος. Το παραπάνω μέγεθος αποδεικνύει τη σημασία που έχει ο εσωτερικός τουρισμός για την ελληνική οικονομία. Η σημαντική αύξηση αυτού τα τελευταία χρόνια οφείλεται τόσο στη βελτίωση του εισοδήματος του Έλληνα, όσο και στην καθιέρωση του θεσμού του «κοινωνικού τουρισμού».

Η Ελλάδα εμφανίζει ένα σοβαρότατο μειονέκτημα έναντι των κυρίων ανταγωνιστικών χωρών. Το συγκριτικώς χαμηλό ποσοστό του εσωτερικού τουρισμού αυξάνει σημαντικά την αβεβαιότητα, όσον αφορά την μελλοντική αποδοτικότητα των επενδύσεων, δεδομένης της μεγάλης εξάρτησης του τομέα, όχι μόνο από έκτακτα γεγονότα που επηρεάζουν το αίσθημα ασφάλειας των ταξιδιωτών, αλλά και από σημαντικά γεγονότα όπως είναι οι διακυμάνσεις της οικονομικής δραστηριότητας. Για παράδειγμα, στην όλως ακραία περίπτωση μηδενισμού των εξωτερικών ταξιδίων, η Ισπανία για δεδομένο βαθμό πληρότητας έτους 1999 θ' απασχολούσε το 37,4% του ξενοδοχειακού δυναμικού, η Ιταλία το 58,9%, η Γαλλία το 64,3%, η Πορτογαλία το 39,3%, η Τουρκία το 28,9%, το Ισραήλ το 55,5% και η Ελλάδα μόλις το 18,7%.

Η διάσταση αυτή του ελληνικού τουρισμού πρέπει να τύχει ιδιαίτερης προσοχής, κυρίως αναφορικός προς την εμμονή ορισμένων παραγόντων για δημιουργία συγκεκριμένων ειδικών υποδομών προς προώθηση του αλλοδαπού τουρισμού. Με τη εξαίρεση ίσως των μαρινών και των ειδικών χώρων ελλιμενισμού κρουαζιερόπλοιων, καθώς και της συνεδριακής υποδομής, στο σύνολό τους οι λοιπές ειδικές υποδομές πρέπει να σχεδιαστούν κατά βάση με αναφορά στην πιθανή εσωτερική ζήτηση. Ο ρόλος της εξωτερικής ζήτησης, υπό την έννοια ότι οι ειδικές υποδομές συνιστούν κυρίαρχο παράγοντα για την επιλογή της Ελλάδας ως τόπου διακοπών, πρέπει να τύχει ενδελεχούς, σχολαστικής διερευνήσεως προ οποιασδήποτε απόφασης μακροχρόνιας δέσμευσης πόρων. Δεν πρέπει να λησμονείται σχετικώς ο αυξανόμενος ρόλος των διακοπών Σαββατοκύριακου (2-3 μέρες) και το μειονέκτημα της Ελλάδας εν προκειμένω (απόσταση).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η προηγηθείσα συγκριτική διερεύνηση ορισμένων χαρακτηριστικών του τουριστικού τομέα της Ελλάδας και των αμεσότερα ανταγωνιστικών χωρών, οδηγεί στις ακόλουθες διαπιστώσεις:

Η Ελλάδα αποτελεί πολύ φθηνό προορισμό, συγκρινόμενη με τους κύριους ανταγωνιστικούς προορισμούς. Με εισπραττόμενο ανά διανυκτέρευση συνάλλαγμα \$84, έναντι \$203 της Ισπανίας και Πορτογαλίας, \$224 της Ιταλίας και \$126 της Αιγύπτου και δεδομένου του μικρού μεγέθους του εσωτερικού τουρισμού, δημιουργούνται ποικίλα ερωτήματα σχετιζόμενα με την βιωσιμότητα του ξενοδοχειακού τομέα, αλλά και άλλων υποκλάδων. Τα υψηλά ποσοστά ημερησίων επισκεπτών στις ανταγωνιστικές χώρες δεν μπορούν να εξηγήσουν το μέγεθος της διαφοράς στην ανά διανυκτέρευση δαπάνη.

Μεταξύ 1990 και 1999 η ανωτέρω δυσμενής σχέση βελτιώθηκε σημαντικά, ωστόσο η απομένουσα διαφορά είναι πολύ μεγάλη, επιζητούσα περαιτέρω μελέτη και πολιτικές αναστροφής.

Η Ελλάδα υπερτερεί στον αριθμό διανυκτερεύσεων και αυτό βρίσκεται σε συνέπεια με την υστέρηση στην ανά διανυκτέρευση δαπάνη. Δυστυχώς, η εξέλιξη εν προκειμένω είναι δυσμενής για την Ελλάδα, διότι δεν προσφέρεται για διακοπές Σαββατοκύριακου, που αποτελούν την επικρατούσα τάση.

Η Ελλάδα υστερεί όχι μόνο ως προς το μέσο μέγεθος των ξενοδοχειακών μονάδων, αλλά υστερεί και ως προς το ποσοστό των ανωτέρας κατηγορίας κλινών. Σε ορισμένο βαθμό, η υστέρηση αυτή αντανακλά και υστέρηση στην μέση ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών και επομένως και στην τιμή τους.

Η υστέρηση στην αποτελεσματικότητα αξιοποίησης του δυναμικού καταλυμάτων, εκφράζεται καλύτερα αν η ανά κλίνη συναλλαγματική είσπραξη περιλαμβάνει και το ισοδύναμο σε συνάλλαγμα της εσωτερικής τουριστικής δαπάνης. Η Ελλάδα εμφανίζεται με ετήσια είσπραξη 9.600 \$ ανά κλίνη, έναντι 21.200\$ της Ισπανίας, 20.900\$ της Ιταλίας, 22.600\$ της Αιγύπτου, 54.900 του Ισραήλ, κ.ο.κ.

Η Ελλάδα μειονεκτεί δραματικά όσον αφορά το μέγεθος του εσωτερικού τουρισμού και την απόσταση από τις κύριες πηγές τροφοδοτήσεως με τουρίστες. Η απόσταση διαδραματίζει σημαίνοντα ρόλο, διότι καθιστά δαπανηρή την βραχείας διάρκειας επίσκεψη με αεροπλάνο και αδύνατη με αυτοκίνητο ή σιδηρόδρομο. Αυτό σημαίνει ότι δεν μπορούμε να συμμετέχουμε στην τρέχουσα τάση αύξησης του μεριδίου των βραχείας διάρκειας διακοπών, οι οποίες εμπεριέχουν και αυξημένα ποσοστά ειδικών μορφών τουρισμού. Η ιδιομορφία αυτή υπογραμμίζει το μέγεθος της προσπάθειας που θα απαιτηθεί προς εξουδετέρωση των αρνητικών αυτών παραγόντων.

ΕΠΙΔΟΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ: ΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

ΤΑΣΕΙΣ

Η επίδοση του ελληνικού τουριστικού τομέα κατά το 2001 προσδιορίστηκε κατά κρίσιμο τρόπο από τη συρροή πολλών δυσμενών γι' αυτόν παραγόντων. Εν πρώτοις, η επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου της οικονομικής δραστηριότητας στην ΕΕ, που αποτελεί την κύρια προέλευση διεθνών τουριστών στη χώρα μας. Δεύτερον, η ανάδειξη των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων ως προς τις τιμές, σε χώρες όπως η Τουρκία, η Βουλγαρία και ορισμένες χώρες της Αδριατικής (Κροατία, Σλοβενία) προσέλκυσαν αυξημένα μεγέθη τουριστών, κυρίως απ' τις γερμανόφωνες περιοχές. Η έξαρση της ζήτησης του τουριστικού προϊόντος των εν λόγω χωρών έγινε σε υψηλό βαθμό σε βάρος της Ελλάδας. Τρίτον, η λειτουργία του νέου, σύγχρονου αλλά ακριβού αεροδρομίου της πρωτεύουσας είχε αρνητικές επιπτώσεις στην ζήτηση του τουριστικού προϊόντος της περιοχής της Αττικής, ενδεχομένως δε και άλλων προορισμών. Τέταρτον, η υποτονική έως ανύπαρκτη κατ' ουσία παρουσία της

Ελλάδας στην διεθνή αγορά προβολής και διαφήμισης του ελληνικού τουριστικού προϊόντος και πέμπτον, το πρωτοφανές τρομοκρατικό επεισόδιο της 11^{ης} Σεπτεμβρίου.

Η σύμπτωση της επιβράδυνσης του ρυθμού ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας και ιδιαίτερα των χωρών που αποτελούν τις κύριες πηγές προέλευσης διεθνών τουριστών, με το αίσθημα ανασφάλειας που προκάλεσε το πρωτοφανές τρομοκρατικό επεισόδιο της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, είχαν ως αποτέλεσμα μείωση του διεθνούς τουρισμού σε παγκόσμιο επίπεδο κατά 1,3%. Εν απουσία του τρομοκρατικού χτυπήματος, η μέχρι τον Αύγουστο του 2001 τάση έδειχνε ρυθμό αυξήσεως 2,8%, αρκετά χαμηλότερο του 7% του 2000, στο οποίο και αποδίδεται μεγάλο ποσοστό της σημειωθείσας επιβράδυνσης. Η σχετική ερμηνεία αναφέρεται στην πιθανή επίσπευση διακοπών, που αρχικά είχαν προγραμματιστεί για το 2001. Οι συνέπειες του τρομοκρατικού χτυπήματος για το υπόλοιπο του 2001 ήταν κατεδαφιστικές, αφού η μείωση σε παγκόσμιο επίπεδο έφτασε το 13%, ενώ στις ΗΠΑ και σε άλλες ευαίσθητες περιοχές η μείωση κινείται από -20% έως -30%.

Οι επιπτώσεις στον ελληνικό τουρισμό από το τρομοκρατικό χτύπημα, σε αντίθεση με τις άλλες χώρες δεν είναι καν εμφανείς, αφού οι αφίξεις κατά το τετράμηνο Σεπτεμβρίου-Δεκεμβρίου κινήθηκαν μειωτικά μεν, αλλά ουσιαστικά ο εκτιμώμενος ρυθμός -0,5% δεν είναι διακριτά διάφορος του μηδενός. Σύμφωνα με τις διαθέσιμες ενδείξεις για την περίοδο Σεπτεμβρίου-Δεκεμβρίου, είχαν παρασχεθεί απ' τους ξενοδόχους σημαντικές εκπτώσεις, ενόψει της δυσμενούς συγκυρίας που αντιμετώπιζαν. Ωστόσο, είναι εύλογο να υποθέσουμε επίσης, ότι πολλοί τουρίστες της «τελευταίας στιγμής» προτίμησαν την «ασφαλέστερη» Ελλάδα ως τόπο διακοπών. Η υπόθεση αυτή είναι συνεπής με την μεγάλη μείωση της τάξεως του 25-30%, που παρατηρήθηκε στις αφίξεις στην Τουρκία κατά το τρίμηνο Οκτωβρίου-Δεκεμβρίου 2001.

Η σε συγκριτικούς όρους μικρότερη επίδοση της Ελλάδας έναντι αμεσότερα ανταγωνιστριών χωρών, με βάση την τάση που επικράτησε μέχρι και τον Αύγουστο του 2001, υπογραμμίζει το πρόβλημα διεθνούς ανταγωνιστικότητας που αντιμετωπίζει το ελληνικό τουριστικό προϊόν κατά την τελευταία δεκαετία, με επίταση τα τελευταία έτη.

Κατά το 2002 αναμενόταν ως πολύ πιθανή εξέλιξη, μια διακριτή ανάκαμψη της διεθνούς τουριστικής δραστηριότητας, σε παγκόσμιο αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο. Αντίστοιχη εξέλιξη αναμενόταν και στην Ελλάδα για τους εξής λόγους:

Το μειονέκτημα της Ελλάδας, ως προορισμού ικανοποιούμενου με διακινούμενους αεροπορικώς σε ποσοστό 85%, είναι σε μεγάλο βαθμό απατηλό, δεδομένου ότι η Ελλάδα αποτελεί παραδοσιακά ασφαλή προορισμό από κάθε άποψη. Οι ενδείξεις από τα στοιχεία του τετραμήνου Σεπτεμβρίου-Δεκεμβρίου 2001, αλλά και από τις εκδηλωθείσες προτιμήσεις των βρετανών, των αυστριακών, κλπ. να επισκεφθούν την Ελλάδα κατά το 2002, αποτελούν αδιάψευστη μαρτυρία. Στην παρούσα συγκυρία, είναι ευτυχές ότι η Ελλάδα έχει πολύ μικρό βαθμό εξάρτησης από υπερπόντιους τουρίστες και μάλιστα από τις ΗΠΑ, οι οποίες θεωρούνται ακόμη ως μεγάλο μειονέκτημα για τις χώρες που έχουν μεγάλη τουριστική εξάρτηση απ' αυτές.

Ο επουσιώδης επηρεασμός της τουριστικής κίνησης στην Ελλάδα απ' το τρομοκρατικό χτύπημα (ο μέσος ρυθμός μεταβολής μειώθηκε από +0,6% το οκτάμηνο σε -0,5% το τρίτο τετράμηνο, δηλαδή μείωση 1,5%) σε αντίθεση με τις κύριες ανταγωνίστριες χώρες (Τουρκία από +19,5% σε -25%, Ιταλία από -3% σε -10%, Ισπανία από +4,5% σε -5%), αποτελεί ενθαρρυντική ένδειξη, επιτρέπουσα να δεχθούμε μικρό τον ρόλο του παράγοντα «ασφάλεια» για την Ελλάδα.

Έναντι της ανωτέρω εικόνας, η οποία αποπνέει σε κάποιο βαθμό συγκρατημένη αισιοδοξία, οι διαθέσιμες μέχρι τώρα πληροφορίες τείνουν να

δημιουργήσουν κάποιου βαθμού απαισιόδοξη προοπτική: μεγάλα γραφεία διακίνησης τουριστών (Tour operators), βασικώς από την γερμανική αγορά, που αντιπροσωπεύει περίπου το 25% του διεθνούς παραθεριστικού τουρισμού στη χώρα μας, πιάζουν για επίτευξη «απαξιωτικών» για το ελληνικό ξενοδοχείο εκπτώσεων, κυρίως στον προορισμό Κρήτη. Υπενθυμίζεται ότι ο βαθμός εξάρτησης της Κρήτης ως τουριστικού προορισμού απ' την γερμανική αγορά προελεύσεως, είναι πολύ υψηλός (35-40%).

Οι ενδείξεις από την δεύτερη σε σπουδαιότητα για τη χώρα μας αγορά προελεύσεως, την Μ. Βρετανία, είναι ενθαρρυντικές. Έναντι προβλεπομένων μειώσεων μέχρι και 36%, για την Ελλάδα προβλέπεται αύξηση (+1%).

Το 2002 θα μπορούσε να εξελιχθεί σε ένα σχετικά καλό τουριστικό έτος, αν η πολιτεία αναλάμβανε τις δράσεις και ενέργειες και φυσικά την δαπάνη που θα ενεργοποιούσε το -κυρίως δυτικοευρωπαϊκό- τουριστικό κοινό. Η κατάσταση θα ήταν ικανοποιητικότερη αν η τουριστική Ελλάδα είχε προβληθεί επαρκώς και είχε καταβληθεί ανάλογη προσπάθεια συνεργασίας με τους κατά περιοχή προέλευσης οργανωτές ταξιδίων (Tour operators). Είχε γίνει περισσότερο από προφανές ότι η ανταγωνιστική υπεροχή της χώρας μας σε φυσικά στοιχεία και μνημειακό πολιτισμό, δεν επέτρεψε στον αρνητικό ρόλο των ανθρωπογενών στοιχείων να καταγραφεί και ως μείωση των αφίξεων κατά το παρελθόν. Εξάλλου, η ανάδειξη νέων προορισμών στην Αν. Μεσόγειο, πρόσφατα και σε άλλες χώρες μη ανταγωνιστικές παραδοσιακά, έφερε στην επιφάνεια το πρόβλημα της φθίνουσας ανταγωνιστικότητας που χαρακτηρίζει την παραγωγική μας υποδομή. Εν προκειμένω, η πολιτεία ως εποπτεύουσα αρχή και ως υπεύθυνη δημιουργίας γενικών υποδομών, φέρει το κύριο βάρος της ευθύνης και όφειλε τουλάχιστον να φροντίζει για την μείωση του ελλείμματος ανταγωνιστικότητας, στην έκταση που αυτό είναι δυνατόν, με έντονη παρουσία στο χώρο της προβολής και διαφήμισης.

Η μείωση του αλλοδαπού τουρισμού στη χώρα μας είναι συνάρτηση της αβελτηρίας και αδιαφορίας των αρμοδίων Αρχών. Αλλά το ερώτημα είναι, γιατί η οικονομική επιβράδυνση της ΕΕ δείχνει ιδιαίτερη απαρésκεια στην τουριστική Ελλάδα. Το ερώτημα αυτό χρήζει απάντησης, διότι κόστισε στην Ελλάδα τουλάχιστον μισή ποσοστιαία μονάδα ανάπτυξης, δηλαδή 1.040 εκατ. Ευρώ, ή 350 δις. δραχμές.

ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ 2003

Η ανασχεθείσα ανάκαμψη την οποία προκάλεσε η διαδοχική εμφάνιση σειράς δυσμενών παραγόντων, επιζήμιων της εμπιστοσύνης καταναλωτών και επενδυτών, πιθανότατα θα επανέλθει με καθυστέρηση ενός έτους, ωστόσο η εκκρεμότητα με το Ιράκ και η αναβίωση του φόβου, που φυσιολογικά ακολούθησε τις πρόσφατες πολυαίματες τρομοκρατικές επιθέσεις στην Μέση και Άπω Ανατολή, ακυρώνουν σε υψηλό βαθμό τις όποιες αισιόδοξες προοπτικές μπορούσε κανείς να στηρίξει στην οικονομική ανάκαμψη, η οποία εν πάση περίπτωση δεν πρέπει να θεωρείται και απολύτως δεδομένη. Τα γεγονότα στην μουσουλμανική Ανατολή, ακόμη και αν αποδειχθούν μεμονωμένα, διακηρύσσουν ότι ο Bin Laden και ο φόβος είναι παρόντες. Και η διαπίστωση αυτή δεν είναι καθόλου επιτρεπτική διατυπώσεως αισιόδοξων προβλέψεων. Ωστόσο, οι τρέχουσες, έντονα αρνητικές ενδείξεις είναι πολύ νωρίς για να θεωρηθούν αξιολογήσιμες. Εξίσου επισφαλές, είναι στις συνθήκες αυτές και εν απουσία συγκεκριμένης διακηρυγμένης πολιτικής, να επιχειρήσει κανείς προβλέψεις. Μπορούμε παρά ταύτα να καταγράψουμε μια σειρά παραγόντων, οι οποίοι είναι πιθανό να επηρεάσουν προς την μία ή την άλλη κατεύθυνση τις τουριστικές ροές προς τη χώρα μας.

Θετικοί παράγοντες

- Η ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας αποτελεί το πιθανότερο σενάριο για το 2003. Η τάση κάποιας ελεγχόμενης χαλάρωσης της δημοσιονομικής πειθαρχίας στην ευρωζώνη και η διασταλτική επίπτωση τυχούσας μείωσης των επιτοκίων – πολύ πιθανής – αποτελούν σοβαρές ενδείξεις αναδίπλωσης των Κοινοτικών Αρχών, προκειμένου να δοθεί ώθηση στην παραγωγή.
- Όπως έδειξε η τουριστική επίδοση της Τουρκίας, υπάρχουν παράγοντες ισχυρότεροι του φόβου, τον οποίο και εξουδετερώνουν. Η χώρα μας, ασφαλής παραδοσιακώς χώρα, μπορεί ν' αξιοποιήσει αυτούς τους παράγοντες προς τόνωση της εκ του εξωτερικού ζήτησης. Εξάλλου, η εμπειρία από τις επιδόσεις της χώρας μας κατά το κρίσιμο τετράμηνο Σεπτεμβρίου-Δεκεμβρίου 2001, μαρτυρούν περί του λόγου το αληθές.
- Η επί δύο έτη υποτονικότητα της εξωτερικής τουριστικής ζήτησης, είναι φυσικό να έχει δημιουργήσει κάποιο απόθεμα δυνητικής ζήτησης, ιδίως από μέρους των πραγματοποιούντων στη χώρα μας επαναλαμβανόμενα ταξίδια.

Αρνητικοί παράγοντες

- Η καταπολέμηση της τρομοκρατίας, θα ανέμενε κανείς κάτω από άλλες συνθήκες να ενθάρρυνε τις αφίξεις από περιοχές τις οποίες είχε αδρανοποιήσει η δράση των σχετιζόμενων οργανώσεων. Η 11^η Σεπτεμβρίου έχει επιδεινώσει την κατάσταση, που αντανάκλαται με πολύ ευκρίνεια στα στοιχεία που παραθέσαμε στο προηγούμενο τμήμα.
- Στους αρνητικούς παράγοντες εξακολουθεί να εντάσσεται ο φόβος, αν και η περίπτωση της Τουρκίας αντικρούει τούτο, τουλάχιστον καθ' όσον αφορά τις ευρωπαϊκές προελεύσεις.
- Η οικονομική κατάσταση στην Γερμανία, την σημαντικότερη προέλευση για την Ελλάδα, αποτελεί πρόβλημα, ωστόσο, όπως δίδαξε η εμπειρία της Τουρκίας αλλά και άλλων χωρών, αυτό είναι αντιμετωπίσιμο, επειδή το ποσοστό που επιλέγει τη χώρα μας για διακοπές είναι σχετικά μικρό (της τάξεως του 3%).
- Οι υπερπόντιες προελεύσεις φαίνεται ότι θα εξακολουθήσουν ν' αποτελούν πρόβλημα για όλη την Ευρώπη και φυσικά για τη χώρα μας. Η τρομοκρατική δραστηριότητα στην Άπω Ανατολή ασφαλώς δεν αποτελεί παράγοντα εμπνέοντα αισιοδοξία.

Οι ανωτέρω επισημάνσεις δεν επιτρέπουν συναγωγή κανενός πειστικού συμπεράσματος, ακόμη κι αν θεωρήσουμε ότι δεν θα υπάρξουν στην ευρωπαϊκή περιοχή λόγοι για την επιδείνωση του κλίματος. Αν επρόκειτο να διατυπωθεί πρόβλεψη χωρίς περιορισμούς, η πρόβλεψη αυτή θα έτεινε να είναι απαισιόδοξη. Λόγοι για αισιοδοξία, αναφερόμενοι στα ουσιαστικά θέματα της ποιότητας και υποδομικών αναβαθμίσεων, δεν μπορούν προς το παρόν να προβληθούν. Επομένως, απομένει ως σανίδα σωτηρίας η αξιοποίηση όσων οικονομικών παραγόντων ενδείκνυται η χρησιμοποίηση και ως τέτοιους βεβαίως, δεν προτείνουμε την μείωση των τιμών. Πιστεύουμε ότι υπάρχει εν δυνάμει ζήτηση, την οποία η πολιτεία έχει και το χρέος και την δυνατότητα να ενεργοποιήσει. Απαιτείται διάθεση επαρκών πόρων και σωστή επιλογή διαθέσεως αυτών. Το γεγονός, ότι οι κύριες ανταγωνίστριες χώρες Τουρκία, Ισπανία, Πορτογαλία, κλπ., εμφανίζουν αύξηση, η οποία υπερβαίνει τον μέσο όρο της δεκαετίας 1990-2000, υπογραμμίζει ότι κάτι δεν πάει καλά στην πάλαι ποτέ ένδοξη και νυν βαλκανικό κρατίδιο, Ελλάδα.

Οι αρμόδιες αρχές έχουν χρέος να μελετήσουν τί ακριβώς συμβαίνει, σε επίπεδο διαφήμισης-προβολής, σε επίπεδο σχέσεων με τους οργανωτές ταξιδίων (Tour operators) και σε ό,τι άλλο είναι πιθανό να προκαλεί την παρατηρούμενη υστέρηση. Τα μοναδικά τουριστικά χαρακτηριστικά της χώρας, φυσικά και πολιτισμικά, απαιτούν και κατάλληλες ανθρωπογενείς παρεμβάσεις για την αξιοποίησή τους. Η πείρα των τελευταίων ετών ομιλεί με περισσή ευγλωττία. Η πρόβλεψη με βάση τις μακροχρόνιες τάσεις δεν είναι προς το παρόν πρόσφορη και μάλιστα για βραχυπρόθεσμη πρόβλεψη. Είναι πάντως βέβαιο, ότι η άνεση παρέχουσα άποψη περί γενικής μείωσης του ενδοευρωπαϊκού τουρισμού αποτελεί παραμύθι, ουδεμία σχέση έχει με την πραγματικότητα.

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Η υστέρηση του ελληνικού τουριστικού τομέα σε δημόσιες υποδομές, σε κόστος παραγωγής, σε φορολογική μεταχείριση, σε εκπαίδευση και κατάρτιση, σε προβολή και διαφήμιση, αλλά και σε «πλουραλισμό» τουριστικών προϊόντων, σε συνδυασμό με την μέχρι τώρα πρωταγωνιστική για την οικονομική ανάπτυξη επίδοσή του, υπογραμμίζει τις πολύ μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης που διαθέτει. Υπάρχει ένα μεγάλο κενό σε συμπεριφορές, θεσμούς, υλικές και άλλες υποδομές, η συμπλήρωση του οποίου είναι εφικτή υπό τις δεδομένες χρηματοδοτικές δυνατότητες της οικονομίας. Το μέχρι σήμερα ανέφικτο υπήρξε η πολιτική βούληση να διατεθούν αυξημένοι δημόσιοι πόροι για την ανάπτυξη του τομέα. Ίσως η έλλειψη επαρκούς γνώσεως για το μέγεθος και τη δυναμική του τουριστικού τομέα, ίσως ο εγκλωβισμός σε παρωχημένες ιδέες και αντιλήψεις για κλαδικές προτεραιότητες της οικονομικής πολιτικής, ίσως η ανωριμότητα του τομέα από άποψη παρουσίας, φωνής στα δημόσια πράγματα, ίσως όλα μαζί να διατήρησαν σε ισχύ επί ανεπίτρεπτα μακρό χρόνο, ένα status quo κατανομής των δημοσίων πόρων, που προσβάλλει βάνανυσα την οικονομική λογική.

Εκτός από τις περιοχές δημόσιας πολιτικής, απ' τις οποίες αναμένονται σημαντικά οφέλη για την ανταγωνιστικότητα (υποδομές, εκπαίδευση, αγορά εργασίας, διαφήμιση-προβολή), πρέπει να επικεντρώσουμε την προσοχή και σε επιμέρους διαστάσεις της ανταγωνιστικότητας, όπου η συμμετοχή ευθύνης του ιδιωτικού τομέα είναι μεγάλη:

Σε επίπεδο διάρθρωσης της προσφοράς ξενοδοχειακών υπηρεσιών, πρέπει να επιδιωχθεί:

1. η αυξημένη συμμετοχή των μονάδων Α' κατηγορίας και Πολυτελείας, καθώς και Β' κατηγορίας αναβαθμισμένης ποιότητας, στη νεοδημιουργούμενη ξενοδοχειακή υποδομή,
2. η αναβάθμιση της ποιότητας με βάση ουσιαστικά κριτήρια, των υπηρεσιών όλων των κατηγοριών ξενοδοχειακών μονάδων,
3. η σημαντική αύξηση του ποσοστού των κλινών που παρέχουν επάνυμο προϊόν (δημιουργία αλυσίδων ξενοδοχείων),
4. η ρεαλιστική προσέγγιση σε θέματα τύπου αγροτουρισμού, κτλ., στα οποία πλεονάζει η φαντασίωση και απουσιάζει η πρακτικότητα, με συνέπεια να σπαταλούνται κοινωνικοί πόροι,
5. η αύξηση του μέσου μεγέθους των ξενοδοχειακών μονάδων, ώστε ν' αυξηθεί ο βαθμός βιωσιμότητάς τους.

Λελογισμένη και συνεπής προσπάθεια άμβλυνσης της έντονης εποχικότητας που χαρακτηρίζει τον τουρισμό της χώρας, εγχώριο και αλλοδαπό. Καθ' όσον αφορά τον χειμερινό τουρισμό, ή ορθότερα τον τουρισμό που καλύπτει την περίοδο Νοεμβρίου-Μαρτίου, η πολιτική προσέλκυσης ξένων τουριστών δεν πρέπει κατά άκριτο τρόπο να

ακολουθήσει πορεία υπαγορευόμενη από πρότυπα άλλων χωρών. Πρέπει να συνεξεταστούν σε κάθε περίπτωση οι προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται, ώστε η προσπάθεια και οι πόροι που θα διατεθούν να μην αποβούν μάταια. Για παράδειγμα, ανάληψη προσπάθειας να ανταγωνιστούμε την Ελβετία, την Αυστρία και την Β. Ιταλία στον χειμερινό τουρισμό, δεν θ' αποτελούσε την καλύτερη δυνατή επιλογή. Αντίθετα, η προώθηση του συνεδριακού τουρισμού με σωστή προσέγγιση (όχι κατακερματισμός σε πολλά μικρά συνεδριακά κέντρα) είναι βέβαιο ότι θ' αποδώσει.

Οι καλούμενες «ειδικές μορφές τουρισμού» αντιμετωπίζονται ως πανάκεια για την ανάπτυξη του χειμερινού τουρισμού, ενώ θα έπρεπε ν' αξιολογούνται στις σωστές διαστάσεις τους, δηλαδή ως συμπληρωματικές του τουρισμού αναψυχής, τόσο κατά την περίοδο Απριλίου-Οκτωβρίου, όσο και κατά την περίοδο Νοεμβρίου-Μαρτίου. Η Ελλάδα, λόγω του σχετικά ήπιου κλίματος που διαθέτει (Δωδεκάνησα, Κρήτη, Ν. Πελοπόννησος) έχει δυνατότητα ανάπτυξης χειμερινού τουρισμού αναψυχής, τόσο εγχώριου όσο και διεθνούς.

Αξιοποίηση περιοχών επιδεκτικών τουριστικής ανάπτυξης (κυρίως μη νησιωτικών), ώστε ν' αποφευχθούν τα περιβαλλοντικά και άλλα προβλήματα που συνυπάρχουν με την υπέρμετρη συσσώρευση τουριστικής μάζας σε ορισμένες νησιωτικές περιοχές, ή σε ευαίσθητες περιοχές, από φυσικής και πολιτισμικής απόψεως.

Σε θεσμικό επίπεδο προέχει η ενίσχυση και ενεργοποίηση του θεσμικού πλαισίου εποπτείας του τουριστικού τομέα, κυρίως όσον αφορά το εξωξενοδοχειακό του τμήμα. Όπως προκύπτει απ' τις υπάρχουσες έρευνες, αλλά και την κοινή αντίληψη επί του προκειμένου, η πλειονότητα των παραπόνων των τουριστών πηγάζει απ' την κακή λειτουργία του εξωξενοδοχειακού τμήματος του τομέα.

Ο υψηλός βαθμός εξάρτησης της ζήτησης του ελληνικού τουριστικού προϊόντος από την Δ. Ευρώπη, πρέπει βαθμιαία και σταθερά να μειωθεί. Αυτό επιβάλλεται από την ανάγκη:

1. αξιοποίησης των δυνατοτήτων που διανοίγονται από το άνοιγμα άλλων αγορών προελεύσεως (Αν. Ευρώπη, Κίνα),
2. ανάκτησης αγορών, κυρίως υπερποντίων χωρών, η σημασία των οποίων είναι από συναλλαγματικής άποψης πολύ μεγάλη, και
3. μείωσης των κινδύνων που συνεπάγεται η από μία ή δύο χώρες μεγάλη εξάρτηση της χώρας γενικότερα, αλλά και ορισμένων περιοχών ειδικότερα. Πολιτικοί και άλλοι έκτακτοι παράγοντες, αλλά και καθαρά οικονομικοί, ακινητοποιούν ή εκτρέπουν τα τουριστικά ρεύματα με δραματικές συνέπειες για ορισμένους προορισμούς.

Τα ανωτέρω δεν σημαίνουν παραμέληση σημαντικών παραδοσιακών φίλιων πηγών προελεύσεως, σημαίνουν όμως διάθεση περισσότερων πόρων, ώστε να ευαισθητοποιηθεί εγκαίρως η ζήτηση από άλλες πηγές προελεύσεως.

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

ΓΕΝΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Για δεδομένα φυσικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά μιας χώρας, το μέγεθος και τα χαρακτηριστικά της ξενοδοχειακής υποδομής προσδιορίζουν σε σημαντικό βαθμό την ποσότητα του παραγόμενου τουριστικού προϊόντος και αποτελούν τον καλύτερο ίσως μεμονωμένο δείκτη για την διεθνή ανταγωνιστική θέση θέση και δυναμική του κλάδου. Τα χαρακτηριστικά αφορούν πλήθος επιμέρους παραγόντων που συμπροσδιορίζουν ποιότητα, κόστος παραγωγής, πλουραλισμό, μοναδικότητα, διαφορετικότητα, περιφερειακή συγκέντρωση, πελατειακό προσανατολισμό, κοκ.

ΔΙΑΜΟΝΗ

Τα νόμιμα τουριστικά καταλύματα, εφοδιασμένα με το ειδικό σήμα λειτουργίας του ΕΟΤ, ανήκουν στις ακόλουθες κατηγορίες, σύμφωνα με την ισχύουσα ναμοθεσία:

- Ξενοδοχεία (κλασικού τύπου, τύπου επιπλωμένων διαμερισμάτων, μοτέλ, παραδοσιακά καταλύματα).
- Χώροι οργανωμένης κατασκήνωσης (camping).
- Ενοικιαζόμενα δωμάτια.
- Ενοικιαζόμενα διαμερίσματα.
- Αυτοτροφοδοτούμενα τουριστικά καταλύματα (τουριστικές κατοικίες και τουριστικές επαύλεις).
- Ξενώνες νεότητας.
- Κέντρα γυμνιστών.

Τα τουριστικά καταλύματα κατατάσσονται ως εξής:

- Τα ξενοδοχεία, ανάλογα με τον τύπο και τις τεχνικές προδιαγραφές τους, μπορεί να είναι *πολυτελείας, Α, Β, Γ, Δ ή Ε τάξης*.
- Τα campings μπορεί να είναι *Α, Β, Γ, ή Δ τάξης*.
- Τα ενοικιαζόμενα δωμάτια και τα ενοικιαζόμενα διαμερίσματα μπορεί να είναι *Α, Β, ή Γ τάξης*.
- Τα αυτοτροφοδοτούμενα καταλύματα αντιστοιχούν στην *Α τάξη*.
- Τα κέντρα γυμνιστών ανήκουν στην τάξη των ξενοδοχείων ή των camping στα οποία λειτουργούν.

ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ

Το ενεργό δυναμικό της χώρας, από 348.171 κλίνες το 1985, έχει φτάσει σήμερα (Μάρτιος 2003) τις 601.034 κλίνες σε 8.209 ξενοδοχειακές μονάδες όλων των τάξεων.

Το 31,2% του συνόλου των ξενοδοχειακών κλινών που λειτουργούν το 2002 ανήκει στις υψηλές τάξεις (ΑΑ' και Α'), το 24,5% στη Β' τάξη, το 35,2% στη Γ' τάξη και το 9,1% στις υπόλοιπες τάξεις (Δ' και Ε'). Το 58,9% των ξενοδοχειακών μονάδων έχουν 50 ή λιγότερες κλίνες, το 24,9% έχουν από 51-100 κλίνες, το 12,6% έχουν από 101-300 κλίνες και μόνο το 3,5% έχουν πάνω από 300 κλίνες.

Η Ελλάδα εμφανίζει τον χαμηλότερο βαθμό χρήσης των κλινών (διανυκτερεύσεις ως προς τις κλίνες), περίπου 95,7 διανυκτερεύσεις ανά κλίνη. Εμφανίζεται συνεπώς, να υπάρχει υπερπροσφορά κλινών σε σχέση με το μέγεθος του τουρισμού.

Πίνακας 2.1 Εξέλιξη του Ξενοδοχειακού Δυναμικού της Ελλάδας (1980-2000)		
Έτος	Ξενοδοχειακές Μονάδες	Αριθμός Κλινών
1980	3.958	278.045
1985	5.201	348.171
1990	6.423	423.660
1991	6.647	444.333
1992	6.856	460.661
1993	7.139	486.415
1994	7.168	495.025
1995	7.387	533.812
1996	7.477	548.785
1997	7.594	561.068
1998	7.785	576.876
1999	7.918	584.973
2000	7.936	586.372
MEM		
1960-1969		8%
1970-1979		9,5%
1980-1989		4,8%
1990-2000		4,0%

ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ

Στα περισσότερα νησιά, αλλά και στην ηπειρωτική Ελλάδα οι επισκέπτες μπορούν να βρουν κατάλυμα σε ιδιωτικές κατοικίες, που είναι εφοδιασμένες με το ειδικό σήμα του ΕΟΤ. Οι κρατήσεις γίνονται μέσω των τοπικών τουριστικών γραφείων ή την Τουριστική Αστυνομία. Πληροφορίες παρέχονται επίσης και από δημοτικά γραφεία τουρισμού.

ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΕΙΣ

Υπάρχουν 351 οργανωμένοι χώροι κατασκήνωσης σε όλη την Ελλάδα, που λειτουργούν με το ειδικό σήμα του ΕΟΤ και μπορούν να φιλοξενήσουν 94.776 άτομα. Διαθέτουν 30.643 θέσεις για σκηνές ή τροχόσπιτα και 949 οικίσκους και οι εγκαταστάσεις τους παρέχουν ευρύ φάσμα εξυπηρέτησεων. Οι κρατήσεις γίνονται μέσω τουριστικών γραφείων.

Η ελεύθερη κατασκήνωση ή στάθμευση εκτός των νόμιμων χώρων κατασκήνωσης δεν επιτρέπεται.

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΑΥΛΕΙΣ

Οι τουριστικές κατοικίες και οι τουριστικές επαύλεις είναι αυτοτροφοδοτούμενα (self-catering) καταλύματα και προσφέρονται σε ποικιλία μεγέθους για διαμονή διακοπών ανάλογα με τις απαιτήσεις των τουριστών. Οι κρατήσεις και η ενοικίαση γίνεται μέσω τουριστικών γραφείων σ' όλη την επικράτεια.

ΠΑΡΑΝΟΜΑ ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ

Η δυναμικότητα της χώρας μας σε καταλύματα δεν απεικονίζεται μόνο απ' τα ξενοδοχεία και τις επιχειρήσεις, οι οποίες έχουν το ειδικό σήμα του ΕΟΤ που τους επιτρέπει να νοικιάζουν δωμάτια, αλλά και από ένα μεγάλο αριθμό δωματίων τα οποία δεν διαθέτουν της ειδική άδεια του ΕΟΤ και συνεπώς λειτουργούν παράνομα.

Σύμφωνα με στοιχεία του ΕΟΤ, 27.435 επιχειρήσεις δυναμικότητας 414.916 κλινών έχουν λάβει το ειδικό σήμα λειτουργίας του ΕΟΤ. Εκτός όμως απ' αυτές τις κλίνες ενοικιάζονται παράνομα και άλλες, οι οποίες ενδεχομένως ανέρχονται σε 100.000-150.000 σύμφωνα με εκτιμήσεις εκπροσώπων του κλάδου, σε ολόκληρη τη χώρα.

ΜΗ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Ο βαθμός ανάπτυξης της μη ξενοδοχειακής τουριστικής υποδομής δείχνει σε μεγάλο βαθμό τη σημασία που αποδίδει η χώρα στην πληρότητα και την ποιότητα του τουριστικού πακέτου που διαθέτει, αλλά και στη δυνατότητα να προσφέρει προϊόν που δεν απευθύνεται μόνο στο μαζικό θερινό τουρισμό. Οι παράγοντες αυτοί είναι καθοριστικοί ώστε ν' αμβλυνθεί η υψηλή εποχικότητα του τουριστικού προϊόντος.

ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ

Η υψηλή εποχικότητα που παρατηρείται στην Ελλάδα εξηγείται εν μέρει απ' τη δυσκολία πρόσβασης των τουριστών στον ελληνικό χώρο.

Οι *αερομεταφορές* αποτελούν τον κύριο τρόπο μεταφοράς των τουριστών με διαχρονικά αυξανόμενο μερίδιο. Το 1996 περίπου το 83,2% των τουριστών χρησιμοποίησε το μέσο αυτό, έναντι 68,8% το 1981. Το μεγαλύτερο ποσοστό των αερομεταφερόμενων τουριστών χρησιμοποίησε ναυλωμένες πτήσεις. Διαχρονικά οι ναυλωμένες πτήσεις (charters) αύξησαν το μερίδιό τους από 43% το 1981, σε 62,7% το 1996, ενώ αντίθετα, οι τακτικές πτήσεις μείωσαν το μερίδιό τους από 25,9% το 1981, σε 20,5% το 1996. Είναι χαρακτηριστικό ότι παρόλο που η Ελλάδα εμφανίζεται να διαθέτει το υψηλότερο ποσοστό αερομεταφερόμενων τουριστών, με πολύ υψηλό μερίδιο να κατέχουν οι ναυλωμένες πτήσεις, δεν υπάρχουν ελληνικών συμφερόντων εταιρίες ναυλωμένων πτήσεων.

Ο βαθμός εξάρτησης απ' τις αερομεταφορές αποτελεί ένδειξη της εξάρτησης του τουρισμού μιας χώρας από τους τουριστικούς πράκτορες (tour operators) και τον οργανωμένο τουρισμό, ιδιαίτερα στους πιο μακρινούς προορισμούς. Η Ελλάδα εμφανίζει τον υψηλότερο βαθμό εξάρτησης απ' τις αερομεταφορές και συνεπώς, τον οργανωμένο τουρισμό.

Στην Ελλάδα λειτουργούν πέντε μεγάλα διεθνή αεροδρόμια (Αθηνών, Θεσσαλονίκης, Ρόδου, Ηρακλείου και Κέρκυρας) και 22 μικρότερα αεροδρόμια, τα οποία δέχονται αεροσκάφη τακτικών και έκτακτων αερογραμμών και ναυλωμένων πτήσεων (charter). Αυτά υποδέχονται το 81,9% των τουριστών που φτάνουν στη χώρα μας (στοιχεία για το 2000). Με το πρόγραμμα ανάπτυξης και εκσυγχρονισμού των ελληνικών αεροδρομίων σημειώνεται ήδη σημαντική αναβάθμιση στο σύνολο των αεροδρομίων της χώρας, καθώς και εντυπωσιακή βελτίωση της προσφοράς τουριστικών υπηρεσιών.

Οι *θαλάσσιες μεταφορές* κατέχουν σημαντικό μικρότερο ποσοστό στη μετακίνηση των επισκεπτών και λειτουργούν συμπληρωματικά με την οδική μετακίνηση.

Πλοία κάθε τύπου επιβατηγά, επιβατηγά/οχηματαγωγά, υδροπτέρυγα και καταμαράν διασχίζουν όλα τα πελάγη της χώρας, με συνολική μεταφορική ικανότητα 100.000 άτομα και 20.000 αυτοκίνητα την ημέρα. Ανήκουν σε εταιρίες-μέλη της Ένωσης Εφοπλιστών Ακτοπλοΐας ή της Ένωσης Πορθμείων Εσωτερικού και είναι νεότευκτα ή πρόσφατα ανακαινισμένα, ώστε να καλύπτουν όλες τις απαιτήσεις των διεθνών συνθηκών, των κοινοτικών διατάξεων και των διατάξεων της εθνικής νομοθεσίας, όσον αφορά στην πυρασφάλεια, την ασφάλεια πλεύσης, την άνεση, την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος, κλπ. Όλα τα πλοία έχουν καμπίνες διακεκριμένης και οικονομικής θέσης, μπαρ, εστιατόριο και προσφέρουν και άλλες εξυπηρετήσεις, ανάλογα με τα δρομολόγιά τους, τον τύπο και τη διάρκεια του ταξιδιού.

Το μερίδιο των θαλάσσιων μεταφορών μειώθηκε από 10,5% το 1981, σε 6,3% το 1996.

Το μερίδιο των *οδικών συγκοινωνιών*, μετά τα προβλήματα που εμφανίστηκαν στα βόρεια σύνορά μας, μειώθηκε από 17,3% το 1981, σε 8,6% το 1991, αλλά ανέκαμψε το 1996 σε 10,2%.

Το μερίδιο των *σιδηροδρόμων* μειώθηκε επίσης από 3,3% το 1981, σε 0,3% το 1996.

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ

Ως προς την απασχόληση, η Ελλάδα αποτελεί τη χώρα με τον υψηλότερο λόγο κλινών ανά εργαζόμενο και αυτό λόγω της υψηλής εποχικότητας του ελληνικού προϊόντος.

Σύμφωνα με στοιχεία της EUROSTAT, η Ελλάδα απασχολεί σε πάσης φύσεως τουριστικές επιχειρήσεις περίπου 211.000 εργαζόμενους και αυτοαπασχολούμενους. Το μέγεθος αυτό εμφανίζεται μικρό, ιδιαίτερα αν λάβει κανείς υπόψη το μέγεθος του ξενοδοχειακού κλάδου. Η υψηλή εποχικότητα που παρουσιάζει ο τουρισμός στην Ελλάδα σε σύγκριση με τις υπόλοιπες ανταγωνίστριες χώρες έχει ως αποτέλεσμα, αφενός να επικρατούν υψηλότερες αμοιβές για την προσέλκυση των αναγκαίων ειδικοτήτων για μικρό σχετικά διάστημα, αφετέρου μικρότερο βαθμό απασχόλησης από το άριστο.

ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΟΔΟΜΗ

Με τον όρο αυτό νοούνται όλες οι τουριστικές δραστηριότητες που αποσκοπούν στην ικανοποίηση εξειδικευμένων αναγκών, πέραν του ήλιου και της θάλασσας στις μεσογειακές χώρες, ή της χιονοδρομής στις βορειότερες, καθώς και του τουρισμού πόλεων ή γενικότερα του περιηγητικού τουρισμού. Οι τελευταίες ανάγκες ικανοποιούνται κατά βάση με έργα γενικής υποδομής, χωρίς να είναι πάντοτε ευδιάκριτη η διαχωριστική γραμμή μεταξύ ειδικών και γενικών υποδομών. Για τον λόγο αυτό, οι ειδικές υποδομές αναφέρονται συνήθως με αναφορά στο είδος της ικανοποιούμενης ανάγκης, όπως π.χ συνεδριακός τουρισμός (συνεδριακά κέντρα), θαλάσσιος τουρισμός (μαρίνες), ιαματικός τουρισμός (ιαματικές πηγές, κέντρα θαλασσοθεραπείας και υδροθεραπείας), αθλητικός τουρισμός (γκολφ, προπονήσεις, αθλητικά γεγονότα), φυσιολατρικός τουρισμός (εθνικά πάρκα), κοκ.

Η σημασία των ειδικών μορφών τουρισμού και επομένως των ειδικών υποδομών, δεν είναι ορθό να υπερτονίζεται, διότι σε καμία περίπτωση το είδος αυτό τουρισμού δεν μπορεί ν' αποτελέσει εναλλακτική διέξοδο σε τυχούσα αποτυχία του παραθεριστικού τουρισμού, του τουρισμού διακοπών. Η σημασία του εν λόγω τουρισμού έχει αυτόνομη αξία μόνο στο βαθμό που αποτελεί δεσπόζον κριτήριο επιλογής προορισμού, ή βαρύνον συμπληρωματικό κριτήριο. Εν πάση περίπτωση, είναι ακριβές ότι η ζήτηση προς την οποία απευθύνονται οι ειδικές τουριστικές υποδομές, δεν χαρακτηρίζεται από τον έντονο βαθμό εποχικότητας που χαρακτηρίζει τον παραθεριστικού τύπου τουρισμό. Προσιδιάζει περισσότερο προς βραχύτερης διάρκειας διακοπές, έχει μεγάλη χρονική διασπορά και ασφαλώς αμβλύνει την εποχικότητα και από την άποψη αυτή είναι προαγωγική της αποτελεσματικότητας των πόρων που διατίθενται στον τουριστικό τομέα, όχι μόνο για ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις, αλλά και για πλήθος συμπληρωματικών δραστηριοτήτων. Με τις ειδικές υποδομές ωστόσο, υπάρχει μια σημαντική ιδιομορφία. Δεν απευθύνονται σε μαζική ζήτηση και ως εκ τούτου είναι ευχερής η διολίσθηση της τουριστικής πολιτικής και εν μέρει της ιδιωτικής επενδυτικής δραστηριότητας σε κατακερματισμό πόρων και σπατάλη. Ως εκ τούτου, αποτελεί κρίσιμο ζήτημα σε ποιό βαθμό οι εμπειρίες χωρών που έχουν επενδύσει σε ειδικές υποδομές είναι κατ' αναλογία εφαρμόσιμες, ενόψει της απόστασης της χώρας μας από τις μείζονες περιοχές προέλευσης, καθώς και ενόψει της επικρατούσας τάσεως αύξησεως του αριθμού των ταξιδίων και μειώσεως της διάρκειας αυτών. Ωστόσο, ο εσωτερικός τουρισμός, αν και χαρακτηρίζεται από μικρή δυναμική λόγω του μεγέθους του πληθυσμού, συνιστά μεταβλητή μη αμελητέα, ίσως δε η πιθανή ζήτηση από την πηγή αυτή να είναι και ο κρίσιμος παράγοντας για αποφάσεις του είδους και της έκτασης των ειδικών υποδομών που οφείλει η χώρα στον τουριστικό τομέα.

Ότι η χώρα μας υστερεί δραματικά και αδικαιολόγητα (καθότι κατ' εξοχήν τουριστική χώρα) σε ειδικές υποδομές και οργάνωση για την αξιοποίηση των φυσικών και πολιτισμικών δυνατοτήτων που διαθέτει, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία. Η σύγκριση με τις ανταγωνίστριες χώρες είναι εξουθενωτική. Παρεμφερής είναι η υστέρηση της χώρας και σε υποδομές, για τη ζήτηση των οποίων διαθέτει κατ' αρχήν συγκριτικό πλεονέκτημα, λόγω των ασύγκριτων νησιωτικών συμπλεγμάτων που διαθέτει. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει ν' αποδυθούμε σε αγώνα ποσοτικής προσέγγισης των ηγouμένων σε ειδικές υποδομές χωρών. Η χώρα μας έχει χρέος να επιλέξει με πολλή προσοχή και μετά από ώριμη σκέψη το είδος των υποδομών, στο οποίο πρέπει να δώσει έμφαση. Ο κατακερματισμός πόρων χωρίς αναφορά στην δυναμική ζήτηση, ισοδυναμεί με ασυγχώρητη σπατάλη πόρων και απώλεια χρόνου, που αναπόφευκτα θα βλάψει το μέλλον του τουρισμού. Το γενικό συγκριτικό πλεονέκτημα που διαθέτει η χώρα στον τουριστικό τομέα, δεν σημαίνει ότι το διαθέτει και για κάθε ειδική μορφή τουρισμού, εξεταζόμενη από το πρίσμα κυρίου κριτηρίου προσελκύσεως. Δεν πρέπει δε ποτέ να λησμονείται ο ρόλος της εσωτερική ζήτησης για την οικονομική επιβίωση των εν λόγω υποδομών. Η χώρα μας εν προκειμένω, παρουσιάζει δύο σημαντικά μειονεκτήματα: την μεγάλη απόσταση (σε όρους κόστους μεταφοράς) από τα κύρια κέντρα προέλευσης και το μικρό πληθυσμιακό μέγεθος. Τα στοιχεία αυτά σε συνδυασμό με την προϊούσα αύξηση του ποσοστού ταξιδίων μικρής διάρκειας, μειώνουν τη σημασία των ειδικών υποδομών, ως παράγοντα προσέλκυσης αλλοδαπών τουριστών.

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΕΛΛΙΜΕΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΓΚΥΡΟΒΟΛΙΑΣ

Μαρίνες

Συγκριτικό πλεονέκτημα της Ελλάδας θεωρείται ο νησιωτικός πλουραλισμός και ο μεγάλος αριθμός ακτών που διαθέτει. Το πλεονέκτημα αυτό δεν φαίνεται να έχει εκμεταλλευτεί η Ελλάδα, της οποίας η υποδομή σε μαρίνες υπολείπεται ακόμη και αυτής των χωρών με σημαντικά μικρότερο θαλάσσιο πλούτο.

Η κατασκευή και λειτουργία μαρινών στη χώρα άρχισε μετά το 1960, όταν ο ΕΟΤ έθεσε για πρώτη φορά σε εφαρμογή ένα σχετικό μακροπρόθεσμο κατασκευαστικό πρόγραμμα. Λόγω της αυξανόμενης ζήτησης για θέσεις ελλιμενισμού, την πρωτοβουλία του ΕΟΤ μιμήθηκαν από τη δεκαετία του '80 οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης, τα Λιμενικά Ταμεία, καθώς και ιδιώτες επενδυτές.

Το 1993 δημοσιεύτηκε η νέα νομοθεσία για τις μαρίνες, με σκοπό τη στήριξη σχετικών επενδυτικών πρωτοβουλιών και τη θέσπιση των αναγκαίων προδιαγραφών και διαδικασιών για τη δημιουργία σύγχρονων μαρινών. Συγχρόνως, ο ΕΟΤ και ορισμένες από τις 13 διοικητικές περιφέρειες της χώρας έχουν θέσει σε εφαρμογή ένα πρόγραμμα δημιουργίας ενός ολοκληρωμένου δικτύου αγκυροβολίας και συναφών υπηρεσιών για σκάφη κατά μήκος των ελληνικών ακτών, πρόγραμμα που βρίσκεται σε φάση ολοκλήρωσης. Νέες, σύγχρονες μαρίνες, ξενοδοχειακοί λιμένες και αγκυροβόλια για τον ασφαλή ελλιμενισμό σκαφών λειτουργούν ήδη, ή τίθενται σταδιακά σε λειτουργία, προκειμένου να καλύψουν με τον πιο ικανοποιητικό τρόπο και υπό τις ασφαλέστερες συνθήκες τις ανάγκες των τουριστών, που φτάνουν στη χώρα από τη θάλασσα.

Οι μαρίνες που ήδη λειτουργούν μέχρι στιγμής είναι 19 και διαθέτουν 6.661 θέσεις ελλιμενισμού, προσφέροντας συγχρόνως και όλες τις συναφείς υπηρεσίες. Μέχρι τα τέλη του τρέχοντος έτους, 25 νέες μαρίνες με 5.500 νέες θέσεις ελλιμενισμού και 15 αγκυροβόλια σε φυσικούς προστατευόμενους όρμους με 700 θέσεις αγκυροβολίας, θα έχουν τεθεί σε λειτουργία σε όλη τη χώρα.

Αγκυροβόλια στα εμπορικά λιμάνια

Εκτός από τις θέσεις ελλιμενισμού που παρέχουν οι δημόσιες ή ιδιωτικές μαρίνες, 3.000 περίπου σκάφη αναψυχής μπορούν να φιλοξενηθούν στους ελληνικούς λιμένες. Σε πολλούς λιμένες της Ελλάδας, εκτός των μεγάλων εμπορικών λιμένων του Πειραιά και της Θεσσαλονίκης, έχουν κατάλληλα διαμορφωθεί και εξοπλιστεί μικρά και γραφικά αγκυροβόλια. Με την κατασκευή προβλητών και κυματοθραυστών έχουν δημιουργηθεί ασφαλείς χώροι, στους οποίους ελλιμενίζονται τουριστικά σκάφη, καταβάλλοντας τα αναλογούντα λιμενικά τέλη.

Στα περισσότερα από αυτά τα λιμάνια παρέχονται βασικές ευκολίες και στοιχειώδεις εξυπηρετήσεις προς τα ελλιμενιζόμενα σκάφη. Τέτοια λιμάνια έχουν δημιουργηθεί στο Μικρολίμανο του Πειραιά, στην Αίγινα, στον Πόρο, στην Ύδρα, στις Σπέτσες, στο Ναύπλιο, στο Γύθειο, στην Πύλο, στη Ζάκυνθο, στην Ιθάκη, στην Κεφαλονιά, στη Λευκάδα, στους Παξούς, στην Ίο, στη Μύκονο, στην Πάτμο, στη Σύμη, στη Σάμο, στο Πλωμάρι Λέσβου, στη Χίο και αλλού.

Ξενοδοχειακοί λιμένες

Εκτός απ' τις οργανωμένες μαρίνες, περιορισμένος αριθμός αγκυροβολίων προσφέρεται στους ιδιοκτήτες σκαφών αναψυχής, που επιθυμούν να μείνουν σε ξενοδοχειακά συγκροτήματα που διαθέτουν ξενοδοχειακό λιμένα. Τέτοια λιμάνια λειτουργούν στην Κω, στην Πάρο και στην Κρήτη. Επίσης, στη Λέρο, σ' ένα φυσικά προστατευόμενο αγκυροβόλι υπάρχει ένα οργανωμένο λιμάνι για σκάφη αναψυχής,

που εκτός από δυνατότητες ελλιμενισμού παρέχει και δυνατότητες επισκευής σκαφών.

Υπό κατασκευή είναι άλλα 15 παρόμοια αγκυροβόλια σκαφών αναψυχής.

ΚΕΝΤΡΑ ΘΑΛΑΣΣΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ – ΙΑΜΑΤΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

Για την ανάπτυξη του ιαματικού τουρισμού και του τουρισμού υγείας γενικότερα λειτουργούν ήδη δύο κέντρα θαλασσοθεραπείας στην Κρήτη, εφοδιασμένα με το ειδικό σήμα λειτουργίας του ΕΟΤ και είναι υπό κατασκευή άλλα δύο.

Σε αυτήν την κατηγορία τουριστικής υποδομής συμπεριλαμβάνονται επίσης τα 16 υδροθεραπευτήρια σε 12 νομούς της Ελλάδας (σε ιαματικές πηγές τουριστικής σημασίας), στα οποία εξυπηρετούνται ετησίως περί τα 100.000 άτομα, με 1.400.000 θεραπευτικές αγωγές (λούσεις, κλπ.), καθώς και υδροθεραπευτήρια σε 40 πηγές τοπικής σημασίας. Υπό κατασκευή είναι ακόμη ένα υδροθεραπευτήριο.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ

Η υπάρχουσα υποδομή σε οργανωμένους χώρους συνεδρίων αναπτύσσεται συνεχώς, ανταποκρινόμενη στον δυναμισμό και τις προοπτικές του τομέα. Για την εξυπηρέτηση συνεδρίων λειτουργούν σήμερα 13 αυτοτελή (εκτός ξενοδοχείων) συνεδριακά κέντρα, που μπορούν να υποδεχτούν συνολικά περί τους 12.000 συνέδρους. Παράλληλα, λειτουργούν συνεδριακές εγκαταστάσεις μέσα σε 51 ξενοδοχεία στο σύνολο της χώρας, με κυμαινόμενη δυναμικότητα. Υπό αποπεράτωση είναι δύο αυτοτελή συνεδριακά κέντρα (στην Κω και στη Θεσσαλονίκη) και άλλα 11 μέσα σε ξενοδοχεία.

ΓΗΠΕΔΑ ΓΚΟΛΦ

Η ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού, όπως για παράδειγμα αυτού που σχετίζεται με το γκολφ, προσφέρει σε μια χώρα σημαντικό μέγεθος τουρισμού σε περιόδους εκτός αιχμής.

Στην Ελλάδα υπάρχουν 4 γήπεδα γκολφ διεθνών προδιαγραφών (18 οπών): στη Γλυφάδα, την Κέρκυρα, τη Ρόδο και τη Χαλκιδική, καθώς και ένα γήπεδο 9 οπών στην Ελούντα Κρήτης.

Τόσο σε απόλυτο, όσο και σε σχετικό με το μέγεθος του τουρισμού, αριθμού γηπέδων, η Ελλάδα διαθέτει το μικρότερο αριθμό γηπέδων γκολφ σε σχέση με όλες τις κύριες ανταγωνίστριες χώρες, πλην της Τουρκίας.

ΟΡΕΙΝΑ ΚΑΤΑΦΥΓΙΑ

Στη χώρα μας λειτουργούν 63 ορεινά καταφύγια:

- 2 στην Αττική
- 2 στην Εύβοια
- 2 στην Ήπειρο
- 6 στην Κρήτη
- 27 στη Μακεδονία
- 7 στην Πελοπόννησο
- 9 στη Στερεά Ελλάδα
- 6 στη Θεσσαλία
- 2 στη Θράκη

ΧΙΟΝΟΔΡΟΜΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Στην Ελλάδα λειτουργούν 19 χιονοδρομικά κέντρα:

- 3 στην Αν. Μακεδονία και Θράκη
- 6 στην Κεντρική και Δυτική Μακεδονία
- 2 στην Ήπειρο
- 3 στη Θεσσαλία
- 3 στη Στερεά Ελλάδα
- 2 στην Πελοπόννησο

Η ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το πρόβλημα της εποχικότητας έγινε πιεστικό απ' την εποχή που η Ελλάδα, ανταποκρινόμενη στη διεθνή ζήτηση του μαζικού τουρισμού, βρέθηκε να διαθέτει αξιόλογη υποδομή σε τουριστικά καταλύματα και εργατικό δυναμικό. Το επενδεδυμένο αυτό κεφάλαιο σε κατασκευές και σε επαγγελματική εκπαίδευση, έμενε ανεκμετάλλευτο εκτός περιόδου αιχμής, δηλαδή για περισσότερους από έξι μήνες το χρόνο. Το αποτέλεσμα ήταν να προκαλούνται αρνητικές κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις, τόσο για τον κλάδο, όσο και για την οικονομία γενικότερα.

Η άμβλυνση της εποχικότητας αφορά όχι μόνο τη μείωση της ανισοκατανομής των αφίξεων και διανυκτερεύσεων των τουριστών στη διάρκεια του έτους, αλλά και αυτήν καθεαυτή τη μεγέθυνση του τουρισμού. Είναι φανερό ότι οι δυνατότητες μεγέθυνσης του ελληνικού τουρισμού, μέσω της αύξησης των αφίξεων αποκλειστικά τους θερινούς μήνες, εξαντλούνται. Θα πρέπει να υπάρξει μια διαφορετική στρατηγική, η οποία θα αποδεσμεύει τους ρυθμούς ανάπτυξης του κλάδου, πέρα από τα όρια του θερινού τουρισμού.

Η υψηλή εποχικότητα που παρουσιάζει ο ελληνικός τουρισμός έχει σοβαρές συνέπειες για την οικονομία:

- **Χαμηλότερη απόδοση των επενδεδυμένων κεφαλαίων στον τουρισμό και σημαντικά διαφεύγοντα κέρδη για τις τουριστικές επιχειρήσεις.** Ο τουριστικός κλάδος και κυρίως ο ξενοδοχειακός, απαιτεί μεγάλες επενδύσεις σε ακίνητα και γήπεδα. Η χρήση τους μόνο έξι μήνες το χρόνο, μειώνει την απόδοσή τους σημαντικά κάτω της δυνητικής, ενώ ένα μέρος του πάγιου κόστους και των λειτουργικών εξόδων (δημοτικά τέλη, ΔΕΗ, συντήρηση, φύλαξη, φορολογικές επιβαρύνσεις, κλπ.) επεκτείνεται σε όλη τη διάρκεια του έτους. Υψηλότερες αποδόσεις των κεφαλαίων τους, θα έδιναν τη δυνατότητα στους επιχειρηματίες να επενδύσουν σε μεγαλύτερο βαθμό στη βελτίωση των εγκαταστάσεων και στην ποιοτική αναβάθμιση του προϊόντος τους, το οποίο θα είχε σαν αποτέλεσμα μεγαλύτερη ζήτηση και υψηλότερες τιμές, υψηλότερα κέρδη για τις επιχειρήσεις και συνεπώς και υψηλότερη φορολογική απόδοση για το κράτος.
- **Δυσλειτουργίες στην αγορά εργασίας και δυσκολία στην εξεύρεση και την ποιοτική αναβάθμιση του ειδικευμένου προσωπικού.** Η εποχική απασχόληση του προσωπικού σε τουριστικά επαγγέλματα, απαιτεί αφενός αμοιβές οι οποίες είναι αρκετά δελεαστικές, ώστε οι απασχολούμενοι να διακινδυνεύσουν να μείνουν χωρίς εργασία στην μη τουριστική περίοδο, αφετέρου δημιουργεί δυσκολίες στην ποιοτική αναβάθμιση της εργασίας. Οι ξενοδόχοι απασχολούν λιγότερο προσωπικό από το άριστο, λόγω της εποχικότητας και των υψηλών μισθών που αναγκάζονται να πληρώνουν, ενώ ταυτόχρονα το κράτος δαπανά για επιδοτήσεις στη διάρκεια της μη τουριστικής εποχής. Η μείωση της εποχικότητας θα είχε προφανή αποτελέσματα στην αύξηση της απασχόλησης. Όσον αφορά την ποιοτική αναβάθμιση της εργασίας και την εκπαίδευσή της, η εποχικότητα αποτελεί σημαντικό ανασταλτικό παράγοντα. Οι εργαζόμενοι στα τουριστικά επαγγέλματα, συνήθως απασχολούνται στην μη τουριστική σαιζόν σε

επαγγέλματα άσχετα με τον τουρισμό. Έτσι χάνεται η ευκαιρία ν' αναπτυχθεί η βελτίωση της ποιότητας της παρεχόμενης εργασίας μέσω της συσσώρευσης εμπειριών, καθώς και η βελτίωση μέσω ειδικών προγραμμάτων τεχνικής εκπαίδευσης και επιμορφωτικών σεμιναρίων. Η στήριξη του οικογενειακού εισοδήματος μερικά μόνο απ' τον τουρισμό, δίνει έναν πιο ευκαιριακό χαρακτήρα στην εργασία που σχετίζεται με αυτόν και μειώνει τη διάθεση για βελτίωση της ποιότητας της παρεχόμενης εργασίας.

- **Η υποβάθμιση του περιβάλλοντος έχει κόστος και ζημιώνει περισσότερο τις επερχόμενες γενιές.** Η εντατική χρησιμοποίηση του φυσικού πλούτου στους τρεις μήνες του χρόνου και η συνεπαγόμενη υποβάθμιση του περιβάλλοντος, έχει δυο σημαντικές δυσμενείς επιπτώσεις: αφενός μειώνει την ποιότητα των παρεχομένων διακοπών και συνεπώς την αξία τους, λόγω της χαμηλότερης ικανοποίησης των καταναλωτών-τουριστών και αφετέρου, η σωρευτική υποβάθμιση του περιβάλλοντος επιβαρύνει περισσότερο τις επόμενες γενιές των Ελλήνων, με αντίβαρο μεγαλύτερα κέρδη για τη σημερινή γενιά (inter-generation injustice). Οι μελλοντικές γενιές θα έχουν ν' αντιμετωπίσουν ένα πιο υποβαθμισμένο περιβάλλον, που είτε θα το «πουλήσουν» φθηνότερα, ή θα κοστίσει πολύ περισσότερο στην κοινωνία να το αποκαταστήσει. Πιο ισόρροπη ανάπτυξη του τουρισμού στη διάρκεια του έτους, θα επιβάρυνε το περιβάλλον λιγότερο και συνεπώς θα απαιτούσε και χαμηλότερο κόστος αποκατάστασης.
- **Η υποδομή υποδοχής των τουριστών αποδεικνύεται ανεπαρκής.** Η εντατική χρησιμοποίηση της υποδομής (αεροδρόμια, λιμάνια, δρόμοι) στους τρεις μήνες του έτους, υποβαθμίζει ποιοτικά τις υποδομές αυτές. Καθυστερήσεις στις πτήσεις, κακή εξυπηρέτηση λόγω του μεγάλου όγκου υποδοχής τουριστών, σε σχέση με τη δυναμικότητα των υποδομών, αυξάνει τη δυσαρέσκεια των τουριστών και μειώνει την πραγματική αξία των διακοπών τους. Ταυτόχρονα, οι τουριστικοί πράκτορες (tour operators) υφίστανται αύξηση του κόστους των παρεχομένων πακέτων, λόγω των καθυστερήσεων στις αεροπορικές πτήσεις, αλλά και των υψηλότερων τιμών που πρέπει να πληρώσουν για μια σειρά υπηρεσιών και επίγειων μεταφορικών μέσων, σε συνθήκες υψηλής ζήτησης στους μήνες αιχμής.

Το πρόβλημα είναι ότι η εποχικότητα «αντιστέκεται» επειδή είναι συνάρτηση του μαζικού τουρισμού. Ο μαζικός τουρισμός στην Ελλάδα έχει τη μορφή του παραθαλάσσιου, θερινού παραθερισμού. Όσο ο μαζικός τουρισμός διαρκέσει με την παρούσα μορφή, θα συνοδεύεται απ' το φαινόμενο της εποχικότητας της ζήτησης.

ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΑΦΙΞΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΑΦΙΞΕΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΣΤΑ ΣΥΝΟΡΑ

Η εξέλιξη της εποχικότητας των αφίξεων αλλοδαπών τουριστών στην Ελλάδα σε δωδεκάμηνη βάση έχει εμφανίσει δυσμενή μακροχρόνια εξέλιξη (Διάγραμμα 3.1). Η εποχικότητα για το σύνολο των αλλοδαπών τουριστών, μετρούμενη απ' το συντελεστή Ginnie, εμφάνισε διαχρονικά αυξητική τάση έως το 1992, ενώ απ' το 1993 αυτή η τάση έχει αντιστραφεί. Το 1992 παρατηρείται η υψηλότερη τιμή εποχικότητας για την περίοδο 1975-76, υψηλότερη κατά 19,9% σε σχέση με το 1975. Αντίστοιχα, το 1996 παρατηρείται αύξηση της εποχικότητας κατά 13,1% σε σχέση με το 1975.

Από τη μηνιαία κατανομή των αφίξεων των τουριστών (Πίνακας 3.1) μπορεί να παρατηρηθεί ότι:

- Στη θερινή περίοδο αιχμής Ιουλίου-Σεπτεμβρίου το μερίδιο των αφίξεων αλλοδαπών τουριστών μειώθηκε από 51,3% το 1975, σε 50,7% το 1985 και παρέμεινε σταθερό σε 50,8% το 1995.
- Στο σύνολο της θερινής περιόδου Μαΐου-Οκτωβρίου το μερίδιο των αφίξεων αλλοδαπών τουριστών αυξήθηκε από 77,7% το 1975, σε 82,3% το 1985 και σε 85% το 1995. Η χειμερινή περίοδος Νοεμβρίου- Απριλίου συγκέντρωσε αντίστοιχα το 22,3% των αφίξεων το 1975, το 17,7% το 1985 και το 15% το 1995. Επομένως, η σχετική σημασία του χειμερινού τουρισμού, όσον αφορά τις αφίξεις αλλοδαπών τουριστών, έχει υποστεί σημαντική υποχώρηση μεταξύ 1975 και 1995.

Παρατηρείται δηλαδή, το 1995 να χαρακτηρίζεται από μικρότερη αναλογικά συγκέντρωση τουρισμού κατά το τρίμηνο αιχμής Ιουλίου-Σεπτεμβρίου, απ' ότι το 1975, αλλά να έχει αυξηθεί συνολικά το ποσοστό τουριστών που επισκέπτεται τη χώρα τη θερινή περίοδο Μαΐου-Σεπτεμβρίου.

- Ο σημαντικότερος, σε μερίδιο αφίξεων τουριστών, μήνας κατά το 1975 υπήρξε ο Ιούλιος, σε αντίθεση με το 1985 και 1995 όπου σημαντικότερος

μήνας ήταν ο Αύγουστος. Από το 1975 έως το 1988, με εξαίρεση το 1979-80 και το 1985, παρατηρείται ότι ο Ιούλιος αποτελούσε συστηματικά το μήνα με τις υψηλότερες αφίξεις. Αντίθετα, απ' το 1989 και μετά, ο Αύγουστος αντικατέστησε τον Ιούλιο ως το μήνα με το υψηλότερο μερίδιο αφίξεων τουριστών.

Μεταξύ 1975 και 1985 το σύνολο των αφίξεων τουριστών αυξήθηκε κατά 131,5%, φθάνοντας από 2,84 εκ. σε 6,57 εκ.. Υψηλότερες του μέσου όρου αυξήσεις παρατηρήθηκαν τον Απρίλιο (192,5%), το Μάιο (205,7%), τον Ιούνιο (207,4%) και το Σεπτέμβριο (186,2%). Αντίθετα, οι αφίξεις κατά το πρώτο τρίμηνο αυξήθηκαν κατά 73,9% και στους δύο τελευταίους μήνες κατά 22,5%. Τέλος, οι αυξήσεις των τουριστών κατά το μήνα Ιούλιο (99,4%), όσο και κατά το μήνα Αύγουστο (124,8%) υπολείπονται του μέσου όρου.

Μεταξύ 1985 και 1995 το σύνολο των αφίξεων τουριστών αυξήθηκε κατά 54,1%. Υψηλότερες του μέσου όρου αυξήσεις πραγματοποιήθηκαν το Μάιο (63,4%), τον Ιούνιο (57,3%), το Σεπτέμβριο (68,2%) και τον Οκτώβριο (68,2%). Χαμηλότερες του μέσου όρου αυξήσεις τουριστών πραγματοποιήθηκαν το πρώτο τρίμηνο (16,6%) και το τελευταίο δίμηνο του έτους (26,8%). Τέλος, το ποσοστό αύξησης των αφίξεων του Ιουλίου (48,1%) και του Αυγούστου (52,3%) μεταξύ 1995 και 1985 υπολείπεται του μέσου όρου.

Πίνακας 3.1			
Κατανομή των αφίξεων τουριστών ανά μήνα			
	1975	1985	1995
Ιαν.	1,90%	1,50%	1,30%
Φεβ.	2,00%	1,40%	1,20%
Μαρτ.	4,60%	3,50%	2,30%
Απρ.	5,30%	6,70%	6,50%
Μάιος	8,60%	11,40%	12,10%
Ιουν.	10,20%	13,50%	13,80%
Ιουλ.	21,30%	18,40%	17,60%
Αυγ.	19,00%	18,50%	18,30%
Σεπτ.	11,00%	13,60%	14,90%
Οκτ.	7,60%	7,10%	8,40%
Νοέμ.	4,20%	2,20%	1,90%
Δεκ.	4,30%	2,30%	1,80%
Συντελεστής Gini	38,10	41,90	43,00

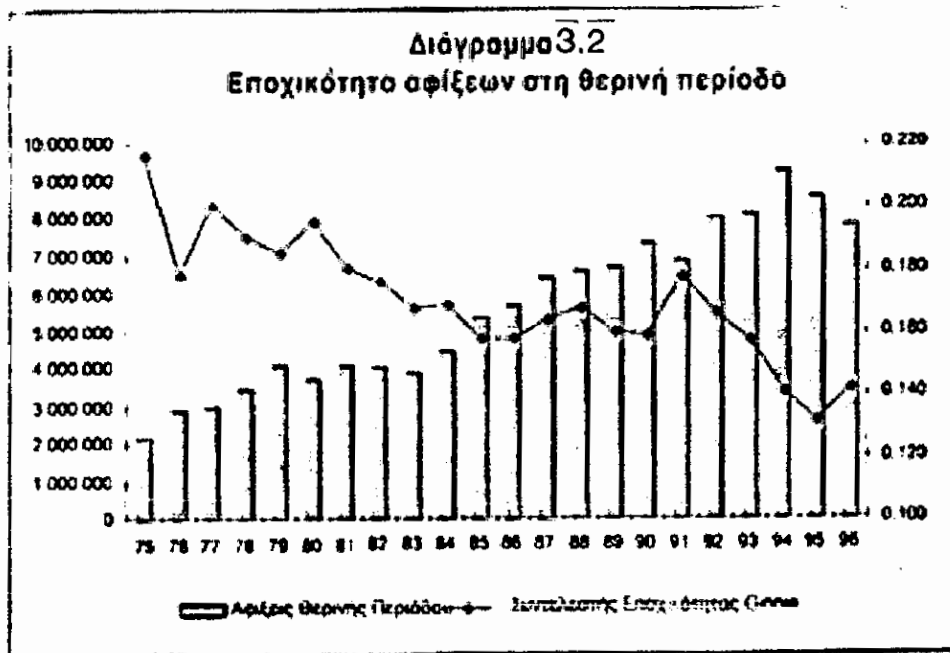
Συνολικά παρατηρείται ότι μεταξύ 1975 και 1995, οι αφίξεις τουριστών αυξήθηκαν κατά 290,5% στη θερινή περίοδο (Μαΐου-Οκτωβρίου) και μόλις κατά 79,1% στο πεντάμηνο Νοεμβρίου-Οκτωβρίου. Παρατηρούνται δηλαδή οι εξής αλλαγές κατά τη διάρκεια της 20ετίας 1975-1996:

- Στους μήνες Απρίλιο-Ιούνιο και Σεπτέμβριο-Οκτώβριο, πραγματοποιούνται αυξήσεις των αφίξεων τουριστών, οι οποίες υπερβαίνουν το μέσο όρο αύξησης του συνόλου των τουριστών.

- Η αύξηση των αφίξεων στους χειμερινούς μήνες Νοεμβρίου-Μαρτίου είναι σημαντικά χαμηλότερη του μέσου όρου.
- Η αύξηση των αφίξεων τον Αύγουστο υπολείπεται μεν, αλλά προσεγγίζει το μέσο όρο αύξησης αφίξεων τουριστών και αναδεικνύεται ως ο μήνας με το υψηλότερο μερίδιο αφίξεων τουριστών, ενώ αντίστοιχα ο Ιούλιος αναδεικνύεται ο δεύτερος σημαντικότερος μήνας υποδοχής τουριστών, με ποσοστό αύξησης αφίξεων που υπολείπεται επίσης του μέσου όρου.

Συνολικά, υπήρξαν υψηλές ποσοστιαίες και απόλυτες αυξήσεις στα δύο άκρα της θερινής περιόδου, με αποτέλεσμα η θερινή περίοδος να έχει επιμηκυνθεί σημαντικά πέραν της περιόδου αιχμής Ιουλίου-Σεπτεμβρίου. Αντίθετα οι απόλυτες μεταβολές αφίξεων στο πρώτο τρίμηνο και στο τελευταίο δίμηνο του έτους υπήρξαν μικρές, με αποτέλεσμα να υποστεί υποχώρηση η σχετική σημασία του χειμερινού τουρισμού.

Αποτέλεσμα αυτών των αλλαγών είναι η εποχικότητα των αφίξεων στη θερινή περίοδο να έχει αμβλυνθεί σημαντικά στην περίοδο του 1975-95. Όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 3.2, η αύξηση των αφίξεων στη θερινή περίοδο Μαΐου-Οκτωβρίου υπήρξε διαχρονικά σημαντική, αλλά σχετίστηκε με μείωση της εποχικότητας των αφίξεων αυτών.

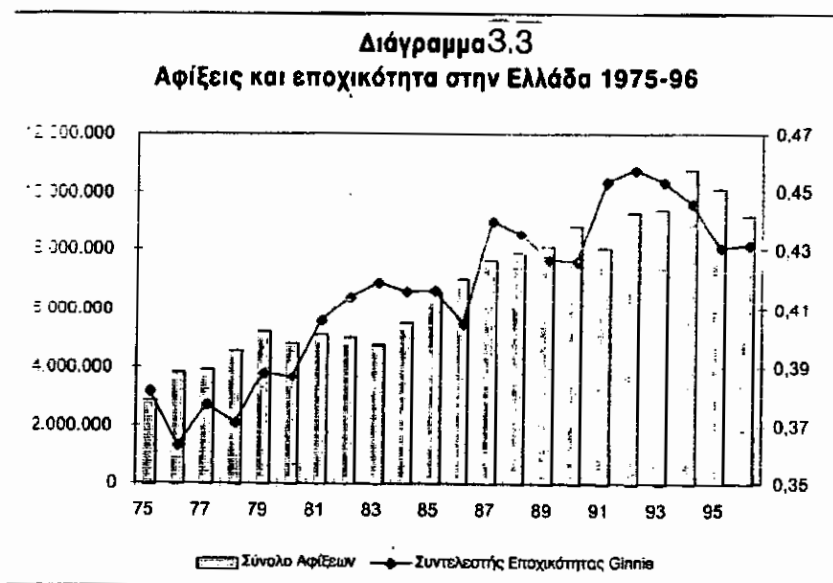
Πιο συγκεκριμένα, οι αφίξεις στη θερινή περίοδο Μαΐου-Οκτωβρίου αυξήθηκαν από 2,2 εκατομμύρια το 1975 σε 5,4 εκατομμύρια το 1985 και σε 8,6 εκατομμύρια το 1995. Στο διάστημα της 20ετίας η εποχικότητα του θερινού τουρισμού, όπως υπολογίζεται απ' το συντελεστή εποχικότητας Ginnie, μειώθηκε κατά 39,4% μεταξύ 1975 και 1995. Το 1996 ο αριθμός των τουριστών μειώθηκε κατά 9,1% σε σχέση με το 1995 και η εποχικότητα αυξήθηκε κατά 8,4.

ΑΥΞΗΣΗ ΑΦΙΞΕΩΝ ΚΑΙ ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑ

Η αύξηση της εποχικότητας σε δωδεκάμηνη βάση έχει συχνά αποδοθεί στη σημαντική αύξηση του μεγέθους των αφίξεων τουριστών στην Ελλάδα. Όπως φαίνεται απ' το Διάγραμμα 3.3, υπάρχει μακροχρόνια θετική τάση, τόσο στο μέγεθος

της εποχικότητας, όσο και στον απόλυτο αριθμό των αφίξεων τουριστών. Ωστόσο η επίπτωση της αύξησης τουριστών στην αύξηση της εποχικότητας δεν είναι και τόσο εμφανής:

- Όπως φαίνεται απ' το Διάγραμμα 3.3, στο διάστημα 1975-96 υπήρξαν δέκα περιπτώσεις (1976, 1978, 1980, 1984, 1986, 1988-90, 1993-94) όπου η εποχικότητα μειώθηκε, αν και υπήρξε αύξηση των αφίξεων σ' αυτά τα έτη. Η διερεύνηση των περιόδων όπου εμφανίστηκε αύξηση των αφίξεων μαζί με μείωση της εποχικότητας δείχνει ότι υπήρξε αναλογικά μικρότερη αύξηση αφίξεων τουριστών στους μήνες αιχμής Ιουλίου-Σεπτεμβρίου. Πραγματοποιήθηκε δηλαδή μεγαλύτερη διασπορά των αφίξεων κατά τη διάρκεια του έτους.
- Υπήρξαν επίσης δύο περιπτώσεις (1980, 1995) όπου η εποχικότητα μειώθηκε όταν μειώθηκε το σύνολο των αφίξεων, κυρίως κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Το 1980 σημειώθηκε αύξηση των αφίξεων τουριστών κατά το πρώτο πεντάμηνο και το τελευταίο δίμηνο και μείωση των αφίξεων στους καλοκαιρινούς μήνες, ενώ το 1995 υπήρξαν αναλογικά μεγαλύτερες μειώσεις αφίξεων κατά τους καλοκαιρινούς μήνες και μικρή αύξηση αφίξεων τους δύο τελευταίους μήνες του έτους.
- Όσον αφορά τις περιόδους αύξησης της εποχικότητας, υπήρξαν πέντε περιπτώσεις (1977, 1979, 1985, 1987, 1992) όπου η αύξηση των αφίξεων συνοδεύτηκε με αύξηση της εποχικότητας, ενώ τέλος, σε τέσσερις περιπτώσεις (1982, 1983, 1991, 1996) μειώθηκε ο αριθμός αφίξεων των τουριστών, ενώ αντίστοιχα αυξήθηκε η εποχικότητα.

ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΑ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ

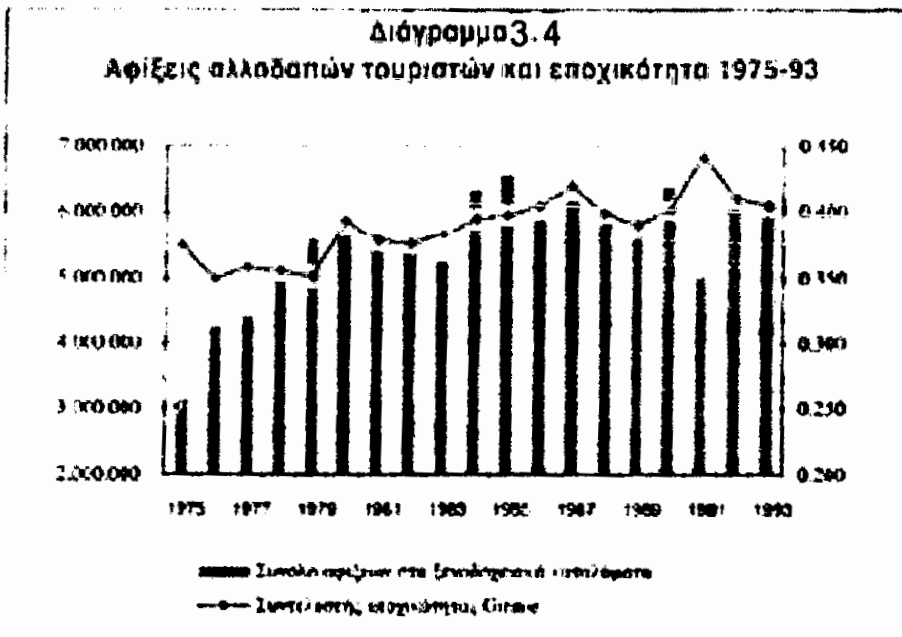
ΑΦΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ ΣΕ ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑΚΑ ΚΑΙ ΣΥΝΑΦΗ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ

Αφίξεις

Οι αφίξεις αλλοδαπών τουριστών στα ξενοδοχειακά και συναφή καταλύματα (δεν περιλαμβάνονται οι αφίξεις στα campings) αυξήθηκαν από 3,2 εκατομμύρια το 1975, σε 6,5 εκ. το 1985 και σε 6,2 εκ. το 1993 (Διάγραμμα 3.4). Σημειώθηκε αύξηση των αφίξεων στα ξενοδοχειακά καταλύματα κατά 100,2% μεταξύ 1975 και 1985, ενώ παρατηρήθηκε μείωση κατά 0,5% μεταξύ 1985 και 1993. Η σταθερότητα που παρατηρείται στον αριθμό των αφίξεων σε ξενοδοχειακά καταλύματα μεταξύ 1985 και 1993 δεν ακολουθεί τη ραγδαία αύξηση των αφίξεων στα σύνορα. Βασική αιτία γι' αυτό το φαινόμενο αποτελεί αφενός η παραμονή σε παράνομα ενοικιαζόμενα δωμάτια, των οποίων οι αφίξεις δεν καταγράφονται και αφετέρου, η αυξανόμενη εξάρτηση των ξενοδοχείων απ' τους τουριστικούς πράκτορες (tour operators), η οποία έχει επιφέρει:

- Μείωση του αριθμού των μεμονωμένων τουριστών, με αποτέλεσμα να έχει μειωθεί η κινητικότητα των τουριστών σε διαφορετικές περιοχές και ξενοδοχεία και συνεπώς κι ο αριθμός των καταγραμμένων αφ'θξεων.
- Αύξηση του αριθμού των τουριστών οι οποίοι έρχονται με πακέτο διακοπών και οι οποίοι διαμένουν συνήθως στο ίδιο ξενοδοχείο για όλο το διάστημα της παραμονής τους στη χώρα.

Η εποχικότητα των αφίξεων στα ξενοδοχειακά και συναφή καταλύματα έχει αυξηθεί από 0,373 το 1975, σε 0,397 το 1985 και σε 0,404 το 1993. Αυξήθηκε δηλαδή η εποχικότητα κατά 6,4% μεταξύ 1975 και 1985 και κατά 1,8% μεταξύ 1985 και 1993. Παρατηρείται πάντως, μετά το 1991 η ίδια τάση μείωσης της εποχικότητας που παρατηρήθηκε και στις αφίξεις τουριστών στα σύνορα.

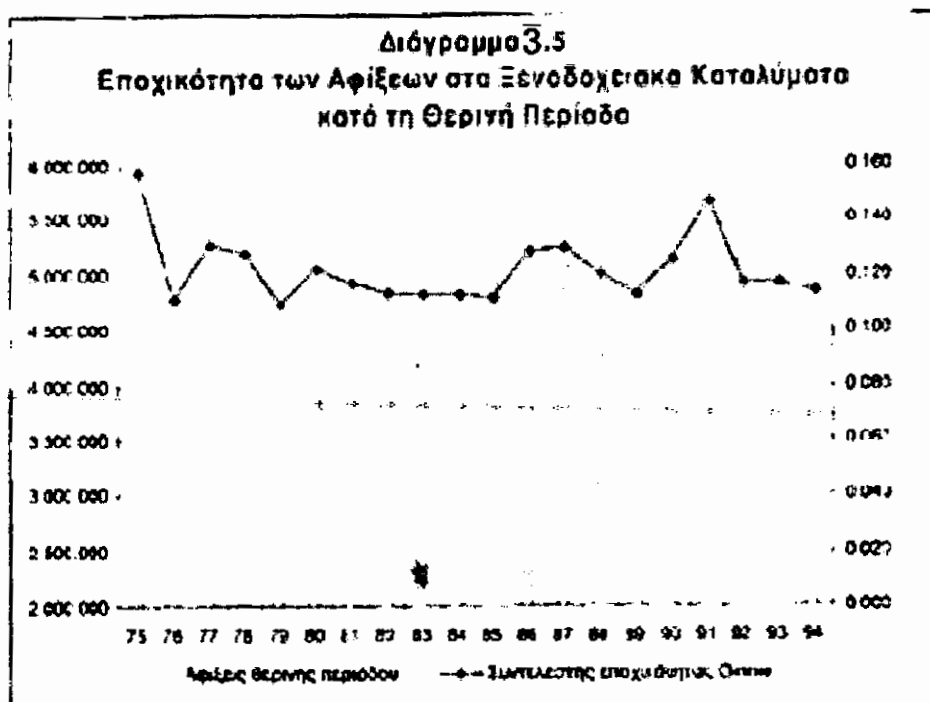
Είναι επίσης φανερό ότι διαχρονικά υπάρχει άμβλυση της εποχικότητας των αφίξεων μέσα στη θερινή περίοδο, με αντίστοιχη όμως μείωση των μεριδίων των χειμερινών μηνών. Πιο συγκεκριμένα παρατηρείται:

- Στη θερινή περίοδο αιχμής Ιουλίου-Σεπτεμβρίου το μερίδιο των αφίξεων στα ξενοδοχειακά καταλύματα μειώθηκε μεταξύ 1975 και 1985, αλλά αυξήθηκε πάλι το 1993.
- Στο σύνολο της θερινής περιόδου, το μερίδιο των αφίξεων αυξήθηκε σταδιακά μεταξύ 1975 και 1993.

Υπάρχει δηλαδή σαφής διαχρονική υποχώρηση της σχετικής σημασίας του χειμερινού τουρισμού, όσον αφορά τις αφίξεις αλλοδαπών τουριστών στα ξενοδοχειακά καταλύματα.

Στο διάστημα 1975-93 παρατηρούνται σημαντικές ποσοστιαίες αυξήσεις αφίξεων στα ξενοδοχειακά καταλύματα, στα δύο άκρα της θερινής περιόδου. Το πρότυπο αυτό φαίνεται να έχει διαμορφωθεί στη δεκαετία 1975-85, ενώ αντίθετα, στην περίοδο 1985-93 παρατηρούνται μικρές απόλυτες και ποσοστιαίες μειώσεις στο ένα άκρο της θερινής περιόδου, με αυξήσεις στους μήνες αιχμής και κυρίως το Σεπτέμβριο.

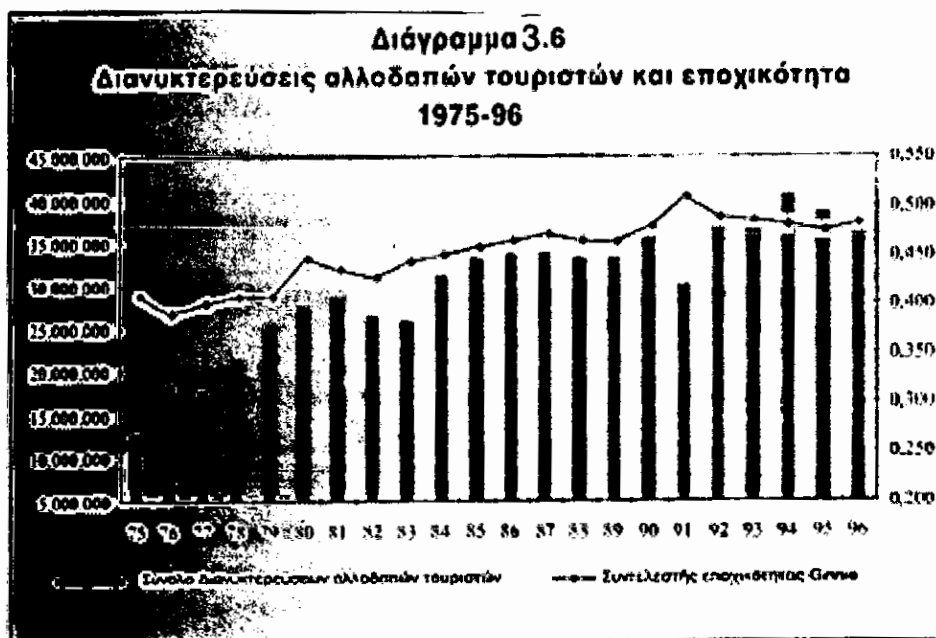
Αποτέλεσμα της ενίσχυσης των εκτός αιχμής μηνών, είναι η εποχικότητα των αφίξεων στα ξενοδοχειακά καταλύματα στη θερινή περίοδο να έχει μειωθεί από 0,158 το 1975 σε 0,112, δηλαδή κατά 29,1% το 1985, και σε 0,117 το 1993, δηλαδή κατά 29,1% μεταξύ 1977 και 1985 και κατά 4,5 μεταξύ 1985 και 1993. Μέσα στη θερινή περίοδο υπάρχει δηλαδή μια περισσότερο ομοιόμορφη κατανομή των αφίξεων το 1993 σε σχέση με το 1975, παρά το γεγονός ότι οι αφίξεις αλλοδαπών τουριστών στα ξενοδοχειακά καταλύματα διπλασιάστηκαν, φθάνοντας τα 5,1 εκατομμύρια. Ιδιαίτερη ενίσχυση των αφίξεων υπάρχει στην αρχή της θερινής περιόδου. Σημειώθηκε δηλαδή, μεταξύ του 1975 και 1993 μείωση της εποχικότητας της θερινής περιόδου κατά 25,9%.

Διανυκτερεύσεις

Οι διανυκτερεύσεις αλλοδαπών τουριστών στα ξενοδοχειακά καταλύματα αυξήθηκαν από 13,2 εκ. το 1975, σε 34 εκ. το 1985 και 38,8 εκ. το 1995 (Διάγραμμα 3.6). Σημειώθηκε δηλαδή, αύξηση των διανυκτερεύσεων κατά 157,5% μεταξύ του 1975 και 1985 και 13,9% μεταξύ 1985 και 1995. Το 1996 όμως ο αριθμός των διανυκτερεύσεων έπεσε στα 36,3 εκ. Ο μέγιστος αριθμός διανυκτερεύσεων παρατηρείται το 1994 (40,7 εκ.) και ο μικρότερος το 1975.

Στο διάστημα αυτό η εποχικότητα, όπως υπολογίζεται απ' το συντελεστή Ginnie, έχει αυξηθεί από 0,408 το 1975, σε 0,458 το 1985 και 0,474 το 1995, δηλαδή κατά 16,2% μεταξύ 1975 και 1995. Παρατηρείται δηλαδή, η ίδια μακροχρόνια τάση αύξησης της εποχικότητας στις διανυκτερεύσεις που παρατηρήθηκε και στις αφίξεις των τουριστών, αλλά και η τάση μείωσης της δωδεκάμηνης εποχικότητας μετά το 1991.

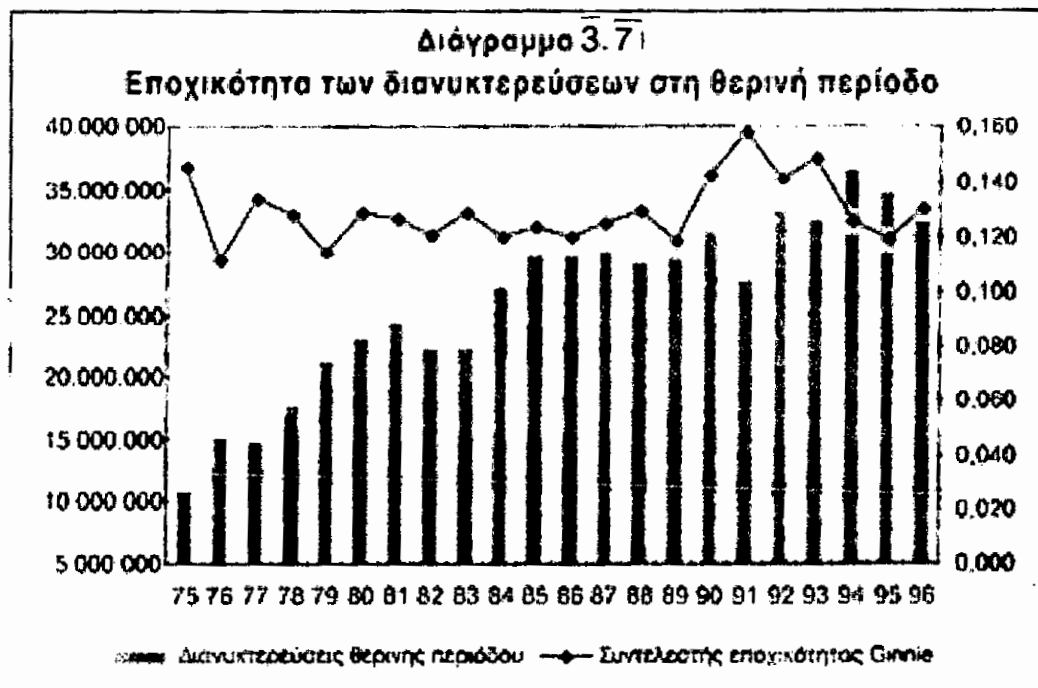

Φανερή είναι επίσης η διαχρονική αύξηση των μεριδίων στους μήνες Απριλίου-Ιουνίου. Απ' την ανάλυση των μηνιαίων διανυκτερεύσεων προκύπτει:

- Στη θερινή περίοδο αιχμής Ιουλίου-Σεπτεμβρίου το μερίδιο των διανυκτερεύσεων αυξήθηκε σταδιακά μεταξύ 1975-1995.
- Στο σύνολο της θερινής περιόδου Μαΐου-Οκτωβρίου το μερίδιο των διανυκτερεύσεων αυξήθηκε μεταξύ 1975-1995, ενώ αντίστοιχα το μερίδιο των διανυκτερεύσεων της χειμερινής περιόδου μειώθηκε.

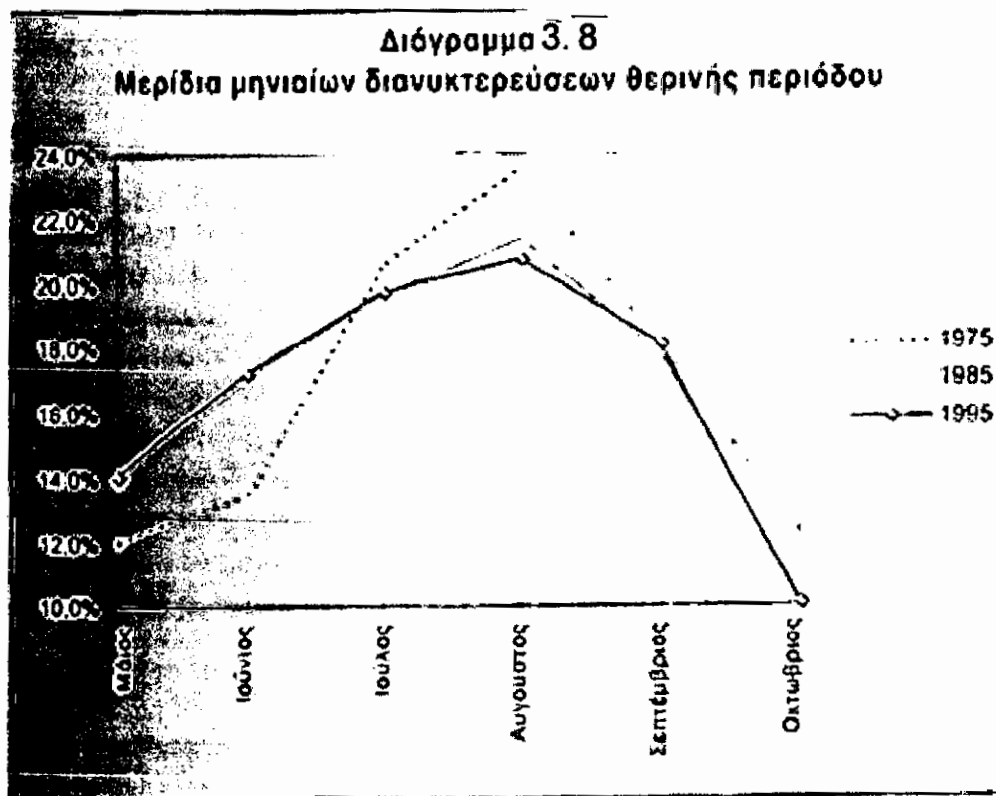
Στη δεκαετία του 1975-85, δεκαετία στην οποία αυξήθηκαν σημαντικά οι διανυκτερεύσεις, έχει μείνει μεν σταθερό το μερίδιο των διανυκτερεύσεων της περιόδου αιχμής, αλλά ταυτόχρονα έχει αυξηθεί σημαντικά το μερίδιο του συνόλου της θερινής περιόδου. Αντίθετα, στη δεκαετία 1985-95, όπου παρατηρείται μικρότερος αριθμός αύξησης των διανυκτερεύσεων, έχουν αυξηθεί τόσο το μερίδιο των διανυκτερεύσεων στην περίοδο αιχμής, όσο και στο σύνολο της θερινής περιόδου.

Οι υψηλές απόλυτες και ποσοστιαίες αυξήσεις των διανυκτερεύσεων, ιδιαίτερα στην αρχή της θερινής περιόδου, είχαν σαν αποτέλεσμα να παραμείνει η εποχικότητα του θερινού τουρισμού σχετικά σταθερή, παρά την ταχεία αύξηση του αριθμού των διανυκτερεύσεων.

Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 3.7, οι συνολικές διανυκτερεύσεις της θερινής περιόδου αυξήθηκαν από 10,9 εκ. το 1975, σε 29,8 εκ. το 1985 και σε 34,8 εκ. το 1995. Η εποχικότητα των διανυκτερεύσεων της θερινής περιόδου μειώθηκε από 0,145 το 1975, σε 0,124 το 1985 και σε 0,120 το 1995. Καταγράφεται συνεπώς, σχετική μείωση της εποχικότητας των διανυκτερεύσεων, ιδιαίτερα στην περίοδο 1985-95. Στην περίοδο 1975-89 υπήρξε γενικά μικρή πτωτική τάση της εποχικότητας, αυξήθηκε το 1991 στη μέγιστη τιμή της και ακολούθησε και πάλι πτωτική τάση μέχρι το 1995. Το 1996 η εποχικότητα των διανυκτερεύσεων εμφανίζεται ν' αυξάνεται και πάλι. Αξιοσημείωτο είναι ότι αφενός η εποχικότητα των διανυκτερεύσεων της θερινής περιόδου παραμένει σε χαμηλά επίπεδα σε σχέση με τη δωδεκάμηνη εποχικότητα, αφετέρου υπάρχει πολύ μικρή μεταβολή της εποχικότητας στο διάστημα 1975-96, παρά τη ραγδαία αύξηση των διανυκτερεύσεων στο διάστημα αυτό.

Τα μηνιαία μερίδια των διανυκτερεύσεων της θερινής περιόδου στα τρία αυτά έτη (1975, 1985, 1995) έχουν ως ακολούθως:

Διαπιστώνεται ότι το εποχικό πρότυπο των διανυκτερεύσεων έχει παγιωθεί και εμφανίζεται περίπου το ίδιο μεταξύ 1985 και 1995, ενώ εμφανής είναι η μείωση του μεριδίου των δύο μηνών αιχμής Ιουλίου-Αυγούστου, με αντίστοιχη αύξηση στους μήνες Μάιο και Ιούνιο σε σχέση με το 1975.

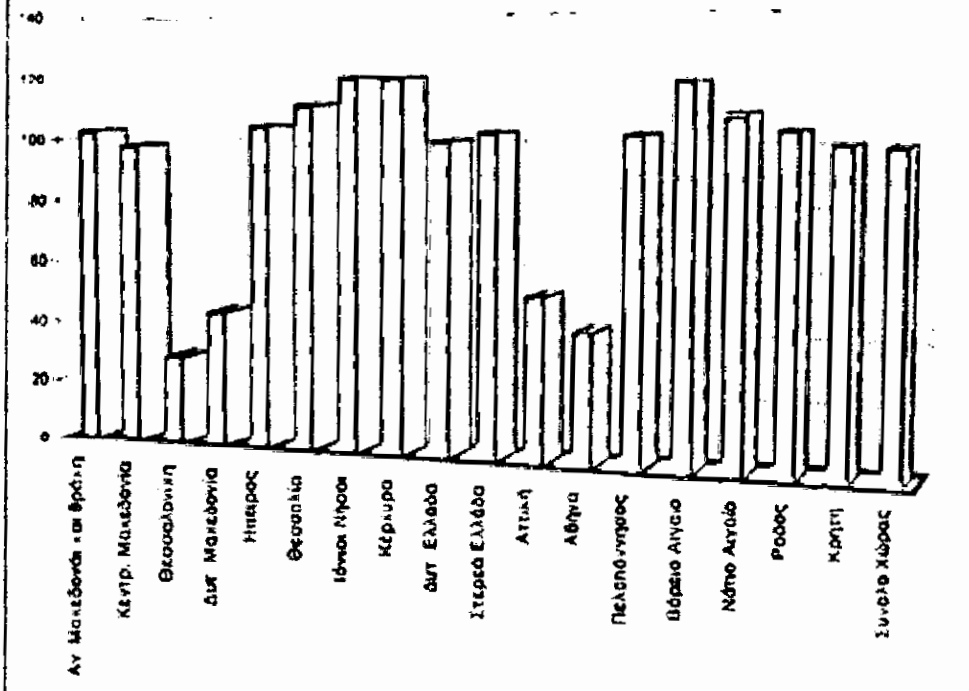
ΜΕΣΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ

Η μέση διάρκεια παραμονής (διανυκτερεύσεις προς αφίξεις) έχει αυξηθεί στα ξενοδοχειακά και συναφή καταλύματα από 4,2 διανυκτερεύσεις το 1975, σε 6,1 διανυκτερεύσεις το 1994. Η εξέλιξη αυτή είναι αποτέλεσμα της αύξησης του μεριδίου του οργανωμένου τουρισμού. Η μέση διάρκεια παραμονής στη θερινή περίοδο κατά το 1994 ανέρχεται σε 6,6 ημέρες, έναντι 3,5 ημερών στη χειμερινή. Η χαμηλότερη διάρκεια παραμονής στη χειμερινή περίοδο οφείλεται και στο ότι ένα σημαντικό μερίδιο των ταξιδίων αφορά επαγγελματικά ταξίδια (business trips). Η αύξηση των παράνομων δωματίων απ' την άλλη μεριά, έχει ως αποτέλεσμα να καταγράφεται στα διαθέσιμα στοιχεία μείωση των διανυκτερεύσεων ανά άφιξη στα σύνορα, από 5,2 το 1975 σε 3,9 το 1995.

ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑ ΣΤΑ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ ΑΝΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

Η εποχικότητα των διανυκτερεύσεων στα ξενοδοχειακά και συναφή καταλύματα για το σύνολο της χώρας, παρουσιάζει συνεχή πτωτική τάση μετά το 1991. Η εικόνα αυτή δεν είναι όμως ομοιόμορφη σε όλες τις περιφέρειες. Παρατηρούνται δε τα εξής (Διάγραμμα 3.9):

Διάγραμμα 3.9
Εποχικότητα Διανυκτερεύσεων Αλλοδαπών Τουριστών
στα Ξενοδοχειακά και Συναφή Καταλύματα ανά Περιφέρεια
(Μέσος Όρος 1991-95, Σύνολο Τουριστών = 100)

- Υπάρχει σαφής τάση μείωσης της εποχικότητας στην πενταετία 1991-95 στα καταλύματα του Ν. Αιγαίου, της Αττικής και της Ηπείρου. Σαφής τάση αύξησης της εποχικότητας υπάρχει στην Αν. Μακεδονία και τη Θράκη. Υπάρχει διακύμανση της εποχικότητας στη διάρκεια της πενταετίας με γενικά πτωτική τάση στην Κρήνη, το Βόρειο Αιγαίο, την Πελοπόννησο, τη Στερεά Ελλάδα, τη Δυτική Ελλάδα, τα Ιόνια Νησιά και τη Θεσσαλία.
- Το επίπεδο της εποχικότητας διαφέρει σημαντικά στις περιφέρειες. Χαμηλή εποχικότητα εμφανίζουν τα δύο αστικά κέντρα, η Αθήνη και η Θεσσαλονίκη, και η Δυτική Μακεδονία. Ιδιαίτερα υψηλή εποχικότητα εμφανίζουν η Αν. Μακεδονία και η Θράκη, τα Ιόνια Νησιά, τα νησιά του Βορείου και του Νοτίου Αιγαίου. Οι τακτικές αεροπορικές συγκοινωνίες στην Αθήνη και Θεσσαλονίκη ευνοούν ιδιαίτερα τις δύο αυτές περιοχές, ενώ η δυσκολία πρόσβασης στα νησιά είναι ιδιαίτερα εμφανής στους μήνες που δε λειτουργούν ναυλωμένες πτήσεις (charters).

Πιο συγκεκριμένα, για τις σημαντικότερες περιφέρειες παρατηρούνται:

Τα νησιά του Ν. Αιγαίου κατέχουν το υψηλότερο μερίδιο διανυκτερεύσεων στην επικράτεια. Το 1995 το συνολικό μερίδιο της περιφέρειας αυτής ανέρχεται σε 33,5%, με μέσο όρο στην πενταετία 1991-95 33,8%. Το 21,5% των συνολικών διανυκτερεύσεων κατά το 1995 αφορά τη Ρόδο και το 2,2% τις Κυκλάδες. Υπάρχει μικρή πτωτική τάση του μεριδίου της Ρόδου από 23,2% το 1992, σε 21,5% το 1995. Στο σύνολο των νησιών του Ν. Αιγαίου υπάρχει μικρή μείωση της εποχικότητας κατά 3,8%. Η εποχικότητα στο σύνολο της Δωδεκανήσου δείχνει επίσης συνεχή πτωτική

τάση, η οποία οφείλεται κυρίως στη μείωση της εποχικότητας στα άλλα νησιά πλην της Ρόδου. Η εποχικότητα των διανυκτερεύσεων στη Ρόδο, παρόλο ότι είναι γενικά πτωτική, συνοδεύεται από διακύμανση που δεν παρατηρείται στο σύνολο των Δωδεκανήσων. Στις Κυκλάδες παρατηρείται επίσης διακύμανση της εποχικότητας στην πενταετία 1991-95 με μη σαφή τάση ανόδου ή καθόδου.

Η **Κρήτη** αποτελεί το δεύτερο μεγαλύτερο προορισμό όσον αφορά τις διανυκτερεύσεις, με μερίδιο που ανέρχεται σε 24,5% των συνολικών διανυκτερεύσεων αλλοδαπών τουριστών. Ο μέσος όρος της πενταετίας (24,9%) είναι ελαφρά υψηλότερος απ' τα μερίδια τόσο του 1994, όσο και του 1995. Η εποχικότητα του τουρισμού (διανυκτερεύσεις) για το σύνολο της Κρήτης εμφανίζει γενικά πτωτική τάση μέσα στην πενταετία 1991-95. Το μεγαλύτερο μερίδιο διανυκτερεύσεων καταγράφεται στο Ηράκλειο. Το μερίδιο αυτό εμφανίζει μείωση από 13,2% το 1991 σε 11,9% το 1995. Στο διάστημα αυτό η εποχικότητα έχει μειωθεί κατά 9,7%. Οι νομοί Χανίων και Ρεθύμνης έχουν αυξήσει τα μερίδιά τους το 1995 σε 4,3% και 5,1%, από 3,1% και 4,2% αντίστοιχα, σε αντίθεση με το νομό Λασιθίου όπου το μερίδιο των διανυκτερεύσεων έχει μειωθεί από 5% σε 4,1%. Στο ίδιο διάστημα η εποχικότητα των διανυκτερεύσεων στα Χανιά έχει μείνει αμετάβλητη, ενώ αντίθετα στο νομό Ρεθύμνης έχει μειωθεί κατά 7,3% και στο νομό Λασιθίου κατά 5,4%.

Ο **νομός Αττικής** αποτελεί τον τρίτο σε μέγεθος διανυκτερεύσεων προορισμό, με μέσο μερίδιο για την πενταετία 1991-95 που ανέρχεται σε περίπου 13,4% του συνόλου, μερίδιο ίσο με αυτό του 1995. Το 9,7% των διανυκτερεύσεων αφορά την Αθήνα, μερίδιο το οποίο εμφανίζεται μειωμένο σε σχέση με το 1991. Η εποχικότητα των διανυκτερεύσεων τόσο του νομού Αττικής, όσο και των Αθηνών, αν και ιδιαίτερα χαμηλή, εμφανίζει συνεχή πτωτική τάση. Η εποχικότητα των διανυκτερεύσεων μεταξύ 1991 και 1995 έχει μειωθεί κατά 30,4%.

Το μερίδιο στα **Ιόνια νησιά** κατά το 1995 ανέρχεται σε 10,35% έναντι 10,3% του μέσου όρου της πενταετίας. Το μερίδιο των διανυκτερεύσεων εμφάνισε πτωτική τάση στο διάστημα 1991-94, αλλά ανέκαμψε το 1995. Στο διάστημα αυτό υπήρξε πτωτική τάση της εποχικότητας κατά 5,1%. Η Κέρκυρα απορροφά τον κύριο όγκο του τουρισμού των Ιονίων νήσων. Το μερίδιο της Κέρκυρας στο σύνολο των διανυκτερεύσεων έπεσε από 8,7% το 1991, σε 8% το 1995. Στο διάστημα αυτό παρατηρείται μείωση της εποχικότητας κατά 5,5%.

Στην **Κεντρική Μακεδονία** καταγράφεται το 6,1% των διανυκτερεύσεων αλλοδαπών τουριστών του 1995, απ' το οποίο το 4,1% αφορά τις διανυκτερεύσεις στη Χαλκιδική και το 1,2% στη Θεσσαλονίκη. Το μερίδιο της Χαλκιδικής έχει αυξηθεί από 2,9% το 1991, σε 4,5% το 1994 και 4,1% το 1995, δείχνοντας ότι η περιοχόχρη αρχίζει να ξεπερνάει τις δυσκολίες που είχαν πλήξει τον τουρισμό της, λόγω της γιουγκοσλαβικής κρίσης. Στη διάρκεια της πενταετίας η εποχικότητα των διανυκτερεύσεων στην Κεντρική Μακεδονία έχει επιδείξει αυξητική τάση. Στη Χαλκιδική η εποχικότητα μειώθηκε, ενώ η διακύμανση που παρουσιάζεται στην εποχικότητα της Χαλκιδικής κυριαρχεί και στην εποχικότητα της Κεντρικής Μακεδονίας, λόγω του σχετικού μεγέθους που έχει ο τουρισμός της Χαλκιδικής στο σύνολο της περιοχής.

Το μερίδιο των διανυκτερεύσεων στο Βόρειο Αιγαίο έχει αυξηθεί από 2,3% το 1991, σε 3,3% το 1995. Το μερίδιο της Χίου έχει μείνει σταθερό μεταξύ 1991 και 1995, περίπου 0,25%, ενώ αντίθετα το μερίδιο των διανυκτερεύσεων της Λέσβου έχει αυξηθεί από 0,81% το 1991, σε 0,96% το 1995 και στη Σάμο από 1,2% σε 2,1%. Η εποχικότητα των διανυκτερεύσεων αλλοδαπών τουριστών στο Βόρειο Αιγαίο έχει μειωθεί κατά 3,4% απ' το 1991. Η εποχικότητα τόσο στη Σάμο, όσο και στη Χίο και τη Λέσβο, εμφανίζεται ελαφρά μειωμένη σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια, αλλά διατηρείται ακόμη σε υψηλά επίπεδα σε σχέση με το μέσο όρο της Ελλάδας.

Στην Πελοπόννησο καταγράφεται το 2,7% των διανυκτερεύσεων αλλοδαπών τουριστών για το 1995. Το μεγαλύτερο μερίδιο αφορά την Αργολίδα (1,4%) και την Κορινθία (0,8%). Στην πενταετία 1991-95 και οι δύο αυτές περιοχές έχουν να επιδείξουν πτωτική τάση, τόσο των μεριδίων τους στο σύνολο των διανυκτερεύσεων, όσο και της εποχικότητας των διανυκτερεύσεων αυτών. Στην Αργολίδα η εποχικότητα μειώθηκε κατά 6% και στην Κορινθία κατά 8,2%.

Πίνακας 3.2
Εποχικότητα των Διανυκτερεύσεων Αλλοδαπών Τουριστών
ανά Περιφέρεια, Συντελεστής Ginnie

	1991	1992	1993	1994	1995	Μέσος Όρος 1991-95
Αν. Μακεδονία και Θράκη	0,43	0,488	0,491	0,551	0,551	0,502
Κεντρ. Μακεδονία	0,457	0,478	0,487	0,5	0,476	0,479
Θεσσαλονίκη	0,156	0,148	0,141	0,144	0,108	0,14
Δυτ. Μακεδονία	0,242	0,204	0,313	0,176	0,141	0,215
Ήπειρος	0,533	0,521	0,509	0,506	0,491	0,512
Θεσσαλία	0,546	0,542	0,537	0,563	0,539	0,545
Ιόνιοι Νήσοι	0,602	0,591	0,596	0,584	0,571	0,589
Κέρκυρα	0,604	0,592	0,592	0,584	0,571	0,589
Δυτ. Ελλάδα	0,545	0,505	0,472	0,502	0,432	0,491
Στερεά Ελλάδα	0,538	0,495	0,495	0,501	0,498	0,505
Αττική	0,309	0,26	0,243	0,241	0,239	0,258
Αθήνα	0,278	0,209	0,186	0,183	0,16	0,207
Πελοπόννησος	0,54	0,52	0,505	0,474	0,481	0,504
Βόρειο Αιγαίο	0,589	0,594	0,596	0,577	0,569	0,585
Νότιο Αιγαίο	0,547	0,537	0,539	0,531	0,526	0,536
Ρόδος	-	0,516	0,516	0,504	0,506	0,511
Κρήτη	0,529	0,486	0,49	0,47	0,476	0,49
Σύνολο Χώρας	0,509	0,487	0,485	0,481	0,474	0,487

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΜΕΙΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑΣ

ΕΓΧΩΡΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οι αφίξεις ημεδαπών τουριστών στα ξενοδοχειακά καταλύματα έχουν αυξηθεί από 4,1 εκ. το 1981 σε 4,6 εκ. το 1993. Ο μέγιστος αριθμός αφίξεων ημεδαπών επισκεπτών καταγράφεται το 1990 (4,6εκ.) και ο μικρότερος το 1987 (3,99εκ.). Η εποχικότητα των αφίξεων στο διάστημα αυτό είναι σχετικά στάσιμη. Ο συντελεστής εποχικότητας Ginnie μειώθηκε από 0,137 το 1981, σε 0,136 το 1993. Υπάρχει δηλαδή μεγάλη διαχρονική σταθερότητα στο εποχικό πρότυπο των ελλήνων τουριστών.

Οι διανυκτερεύσεις ημεδαπών τουριστών έχουν αυξηθεί από 10 εκ. το 1981, σε 12,5 εκ. το 1995, δηλαδή κατά 24,6%. Η εποχικότητα των διανυκτερεύσεων έχει διατηρηθεί σχετικά σταθερή στο διάστημα αυτό. Ο συντελεστής εποχικότητας αυξήθηκε σε 0,231 το 1995, από 0,214 το 1981, δηλαδή κατά 7.8%. Εμφανίζεται συνεπώς μικρή αύξηση της εποχικότητας.

Πίνακας 3.3
Διανυκτέρευση Ημεδαπών Τουριστών*
(σε χιλιάδες)

Έτος	Μέγεθος
1980	10395
1985	10622
1990	11424
1991	11463
1992	11943
1993	12053
1994	12234
1995	12552
1996	12448
1997	13373
1998	13984
1999	14453
ΜΦΜ: 1990-1999	2.57%
Μέσο Μέγεθος	12245

* Τα μεγέθη αυτά θεωρούνται σημαντικά υποεκτιμημένα σύμφωνα με μελέτη της ΕΣΥΕ.

Συγκρινόμενη με τα αντίστοιχα πρότυπα των αλλοδαπών τουριστών, μπορούν να παρατηρηθούν τα εξής:

- Οι ημεδαποί τουρίστες επιδεικνύουν μειωμένη εποχικότητα τόσο όσον αφορά τις αφίξεις, όσο και τις διανυκτερεύσεις στα ξενοδοχειακά καταλύματα, σε σχέση με τους αλλοδαπούς τουρίστες.
- Η σχέση των διανυκτερεύσεων αλλοδαπών τουριστών ως προς των ημεδαπών αυξήθηκε από 2,7 το 1981, σε 3,1 το 1995. Ο μέσος όρος για τη σχέση αυτή ανέρχεται σε 2,97 για το σύνολο της 15ετίας 1981-95.

ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΕΝΗ ΣΕ ΜΗΝΕΣ

Στους πίνακες και στα διαγράμματα που ακολουθούν, τα αποτελέσματα της μελέτης παρουσιάζονται σε μήνες. Στηρίζονται στη μετατροπή του συντελεστή Ginnie σε ισοδύναμους μήνες:

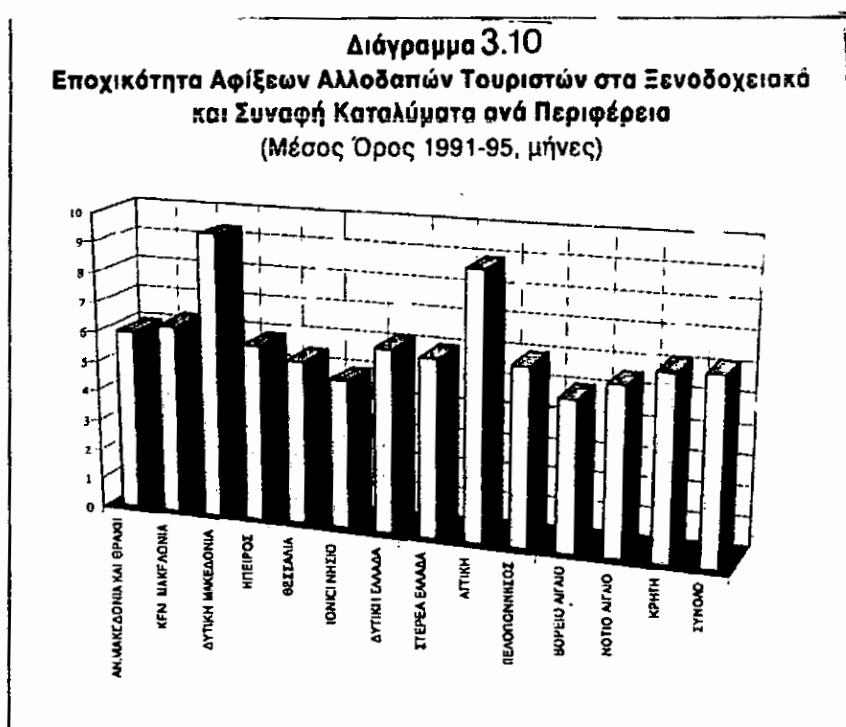
Στον πίνακα 3.4 παρατηρείται ότι η αυξημένη δωδεκάμηνη εποχικότητα μεταξύ 1975 και 1995 έχει σαν αποτέλεσμα τη μεγαλύτερη συγκέντρωση των αφίξεων τουριστών, σε μικρότερο αριθμό μηνών. Η εποχικότητα των αφίξεων αυξήθηκε με αντίστοιχη μείωση των μηνών τουρισμού, από 7,4 το 1975 σε 6,8 μήνες το 1995.

Πίνακας 3.4 Αφίξεις Τουριστών και Εποχικότητα (μήνες)		
	Αφίξεις	Εποχικότητα
1975	2.840.122	7,4
1976	3.845.206	7,6
1977	3.961.112	7,5
1978	4.532.411	7,6
1979	5.232.973	7,3
1980	4.795.900	7,4
1981	5.094.349	7,1
1982	5.032.822	7,0
1983	4.778.477	7,0
1984	5.523.192	7,0
1985	6.573.993	7,0
1986	7.024.779	7,1
1987	7.644.868	6,7
1988	7.923.467	6,8
1989	8.081.851	6,9
1990	8.873.310	6,9
1991	8.036.127	6,6
1992	9.331.360	6,5
1993	9.412.823	6,6
1994	10.712.810	6,6
1995	10.130.177	6,8
1996	9.233.295	6,8

Η εποχικότητα των αλλοδαπών τουριστών έχει αυξηθεί, με αντίστοιχη μείωση του ισοδύναμου χρόνου από 7,1 μήνες το 1975 σε 6,2 μήνες το 1996 (Πίνακας 3.5):

Πίνακας 3.5 Εποχικότητα Διανυκτερεύσεων Αλλοδαπών Τουριστών στα Ξενοδοχειακά και Συναφή Καταλύματα		
	Σύνολο Διανυκτερεύσεων	Εποχικότητα
1975	13.220.582	7,1
1976	18.676.618	7,3
1977	18.162.042	7,2
1978	21.570.221	7,1
1979	25.772.141	7,1
1980	27.864.729	6,6
1981	28.712.029	6,8
1982	26.441.887	6,9
1983	25.886.748	6,7
1984	31.219.381	6,6
1985	34.044.606	6,5
1986	33.708.170	6,4
1987	33.959.566	6,4
1988	33.341.124	6,4
1989	33.319.546	6,4
1990	35.612.137	6,3
1991	30.159.129	5,9
1992	36.899.660	6,1
1993	36.474.968	6,2
1994	40.657.544	6,2
1995	38.771.600	6,3
1996	36.268.524	6,2

Τα ξενοδοχεία της Δυτικής Μακεδονίας και της Αττικής εμφανίζουν την υψηλότερη εποχικότητα, με 9,2 και 9,13 μήνες αντίστοιχα. Η χαμηλότερη εποχικότητα καταγράφεται στα νησιά του Β. Αιγαίου με 4,98 μήνες και στα Ιόνια νησιά με 5 μήνες (Διάγραμμα 3.10):

Στον πίνακα 3.6 η εποχικότητα των διανυκτερεύσεων ημεδαπών τουριστών εμφανίζει μακροχρόνια σταθερότητα, αφού η εποχικότητα (9,4 μήνες) το 1981 είναι περίπου όση και το 1994 και επίπεδο εποχικότητας σημαντικά χαμηλότερο απ' την αντίστοιχη εποχικότητα των αλλοδαπών τουριστών:

Πίνακας 3.6 Διανυκτερεύσεις και Εποχικότητα Ημεδαπών Τουριστών		
	Σύνολο Διανυκτερεύσεων	Μήνες
1981	10.028.500	9,4
1982	10.132.374	9,3
1983	9.679.053	9,3
1984	10.366.038	9,3
1985	10.513.527	9,2
1986	9.981.444	9,5
1987	9.794.549	9,5
1988	10.733.420	9,6
1989	10.744.258	9,7
1990	11.424.363	9,8
1991	11.463.101	9,5
1992	12.000.614	9,6
1993	12.058.852	9,5
1994	12.234.374	9,4
1995	12.495.500	9,2

ΣΕΝΑΡΙΑ ΑΜΒΛΥΝΣΗΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑΣ

Τα ακόλουθα σενάρια αναλύονται ώστε να γίνουν κατανοητά τα αποτελέσματα της άμβλυνσης της εποχικότητας στον τουρισμό της χώρας. Τα σενάρια αυτά έχουν ως βάση το 1995 και αναφέρονται σε εναλλακτικές καταστάσεις, οι οποίες θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν εφόσον:

- Το εποχικό πρότυπο του ελληνικού τουρισμού προσέγγιζε το μέσο όρο των κυρίως ανταγωνιστριών χωρών.
- Η άμβλυνση της εποχικότητας προερχόταν από μια πολιτική, η οποία θα είχε ως στόχο την αύξηση της ζήτησης του τουριστικού προϊόντος και στους εκτός αιχμής μήνες.

ΣΕΝΑΡΙΑ ΑΜΒΛΥΝΣΗΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Δύο εναλλακτικά σενάρια εξετάζονται στα πλαίσια του υπολογισμού του συνολικού μεγάλου του διεθνούς τουρισμού στην Ελλάδα. Τα σενάρια αυτά έχουν βασίζονται σε εναλλακτικές παραδοχές, όσον αφορά στοιχεία της ροής των αλλοδαπών τουριστών στην Ελλάδα. Οι εναλλακτικές παραδοχές είναι:

1. Ο αριθμός των αφίξεων και των διανυκτερεύσεων το μήνα Αύγουστο παραμένει αμετάβλητος.
2. Ο συνολικός αριθμός των αφίξεων και των διανυκτερεύσεων το τρίμηνο αιχμής παραμένει αμετάβλητος.

Οι δύο πρώτες εναλλακτικές παραδοχές στηρίζονται στην υπόθεση ότι οποιαδήποτε πολιτική άμβλυνσης της εποχικότητας, είναι σχεδιασμένη έτσι ώστε να αυξήσει τη ζήτηση στους υπόλοιπους μήνες και όχι να μειώσει τη ζήτηση στους μήνες αιχμής. Βασίζεται δε στην παρατήρηση ότι στις ανταγωνίστριες χώρες, όπου σημειώθηκε άμβλυνση της εποχικότητας, δε μειώθηκε ο απόλυτος αριθμός αφίξεων και διανυκτερεύσεων στους μήνες αιχμής, αλλά ότι αυξήθηκε διαχρονικά τους υπόλοιπους μήνες. Η υπόθεση αυτή, περί αμετάβλητης τουριστικής κίνησης στο τρίμηνο αιχμής ή τον Αύγουστο, είναι συνεπής και με την περίπτωση όπου συνθήκες αύξησης της τουριστικής ζήτησης στους μήνες αυτούς έχει αντιμετωπισθεί με υψηλότερες τιμές, ώστε το επίπεδο ισορροπίας των τουριστικών μεγεθών να παραμείνει αμετάβλητο. Πράγματι, είναι λογικό να αναμένει κανείς ότι η άμβλυνση της εποχικότητας θα αυξήσει τις συμφωνημένες τιμές με τους τουριστικούς πράκτορες, οι οποίες θα τείνουν να εξουδετερώσουν εν μέρει τις αυξητικές τάσεις της τουριστικής κίνησης στους μήνες αιχμής.

Οι ανωτέρω υπό εξέταση παραδοχές δίνουν απλώς τη διάσταση της ζήτησης για τις τουριστικές υπηρεσίες στην Ελλάδα και συνδυαζόμενες με την υπόθεση ότι η εποχικότητα του τουρισμού συγκλίνει στο μέσο των ανταγωνιστριών χωρών, προσφέρουν απάντηση στο ερώτημα: *ποιό θα ήταν το μέγεθος του τουρισμού στην Ελλάδα κατά το 1995, αν υπήρχε πολιτική άμβλυνσης του τουρισμού;*

Κοινό στοιχείο όλων των υπό εξέταση σεναρίων αποτελεί η υπόθεση ότι η εποχικότητα των αφίξεων και των διανυκτερεύσεων στην Ελλάδα συγκλίνει στο μέσο των ανταγωνιστριών χωρών. Η παραδοχή αυτή συνεπάγεται ότι το μερίδιο των αφίξεων της χειμερινής περιόδου θα μπορούσε ν' αυξηθεί από 15% σε 33,1% και το μερίδιο των διανυκτερεύσεων της χειμερινής περιόδου από 10,2% σε 28,1%.

Οι εναλλακτικές παραδοχές που γίνονται για τη ζήτηση στους μήνες αιχμής, σε συνδυασμό με τη μειωμένη εποχικότητα, αναδεικνύουν δυνατότητες σημαντικής ανάπτυξης του τουρισμού στην Ελλάδα, ή ακριβέστερα, αύξηση της αποδοτικότητας

του επενδεδυμένου κεφαλαίου και της αποτελεσματικότητας των προς επένδυση πόρων της οικονομίας.

Αποτέλεσμα μιας τέτοιας πολιτικής, σύμφωνα με το *Σενάριο 1*, θα ήταν η αύξηση των αφίξεων των αλλοδαπών τουριστών από 10,12 εκ. το 1995 σε 12,2 έως 12,6 εκ., δηλαδή κατά 21% και των διανυκτερεύσεων των τουριστών από 38,8 εκ. το 1995 σε 50,8 έως 52,3 εκ., δηλαδή κατά 34,9%. Το *Σενάριο 2* διαφοροποιείται απ' το *Σενάριο 1* στο ότι τα συνολικά μεγέθη της περιόδου αιχμής υποτίθεται ότι παραμένουν αμετάβλητα. Σύμφωνα μ' αυτό, θα είχαμε αύξηση κατά 24,8% των αφίξεων και 31,1% των διανυκτερεύσεων, στο σύνολο της περιόδου.

Χαρακτηριστικό όλων των περιόδων είναι ότι αυξάνεται η μέση παραμονή των τουριστών, είτε παρατηρείται αύξηση του αριθμού των αφίξεων είτε όχι.

ΣΕΝΑΡΙΑ ΑΜΒΛΥΝΣΗΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΕΓΧΩΡΙΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Τα σενάρια άμβλυνσης της εποχικότητας του εγχώριου τουρισμού στηρίζονται σε αντίστοιχες υποθέσεις με αυτά του διεθνούς τουρισμού, δηλαδή:

1. Η εποχικότητα των διανυκτερεύσεων των ημεδαπών τουριστών συγκλίνει προς αυτήν των ανταγωνιστριών χωρών.
2. Οι διανυκτερεύσεις, είτε του μήνα Αυγούστου, είτε του τριμήνου αιχμής παραμένουν αμετάβλητες.

Ενώ ο μέσος χρόνος παραμονής των ελλήνων τουριστών δεν υπολείπεται απ' αυτόν των ανταγωνιστριών χωρών, τόσο το σύνολο, όσο και ο ρυθμός αύξησης των αφίξεων και συνεπώς το σύνολο των διανυκτερεύσεων, είναι σημαντικά μικρότερος.

Παρόμοια πολιτική για την άμβλυνση της εποχικότητας του εγχώριου τουρισμού θα μπορούσε ν' αυξήσει τις διανυκτερεύσεις, ανάλογα με τις υποθέσεις των αντίστοιχων σεναρίων. Σύμφωνα με το *Σενάριο 1*, ο αριθμός των διανυκτερεύσεων το Αύγουστο παραμένει ο ίδιος, αλλά η εποχικότητα μειώνεται στο μέσο επίπεδο των ανταγωνιστριών χωρών. Ως αποτέλεσμα έχουμε συνολική αύξηση των διανυκτερεύσεων στα 13,57 εκ., δηλαδή κατά 8,3%. Στο *Σενάριο 2*, η υπόθεση της σύγκλισης της εποχικότητας συνδυάζεται με τη υπόθεση του αμετάβλητου αριθμού των διανυκτερεύσεων στην περίοδο αιχμής. Αποτέλεσμα του σεναρίου αυτού είναι η αύξηση του συνόλου των διανυκτερεύσεων σε 13,24 εκ., δηλαδή κατά 5,7%.

ΣΥΝΟΛΙΚΕΣ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΜΒΛΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο συνδυασμός των σεναρίων άμβλυνσης της εποχικότητας του διεθνούς και εγχώριου τουρισμού επιτρέπει την εξαγωγή συμπερασμάτων για τα συνολικά μεγέθη, τα οποία θα μπορούσαν να προκύψουν εφόσον υπήρχε σύγκλιση των εποχικών προτύπων σε αυτά των ανταγωνιστριών χωρών.

	Αποτελέσματα Σεναρίων 1, 2	Πραγματοποίηση- 1995
Αλλοδαποί Τουρίστες		
Αφίξεις	12,25 - 12,63	10,12
Διανυκτερεύσεις	50,85 - 52,34	38,79
Ημεδαποί Τουρίστες		
Διανυκτερεύσεις	13,24 - 15,36	12,52
Σύνολο Διανυκτερεύσεων	64,09 - 67,7	51,43
Βαθμός Χρήσης Κλινών¹	119,6 - 123,0	95,70

Από τα Σενάρια 1 και 2 προκύπτουν:

- Οι συνολικές αφίξεις των αλλοδαπών τουριστών (10,1 εκ. το 1995) θα μπορούσαν να αυξηθούν κατά 21,3% - 24,8%.
- Οι συνολικές διανυκτερεύσεις των αλλοδαπών τουριστών (38,8 εκ. το 1995) θα μπορούσαν να αυξηθούν κατά 31,1% - 34,9%.
- Οι συνολικές διανυκτερεύσεις των ημεδαπών τουριστών (12,2 εκ. το 1995) θα μπορούσαν να αυξηθούν κατά 5,7% - 8,3%.
- Το σύνολο των διανυκτερεύσεων ημεδαπών και αλλοδαπών (51,3 εκ. το 1995) θα μπορούσε να αυξηθεί κατά 24,6% - 31,6%.

Η άμβλυνση της εποχικότητας θα μπορούσε να επιφέρει καλύτερη χρήση των ξενοδοχειακών πόρων. Ωστόσο, έστω και αν η εποχικότητα συγκλίνει στο μέσο των ανταγωνιστριών χωρών, σύμφωνα με τα Σενάρια 1 και 2, ο βαθμός χρήσης των κλινών (διανυκτερεύσεις ως προς αριθμό κλινών) και πάλι θα υπολείπεται του μέσου όρου χρήσης των ανταγωνιστριών χωρών, ιδίως αυτών της Ισπανίας και της Πορτογαλίας. Συνεπώς και πάλι θα υπήρχε σχετική υπερπροσφορά κλινών και χαμηλός βαθμός χρήσης των κλινών αυτών.

ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΜΒΛΥΝΣΗ ΤΗΣ ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η πορεία του τουρισμού χωρίς άμβλυνση της εποχικότητας στηρίζεται στην υπόθεση, ότι από το 1999 ο μέσος ρυθμός αύξησης θα ήταν 2,5%, δηλαδή θ' ακολουθούσε τους ρυθμούς που υπαγορεύονται από την ανάπτυξη του μεσογειακού τουρισμού.

Τα εναλλακτικά σενάρια στηρίζονται στις υποθέσεις:

- Το εποχικό πρότυπο των αφίξεων και διανυκτερεύσεων συγκλίνει στο μέσο όρο του εποχικού προτύπου που επικράτησε το 1995 στις ανταγωνίστριες χώρες.
- Το Σενάριο 1 στηρίζεται στην εκτιμώμενη κίνηση του Αυγούστου, ενώ το Σενάριο 2 στην εκτιμώμενη κίνηση του τριμήνου αιχμής.

Σύμφωνα λοιπόν με τα σενάρια αυτά, οι αφίξεις το 2000 θα μπορούσαν να φτάσουν περίπου τα 14,5 εκ. έναντι 11,9 εκ. που αναμένονταν χωρίς πολιτική άμβλυνσης και 12,5 εκ. που τελικά πραγματοποιήθηκαν. Το 2005 οι αφίξεις θα μπορούσαν να φτάσουν τα 16,5 εκ. έναντι 13,4 εκ. χωρίς πολιτική άμβλυνσης. Δηλαδή θα μπορούσαν να υπάρξουν κατά μέσο όρο υψηλότερες ετήσιες αφίξεις κατά 23%, σε σχέση με την περίπτωση όπου δεν υπάρχει πολιτική άμβλυνσης.

Όσον αφορά τις διανυκτερεύσεις των αλλοδαπών τουριστών, θα μπορούσαν ν' αυξηθούν το 2000 από 47 εκ. που αναμένονταν και 46,6 που πραγματοποιήθηκαν, σε 63-67 εκ. και το 2005 από 53,2 σε 71,3-76 εκ., δηλαδή κατά μέσο όρο 38,4% ετησίως, σε σχέση με την πορεία του τουρισμού χωρίς πολιτική άμβλυνσης.

Οι διανυκτερεύσεις των ημεδαπών τουριστών αναμένεται να αυξηθούν από 14,7 εκ. το 2000 σε 15,6 εκ. το 2005. Τα σενάρια με πολιτική άμβλυνσης αντιθέτως, εκτιμούν ότι εφόσον υπήρχε σύγκλιση στο εποχικό πρότυπο των αντίστοιχων ημεδαπών τουριστών στις ανταγωνίστριες χώρες, το 2000 οι διανυκτερεύσεις θα μπορούσαν να αυξηθούν σε 15,6-17 εκ. και το 2005 σε 16,8-18,3 εκ., δηλαδή υψηλότερες κατά μέσο όρο 12,6% ετησίως του αντίστοιχου επιπέδου χωρίς πολιτική άμβλυνσης.

Συνολικά, το δυνητικό όφελος από την άμβλυνση της εποχικότητας εκτιμάται ότι ανέρχεται σε αύξηση των συνολικών διανυκτερεύσεων ημεδαπών και αλλοδαπών τουριστών κατά μέσο όρο 32,5% το 2005, δηλαδή αύξηση του συνόλου των διανυκτερεύσεων από 68,8 εκ. σε 88,1 - 94,3 εκ.

ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΑΜΒΛΥΝΣΗΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η υψηλή εποχικότητα του ελληνικού τουριστικού προϊόντος συνεπάγεται μικρή αξιοποίηση των κλιμών, σε σχέση με τις ανταγωνίστριες χώρες και μικρότερο σχετικό επίπεδο απασχόλησης.

Η υπάρχουσα τάση η οποία διαγράφεται, είναι τέτοια ώστε η δωδεκάμηνη εποχικότητα να χειροτερεύει διαχρονικά, η διαφορά δωδεκάμηνης εποχικότητας με τις ανταγωνίστριες χώρες να διευρύνεται και να μειώνεται σταδιακά η σχετική σημασία του χειμερινού τουρισμού. Το ελληνικό τουριστικό προϊόν έχει αποκτήσει την εικόνα των θερινών και μόνο διακοπών, με κύριο πελάτη τον ευρωπαϊό τουρίστα και μάλιστα με διαχρονικά αυξανόμενο μερίδιο και εποχικότητα. Η εποχικότητα των αφίξεων της θερινής περιόδου Μαΐου-Οκτωβρίου τείνει να έχει μεγαλύτερη διασπορά στα άκρα της θερινής περιόδου Μαΐου-Ιουνίου και Σεπτεμβρίου-Οκτωβρίου. Οι δυνάμεις της αγοράς πάντως, φαίνεται να εξαντλούν τις όποιες δυνατότητες άμβλυνσης της εποχικότητας, αφού έχουν επενεργήσει θετικά μόνο στη θερινή περίοδο και υπάρχουν σημαντικά εμπόδια για την περαιτέρω άμβλυνση της εποχικότητας. Εκτιμάται ότι η άμβλυνση της εποχικότητας των τουριστικών ροών στη θερινή περίοδο έχει φτάσει σε σημείο σταθεροποίησης και συνεπώς, δεν θα συνεχιστεί η μείωση της εποχικότητας, η οποία παρατηρήθηκε στο διάστημα 1992-95. Για τη μεταβολή του υπάρχοντος τουριστικού προτύπου του ελληνικού τουρισμού και την αντιστροφή της μακροχρόνιας τάσης χειροτέρευσης, θα πρέπει να υπάρξει δυναμική ενεργητική πολιτική.

Η πολιτική για την άμβλυνση της εποχικότητας πρέπει να επιδιώξει δύο ειδικότερους στόχους:

- **Ενίσχυση του τουριστικού ρεύματος στους εκτός αιχμής θερινούς μήνες**, ώστε να υπάρξει μεγαλύτερη πληρότητα των ξενοδοχείων στους μήνες αυτούς. Ο συγκεκριμένος στόχος δεν απαιτεί τόσο τη μεταβολή της εικόνας του τουριστικού προϊόντος ως θερινού προορισμού, αλλά κυρίως την καλύτερη και πιο ισόρροπη προβολή του προϊόντος αυτού.
- **Δημιουργία και ενίσχυση χειμερινού τουρισμού**, ώστε να παραμείνει σε λειτουργία μεγαλύτερος αριθμός ξενοδοχείων στη χειμερινή περίοδο. Ο στόχος αυτός είναι θεωρητικά πιο δύσκολος και απαιτεί τόσο την ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού, όσο και την αποτελεσματική προβολή τους. Χρειάζεται δηλαδή, αφενός επανατοποθέτηση του ελληνικού προϊόντος για να προσελκύσει ομάδες ειδικών ενδιαφερόντων και αφετέρου έντονη προώθηση του προϊόντος αυτού.

Η επίτευξη των δύο αυτών στόχων και ιδίως της δημιουργίας και προβολής χειμερινού προϊόντος, απαιτεί την αντιμετώπιση μιας σειράς εμποδίων για τη μείωση της εποχικότητας. Τα σπουδαιότερα εμπόδια που παρουσιάζονται για την άμβλυνση της εποχικότητας στον τουρισμό είναι τα εξής:

1. **Αερομεταφορές.** Η μεταφορά των τουριστών προς τους προορισμούς αποτελεί το μεγαλύτερο εμπόδιο για την άμβλυνση της εποχικότητας. Αυτό ισχύει κυρίως για τη χειμερινή περίοδο, επειδή οι τουριστικοί πράκτορες οργανώνουν ναυλωμένες πτήσεις (charters) μόνο στο διάστημα Μαΐου-Οκτωβρίου και μόνο για τους προορισμούς που αποκτούν ενδιαφέρον γι' αυτούς. Μικρή ζήτηση για τους ελληνικούς προορισμούς τους χειμερινούς μήνες, η οποία δεν εξασφαλίζει μεγάλη πληρότητα στις πτήσεις, αλλά ούτε και μεγάλη συχνότητα, κάνει απρόσφορη τη λειτουργία Charters προς προορισμούς εκτός Αθηνών. Έτσι, ακόμα κι αν υπάρχει το τουριστικό προϊόν, είναι καλά οργανωμένο και προσφέρεται στη σωστή τιμή, η έλλειψη αεροπορικών συγκοινωνιών αποτελεί το σημαντικότερο εμπόδιο για την

ανάπτυξη του χειμερινού τουρισμού σε περιφερειακούς επώνυμους προορισμούς, όπως η Ρόδος, η Κέρκυρα και η Κρήτη. Όσον αφορά την ενίσχυση της θερινής περιόδου, οι μεταφορές αποτελούν και πάλι μεγάλο πρόβλημα για την περιφερειακή ανάπτυξη των προορισμών, ιδιαίτερα στους εκτός αιχμής μήνες. Το μεγαλύτερο πρόβλημα αποτελούν τα αεροδρόμια, τα οποία δεν είναι διεθνών προδιαγραφών και δεν διαθέτουν κατάλληλους αεροδιαδρόμους, ώστε να εξυπηρετούν πτήσεις μεγάλων αεροπλάνων. Η ευχέρεια των τουριστικών πρακτόρων να επιλέξουν το μέγεθος του αεροπλάνου για τους προορισμούς που τους ενδιαφέρουν, αυξάνει την πληρότητα των πτήσεων και μειώνει το μεταφορικό κόστος και το κόστος των πακέτων που προσφέρουν.

2. **Ελάχιστο μέγεθος τουρισμού.** Η ανάπτυξη του χειμερινού τουρισμού (αλλά και γενικότερα του περιφερειακού τουρισμού) προϋποθέτει τη δημιουργία ενός ελάχιστου μεγέθους, το οποίο:

- Θα διατηρήσει τα τουριστικά καταστήματα, εστιατόρια, μπαρ, ξενοδοχεία, κλπ. ανοικτά, ώστε να προσφέρονται οι απαιτούμενες υπηρεσίες προς τους τουρίστες.
- Θα λειτουργήσει πολλαπλασιαστικά προς τους tour operators, οι οποίοι θα αποδεχτούν το συγκεκριμένο προορισμό ως αξιόπιστο.

Τόσο οι παραδοσιακοί, όσο και οι νέοι προορισμοί, οι οποίοι έχουν τα φυσικά χαρακτηριστικά που επιζητούν οι επισκέπτες (φυσική ομορφιά, αρχαιολογικό ενδιαφέρον, ηλιοφάνεια), τα ειδικά χαρακτηριστικά (συνεδριακό κέντρο, αθλητικές εγκαταστάσεις) και εφόσον δημιουργηθεί σ' αυτούς ένα ελάχιστο μέγεθος τουρισμού, θα μπορέσουν να προκαλέσουν το ενδιαφέρον των τουριστικών πρακτόρων, ώστε να συμπεριληφθούν στα προσφερόμενα πακέτα.

Η δημιουργία ελάχιστου μεγέθους δεν είναι άγνωστη στην οικονομική θεωρία και πρακτική, ιδιαίτερα σε βιομηχανικούς κλάδους, οι οποίοι χαρακτηρίζονται από μεγάλες επενδύσεις για παραγωγή με μικρό κόστος και από απαιτούμενο ελάχιστο μέγεθος αποτελεσματικής παραγωγής.

3. **Βελτίωση και επέκταση της τουριστικής υποδομής.** Η υποδομή του τουρισμού που συνδέεται με ειδικές μορφές τουρισμού και μπορεί να χρησιμοποιηθεί σ' ένα πλαίσιο άμβλυνσης πολιτικής είναι ανεπαρκής. Η ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού απαιτεί τη δημιουργία νέας και βελτίωση της ήδη υπάρχουσας τουριστικής υποδομής. Η υποδομή για χειμερινά σπορ (ορειβατικά μονοπάτια, αθλητικές εγκαταστάσεις, γήπεδα γκολφ, συνεδριακά κέντρα, μαρίνες, κλπ.) είναι ανεπαρκής. Στην Μάλαγα της Ισπανίας για παράδειγμα, ο μη θερινός τουρισμός έχει αναπτυχθεί με άξονες τον αθλητικό τουρισμό (γκολφ, ποδηλατοδρόμια) και τον τουρισμό της τρίτης ηλικίας. Ανάλογες προσπάθειες έχουν γίνει στην Κύπρο, με την ανάπτυξη του αθλητικού τουρισμού. Η δημιουργία υποδομής για χειμερινό τουρισμό όμως, πρέπει ν' αναπτυχθεί οργανωμένα και προγραμματισμένα, ώστε οι επενδύσεις που θα απαιτηθούν, ν' αποδώσουν σε σύντομο χρονικό διάστημα και μοναδικό τρόπο επίτευξης αποτελεί η σύνδεση της υποδομής αυτής με την ανάπτυξη συγκεκριμένων μορφών τουρισμού.

4. **Δυσλειτουργίες στην αγορά εργασίας.** Το πρότυπο του θερινού τουρισμού το οποίο έχει επικρατήσει στην Ελλάδα έχει παγώσει ένα εποχικό πρότυπο εργασίας στον τουριστικό κλάδο, το οποίο θα είναι δύσκολο ν' αντιστραφεί. Οι υψηλές αμοιβές στη θερινή περίοδο και οι συμπληρωματικές (συνήθως γεωργικές) εργασίες στη χειμερινή, αλλά και τα επιδόματα ανεργίας έχουν ενισχύσει τις δυσλειτουργίες της αγοράς εργασίας στα τουριστικά επαγγέλματα. Πιθανόν ν' απαιτηθούν σημαντικές προσπάθειες ώστε να υπερβληθούν τα αντι-κίνητρα για την προσέλκυση του κατάλληλου προσωπικού στη χειμερινή περίοδο, αλλά και να εισαχθούν νέοι

τρόποι απασχόλησης, οι οποίοι θα ενισχύσουν την ευελιξία της αγοράς (time sharing για παράδειγμα) και θα μειώσουν το κόστος λειτουργίας των ξενοδοχείων.

5. **Βελτίωση της ξενοδοχειακής υποδομής.** Η ξενοδοχειακή υποδομή πρέπει να προσαρμοστεί και να βελτιωθεί για να δεχτεί επισκέπτες οι οποίοι, αφενός θα παραμένουν περισσότερες ώρες στο ξενοδοχείο και αφετέρου θα έχουν διαφορετικές ανάγκες απ' ότι στη θερινή περίοδο. Υπάρχει σημαντική ανάγκη για βελτίωση των ξενοδοχειακών και βοηθητικών χώρων ώστε να ικανοποιούν τις πρόσθετες ανάγκες. Είναι χαρακτηριστικό επίσης, ότι στις ανταγωνίστριες χώρες, στις οποίες έχει αναπτυχθεί ικανοποιητικό μέγεθος χειμερινού τουρισμού, η δομή της ξενοδοχειακής υποδομής υπερτερεί της ελληνικής, ως προς τις υψηλότερες κατηγορίες. Η ελληνική ξενοδοχία διαθέτει μεν πληθώρα κλινών, αλλά σε χαμηλότερες κατηγορίες απ' τις ανταγωνίστριες χώρες.

6. **Ανάπτυξη και προώθηση του χειμερινού τουριστικού προϊόντος.** Η προώθηση του χειμερινού τουρισμού θα πρέπει να στηριχτεί στη δημιουργία και προσφορά του κατάλληλου τουριστικού προϊόντος. Αντίθετα με το μαζικό τουρισμό της θερινής περιόδου, ο χειμερινός τουρισμός είναι περισσότερο διαφοροποιημένος και διαμορφώνεται ανάλογα με τις ανάγκες μικρότερων ομάδων τουριστών απ' ότι ο θερινός τουρισμός. Ο τουρισμός ολιγοήμερων διακοπών και νεαρών νιόπαντρων ζευγαριών, όπως αυτός που κατευθύνεται από την Κεντρική Ευρώπη στη Μάλαγα της Ισπανίας και τις πρωτεύουσες της Ευρώπης, είναι σημαντικά διαφοροποιημένος απ' τον τουρισμό τρίτης ηλικίας και τον συνεδριακό τουρισμό. Πρέπει συνεπώς ν' αναπτυχθούν χειμερινοί προορισμοί με διαφοροποιημένο προϊόν, ώστε ν' απευθυνθεί στις διάφορες ομάδες καταναλωτών-τουριστών και να καλυφθούν οι ανάγκες τους σωστά. Η ανάπτυξη των ειδικών μορφών τουρισμού προϋποθέτει πρώτον, την ύπαρξη του κατάλληλου τουριστικού προϊόντος, δεύτερον, την κατάλληλη προβολή του και τρίτον, την υποδομή στην οποία στηρίζονται οι μορφές αυτές, είτε είναι άμεσα συνδεδεμένες (αθλητικές εγκαταστάσεις), είτε έμμεσα (δρόμοι, ευκολία πρόσβασης).

7. **Δωδεκάμηνη, συνεχής και συνεπής προβολή** των ελληνικών τουριστικών προορισμών στις χώρες προέλευσης των τουριστών, αποτελεί το βασικότερο τρόπο αντιμετώπισης του προτύπου θερινών διακοπών που έχει επικρατήσει για την Ελλάδα τους μήνες αιχμής. Η διαφοροποίηση της διαφήμισης ώστε να απευθύνεται σε ομάδες ειδικών ενδιαφερόντων μπορεί ν' αποτελέσει τρόπο προβολής όχι μόνο του χειμερινού τουριστικού προϊόντος, αλλά και της ανατροπής της εικόνας του θερινού προορισμού τριών μηνών.

ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Με την παρουσία του οργανωμένου μαζικού τουρισμού, ο οποίος αποτελεί ένα σταθερό κοινωνικό φαινόμενο μεγάλης χρονικής διάρκειας, δημιουργήθηκαν ενδογενή προβλήματα όπως η εποχικότητα της ζήτησης, η υπερσυγκέντρωση της προσφοράς, οι περιφερειακές ανισότητες, η εξάρτηση απ' τις εισαγωγές, τα συναλλαγματικά ελλείμματα και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος.

Έτσι, η τουριστική πολιτική αποβλέποντας στην αντιμετώπιση των προβλημάτων, έθεσε τους παρακάτω στόχους:

1. Την άμβλυνση της εποχικότητας.
2. Την αποκέντρωση της προσφοράς.
3. Την περιφερειακή ανάπτυξη.
4. Την προώθηση των επενδύσεων.
5. Την εισροή συναλλάγματος και την περιβαλλοντική προστασία.

Πρόσφορο μέσο για την επίτευξη των στόχων αυτών είναι ο περιορισμός του μαζικού οργανωμένου τουρισμού, με παράλληλη ενθάρυνση των νέων μορφών τουρισμού. Έτσι επιτυγχάνονται σε μεγάλο βαθμό τόσο οι τουριστικοί, όσο και οι γενικότεροι αναπτυξιακοί στόχοι, καθώς ορισμένες νέες μορφές τουρισμού δεν είναι εποχικές, οπότε συμβάλλουν στην προστασία του περιβάλλοντος και οδηγούν σε νέα τουριστική πελατεία ή νέα τουριστική δραστηριότητα.

Η ανάπτυξη προγραμμάτων ειδικών μορφών τουρισμού διαφέρει κατά επίπεδο και τύπο τουριστικής ανάπτυξης της χώρας υποδοχής. Καθοριστικοί παράγοντες στην ανάπτυξη των ειδικών μορφών αποδείχθηκαν οι τοπικές ιδιομορφίες σε χώρες ή περιοχές και η συχνή συνύπαρξη δύο ή τριών ειδικών μορφών σε ένα κοινό μοντέλο ανάπτυξης.

Η μείωση της εποχικότητας με την προσφορά νέων μορφών τουρισμού είναι έργο δύσκολο και απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή και μελέτη. Η επιλογή των νέων μορφών τουρισμού που πρέπει να προσφέρει η χώρα μας, είναι θέμα συνδυασμού των προτιμήσεων των αλλοδαπών τουριστών και των δυνατοτήτων της χώρας, οι οποίες θα ανταποκρίνονται στις σύγχρονες κοινωνικές απαιτήσεις για περισσότερο σεβασμό στον άνθρωπο, στον πολιτισμό και στο περιβάλλον.

Οι καλύτεροι πελάτες μας μέχρι σήμερα είναι οι Γερμανοί, οι Άγγλοι, οι Ιταλοί και οι Σουηδοί. Οι Γερμανοί αναζητούν περισσότερη ποικιλία και δράση, οι Άγγλοι ενδιαφέρονται ιδιαίτερα για αθλητικές και πολιτιστικές δραστηριότητες, οι Ιταλοί ενδιαφέρονται για συγκεκριμένες ειδικές μορφές τουρισμού και ιδιαίτερα αυτές του θαλάσσιου (ιστιοπλοΐα, καταδύσεις, ψάρεμα, κλπ.) και τέλος, οι Σκανδιναβοί παρουσιάζονται με συγκεκριμένα ενδιαφέροντα ειδικών μορφών τουρισμού, όπως είναι ο οικολογικός, ο πολιτιστικός, κλπ.

Ένα βασικό ερώτημα που προκύπτει, είναι αν η χώρα μας θα περιοριστεί στην παραπάνω δεξαμενή άντλησης τουριστών, ή θ' αναζητήσει και νέες πηγές άντλησης τουριστών. Οι νέες αυτές πηγές θα πρέπει να είναι νέες χώρες προέλευσης, αφού η δεξαμενή της παραδοσιακής αγοράς δεν έχει πολλά περιθώρια μεγάλθυσης. Άρα λοιπόν, το παραδοσιακό προϊόν των καλοκαιρινών διακοπών που προσφέρει η Ελλάδα, είναι δύσκολο να προσελκύσει νέους τουρίστες, τουλάχιστον με τη μορφή που προσφέρεται σήμερα.

Θα πρέπει λοιπόν η χώρα μας, από τη μία πλευρά να βελτιώσει το προϊόν που προσφέρει σήμερα, συμπληρώνοντάς το με νέες δραστηριότητες, όπως είναι η ιστιοπλοΐα, οι καταβάσεις, η διοργάνωση κρουαζιέρων, yachting, κλπ. Παράλληλα όμως, θα πρέπει να στραφεί και σε άλλες μορφές τουρισμού, όπως είναι ο πολιτιστικός, ο οποίος παρά τις μεγάλες δυνατότητες που διαθέτει η χώρα στον τομέα

αυτό, δεν έχουν αξιοποιηθεί. Είναι ανάγκη λοιπόν ν' αναδείξουμε και να αναβιώσουμε τα μοναδικά πολιτιστικά μας αγαθά, που σχετίζονται με την ιστορική μας συνέχεια και την προσφορά του έθνους μας στον σύγχρονο πολιτισμό. Το γεγονός αυτό θα διαφοροποιήσει σημαντικά το ελληνικό τουριστικό προϊόν, σε σχέση με αυτό που προσφέρουν οι ανταγωνίστριες χώρες και θ' απευθυνθεί σε νέες αγορές, αλλά είναι επίσης βέβαιο ότι θα προσελκύσει μεγαλύτερο αριθμό τουριστών απ' την παραδοσιακή τουριστική αγορά της Ευρώπης.

Ο συνεδριακός τουρισμός είναι μια άλλη μορφή που μπορεί ν' αναπτυχθεί στη χώρα μας, τόσο κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, όσο και τις άλλες εποχές του έτους. Απαραίτητη προϋπόθεση βέβαια είναι η δημιουργία ενός ή το πολύ δύο μεγάλων συνεδριακών κέντρων, τα οποία λείπουν σήμερα από τη χώρα μας. Επιπλέον, θα πρέπει να βελτιωθούν τόσο το δίκτυο των συγκοινωνιών και επικοινωνιών, όσο και η εικόνα της πόλης που υποδέχεται τους συνέδρους.

Ο θρησκευτικός τουρισμός, με την ανάπτυξη ειδικών προγραμμάτων, όπως για παράδειγμα τα βήματα του Απόστολου Παύλου, με επισκέψεις σε μοναστήρια και παρακολούθηση λειτουργιών, έστω και από μη ορθόδοξους χριστιανούς, κλπ.

Ανάπτυξη προγραμμάτων που απευθύνονται σε ειδικές ομάδες τουριστών, όπως είναι για παράδειγμα ο τουρισμός κινήτρων. Η κατηγορία αυτή των τουριστών δεν εντάσσεται από εισοδηματικής στάθμης στην ίδια θέση με τους τουρίστες που επισκέπτονται τη χώρα με τα τουριστικά πακέτα της μιας βδομάδας. Η συγκεκριμένη κατηγορία ζητά κάτι το εξειδικευμένο. Το πακέτο που της προσφέρεται δεν πρέπει να έχει τα χαρακτηριστικά της επανάληψης, πρέπει να είναι κάτι διαφορετικό. Όσο μεγαλύτερη φαντασία διαθέτει ο διοργανωτής αυτών των ταξιδιών, τόσο πιο ενδιαφέροντα γίνονται. Χρειάζεται δημιουργική φαντασία, συνοδευόμενη με το στοιχείο της πρωτοτυπίας. Για παράδειγμα, να μεταφέρονται οι τουρίστες με λιμουζίνες αντί των πούλμαν, να χρησιμοποιούνται κότερα, να τρώνε σε ερημικά ταβερνάκια, να αναβιώνουν διάφορα αρχαία περιστατικά, όπως είναι για παράδειγμα η αρπαγή της Ωραίας Ελένης. Τα παραπάνω μαρτυρούν στοιχεία και εμπειρίες του ελληνικού χαρακτήρα.

Ένα χαρακτηριστικό του σύγχρονου καταναλωτή-τουρίστα είναι το στοιχείο της συμμετοχής. Δεν θέλει να κάθεται απαθής, αλλά να συμμετέχει σε κάθε δραστηριότητα που θα του δώσει καινούργιες εμπειρίες, έστω κι αν αυτή τον κουράσει. Η δραστηριότητα που θέλει να συμμετέχει πρέπει να έχει το στοιχείο του βιώματος και της περιπέτειας. Να περάσει, για παράδειγμα, ένα φαράγγι, να επισκεφθεί μια λίμνη, να κοιμηθεί ενδεχομένως σε μοναστήρι, να κάνει ορειβασία με άλογα, κλπ. Ο προσανατολισμός αυτός θα εμπλουτίσει την ποικιλία των προσφερομένων υπηρεσιών και θα συμβάλει στην τουριστική ανάδειξη και άλλων γεωγραφικών περιοχών της χώρας.

ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

ΕΝΝΟΙΑ – ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο οικολογικός τουρισμός αποτελεί μια νέα μορφή τουρισμού με δικά της χαρακτηριστικά και αρκετές ιδιομορφίες. Δημιουργήθηκε από τις απαιτήσεις και τις ανάγκες των δικών του ανθρώπων και αποτελεί μορφή που αναπτύσσεται με ταχύτητα τα τελευταία χρόνια. Ο οικοτουρισμός βασίζεται στην ανάδειξη και αξιοποίηση των φυσικών πόρων μιας χώρας. Ενώ αρχικά εμφανίστηκε ως τουρισμός ομάδων με εξειδικευμένα ενδιαφέροντα, στις μέρες μας συνδυάζεται με πληθώρα άλλων μορφών τουρισμού.

Πολλές μορφές τουρισμού αντικαθιστούν την ένταση της ζωής στην πόλη με τη γαλήνη και τους ήχους της φύσης, την πνευματική δραστηριότητα με τη φυσική κινητικότητα και τη συνήθη συνυφασμένη εμπορική δραστηριότητα με το μαζικό τουρισμό με το ενδιαφέρον για άλλου είδους προϊόντα, όπως χειροτεχνήματα, φυσικά προϊόντα, κτλ. Αυτού του είδους οι τουριστικές δραστηριότητες καλούνται σήμερα *οικοτουρισμός*.

Παραδοσιακοί οικισμοί, βιότοποι, εθνικοί δρυμοί, εθνικά πάρκα, περάσματα πουλιών, κοινωνίες άγριων ζώων, παρθένα δάση, δύσβατα ποτάμια με πλούτο γλωρίδας και πανίδας, αυθεντικά χωριά, κτλ., αποτελούν το κέντρο βάρους του ενδιαφέροντος του *οικολογικού τουρίστα* για τουριστική διακίνηση.

Γι' αυτούς που αποζητούν τις διακοπές σε πιο προσιτούς τόπους ή που ταξιδεύουν για να δουν σπάνια πουλιά ή ζώα, όμορφα, πλούσια δάση και γραφικά χωριά, η Ελλάδα μπορεί να προσφέρει εξαιρετικά πολλές δυνατότητες επιλογών. Τα παρθένα, βατά δάση του Έβρου και της Ροδόπης, τα γραφικά χωριά των νησιών αλλά και της κεντρικής Ελλάδας, οι παραδοσιακοί οικισμοί της Μάνης και του Πηλίου, τα Μετέωρα, ο Μιστράς, η Μονεμβασιά, η Τήνος, η Πάτμος, οι βιότοποι, τα περάσματα πουλιών, οι Πρέσπες, τα σπήλαια του Δυρού, η μοναδική κοιλάδα με τις πεταλούδες στη Ρόδο, τα θαλάσσια πάρκα της Αλοννήσου ή της Ζακύνθου όπου βρίσκουν αντίστοιχα καταφύγιο δύο προστατευόμενα είδη, η μεσογειακή φώκια μονάχους-μονάχους και η θαλάσσια χελώνα καρέτα-καρέτα, κτλ., αποτελούν τόπους ιδιαίτερης επιστημονικής, φυσικής, ιστορικής και λαογραφικής ομορφιάς και αξίας, που αξίζει να προβληθούν διεθνώς, ώστε ν' αποτελέσουν πόλο έλξης των οπαδών του οικολογικού τουρισμού.

Μια σειρά από μελέτες έχουν ήδη εκπονηθεί από ελληνικά και ξένα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα στα πλαίσια ειδικών προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη σωστή αξιοποίηση παρθένων περιοχών ιδιαίτερου κάλλους και αξίας, όπως επίσης έχουν δρομολογηθεί από την ελληνική πολιτεία και τον ΕΟΤ συγκεκριμένες προσπάθειες ανασύλωσης παραδοσιακών οικισμών (Βυζίτσα, Μάνη, Ήπειρος, Χίος, Λέσβος, κτλ.), ή διάσωσης και αναγέννησης βιότοπων και δρυμών. Ακόμη, πολλοί ιδιώτες έχουν αξιοποιήσει τέτοιες δυνατότητες περιοχών όπου βρίσκονται εγκατεστημένες οι επιχειρήσεις τους και προβάλλουν τις μονάδες τους ως χώρους υποδοχής τουριστών ειδικών ενδιαφερόντων, στις προσούρες των ξένων tour operators.

Μια σειρά από τουριστικά γραφεία - και στην Ελλάδα - έχουν στραφεί ήδη στη δημιουργία ειδικών «πακέτων» για τέτοιου είδους οικολογικές διαδρομές στην Ελλάδα (όπου συχνά εμπεριέχονται στοιχεία περιπέτειας), ενώ ειδικές εκθέσεις στο εξωτερικό δείχνουν να προωθούν τη νεώτερη τάση στον τουρισμό (Travel Trend Φραγκφούρτης) στηρίζοντας και προβάλλοντας αυτές τις δραστηριότητες.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΓΟΡΑ

Παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα, αναλογικά με άλλες χώρες της Ευρώπης βρίσκεται σε ιδιαίτερα πλεονεκτική θέση για την ανάπτυξη οικοτουριστικών δραστηριοτήτων, λόγω φυσικής μορφολογίας και πανίδας, οι προσπάθειες ανάπτυξης αυτής της μορφής παραμένουν σε εμβρυακό επίπεδο.

Στην Ελλάδα λειτουργούν από το 1992 24 εταιρείες που παρέχουν συναφείς εξυπηρετήσεις, απ' τις οποίες οι τρεις μόνο είναι Ελληνικές. Απ' τις υπόλοιπες οι 9 είναι Βρετανικές, οι 4 Γερμανικές, οι 2 Ιταλικές και οι άλλες είναι Ελβετικές, Ολλανδικές και Βελγικές. Αν και δεν τηρούνται στατιστικά στοιχεία για την οικοτουριστική κίνηση στην Ελλάδα, οι ενδείξεις δείχνουν ότι αυτή αφορά δύο περιοχές της χώρας: την Ήπειρο (κυρίως τα Γιάννενα και την Ευρυτανία) και την Κρήτη.

ΥΠΟΔΟΜΗ – ΑΝΩΔΟΜΗ

Η αναγκαία υποδομή για την ανάπτυξη του οικολογικού τουρισμού συνίσταται κατ' αρχήν στα γενικά στοιχεία υποδομής (μεταφορές, καταλύματα, κτλ.). Επιπρόσθετα, ανάλογα με τον τύπο του οικοτουρισμού που επιλέγεται, ανάλογα με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του χώρου όπου ασκείται η οικοτουριστική δραστηριότητα (ξηρά, θάλασσα) και του συνδυασμού της με άλλες μορφές τουρισμού (κυρίως πολιτιστικές δραστηριότητες) απαιτούνται επιπρόσθετα συμπληρωματικά στοιχεία υποδομής: σηματοδοτημένες διαδρομές οικολογικού ενδιαφέροντος σύμφωνα με τις διεθνείς προδιαγραφές, σταθμοί εξυπηρέτησης των τουριστών, εσωτερικές μεταφορικές διευκολύνσεις, δημιουργία μονοπατιών για πεζοπορεία ή υπαίθρια, κατασκευή μόνιμων παραδοσιακών πέτρινων γεφυριών, κατασκευή περπατηρών πληροφόρησης στις εισόδους, χώροι στάθμευσης, στάβλοι δυναμικότητας 10-25 αλόγων, παρατηρητήρια και καταφύγια, εξοπλισμός αθλήματος (καγιάκ, φουσκωτή βάρκα, κανό), κτλ. Στην Ελλάδα, αν και η γενική υποδομή υπάρχει σε ορισμένα σημεία, οι αδυναμίες εντοπίζονται κυρίως στην οργάνωση εσωτερικών μεταφορικών δικτύων, σε ελλείψεις στην κατασκευή ξενώνων και την αναστήλωση παλαιών σπιτιών και στην πλημμελή σηματοδότηση διαδρομών. Παράλληλα, ο θαλάσσιος οικοτουρισμός δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη ανάπτυξη, παρά την ύπαρξη ακτών κατάλληλων για τέτοιες δραστηριότητες.

Η επίλυση των προβλημάτων της υποδομής μπορεί να ενταχθεί μόνο στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής οικολογικής ανάπτυξης, η οποία αυτή τη στιγμή δεν υπάρχει.

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική, οι παραδοσιακοί οικισμοί και τα ιστορικά κέντρα των πόλεων, είναι βασικά στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς και της φυσιογνωμίας του τόπου μας. Σ' αυτούς αποτυπώνονται και εκφράζονται τρόποι ζωής, τεχνικές μέθοδοι, αισθητικές προτιμήσεις και καλλιτεχνικά ρεύματα, κοινωνικές σχέσεις, που διαμορφώθηκαν στην πολυκύμαντη ιστορική εξέλιξη.

Ο πλούτος και η ποικιλομορφία της ελληνικής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς αναδεικνύεται στους 653 διατηρητέους παραδοσιακούς οικισμούς, τα 8.000 διατηρητέα κτίρια, καθώς και τα αρχαία και βυζαντινά μνημεία που κοσμούν την ελληνική ύπαιθρο, στα παράλια ή σε ορεινές περιοχές, καθώς και τα αστικά κέντρα.

Η διατήρηση και η ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς αποτελεί συστατικό στοιχείο της ήπιας τουριστικής ανάπτυξης και της προσφοράς εναλλακτικών δυνατοτήτων για κάθε είδους τουριστική δραστηριότητα. Αρκετά κτίρια παραδοσιακής αρχιτεκτονικής έχουν σήμερα αποκτήσει νέες χρήσεις και

στεγάζουν διάφορες λειτουργίες, όπως τουριστικά καταλύματα, μουσεία, εκθέσεις, εστιατόρια, δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες, κλπ.

ΚΑΣΤΡΑ

Σε ολόκληρο τον ελληνικό χώρο είναι διάσπαρτες οι οχυρώσεις θέσεων και οικισμών με φυλάκια, πύργους, ή τείχη με επάλξεις και πύργους. Κτισμένα από τους βυζαντινούς, συχνά επάνω σε θέσεις οχυρωμένες από τους αρχαιότερους χρόνους, δέχθηκαν αργότερα προσθήκες και επεκτάσεις από φράγκους, ενετούς ή γενούτες και από οθωμανούς. Τα κάστρα του ελληνικού χώρου, κτισμένα για να προστατεύουν τις στρατηγικές θέσεις, αλλά και τους πληθυσμούς από πειρατικές ή άλλες επιδρομές, σηματοδοτούν την ιστορική διαμόρφωση του τόπου και αποτυπώνουν τη διαδοχή ιστορικών εποχών, οικοδομικών τεχνικών και πολιτιστικών προτύπων.

Από τα οχυρά φυλάκια της Μακεδονίας και της Θράκης, έως τα ενετικά κάστρα των νησιών του Αιγαίου και της Κρήτης, μαζί με τις οχυρωμένες πολιτείες της Πελοποννήσου και των Επτανήσων, ακόμη και στα οχυρωμένα μοναστήρια, συναντά ο επισκέπτης ερείπια επάλληλων εποχών, με εντυπωσιακή αρχιτεκτονική και ιδιαίτερη προσοχή στην προσαρμογή των κατασκευών στις απαιτήσεις της γεωγραφικής θέσης και της φυσικής διαμόρφωσης του εδάφους. Στο εσωτερικό του περιβόλου συχνά περιλαμβάνουν εκκλησία, καταλύματα της φρουράς, δεξαμενές και αποθήκες.

Πολλά κάστρα έχουν σήμερα αναστηλωθεί ή επισκευαστεί, αρκετά μάλιστα έχουν διαμορφωθεί κατάλληλα ως ιστορικοί ή μουσειακοί χώροι και έχουν ενταχθεί στη σύγχρονη ζωή, εξυπηρετώντας ανάγκες πολιτιστικών εκδηλώσεων, όπου πραγματοποιούνται συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις ή εκθέσεις, αποτελώντας έτσι πόλο έλξης επισκεπτών. Ορισμένα καστρόσπιτα ή πυργόσπιτα στη Μάνη, στο Πήλιο και στη Μυτιλήνη έχουν επισκευαστεί και διαμορφωθεί σε τοπικά μουσεία ή τουριστικά καταλύματα.

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΚΥΡΙΟΤΕΡΩΝ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΩΝ

Είναι σημαντικό να επιχειρήσουμε μια συνοπτική παρουσίαση των κυριότερων χαρακτηριστικών διαφόρων ειδών περιήγησης που έχουν έντονο οικολογικό χαρακτήρα:

Περιήγηση

- *Διάρκεια:* 15 ή 16 μέρες, με κατώτερο όριο τις 8 μέρες.
- *Αριθμός συμμετεχόντων:* συνήθως 6 ως 15 άτομα, με ανώτερο όριο τα 25 άτομα.
- *Μεταφορικό μέσο:* μετακινήσεις στο χώρο της περιήγησης με όχημα τύπου Land Rover.

Περιήγηση με μοτοσυκλέτα σε ορεινές περιοχές

Γενικά ισχύουν τα παραπάνω εκτός από:

- *Διάρκεια:* συνήθως η μέγιστη διάρκεια μιας τέτοιας δραστηριότητας δεν υπερβαίνει τις 7 ημέρες και ακολουθείται από κάποια άλλη δραστηριότητα (π.χ canoe).

Περιηγήσεις εκτός δρόμου

- *Διάρκεια:* από 3 έως 8 ημέρες. Πολλά «πακέτα» παρέχουν προαιρετικά τη δυνατότητα ξενάγησης.
- *Αριθμός συμμετεχόντων:* κατ' ελάχιστο 4 άτομα (το πλήρωμα ενός οχήματος).
- *Μεταφορικό μέσο:* οχήματα κατασκευασμένα για κίνηση σε ανώμαλο έδαφος.

Ταξίδια παρατήρησης πουλιών

- *Διάρκεια:* συνήθως 8 μέρες, με ανώτερο όριο τις 15 μέρες.
- *Αριθμός συμμετεχόντων:* κατά μέσο όρο 15-30 άτομα.
- *Μεταφορικό μέσο:* λεωφορείο μισθωμένο απ' τον επιτόπου εγκατεστημένο πράκτορα.

Περιήγηση συνδεδεμένη με την παρατήρηση γλωρίδας

- *Διάρκεια:* συνήθως μεταξύ 8 και 15 ημερών.
- *Αριθμός συμμετεχόντων:* συνήθως 10-20 άτομα.

Σαφάρι

- *Διάρκεια:* συνήθως από 5-10 μέρες, πολύ συχνά συνδυασμός με κάποια άλλη δραστηριότητα.
- *Αριθμός συμμετεχόντων:* ανώτερο όριο 16 άτομα.
- *Μεταφορικό μέσο:* συνήθως όχημα τύπου Land Rover.

Περιηγήσεις σε λίμνη ή θάλασσα με φουσκωτό σκάφος

- *Διάρκεια:* συνήθως από 3-10 μέρες.
- *Αριθμός συμμετεχόντων:* κατά μέσο όρο 12 άτομα σε δύο σκάφη, σε μερικές περιπτώσεις μέχρι 18-24 άτομα.

Περιηγήσεις με πολιτιστικό και καλλιτεχνικό περιεχόμενο

- *Διάρκεια:* συνήθως από 8-15 μέρες για διεθνή ταξίδια, 3-8 μέρες για ταξίδια μέσα στη χώρα.
- *Αριθμός συμμετεχόντων:* 7-15 άτομα για ταξίδια με μικρό λεωφορείο.

ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ – ΟΡΕΙΒΑΣΙΑ

Ο κορμός της ηπειρωτική Ελλάδας διατρέχεται από το Ευρωπαϊκό Μονοπάτι Μεγάλων Διαδρομών E4 (- GR), που ξεκινώντας από τα Πυρηναία φτάνει στην Ελλάδα, μέσω της Γιουγκοσλαβίας, στο φυλάκιο Νίκης της Φλώρινας. Το E4, διασχίζοντας την Πελοπόννησο, καταλήγει στο Γύθειο και συνεχίζεται στην Κρήτη. Δίνεται έτσι η δυνατότητα στον ορειβάτη να γνωρίσει όλη την ποικιλία του ελληνικού τοπίου και τον πλούτο της ελληνικής φύσης.

Το μεγαλύτερο υψόμετρο της συνολικής διαδρομής είναι η κορυφή του Ολύμπου Σκολιό (2.911 μ.). Ιδανική περίοδος για να περπατηθεί το E4 στην Ελλάδα είναι από 15 Μαΐου έως αρχές Οκτωβρίου. Συχνά, οι νέες διανοίξεις δασικών δρόμων μπορούν να προκαλέσουν σύγχυση στον ορειβάτη. Μερικά χωριά της διαδρομής είναι ακατοίκητα το χειμώνα, με αποτέλεσμα να περιορίζεται η δυνατότητα διανυκτέρευσης. Το κλίμα είναι μεσογειακό και παρουσιάζει μεγάλη ξηρασία το καλοκαίρι και σημαντική διαφορά θερμοκρασίας την ημέρα από τη νύχτα. Η περίοδος που μπορεί να συναντήσει κανείς χιόνια κατά μήκος της διαδρομής είναι από τον Νοέμβριο ως τον Ιούνιο. Η διαδρομή του νότιου τμήματος του μονοπατιού (Πελοπόννησος και Κρήτη) είναι αρκετά ευκολότερη από εκείνη του βόρειου και μπορεί να περπατηθεί όλες τις εποχές του χρόνου, επειδή το κλίμα εκεί είναι ηπιότερο.

Όλες οι αναγκαίες πληροφορίες και λεπτομέρειες για άλλες ορεινές διαδρομές και μονοπάτια, σχετικά με τις προσβάσεις, τις εγκαταστάσεις, τις δυνατότητες και τις τοπικές συνθήκες για πεζοπορία, ορειβασία ή αναρρίχηση στα ελληνικά βουνά, παρέχονται απ' τους τοπικούς ορειβατικούς συλλόγους και την Ελληνική Ομοσπονδία Ορειβασίας – Αναρρίχησης.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΜΟΡΦΩΝ ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η πεζοπορική περιήγηση σε απομονωμένες περιοχές έχει συνήθως δύο ειδών θετικές κοινωνικές επιπτώσεις:

Επειδή το group επισκεπτών είναι μικρό σε μέγεθος, λόγω της απομόνωσης της περιοχής αλλά και λόγω του ότι ο οδηγός είναι ντόπιος, οι επισκέπτες έρχονται σε επαφή με το τοπικό στοιχείο και αναπτύσσουν σχέσεις μ' αυτό. Απ' την άλλη πλευρά, οι κάτοικοι τέτοιων «μειωνεκτικών» περιοχών καταλήγουν στην αναγνώριση της ιδιαιτερότητας του χώρου όπου ζουν, τόσο διότι βλέπουν ότι αυτός εκτιμάται απ' τους ξένους επισκέπτες, αλλά και για τον επιπρόσθετο λόγο ότι η ιδιομορφία αυτή του τόπου, τους παρέχει πλέον από μόνη της τους πόρους που παλιότερα τους απαγόρευε ν' αποκτήσουν. Έτσι έχουν κάθε λόγο να μεριμνήσουν για τη διατήρησή της.

Σε σύγκριση με τις θετικές, οι αρνητικές (κυρίως περιβαλλοντικές) επιπτώσεις του περιηγητικού τουρισμού είναι μάλλον ασήμαντες. Σ' αυτές περιλαμβάνονται κυρίως η ρύπανση από τα απορρίμματα των επισκεπτών, η φθορά των μονοπατιών και των πριοχών όπου γίνονται στάσεις για φαγητό, η ρύπανση των λιμνών και ποταμών από κολυμβητές, κτλ. Όλες αυτές οι αρνητικές επιπτώσεις είναι δυνατό ν' αποφευχθούν αν ο οδηγός-ξεναγός φροντίσει να συμβουλευτεί επαρκώς τα μέλη του group ως προς τον τρόπο συμπεριφοράς κατά την διάρκεια της περιήγησης.

Ο τουρισμός με αντικείμενο την παρατήρηση της πανίδας και χλωρίδας έχει σε γενικές γραμμές ανάλογες κοινωνικές επιπτώσεις με τον περιηγητικό τουρισμό που διεξάγεται σε ορεινές περιοχές. Όμως τα διαφορετικά οργανωτικά χαρακτηριστικά του πρώτου περιορίζουν τη δυνατότητα άμεσης επαφής ανάμεσα στους επισκέπτες και τους κατοίκους. Εξάλλου, λόγω των επιστημονικών γνώσεων, αλλά και των προσωπικών πεποιθήσεων των περιηγητών συχνά δημιουργείται σαφής αντιπαράθεση με το τοπικό στοιχείο, ιδιαίτερα όταν η οικολογική αντίληψη των πρώτων συγκρούεται με παραδοσιακές δραστηριότητες ή βιοτικές ανάγκες των κατοίκων (π.χ κυνήγι).

Ο οικοτουρισμός που περιλαμβάνει πολιτιστικές δραστηριότητες παρουσιάζει τις περισσότερες θετικές κοινωνικές επιπτώσεις απ' όλες τις άλλες μορφές οικοτουρισμού. Συγκεκριμένα θα μπορούσαμε ν' αναφερθούμε στις εξής:

1. Οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία ν' ανταλλάξουν με τους ντόπιους εμπειρίες σχετικά με κάποια τεχνική, την τέχνη ή τον πολιτισμό. Έτσι, για παράδειγμα όσοι συμμετέχουν στα προγράμματα της Zoe Holiday μαθαίνουν τις τοπικές συνταγές μαγειρικής κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στο γυναικείο αγροτουριστικό συνεταιρισμό στα Αμπελάκια και οι τουρίστες-πελάτες της SKR διδάσκονται τους ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς κατά την παραμονή τους στη Νάξο. Η επικοινωνία είναι αμφίδρομη: οι ντόπιοι μπορούν να θέλουν να συμμετέχουν στις συναντήσεις γιόγκα και αυτοσυγκέντρωσης που οργανώνονται από την SKR στη Λέσβο και οι Έλληνες καλλιτέχνες που εργάζονται στην Ύδρα έχουν την ευκαιρία να συναντήσουν τους γερμανούς ερασιτέχνες ζωγράφους, κτλ. που συμμετέχουν στα μαθήματα τέχνης που οργανώνονται εκεί απ' την SKR και ενδεχομένως να συνεργαστούν μαζί τους.
2. Οι επιχειρηματίες tour operators αντλούν επίσης οφέλη απ' την πολιτιστική αυτή επαφή. Έτσι, για παράδειγμα οι οργανωτές του προγράμματος Pure Crete βοηθούν στην αναστήλωση εγκαταλελειμμένων παραδοσιακών κτιρίων στην Κρήτη. Η συνεργασία αυτή αποβαίνει οικονομικά ωφέλιμη και για τις δύο πλευρές.

3. Εκτός απ' τη δημιουργία θέσεων εργασίας, ο πολιτιστικός οικοτουρισμός οδηγεί στην αναβίωση παραδοσιακών δραστηριοτήτων όπως η υφαντική, οι λαϊκοί χοροί, κτλ., ή κατασκευαστικών μεθόδων όπως η αρχιτεκτονική. Η επίπτωση αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική για τη χώρα μας όπου οι τοπικές κουλτούρες (όπως π.χ των Καραγκούνηδων) απειλούνται με εξαφάνιση λόγω της επίδρασης του κέντρου, αλλά και λόγω της διεθνούς επιρροής.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΓΟΡΑΣ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗΣ ΣΤΗ ΖΗΤΗΣΗ

Έχοντας επανειλημμένα αναφερθεί στην πλουσιότητα ολόκληρου του ελληνικού χώρου σε οικολογικά και περιβαλλοντικά ενδιαφέροντα, η δυσκολία αναγνώρισης δεν έγκειται πλέον στις διαφοροποιήσεις φυσικών πόρων, αλλά στον εντοπισμό περιοχών όπου η οικοτουριστική ανάπτυξη θα συνδυάσει την επίτευξη κοινωνικοοικονομικών στόχων και την άμεση προστασία φυσικών περιοχών που βρίσκονται υπό πίεση. Μια άλλη σημαντική παράμετρος βεβαίως έγκειται στο γεγονός ότι η χωροταξική κατανομή των πόρων και η αξιοποίησή τους θα πρέπει να ταυτιστεί με την αναγνώριση των υπομορφών του οικοτουρισμού που έχουν τη μεγαλύτερη ζήτηση.

Λαμβάνοντας υπόψη αυτούς τους δύο στόχους, προτεραιότητα θα πρέπει αν δοθεί στις περιοχές Ηπείρου, Δυτικής Μακεδονίας, Θράκης και Κεντρικής Ελλάδας. Επιθυμητή είναι και η οικοανάπτυξη νησιωτικών περιοχών, όπως για παράδειγμα η Νίσυρος, για τις οποίες μέχρι στιγμής δεν έχει ενδιαφερθεί ο μαζικός τουρισμός.

Δεν είναι ίσως τυχαίο το γεγονός της δημιουργίας γραφείων που ικανοποιούν ήδη τις ιδιαίτερες επιθυμίες των μελλοντικών ταξιδιωτών, οι οποίοι θα επιλέγουν νέες και λιγότερο γνωστές ελληνικές περιοχές με σημαντικό κριτήριο προς ικανοποίηση την υψηλή ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος, όπως για παράδειγμα το Pure Crete και το Agiadne Travel. Το πρώτο προσφέρει τις συμβατικές και κλασικές ελληνικές διακοπές, αλλά χρησιμοποιεί καταλύματα σε απομακρυσμένες και περιβαλλοντικά εξαιρετικά εκλεκτικές περιοχές, όπου υπάρχει η συναισθηματική περιήγησης. Το δεύτερο προσφέρει περιηγήσεις με mini-bus ή πεζοπορικές, γύρω από περιοχές με οικολογικά και αρχαιολογικά ενδιαφέροντα.

Παρά το γεγονός ότι τα τελευταία 15 χρόνια η εσωτερική αγορά του οικοτουρισμού έχει διευρυνθεί σημαντικά, κυρίως λόγω της ανάπτυξης των συλλόγων, ενώσεων, ομοσπονδιών, κτλ. που έχουν σχέση με τις υπαίθριες αθλητικές δραστηριότητες και την αύξηση των περιβαλλοντικών ενδιαφερόντων των Ελλήνων γενικότερα, η βασική υποδομή για τον οικοτουρισμό παραμένει υποτυπώδης σε μερικές περιοχές έως ανύπαρκτη στα περισσότερα σημεία της χώρας.

Η Ελλάδα, έχοντας ισχυρά πλεονεκτήματα ως προς τους φυσικούς πόρους, μειονεκτεί σημαντικά στην ικανοποίηση ενός μεγάλου αριθμού προϋποθέσεων για την ικανοποίηση της ζήτησης. Οι ελλείψεις σε δρόμους πρόσβασης, μονοπάτια περιήγησης, πολλαπλά μέσα μεταφοράς (άλογα, ειδικά οχήματα), καταλύματα για μικρές ομάδες κυρίως σε ικανές αποστάσεις απ' τους επισκεπτόμενους χώρους, καθώς και ένας μεγάλος αριθμός άλλων ελλείψεων στην υποδομή θεωρείται σήμερα ως σημαντικός ανασταλτικός παράγων ανάπτυξης, δεδομένου ότι τα εγκαταλελειμμένα ορεινά χωριά και οι λίγοι ενεπομείναντες γηραιοί κάτοικοί τους δεν είναι σε θέση να ικανοποιήσουν αυτές τις ανάγκες.

Τα υπάρχοντα παραδοσιακά μονοπάτια καταρρέουν, ενώ ορθά σημασμένα μονοπάτια όπως το E4 (European Trail) αποτελούν εξαιρέσεις. Οι απαραίτητες εγκαταστάσεις για χώρους ανάπαυσης και παρατηρητήρια αποτελούν σπάνια φαινόμενα. Καλά μονοπάτια και παρατηρητήρια αποτελούν αναγκαία προϋπόθεση

για τα πρακτορεία που προσελκύουν ξένους τουρίστες και αυτό εξηγεί το λόγο που ορισμένες περιοχές που διαθέτουν κάποια στοιχειώδη υποδομή, όπως η Βορεια Πίνδος, τα Λευκά Όρη και ορισμένα νησιά προτιμούνται απ' τα ξένα πρακτορεία, τουλάχιστον για τις περισσότερο δημοφιλής οικοτουριστικές δραστηριότητες.

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ραγδαία αναπτυσσόμενος, συναλλαγματικά αποδοτικός και εποχικά κατανομημένος σ' όλο το χρόνο, ο επαγγελματικός τουρισμός αποτελεί ίσως τη σημαντικότερη μορφή τουρισμού, αν και επίσημα, συγκριτικά στοιχεία για τον τομέα αυτό απ' τις υποκατηγορίες του δεν υπάρχουν.

Με τον όρο *επαγγελματικός τουρισμός* εννοείται η κάθε ταξιδιωτική μετακίνηση που πραγματοποιείται εξαιτίας επαγγελματικών λόγων. Στο πλαίσιο αυτό διακρίνονται ως κυριότερες υποκατηγορίες:

- Ο τουρισμός για παρακολούθηση συνεδρίων και εκθέσεων.
- Τα ταξίδια κινήτρων.
- Η παρακολούθηση σεμιναρίων ή άλλων επιμορφωτικών προγραμμάτων.
- Τα ταξίδια για επαγγελματικές επαφές, συναντήσεις, κλπ.

ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ – ΕΚΘΕΣΙΑΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Πρόκειται για μορφή τουρισμού που συγκεντρώνει διεθνώς μεγάλο ενδιαφέρον, διότι πρόκειται για μια συναλλαγματοφόρα μορφή, αφού σ' αυτήν μετέχουν κατά κανόνα άτομα υψηλού εισοδηματικού επιπέδου. Λειτουργεί ικανοποιητικά κατά την εκτός αιχμής περίοδο, καθώς και σε μη τουριστικές κατ' ανάγκη περιοχές.

Τα συνέδρια πραγματοποιούνται κατά κύριο λόγο εκτός της περιόδου μεγάλης ζήτησης, δηλαδή τον Απρίλιο, Μάιο, Σεπτέμβριο και Οκτώβριο. Μερικοί διευθυντές μάλιστα, υποστήριξαν ότι τα συνέδρια δημιουργούν τη δική τους «big season». Το 25% των συνεδρίων διαρκούν από 1 ως 3 μέρες, ενώ το 75% έχουν διάρκεια 3-5 ημερών. Το 38% των συνεδρίων οργανώνεται αποκλειστικά σε συνεδριακά κέντρα και κατευθύνονται προς χώρες που διαθέτουν την κατάλληλη υποδομή. Ο μεγαλύτερος αριθμός των συνεδρίων συνοδεύεται και από παράλληλες τουριστικές δραστηριότητες που προσφέρονται στους συνέδρους, όπως περιηγήσεις ή κρουαζιέρες. Πρόσφατα, διαπιστώνεται μια τάση προβολής πιθανών «συνδυασμών» του συνεδριακού τουρισμού, κυρίως με ορεινό-χιονοδρομικό τουρισμό, εκθειάζοντας τις δυνατότητες που προσφέρουν διεθνώς αναγνωρισμένα χιονοδρομικά κέντρα από άποψη υποδομής και συμπληρωματικών εξυπηρετήσεων, αλλά και την ευχαρίστηση από μια, έστω και ολιγοήμερη, φυγή απ' τις εντάσεις των αστικών κέντρων.

Βασικό χαρακτηριστικό της ανάπτυξης αυτής της ειδικής μορφής τουρισμού είναι η ανάγκη αντιμετώπισης του προβλήματος της μεταφοράς των συνέδρων. Η αεροπορική μεταφορά προσεγγίζει το 100% του διεθνούς συνεδριακού τουρισμού, τουλάχιστον μέχρι την άφιξη στη χώρα υποδοχής. Ο συνεδριακός τουρισμός αποτελεί επίσης ένα απ' τα σοβαρότερα μέσα προβολής της χώρας υποδοχής του στη διεθνή τουριστική αγορά. Η ύπαρξη σύγχρονων και ολοκληρωμένων, από την άποψη των εξυπηρετήσεων, συνεδριακών κέντρων και εκθεσιακών χώρων αποτελεί βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη συνεδριακού τουρισμού. Απ' τη στιγμή της άφιξής τους και μετά, οι συνέδροι δρουν ομαδικά και προγραμματισμένα και η διακίνησή τους στο εσωτερικό γίνεται κυρίως οδικά και κατά δεύτερο λόγο ακτοπλοϊκά. Σε σχέση με τον πλωτό συνεδριακό τουρισμό απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ύπαρξη

κρουαζιερόπλοιων και η υψηλή ποιότητα των παρεχόμενων σ' αυτά υπηρεσιών. Άλλα στοιχεία που σχετίζονται άμεσα με τη διεξαγωγή συνεδριακού τουρισμού είναι η πληρότητα της υλικοτεχνικής υποδομής, καθώς και η δυνατότητα συμπληρωματικής ανάπτυξης και άλλων μορφών τουρισμού σε μια περιοχή.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΓΟΡΑ

Από άποψη εξειδίκευσης στο συνεδριακό τουρισμό, με βάση τα στοιχεία της περιόδου 1987-99, η χώρα μας φαίνεται να κατέχει μια από τις τελευταίες θέσεις στην Ευρώπη (1-2% του συνολικού αριθμού των συνεδριακών εκδηλώσεων που καταγράφονται από την International Meetings Association [ICCA] τα πρόσφατα χρόνια). Γενικά μπορεί να λεχθεί ότι ο βαθμός ανάπτυξης του συνεδριακού τουρισμού στην Ελλάδα είναι μέτριος.

Η πρωτεύουσα φαίνεται να συγκεντρώνει το 40% περίπου της συνολικής συνεδριακής κίνησης τα τελευταία χρόνια, ενώ σημαντικά είναι και τα μερίδια της Κρήτης, των Δωδεκανήσων και της Μακεδονίας.

Τα τελευταία χρόνια, σε παγκόσμιο επίπεδο, η συνεδριακή δραστηριότητα αναπτύσσεται με σχετικά χαμηλούς ρυθμούς (μεταξύ 1 και 2%). Για τη χώρα μας η κίνηση φαίνεται να κυμαίνεται από έτος σε έτος τα τελευταία χρόνια, χωρίς όμως σαφή ανοδική ή καθοδική τάση.

Περίοδος αιχμής της συνεδριακής κίνησης στην Ελλάδα είναι το τρίμηνο Απριλίου-Ιουνίου (με περισσότερο από 40%). Ακολουθεί το τρίμηνο Ιουλίου-Σεπτεμβρίου (με 35% περίπου) και το τρίμηνο Οκτωβρίου-Δεκεμβρίου (με 15% περίπου). Η κίνηση το τρίμηνο Ιανουαρίου-Μαρτίου είναι χαμηλή, με μερίδιο συγκρίσιμο μ' εκείνο του γενικού τουρισμού.

Το μέσο μέγεθος των συνεδρίων στην Ελλάδα υπολείπεται κατά πολύ του διεθνούς μέσου όρου και δεν πρέπει να υπερβαίνει τα 170 άτομα. Αυτό φαίνεται να συνδέεται με την σχετικά περιορισμένη προσφορά συνεδριακών χώρων μεγάλης χωρητικότητας, καθώς επίσης και με τον γενικά χαμηλό βαθμό ανάπτυξης του συνεδριακού τουρισμού στη χώρα.

Η συνολική προσφορά χώρων στη χώρα μας για συνεδριακές εκδηλώσεις άνω των 100 ατόμων εμφανίζεται αρκετά μεγάλη (150.000 περίπου θέσεις). Οι χώροι βέβαια είναι κατά κανόνα πολύσκοποι και χρησιμοποιούνται συχνά και για πολλά άλλα είδη εκδηλώσεων (εορταστικές εκδηλώσεις, παραστάσεις, διαλέξεις, παρουσιάσεις, κ.ά.). Σε κάθε περίπτωση όμως, από την άποψη της χωρητικότητας της συνεδριακής υποδομής, οι δυνατότητες υποδοχής υπερβαίνουν κατά πολύ τη ζήτηση. Απ' την πλευρά της προσφοράς, στενότητες παρουσιάζονται μόνο στις μεγάλης χωρητικότητας σύγχρονες εγκαταστάσεις, ενώ άλλες αδυναμίες εντοπίζονται κυρίως στην ποιότητα μέρους της ειδικής υποδομής και των υπηρεσιών.

Στην Ελλάδα, η πρόοδος από την άποψη των ειδικών μέτρων και της εξειδικευμένης μέριμνας του δημοσίου για την ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού, είναι εξαιρετικά περιορισμένη. Η κρατική παρέμβαση έχει ουσιαστικά περιοριστεί στην επιδότηση της κατασκευής συνεδριακών χώρων και εγκαταστάσεων μικρής ή μεσαίας χωρητικότητας.

Σημαντικότερη είναι η πρόοδος από την άποψη της γενικής υποδομής. Με τα έργα και τις λοιπές παρεμβάσεις που εντάσσονται στα διαδοχικά Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης, εξοπλίζεται σιγά-σιγά η χώρα με σύγχρονη υποδομή και βελτιώνεται αποφασιστικά η εικόνα της από την άποψη αυτή. Ειδικότερα σε ότι αφορά τα έργα της πρωτεύουσας για την Ολυμπιάδα του 2004, θα βελτιώσουν γρηγορότερα και αποφασιστικότερα την υποδομή στην ευρύτερη περιοχή, πράγμα που θα συμβάλει και στην αύξηση της ελκυστικότητας της πρωτεύουσας ως τόπου διεξαγωγής συνεδρίων.

Είναι αρκετές οι μονάδες που ασκούν μια ενεργή και συγκροτημένη πολιτική παρουσίας στις ειδικές αγορές και τα Forum που έχουν δημιουργηθεί διεθνώς για τον συνεδριακό τουρισμό και εκμείωση πελατείας. Η ως τώρα ανάπτυξη του κλάδου στη χώρα μας είναι κατά κύριο λόγο αποτέλεσμα αυτών των προσπαθειών απ' την πλευρά της προσφοράς.

Η συλλογική όμως δράση του ιδιωτικού τομέα, που όπως δείχνει η διεθνής εμπειρία μπορεί να διαδραματίσει αξιόλογο ρόλο, δεν φαίνεται ακόμη να έχει αναπτυχθεί σε ικανοποιητικό βαθμό και μαζί με την ενεργοποίηση του δημοσίου είναι ένα απ' τα ζητούμενα.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΤΑΞΙΔΙΑ ΚΙΝΗΤΡΩΝ

Μια άλλη μεγάλη κατηγορία του επαγγελματικού τουρισμού είναι τα ταξίδια κινήτρων ή *incentive tours*. Τα ταξίδια αυτά γεννήθηκαν και καθιερώθηκαν στις ΗΠΑ. Πρόκειται για ταξίδια που οι μεγάλες επιχειρήσεις διοργανώνουν για τους υπαλλήλους ή τα στελέχη τους, ως επιβράβευση για την απόδοση στην εργασία τους. Σε αντίθεση με τις άλλες υποκατηγορίες, ο σκοπός της μετακίνησης είναι οι διακοπές και μάλιστα όχι οι συνήθεις διακοπές «πακέτου» που ενδεχομένως ο εργαζόμενος θα μπορούσε να απολαύσει και μεμονωμένα, αλλά οι διακοπές υψηλού επιπέδου που συνδυάζουν ποιότητα και πρωτοτυπία προσφερόμενων υπηρεσιών.

Τα ταξίδια incentives θεωρούνται η «αφρόκρεμα» της τουριστικής βιομηχανίας. Πρόκειται για μια αναπτυσσόμενη αγορά που αρχίζει να καλύπτει ένα σημαντικό μέρος του τζίρου των γραφείων ταξιδίων, αλλά και των ελληνικών ξενοδοχείων και η οποία παρουσιάζει έντονη αυξητική τάση της τάξης του 10% περίπου ετησίως. Σύμφωνα με έρευνα της «Ταξιδιωτικής Α.Ε.», η βασική κατηγορία προσωπικού που ταξιδεύει είναι τα ανώτατα στελέχη των επιχειρήσεων και οι πωλητές. Τα ταξίδια εσωτερικού έχουν κατά μέσο όρο διάρκεια 1-5 μέρες και τα ταξίδια εξωτερικού 3-8 ημέρες.

Ο ανταγωνισμός μεταξύ των γραφείων είναι τεράστιος, με αποτέλεσμα διάφορα γραφεία να κάνουν ό,τι είναι δυνατόν για να κρατήσουν τους πελάτες τους. Η ταχύτητα και η άμεση εξυπηρέτηση, καθώς και η εξεύρεση αεροπορικών θέσεων πάντα, ακόμη και σε περίοδο αιχμής, όπως επίσης και οι όροι πληρωμής αποτελούν τα σημαντικότερα κριτήρια για την εξεύρεση γραφείου.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Οι κοινωνικές επιπτώσεις απ' την ανάπτυξη του συνεδριακού και εκθεσιακού τουρισμού, καθώς και του τουρισμού κινήτρων χαρακτηρίζονται θετικές, τόσο για την τοπική, όσο και για τη διεθνή κοινωνία. Για μια χώρα υποδοχέα συνεδρίων και εκθέσεων το όφελος είναι διπλό. Πρώτον, διότι χωρίς μετακίνηση του επιστημονικού της δυναμικού ενημερώνεται και άρα προάγει το συγκεκριμένο τομέα/γνωστικό αντικείμενο/πεδίο εφαρμογής και δεύτερον, διότι αποκτά τη δυνατότητα συνολικής προβολής της διεθνώς.

Με δεδομένο ότι ο συνεδριακός τουρισμός και ο τουρισμός κινήτρων θεωρούνται ως οι περισσότερο συναλλαγατοφόρες μορφές τουρισμού, η ανάπτυξη αυτών των μορφών σε μια χώρα παρουσιάζει θετικές οικονομικές επιπτώσεις. Γεγονός είναι ότι ο συνεδριακός και εκθεσιακός τουρισμός περιλαμβάνουν ένα «πακέτο» εξυπηρέτησεων, που όσο καλύτερα είναι οργανωμένο, τόσο μεγαλύτερα είναι τα οικονομικά οφέλη για τη χώρα που φιλοξενεί συνέδρια-εκθέσεις.

Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις του συνεδριακού-εκθεσιακού τουρισμού και του τουρισμού κινήτρων αφορούν κατά κύριο λόγο τα μεγάλα αστικά κέντρα και την περιφέρειά τους και τις ανεπτυγμένες τουριστικά περιοχές. Ως προς τον τουρισμό

κινήτρων δεν δημιουργούνται πρόσθετες αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, αντίθετα, επειδή η διασφάλιση υψηλής περιβαλλοντικής ποιότητας αποτελεί σημαντικό παράγοντα στην προσέλκυση της αντίστοιχης πελατείας, τα αποτελέσματα είναι θετικά.

Όσον αφορά το συνεδριακό-εκθεσιακό τουρισμό, οι αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις προέρχονται κυρίως από προβλήματα που αφορούν τον κυκλοφοριακό φόρτο που δημιουργείται ημερησίως σε τρεις περιόδους αιχμής και είναι ανάλογος προς τη χωρητικότητα του κέντρου σε συνέδρους, καθώς επίσης προς τον αριθμό των υπαλλήλων που το εξυπηρετούν.

ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η συμβολή στην ανάπτυξη του τουριστικού τομέα απ' την ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού, μπορεί ν' αποβεί πολύ μεγαλύτερη απ' ότι κανείς θα μπορούσε εκ πρώτης όψεως να συμπεράνει, κρίνοντας μόνο από τους αριθμούς επισκεπτών, για τους εξής κυρίως λόγους:

- Η μέση δαπάνη ανά συνεδριακό επισκέπτη είναι αρκετά μεγαλύτερη απ' του μέσου επισκέπτη, αυξάνοντας έτσι το οικονομικό αντικείμενο, το οποίο και ενδιαφέρει περισσότερο.
- Ο συνεδριακός τουρισμός μπορεί να μην αναμένεται να επηρεάσει εντυπωσιακά την συνολική τουριστική κίνηση. Λόγω όμως της ομαλότερης εποχικής του κατανομής σε σύγκριση με το γενικό τουρισμό και της εποχικής συμπληρωματικότητας της συνεδριακής με τη συνολική τουριστική κίνηση, ο σχετικά μικρός αριθμός πρόσθετων επισκεπτών μπορεί ν' αυξήσει σε ανάλογη ή και μεγαλύτερη έκταση τους βαθμούς πληρότητας των ξενοδοχειακών μονάδων, που επωφελούνται από τη συνεδριακή κίνηση. Λόγω και της δομής του κόστους των ξενοδοχειακών μονάδων, η βελτίωση αυτή της πληρότητας μπορεί να έχει κρίσιμη σημασία για τα οικονομικά τους αποτελέσματα και την οικονομική τους υγεία. Με τη σειρά της η ενίσχυση της οικονομικής ευρωστίας των οικονομικών μονάδων του τομέα, επηρεάζει και τις προοπτικές περαιτέρω ανάπτυξής του, καθώς και την αποδοτικότητά του.
- Οι συνεδριακές εκδηλώσεις οδηγούν σε πολύ σημαντική δευτερογενή αύξηση της τουριστικής κίνησης.

Η σχετικά περιορισμένη εσωτερική ζήτηση για συνεδριακές υπηρεσίες, που συνδέεται με το σχετικά χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης της οικονομίας μας και με την έλλειψη μεγάλων επιχειρήσεων, η σχετικά μεγάλη απόσταση της χώρας μας απ' τα μεγάλα κέντρα, από τα οποία προέρχεται το μεγαλύτερο μέρος της ζήτησης και η όχι πάντοτε ευμενής εντύπωση που δημιουργεί η γενικότερη εικόνα της χώρας μας στους οργανωτές για την ποιότητα των υπηρεσιών που μπορεί ν' αναμένουν, οδηγούν στο συμπέρασμα ότι θα χρειαστούν αρκετά μεγάλες προσπάθειες για την περαιτέρω ανάπτυξη του κλάδου. Απ' την άλλη μεριά, τα περιθώρια για ανάπτυξη είναι αρκετά μεγάλα, ακριβώς επειδή η έως τώρα πρόδος υπήρξε περιορισμένη.

Με εύλογες παραδοχές, η ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού μπορεί ν' αναμένεται να συμβάλει στο μέσο ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης του τουριστικού τομέα στην περίοδο έως και το 2010 κατά 0,5-0,75 εκατοστιαίες μονάδες, χωρίς να συνυπολογίζεται η πιθανή δευτερογενής αύξηση της τουριστικής κίνησης, η οποία δημιουργείται με έναυσμα τον συνεδριακό τουρισμό.

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ – ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Εμπόδια στην ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού στην Ελλάδα αποτελούν:

- Η έλλειψη ενός μεγάλου συνεδριακού κέντρου στην Αττική.
- Η έλλειψη δραστηριοτήτων ψυχαγωγίας υψηλής στάθμης σε συνδυασμό με πολιτιστικές και άλλες εκδηλώσεις.
- Η αδυναμία διοργάνωσης «πλωτών» συνεδρίων, σε συνδυασμό με εκδρομή ή κρουαζιέρα.

Το ουσιαστικότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει η ελληνική αγορά, είναι αυτό της συνολικής τουριστικής υποδομής. Εντοπίζεται επίσης μεγάλη δυσκολία πρόσβασης σε προορισμούς εκτός Αθήνας, ενώ δυσχέρειες δημιουργούν ακόμα οι επικοινωνίες και οι συγκοινωνίες, η μη σταθερή ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών, η έλλειψη στατιστικών στοιχείων, κλπ.

Για την ουσιαστική ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού στην Ελλάδα χρειάζεται ένα ολόκληρο πρόγραμμα συνεδριακής πολιτικής, με καθορισμένους και εφικτούς στόχους βραχυπρόθεσμα και με ταυτόχρονη δημιουργία ενός ενιαίου φορέα συνεδρίων-εκθέσεων.

Σε σχέση με τον τουρισμό κινήτρων, όπως αναφέρθηκε, αυτός αποτελεί βάση για την ανάπτυξη του ελληνικού τουρισμού γενικότερα. Οι επαγγελματίες που θα πραγματοποιήσουν ταξίδι κινήτρων στην Ελλάδα, θα διαφημίσουν στον κύκλο επιρροής τους τη χώρα μας ως τουριστικό υποδοχέα.

Η υπαρξη τουριστικής υποδομής κατάλληλης για σύντομες διακοπές, εξυπηρετήσεων άριστης ποιότητας, η δυνατότητα συνδυασμού ψυχαγωγίας και ξεκούρασης και γενικά, ένα ολοκληρωμένο «πακέτο υπηρεσιών» είναι αναγκαιότητα, ώστε να πετύχει η χώρα ένα σοβαρό μερίδιο αυτής της αγοράς, αλλά και να εξασφαλιστεί η επιθυμητή ώθηση στις υπόλοιπες μορφές τουρισμού στην Ελλάδα.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ – ΛΥΣΕΙΣ

Στο βαθμό που στο παρελθόν edικαιολογούνται επιφυλάξεις για τη σκοπιμότητα της δημιουργίας μεγάλου, σύγχρονου συνεδριακού κέντρου στην Αττική, ύστερα απ' όσα γίνονται και θα γίνουν στην πρωτεύουσα για τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων το 2004 και με δεδομένο ότι η πιο σημαντική και η πλέον ορατή έμμεση ωφέλεια της χώρας από το εγχείρημα είναι η ώθηση της ανάπτυξης του τουρισμού, η δημιουργία ενός τέτοιου κέντρου καθίσταται αναγκαίο συμπλήρωμα, το οποίο θα συμβάλει και στην πληρέστερη αξιοποίηση της πολύ μεγαλύτερης επένδυσης που γίνεται για την Ολυμπιάδα.

Είναι ανάγκη το μεγάλο, πολύσκοπο συνεδριακό κέντρο της Αττικής και της χώρας να σχεδιαστεί, να κατασκευαστεί και να λειτουργήσει με προδιαγραφές που να πείθουν την πλευρά της ζήτησης ότι είναι ανταγωνιστικό, με εγκαταστάσεις του είδους σε άλλες χώρες. Λύσεις συμβιβασμού για τον περιορισμό του κόστους ή για άλλους λόγους αποτελούν τη χειρότερη επιλογή, αφού θα δεσμεύσουν πόρους χωρίς να ικανοποιούν την αντίστοιχη ανάγκη.

Με την εμπειρία από την Αττική, θα πρέπει στη συνέχεια να εξεταστεί και η προοπτική δημιουργίας και δεύτερου κέντρου στη Θεσσαλονίκη.

Κατά τα πρότυπα άλλων χωρών, είναι ανάγκη σε πρώτη φάση για την Αττική και στη συνέχεια και για ορισμένες άλλες από τις μεγάλες τουριστικές περιοχές της χώρας, να δημιουργηθούν Γραφεία Συνεδρίων και Φιλοξενίας, η έλλειψη των οποίων αναφέρεται και από τους ξένους οργανωτές συνεδρίων, ως αδύνατο σημείο της ελληνικής συνεδριακής υποδομής.

Θα έπρεπε ν' αποτελεί αντικείμενο κρατικών αρχών, όπως λ.χ. το Υπουργείο Πολιτισμού, ή η Γεν. Γραμματεία Τουρισμού του Υπουργείου Ανάπτυξης, να

συλλέγουν πληροφορίες για τις κυριότερες πηγές ενισχύσεων για συνεδριακές εκδηλώσεις απ' τον δημόσιο τομέα και να επιχειρούν τον συντονισμό τους, με κριτήριο και την ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού. Χρήσιμες προς την κατεύθυνση αυτή θα ήταν ασφαλώς και οι υπηρεσίες ενός γραφείου Συνεδρίων και Φιλοξενίας, όταν αυτό ιδρυθεί.

Τα πλεονεκτήματα και τα στοιχεία που προβάλλει κανείς ή διαφημίζει για να προσελκύσει τον γενικό τουρισμό, δεν συμπίπτουν μ' εκείνα που μπορεί να προσελκύσουν τον συνεδριακό τουρισμό, παρά μόνο ως ένα βαθμό. Είναι ανάγκη, είτε ως σκέλος των γενικότερων δραστηριοτήτων προβολής του ελληνικού τουρισμού απ' την πλευρά του δημοσίου, ή με χωριστό πρόγραμμα, ν' αναληφθούν δράσεις προβολής που να στοχεύουν με τους κατάλληλους τρόπους στις πηγές της ζήτησης συνεδριακών υπηρεσιών.

Οι προτάσεις που έχουν υποβληθεί απ' τους αρμόδιους φορείς του ΕΟΤ, έχουν ως εξής:

- Να ενεργοποιηθεί το ελληνικό και ομογενειακό επιστημονικό και επαγγελματικό δυναμικό.
- Να γυριστούν επαγγελματικά video για ταξίδια incentives και συνέδρια.
- Να εξεταστεί η πιθανότητα συνδιαφήμισης της χώρας μας με ειδικά περιοδικά συνεδρίων.
- Να προσκληθούν πιθανοί αγοραστές του ελληνικού συνεδριακού προϊόντος για επισκέψεις σε αξιόλογες ξενοδοχειακές μονάδες.
- Να δημιουργηθούν μεγάλα αυτόνομα συνεδριακά κέντρα στις κυριότερες πόλεις, με προοπτική, τα συνέδρια που θα πραγματοποιούνται σ' αυτούς τους χώρους να έχουν τη δυνατότητα:
 1. να καθιερώσουν τη χώρα μας ως τόπο διεξαγωγής συνεδρίων με όλες τις ευνοϊκές συνέπειες που θα έχει η ενέργεια αυτή,
 2. να προβάλλουν παγκοσμίως την Ελλάδα.
- Να γίνουν διαφημιστικά φυλλάδια υψηλών προδιαγραφών για τον συνεδριακό τουρισμό, συνοδευόμενα απ' το απαραίτητο ενημερωτικό υλικό.

ΧΡΟΝΟΜΕΡΙΣΤΙΚΗ ΜΙΣΘΩΣΗ (TIME SHARING)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η χρονομεριστική μίσθωση είναι αναμφίβολα σήμερα η ταχύτερα αναπτυσσόμενη μορφή τουρισμού. Με ρυθμό ανάπτυξης 30% περίπου το χρόνο, οι χρονομεριστικές διακοπές αποτέλεσαν για τη δεκαετία του '90 ότι ήταν το οργανωμένο τουριστικό πακέτο για τη δεκαετία του '50.

Η υπερσύγχρονη αυτή μορφή τουρισμού, που έχει κατά κανόνα πελατεία μέσης και υψηλής εισοδηματικής στάθμης, βασίζεται στην αρχή της πώλησης του δικαιώματος χρήσης ορισμένων εβδομάδων σ' ένα ξενοδοχείο ή ένα συγκρότημα διαμερισμάτων την ίδια περίοδο του έτους κάθε χρόνο. Επειδή όμως ο αγοραστής είναι πολύ φυσικό ν' αρχίσει να κουράζεται με την ιδέα της επιστροφής στο ίδιο μέρος, στο ίδιο ξενοδοχείο ή συγκρότημα διαμερισμάτων την ίδια περίοδο του έτους κάθε χρόνο, οδηγήθηκε από τα πράγματα να επιδιώξει την ανάπτυξη δικτύων ανταλλαγής παρομοίων δικαιωμάτων.

Έτσι λοιπόν μπορεί πια σήμερα ν' ανταλλάξει το δικαίωμα χρήσης που έχει αγοράσει σ' ένα ξενοδοχείο ή συγκρότημα διαμερισμάτων, όχι μόνο σε άλλη περιοχή, αλλά και σε άλλη χώρα. Επίσης μπορεί να το πουλήσει, να το νοικιάσει ή να το κληροδοτήσει, όπως ακριβώς συμβαίνει με τα άλλα ακίνητα.

Τα διάφορα συστήματα μίσθωσης αναφέρονται είτε σε παράγοντες χρόνου, είτε σε διάφορες εναλλακτικές μεθόδους άσκησης και κατοχύρωσης νομικών δικαιωμάτων χρήσης. Εκτός απ' τα ξενοδοχεία και τα συγκροτήματα διαμερισμάτων, στο σύστημα εντάσσονται και «χωριά διακοπών», μεγάλα κτίρια, πλωτά μέσα θαλασσιών περιηγήσεων, καθώς και γήπεδα γκολφ ή σάουνες, για χρήση ορισμένων ωρών ημερησίως επί ορισμένες εβδομάδες κάθε χρόνο.

Στην Ελλάδα ο θεσμός του Time Sharing εισήχθη το 1986 με τη θέσπιση ειδικού νόμου (ν.1652/86).

ΟΡΓΑΝΩΣΗ – ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

Ο επιχειρηματίας-ιδιοκτήτης της εγκατάστασης διακοπών, ως πωλητής ή εκμισθωτής αναλαμβάνει βάση συμβολαίου την υποχρέωση να παραχωρεί στον αντισυμβαλλόμενο συγκεκριμένο παραθεριστικό κατάλυμα, για το προκαθορισμένο από τη σύμβαση χρονικό διάστημα επό σειρά ετών. Ακόμα έχει την υποχρέωση να συντηρεί το κατάλυμα και να παρέχει τις συμφωνημένες γενικές εξυπηρετήσεις έναντι πρόσθετης ετήσιας αμοιβής.

Η χρονομεριστική μίσθωση συνήθως κατανέμεται σε εβδομαδιαίες περιόδους για να διευκολύνει τη χρήση δυνατότητας ανταλλαγής που προσφέρουν αντίστοιχες ειδικές εταιρίες. Οι εβδομάδες είναι κωδικοποιημένες σε περιόδους χαμηλής, μέσης και υψηλής ζήτησης, με αντίστοιχη αξιολόγηση των τιμών. Είναι σταθερές ή ανακυκλώμενες (π.χ 2 βδομάδες το χρόνο, μία σε περίοδο υψηλής και μία σε περίοδο χαμηλής ζήτησης, που εναλλάσσονται σιγά-σιγά), ενώ το σύνολο της τιμής παραμένει σταθερό. Με τον τρόπο αυτό προωθείται και η πώληση της περιόδου χαμηλής ζήτησης. Υπάρχουν ακόμα συστήματα αγοράς «πόντων» που αντιπροσωπεύουν εβδομάδες σε χρονικές ζώνες, χωρίς συγκεκριμένο κατάλυμα, αλλά προϋποθέτουν έγκαιρες κρατήσεις. Επίσης υπάρχει δυνατότητα αγοράς ή χρήσης τύπου καταλύματος και όχι ενός συγκεκριμένου και πάντα του ίδιου. Τα πλεονεκτήματα του «κινητού χρόνου» και του «κινητού διαμερίσματος» είναι προφανή αλλά απαιτούν εντατικό management.

ΧΩΡΟΘΕΤΗΣΗ – ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ – ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΕΙΣ

Δεδομένου ότι το Time Sharing λειτουργεί ως κατάλυμα διακοπών ορισμένης διάρκειας, δεν έχει ιδιαίτερες δεσμεύσεις ή περιορισμούς ως προς τη χωροθέτησή του. Χρησιμοποιεί τα ίδια κριτήρια χωροθέτησης των παραδοσιακών τουριστικών εγκαταστάσεων, δηλαδή την ύπαρξη τουριστικών πόλων έλξης, την καλή προσπελασιμότητα και απ' το εξωτερικό και την ύπαρξη γενικών υπηρεσιών-εξυπηρετήσεων τουρισμού στην ευρύτερη περιοχή. Επίσης δεν απαιτεί ειδική υποδομή όπως άλλες μορφές τουρισμού.

Ως εγκατάσταση εμπίπτει στον τύπο του συγκροτήματος διακοπών, με αυτόνομα αυτοεξυπηρετούμενα καταλύματα διαφόρων τύπων και μεγεθών, αλλά και με κοινόχρηστες εγκαταστάσεις γενικών και ειδικών εξυπηρετήσεων. Επίσης η λειτουργία του προϋποθέτει υπηρεσίες διοίκησης, διαχείρισης και συντήρησης, καθώς και ειδικευμένο προσωπικό για την εξυπηρέτηση των πελατών και τη λειτουργία των εγκαταστάσεων του συγκροτήματος.

Ακόμα, το σύστημα Time Sharing προϋποθέτει αφενός μακρόχρονη διάρκεια λειτουργίας, ενώ αφετέρου το συγκροτήμα έχει συνεχή χρήση απ' τους εναλλασσόμενους ιδιοκτήτες-μισθωτές, οι ανάγκες συντήρησης των εγκαταστάσεων είναι αυξημένες και η όλη λειτουργία και διαχείριση του συγκροτήματος, εκτός του ότι είναι δαπανηρή, απαιτεί ειδικό management προκειμένου να διατηρείται η στάθμη

των εγκαταστάσεων και των παρεχόμενων υπηρεσιών σύμφωνα με τις συμβατικές υποχρεώσεις του επιχειρηματία.

Για την επίλυση του προβλήματος αυτού έχουν δημιουργηθεί ειδικευμένες εταιρίες management, στις οποίες μπορεί ν' αναθέσει ο επιχειρηματίας την όλη ευθύνη της διαχείρισης, συντήρησης και λειτουργίας της εγκατάστασης, με αντίστοιχη οικονομική επιβάρυνση.

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΧΡΟΝΟΜΕΡΙΣΤΙΚΗΣ ΜΙΣΘΩΣΗΣ ΣΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

- Εμπλουτισμός της τουριστικής προσφοράς με νέα μορφή, νέος ευέλικτος κλάδος που προσαρμόζει τον τουριστικό τομέα στη διεθνή ζήτηση και αυξάνει την ανταγωνιστικότητά του.
- Αναβάθμιση της τουριστικής ζήτησης με προσέλκυση ειδικής τουριστικής πελατείας που δεν διακινείται με τους γνωστούς όρους διακίνησης του μαζικού τουρισμού.
- Δυναμική παρέμβαση στο σύνολο της τουριστικής αγοράς, προς επίλυση σημαντικών διαρθρωτικών αδυναμιών του συστήματος πέραν των «συμβατικών» μεθόδων.
- Παράλληλη λειτουργία με τα παραδοσιακά ξενοδοχεία, χωρίς να τα θίγει ούτε να τα ανταγωνίζεται.
- Έμμεση αναβάθμιση της τουριστικής προσφοράς.
- Άμβλυση της εποχικότητας και επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου (μέχρι και 50 εβδομάδες).
- Εξασφάλιση σταθερά επαναλαμβανόμενης τουριστικής πελατείας.
- Δημιουργία σταθερής πελατείας κατά τη διάρκεια της χαμηλής τουριστικής περιόδου, διεύρυνση του μέσου χρόνου παραμονής αλλοδαπών τουριστών και ενίσχυση του χειμερινού τουρισμού.
- Προσέλκυση τουριστών υψηλότερης εισοδηματικής στάθμης σε μόνιμη βάση, με αντίστοιχη αύξηση εισροής συναλλάγματος.
- Κίνδυνος έλξης χαμηλής εισοδηματικής στάθμης τουριστών λόγω φθηνού κόστους.
- Κίνδυνος εξάρτησης από ξένες επιχειρήσεις και διεθνή κέντρα αποφάσεων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μέσα στα ανωτέρω πλαίσια και με δεδομένες τις θετικές επιπτώσεις και την αμεσότητα εφαρμογής και απόδοσης του συστήματος Time Sharing, κρίνεται σκόπιμη η κατά προτεραιότητα προώθησή του, μεμονωμένα ή σε συνδυασμό και με άλλες μορφές τουρισμού, σε ολοκληρωμένα συμπλέγματα δραστηριοτήτων, όπως π.χ μαρίνες και συγκροτήματα Time sharing, χιονοδρομικά ή αθλητικά κέντρα και συγκροτήματα Time Sharing, κλπ.

ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

ΕΝΝΟΙΑ, ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ορισμός για το τί είναι αγροτουρισμός δεν υπάρχει, τόσο σε εθνικό, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Θα μπορούσαμε όμως να πούμε ότι αγροτουρισμός είναι οι τουριστικές δραστηριότητες μικρής κλίμακας, οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής, που αναπτύσσονται σε χώρο αγροτικό από ανθρώπους που απασχολούνται κυρίως στη γεωργία, με βασικό σκοπό να δοθούν εναλλακτικές λύσεις στην απασχόληση γεωργών και να βελτιωθεί το εισόδημά τους. Ο αγροτουρισμός παρέχει στον τουρίστα την ευκαιρία να κάνει τις διακοπές του κοντά στους απλούς ανθρώπους του χωριού που είναι ακόμα δεμένοι με τη γη και να γνωρίσει τα ήθη, τα έθιμα και τις παραδόσεις του τόπου τους.

Βασικοί στόχοι του αγροτουρισμού είναι:

- Η εξασφάλιση πρόσθετου-συμπληρωματικού εισοδήματος στους αγρότες, γεγονός που μπορεί να λειτουργήσει θετικά τόσο στη συγκράτηση, όσο και στην παλιννόστηση του ντόπιου οικονομικά ενεργού πληθυσμού στην ύπαιθρο.
- Η προσφορά εναλλακτικής λύσης στο μαζικό τουρισμό για το σύγχρονο άνθρωπο της βιομηχανικής κοινωνίας που αναζητά ένα φυσικό, απλό, ήσυχο αλλά και φτηνό τόπο να περάσει τις διακοπές του.

Σαν χαρακτηριστικά γνωρίσματα του αγροτουρισμού μπορούν να θεωρηθούν:

1. Ύπαρξη φυσικών και πολιτιστικών στοιχείων στην κοινότητα, που να προσελκύουν τους τουρίστες που συνδυάζουν την ανάπαυση με τις ψυχαγωγικές-μορφωτικές δραστηριότητες.
2. Η ένταξη του τουρισμού στις αγροτικές κοινότητες.
3. Οι μικρές ή μεγάλες αγροτικές εκμεταλλεύσεις, στις οποίες ο τουρίστας συμμετέχει ενεργητικά (μάζεμα φρούτων, τρύγος) ή παθητικά (παρακολούθηση κατασκευής κεραμικών, αργαλειού) στις αγροτικές διαδικασίες.
4. Η γυναικεία συμμετοχή, είτε με τη μορφή κατασκευής χειροτεχνημάτων τα οποία διατίθενται στους τουρίστες, ή με τη μορφή διαχείρισης της τουριστικής εκμετάλλευσης στη διάρκεια της τουριστικής περιόδου, ενώ ο άντρας ασχολείται αποκλειστικά με τις αγροτικές εργασίες.
5. Τέλος, ή ανάγκη του σύγχρονου ανθρώπου για διακοπές πιο ανθρώπινες, πιο ήρεμες κοντά στη φύση, μακριά απ' το άγχος και την ένταση της εποχής μας.

ΜΟΡΦΕΣ (ΕΙΔΗ) ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

1. *Αγροτικές εκμεταλλεύσεις που παρέχουν διαμονή και σίτιση στο σπίτι του αγρότη (Farm-house holidays ή Διακοπές αγροικιών).* Πρόκειται για την παραδοσιακή μορφή αγροτουρισμού, όπου ο τουρίστας μένει στο σπίτι του αγρότη σε κατάλληλα διαμορφωμένους χώρους. Συμμετέχει εθελοντικά σε αγροτικές εργασίες και το κόστος των διακοπών είναι χαμηλό. Σε πολλά απ' αυτά τα αγροκτήματα δίνεται η δυνατότητα για σπορ ή φυσιολατρικές δραστηριότητες. Η δομή της ελληνικής αγροτικής οικονομίας δεν προσφέρεται για την ανάπτυξη αυτής της μορφής αγροτουρισμού.
2. *Αγροτικές εκμεταλλεύσεις που παρέχουν διαμονή και σίτιση σε ξεχωριστό οίκημα.* Οι μεν αγρότες διατηρούν την αυτονομία τους και την ιδιωτική τους ζωή, οι δε πελάτες, διαμένοντες σε ατομικούς οικίσκους είναι εντελώς ανεξάρτητοι όσον αφορά τη σίτιση και τον ύπνο, γεγονός πολύ δελεαστικό για

οικογένειες με μικρά παιδιά. Παράλληλα υπάρχει και όλη η υποδομή για αθλητισμό, φυσιολατρεία, παιδικές χαρές, κλπ.

3. **Αγροτουριστικά συγκροτήματα συνεταιριστικής μορφής.** Μορφή που λειτουργεί είτε σαν συνεταιρισμός προώθησης και προβολής ντόπιων προϊόντων, ή σαν συνεταιρισμός διαχείρισης της αγροτουριστικής μονάδας. Συχνή είναι η ύπαρξη εκθετηρίων για τα αγροτικά προϊόντα, καθώς και μικρών μουσείων που διατηρούν ζωντανή την πολιτιστική ιστορία της περιοχής.
4. **Camping σε αγροκτήματα.** Ίσως η φθηνότερη μορφή που απευθύνεται σε νέους, φυσιολάτρες και οικογένειες με παιδιά. Η αγροτική εκμετάλλευση παρέχει εκτός από το χώρο, νερό, τουαλέτες και υποδομή εστιατορίου.
5. **Αγροτουρισμός σε προστατευόμενους χώρους (Εθνικά πάρκα).** Αφορά περιοχές με περιορισμούς στη δόμηση, καθώς και σε ό,τι μπορεί να επηρεάσει την πανίδα και τη χλωρίδα του τόπου. Αυτή η μορφή αγροτουρισμού παρουσιάζει αυξητικές τάσεις.
6. **Αγροτουρισμός σε οικισμούς που χτίζονται με παραδοσιακά υλικά, ώστε να δίνουν την εικόνα «παραδοσιακού χωριού».** Λέγεται αλλιώς και **τουρισμός ρετρό**. Αποτελεί μια σκηνοθετημένη αυθεντικότητα και είναι μια πρόσφατη εξέλιξη με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Η όλη προσπάθεια στηρίζεται είτε στη δημιουργία εκ του μηδενός ολόκληρων χωριών με βάση παραδοσιακά υλικά του τόπου, ή στην επισκευή εγκαταλελειμμένων χωριών έτσι ώστε να κρατούν το τοπικό χρώμα και να μοιάζουν παραδοσιακά. Παράλληλα διοργανώνονται επισκέψεις σε κοντινά αγροκτήματα, καθώς και πολιτιστικές και αθλητικές εκδηλώσεις για τους τουρίστες.
7. **Αγροτουρισμός «Κλίνη και Πρόγευμα».** Αυτή η μορφή αφορά τη δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων και ενοικιαζομένων δωματίων σε εξωαστικούς μικροοικισμούς, όχι απαραίτητα αγροτικού χαρακτήρα και τη φιλοξενία τουριστών σε αυτά συνήθως με το σύστημα «Bed and Breakfast».

ΙΠΠΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ – ΚΥΝΗΓΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο αγροτουρισμός μπορεί επίσης να συνδυαστεί με άλλες εξειδικευμένες μορφές τουρισμού, όπως είναι ο υποτουρισμός και ο κυνηγητικός τουρισμός.

Με τον όρο υποτουρισμός εννοούμε την χρησιμοποίηση αλόγων για μεταφορά τουριστών, άθληση, αναψυχή και άλλες δραστηριότητες της τουριστικής πελατείας. Η χώρα μας προσφέρεται ιδιαίτερα για την προώθηση του υποτουρισμού, ο οποίος μεταξύ των άλλων ενισχύει και το αγροτικό εισόδημα. Γι' αυτό το λόγο η ζήτηση του υποτουρισμού στην Ελλάδα, χωρίς να είναι απλά μια οργάνωση οικονομίας, έγινε μεμονωμένα σε διάφορες περιοχές από την ιδιωτική πρωτοβουλία (Καρτερό Ηρακλείου, Κατιγιώργης Βόλου, Πόρτο Χέλι, Κυλλήνη Ηλείας).

Ο εσωτερικός κυνηγητικός τουρισμός μπορεί να οργανωθεί σχετικά εύκολα. Ο κυνηγητικός τουρισμός σε συνδυασμό με τον αγροτικό τουρισμό μπορεί να γίνει συναλλαγματοφόρος, καθώς και φορέας άλλων πολλών σημαντικών δραστηριοτήτων, όπως άθλημα, χόμπι, φυσιολατρεία, μόρφωση και γνωριμία με τη φύση.

Για τη διαμονή του κυνηγού-τουρίστα προσφέρονται οι αγροτικοί οικισμοί, τα αγροτουριστικά χωριά (ενοικιαζόμενα δωμάτια σπιτιών), παραδοσιακοί οικισμοί, camping, κλπ.

Η τουριστική κίνηση στην Ελλάδα όσον αφορά τη μορφή του αγροτικού τουρισμού είναι πάρα πολύ χαμηλή, για το λόγο ότι δεν έχουμε την προσέλκυση

οργανωμένων γκρουπ ξένων κυνηγών-τουριστών, τόσο στις κρατικές όσο και στις ιδιωτικές ελεγχόμενες κυνηγητικές περιοχές.

ΜΟΡΦΕΣ ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΓΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η Ελλάδα συγκεντρώνει τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη ενός ευρέως φάσματος μορφών αγροτουρισμού, οι οποίες κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες:

1. Στον **αμιγή** αγροτουρισμό, όπου οι τουρίστες-πελάτες, εκτός απ' τις διακοπές τους ασχολούνται εν μέρει με αγροτικές εργασίες και παράλληλα με κάποιες ψυχαγωγικές δραστηριότητες που προσφέρει η αγροτική περιοχή.
2. Στον **σύνθετο** αγροτουρισμό, όπου οι τουρίστες-πελάτες συνδυάζουν τις διακοπές μαζί με την ικανοποίηση κυρίως προσωπικών ενδιαφερόντων που εξειδικεύουν τον αγροτουρισμό της περιοχής.

Ο **αμιγής αγροτουρισμός** μπορεί να ασκηθεί σε:

- **Ορεινά χωριά:** αγροτικοί οικισμοί γι' αυτούς που προτιμούν το βουνό και έλκονται απ' τις αντίστοιχες ψυχαγωγικές δραστηριότητες (πεζοπορία, κ.α.).
- **Ψαροχώρια:** παραλιακά χωριά και νησιωτικοί οικισμοί, όπου ο τουρίστας φιλοξενείται σε απλά καταλύματα, μετέχοντας μερικώς στη ζωή του χωριού (ψάρεμα, γλέντι στην ταβέρνα, κτλ.).
- **Παραδοσιακοί οικισμοί:** πόλο έλξης αποτελεί η αρχιτεκτονική τους δομή με την παραδοσιακή μορφή που παρουσιάζουν.
- **Χωριά ιδιαίτερου φυσικού κάλλους:** είναι χωριά που βρίσκονται σε ιδιαίτερη προνομιακή τοποθεσία, από άποψη φυσικής διαμόρφωσης (χωριά Σαντορίνης, Μετέωρα, κτλ.).
- **Αγροτουριστικά χωριά:** βρίσκονται στην περιφέρεια των τουριστικών κέντρων, απ' όπου και αντλούν πελάτες.

Ο **σύνθετος αγροτουρισμός** μπορεί να συνδυαστεί με:

- **Ιαματικό τουρισμό:** πρόκειται για περιοχές με ιαματικές πηγές (λουτροπόλεις). Στην Ελλάδα οι περισσότερες βρίσκονται σε αγροτικές περιοχές και έχουν όλα τα στοιχεία για να ενταχθούν στον αγροτικό τουρισμό.
- **Αθλητικό τουρισμό:** ασκείται σε περιοχές με αθλητικές εγκαταστάσεις για την προπόνηση των αθλητών και οι κοντινοί οικισμοί καλύπτουν τις υπόλοιπες ανάγκες των αθλητών και παρατηρητών.
- **Χιονοδρομικό τουρισμό:** στην ορεινή Ελλάδα, όπου οι κλιματολογικές συνθήκες το επιτρέπουν, μπορούν να αξιοποιηθούν τα υπάρχοντα χιονοδρομικά κέντρα ή να δημιουργηθούν νέα, με συνέπεια να οργανωθούν τα γύρω χωριά που εντάσσονται στον αγροτουρισμό π.χ. Καλάβρυτα).
- **Κοινωνικό τουρισμό:** το πλέγμα κοινωνικού και αγροτικού τουρισμού μπορεί να είναι ιδιαίτερα ελκυστικό για χωριά και οικισμούς που έχουν ενταχθεί στο πρόγραμμα αγροτουριστικής ανάπτυξης, γιατί συμβάλει στη δυνατότητα επιμήκυνσης της τουριστικής περιόδου.

Η όποια προσπάθεια τουριστικής ανάπτυξης του αγροτουρισμού στην Ελλάδα συνδέεται άμεσα με την ένταξη της χώρας μας στην ΕΟΚ. Η ΕΟΚ διαθέτει νομοθεσία για την ανάπτυξη του αγροτικού τουρισμού, στα πλαίσια της τουριστικής ανάπτυξης την οποία προωθεί στις προβληματικές περιοχές. Στα προγράμματα που χρηματοδοτεί η ΕΟΚ υπάγονται 28 νομοί της Ελλάδας, που περιλαμβάνουν 217 κοινότητες και 21 άγονα νησιά.

Ο αγροτουρισμός, τόσο σαν εναλλακτική λύση στο φαινόμενο του μαζικού τουρισμού, όσο και σαν δυνατότητα ενίσχυσης του αγροτικού εισοδήματος,

προωθήθηκε απ' τους επίσημους κρατικούς φορείς (ΑΤΕ, Υπουργείο Γεωργίας) μεμονωμένα και αποσπασματικά σε προβληματικές περιοχές (Καλάβρυτα, Ευρυτανία) όπου ο αγροτικός πληθυσμός παρουσίαζε έντονα προβλήματα συρρίκνωσης και υποαπασχόλησης. Στα τέλη του 1983 γίνεται προσπάθεια ίδρυσης γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών από τη Γενική Γραμματεία Ισότητας των Δύο Φύλων σε συνεργασία με το Υπουργείο Γεωργίας, σε μέρη όπως η Πέτρα Μυτιλήνης, τα Αμπελάκια Χίου, η Αράχοβα και οι Πρέσπες.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΥΓΕΙΑΣ

ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΥΓΕΙΑΣ

Ο τουρισμός υγείας, ιστορικά και ως το πρόσφατο παρελθόν, ταυτιζόταν με το θεραπευτικό-ιαματικό τουρισμό. Τα τελευταία 20 χρόνια όμως έχει αναπτυχθεί και ένα νέο είδος τουρισμού υγείας που δεν αφορά τους αρρώστους αλλά τους υγιείς κατά κύριο λόγο, οι οποίοι επιδιώκουν μέσα από ειδικές «κούρες» (υγιεινή διατροφή, υδρομασάζ, γυμναστική) να διατηρήσουν μια καλή φυσική κατάσταση και ν' αναζωογονηθούν.

Η νέα αυτή εξειδίκευση του τουρισμού υγείας κερδίζει όλο και μεγαλύτερη πελατεία στις ανεπτυγμένες χώρες της Ευρώπης και στις ΗΠΑ. Σε κάθε περίπτωση πάντως, ο ιαματικός-θεραπευτικός τουρισμός παραμένει η κυρίαρχη μορφή του τουρισμού, με ιστορία και παράδοση πολλών αιώνων και με ιδιαίτερη σημασία για τη χώρα μας, που διαθέτει ένα τεράστιο και σε μεγάλο ποσοστό ανεκμετάλλευτο πλούτο ιαματικών πηγών. Υπάρχει τέλος και μια τρίτη εξειδίκευση του τουρισμού υγείας, ο τουρισμός αναπήρων ή ατόμων με ειδικές ανάγκες. Το ποσοστό των ατόμων αυτών αυξάνεται τα τελευταία χρόνια στις ανεπτυγμένες χώρες, με αποτέλεσμα η κρατική μέριμνα να στρέφει τώρα το ενδιαφέρον της στη χρήση του ελεύθερου χρόνου των ατόμων αυτών, για δραστηριότητες τουρισμού που επιτρέπουν να προωθηθεί η ανάπτυξή τους σαν ένα πλέγμα ειδικών μορφών με κοινά χαρακτηριστικά. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν έχουν και σημαντικές διαφορές ως προς τα κίνητρα και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των τουριστών που επιτρέπουν και μια ανεξάρτητη προσέγγιση.

Έτσι λοιπόν ο τουρισμός υγείας μπορεί να διακριθεί σε τρεις τύπους:

1. Στο *θεραπευτικό τουρισμό*, που περιλαμβάνει τον ιαματικό τουρισμό στις διάφορες μορφές του.
2. Στον *τουρισμό υγιεινής και φυσικής διαβίωσης*, που περιλαμβάνει όλες τις μορφές αυτού του νέου και ιδιαίτερα προσοδοφόρου τύπου τουρισμού.
3. Στον *τουρισμό για άτομα με ειδικές ανάγκες*, που αναφέρεται κυρίως σε άτομα με κάποιας μορφής φυσική αναπηρία.

ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ ΥΠΟΔΟΜΗ ΚΑΙ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΥΓΕΙΑΣ

Η αναγκαία υποδομή για τη δημιουργία ενός κέντρου θεραπευτικού τουρισμού ή τουρισμού υγιεινής διατροφής περιλαμβάνει, εκτός της κλασικής κτιριακής υποδομής (θεραπευτήριο και συχνά ξενοδοχείο) και μια σειρά άλλες παροχές, που θα βελτιώσουν και θα κάνουν ανταγωνιστική την εικόνα του κέντρου. Έτσι μια τέτοια υποδομή στα σύγχρονα θεραπευτικά κέντρα περιλαμβάνει:

- Σύγχρονα ιατρεία.

- Θεραπευτήρια με πολλαπλές παροχές που να καλύπτουν όλες τις μορφές παθήσεων.
- Πισίνες και αίθουσες γυμναστικής.
- Πάρκα περιπάτου, ηλιοθεραπείας και ξεκούρασης.
- Αίθουσες ψυχαγωγίας.
- Σύγχρονα κέντρα επικοινωνιών.

Εκτός όμως απ' αυτήν την υποδομή και επειδή αυτά τα κέντρα στοχεύουν σε τουρίστες υψηλών εισοδημάτων, είναι αναγκαία και μια πρόσθετη υποδομή σε αθλητικές εγκαταστάσεις και σε αίθουσες προβολής (κινηματογράφος, θέατρο, βίντεο, κτλ.), ενώ πρέπει να λαμβάνεται μέριμνα και για την ψυχαγωγία των πελατών (διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις) που συχνά μένουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Τέλος, από πλευράς αρχιτεκτονικής του τοπίου, ένα τέτοιο κέντρο πρέπει να δίνει την αίσθηση της ηρεμίας και της ησυχίας στους πελάτες.

Στην περίπτωση των ατόμων με ειδικές ανάγκες, η υποδομή αφορά είτε αρχιτεκτονικές επεμβάσεις που θα προσαρμόσουν την υπαρκτή ξενοδοχειακή υποδομή στις ανάγκες τους, ή παρεμβάσεις στον περιβάλλοντα χώρο που θα επιτρέπουν την άθληση ή τον περίπατο σ' αυτούς τους τουρίστες. Απαραίτητη είναι επίσης η παρουσία εξειδικευμένου ιατρικού και παραϊατρικού προσωπικού, που η παρουσία του είναι ουσιαστική για τη σωστή λειτουργία τέτοιων κέντρων.

Μια γενική εκτίμηση είναι ότι οι διεθνείς εξελίξεις της ζήτησης για τέτοιες μορφές τουρισμού είναι θετικές, καθώς και ότι μια τέτοια επένδυση προσφέρεται για μακροπρόθεσμο περιφερειακό προγραμματισμό, αφού δημιουργεί σημαντικό αριθμό νέων θέσεων απασχόλησης. Σημαντικά πλεονεκτήματα είναι επίσης το ότι πρόκειται για τουριστική δραστηριότητα που ασκείται καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, καθώς και το ότι μπορεί να συμπληρώνεται σε πολλές περιπτώσεις και με παράλληλες προσοδοφόρες παραγωγικές δραστηριότητες (μεταλλικά νερά). Τέλος πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι αυτός ο τύπος τουρισμού εμφανίζει μια συνεχή τάση ανανέωσης των παρεχόμενων υπηρεσιών (τουρισμός φυσικοθεραπείας, αθλητικός τουρισμός, τουρισμός ομορφιάς), με τρόπο ώστε να γίνεται ένας απ' τους δυναμικότερους νέους κλάδους της τουριστικής αγοράς ιδιαίτερα στον ευρωπαϊκό χώρο, με δυνατότητες ν' ανταποκριθεί τόσο στην εγχώρια όσο και στην αλλοδαπή ζήτηση.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΓΟΡΑ

Η υποδομή των κέντρων αυτών χαρακτηρίζεται από κακή έως μέτρια, με ελάχιστες εξαιρέσεις που αφορούν τις πηγές τουριστικής σημασίας. Αυτό εξηγεί ουσιαστικά και την χαμηλή κίνηση που παρουσιάζουν τα κέντρα τα τελευταία χρόνια, με εξαίρεση την Αιδηψό και το Λουτράκι που έχουν τις πιο σύγχρονες εγκαταστάσεις. Τα κυριότερα προβλήματα στην υπαρκτή υποδομή των λουτροπόλεων είναι:

- Η έλλειψη σύγχρονων ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων.
- Ο εκσυγχρονισμός των θεραπευτηρίων.
- Η έλλειψη παράλληλης υποδομής (ψυχαγωγία, αθλητισμός).
- Η χαμηλής ποιότητας υπηρεσίες.

Εξίσου προβληματική εμφανίζεται η κατάσταση και στα τρία εμφιαλωτήρια μεταλλικού νερού (Σουρωτή, Λουτράκι, Ξ. Νερό), τα οποία στερούνται ικανοποιητικού marketing και διαφήμισης, τόσο για την τοπική, όσο και για τη διεθνή αγορά.

Αν στην περίπτωση του θεραπευτικού τουρισμού υπάρχει υποδομή χαμηλής ποιότητας, στην περίπτωση του τουρισμού υγιεινής διαβίωσης υπάρχουν μόνο προσπάθειες της ιδιωτικής πρωτοβουλίας να δημιουργηθεί κάποια υποδομή.

Τέλος, για τον τουρισμό ατόμων με ειδικές ανάγκες δεν υπάρχουν παρά μόνο αποσπασματικές προσπάθειες, που δεν έχουν καταλήξει στη δημιουργία ενός πλαισίου παρεμβάσεων στην υπάρχουσα τουριστική υποδομή.

Εκτός της υπάρχουσας υποδομής, πρέπει να δοθεί και η εικόνα των ανεκμετάλλευστων δυνατοτήτων του τομέα, ιδιαίτερα στον ιαματικό-θεραπευτικό τουρισμό. Είναι χαρακτηριστικό ότι έχουν απογραφεί περίπου 850 αναβλύσεις ιαματικών νερών στη χώρα, απ' τις οποίες μόνο 340 χρησιμοποιούνται και απ' αυτές λιγότερες από 100 συστηματικά. Μια δεύτερη πλευρά των ανεκμετάλλευστων δυνατοτήτων είναι η ανεπαρκής υποδομή σε βιομηχανίες εμφιάλωσης μεταλλικών νερών.

Όσον αφορά τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του τουρισμού υγείας στην ελληνική αγορά, τονίζεται ότι αυτές αναφέρονται κύρια, αφ' ενός μεν στην έρευνα και τη μελέτη της ελληνικής και διεθνούς αγοράς, τόσο σε ό,τι αφορά τη ζήτηση (εγκαταστάσεις, προσωπικό, προβολή, κόστος, κτλ.), όσο και σε ό,τι συνδέεται με τις εξελίξεις στην προσφορά, αφ' ετέρου δε στις αναγκαίες παρεμβάσεις στη νομοθεσία, που θα επιτρέψουν την υλοποίηση ενός ολοκληρωμένου προγράμματος ανάπτυξης τουρισμού υγείας στη χώρα μας, στηριγμένου στη μελέτη της προσφοράς και της ζήτησης που πραγματοποιείται προηγούμενα.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Η σημαντική αύξηση του ποσοστού των ηλικιωμένων (55 ετών και άνω) στο συνολικό πληθυσμό των ανεπτυγμένων χωρών ιδιαίτερα της Δύσης, σε συνδυασμό με τη γενικότερη τάση για περισσότερα και μακρύτερα ταξίδια των σχετικά ευπόρων τμημάτων του πληθυσμού που έχουν περάσει στην περίοδο της τρίτης ηλικίας, έχει διαμορφώσει μια συνεχώς διευρυνόμενη τουριστική αγορά αξιώσεων.

Ο τουρισμός τρίτης ηλικίας δεν είναι μορφή τουρισμού, αλλά είδος τουριστικής πελατείας που στο μέλλον προβλέπεται να κυριαρχήσει δημογραφικά και τουριστικά. Σε απόλυτους αριθμούς, έχει υπολογιστεί ότι στο τέλος της προηγούμενης δεκαετίας, οι Ευρωπαίοι τουρίστες τρίτης ηλικίας που κινήθηκαν σε χώρες εκτός της χώρας της μόνιμης διαμονής τους, ξεπέρασαν τα 74 εκατομμύρια. Πρόκειται για ένα νούμερο που υποδηλώνει πολλά για τους επιχειρηματικούς παράγοντες του τουρισμού. Τα οικονομικά χαρακτηριστικά και οι συνήθειες διαβίωσης και ψυχαγωγίας αυτής της κατηγορίας του πληθυσμού είναι ιδιαίτερα ελκυστικά και προσφέρονται για τη δημιουργία απ' όλους τους ενδιαφερόμενους παράγοντες, ολοκληρωμένων πακέτων τουριστικών υπηρεσιών για όλο το χρόνο και όχι μόνο για την περίοδο τουριστικής αιχμής. Κι αυτό γιατί οι περισσότεροι τουρίστες τρίτης ηλικίας, ιδιαίτερα όσοι ταξιδεύουν συστηματικά, έχουν απεριόριστο χρόνο, τόσο γιατί είναι συνταξιούχοι, όσο και γιατί ένας μεγάλος αριθμός απ' αυτούς δεν έχει παιδιά.

Η ύπαρξη ελεύθερου χρόνου προσφέρει στους τουρίστες της τρίτης ηλικίας την ευχέρεια του προγραμματισμού και της συστηματικής επιλογής, ανεξαρτήτως εποχής. Από την άλλη, οι τουρίστες αυτοί είναι πολύ ευαίσθητοι στα ζητήματα ποιότητας και συνέπειας. Σύμφωνα με παράγοντες μεγάλων τουριστικών γραφείων, οι ταξιδιώτες τρίτης ηλικίας θεωρούνται σαν οι πιο πιστοί πελάτες, αρκεί να μένουν ευχαριστημένοι απ' τις υπηρεσίες που τους προσφέρονται. Όσο μεγάλη είοναι η διάθεσή τους για ταξίδια αναψυχής, επισκέψεις και περιηγήσεις, άλλο τόσο δεν

μπορούν ν' ανεχθούν την κακή οργάνωση και την ασυνέπεια, η οποία προκαλεί ταλαιπωρίες.

Σύμφωνα με εκτιμήσεις ξενοδοχειακών και τουριστικών παραγόντων, η Ελλάδα προσφέρεται από πολλές απόψεις ως χώρα υποδοχής τουριστών τρίτης ηλικίας, μεσαίου εισοδηματικού επιπέδου και άνω. Διαθέτει όλα όσα αναζητούν οι ταξιδιώτες αυτοί: σύγχρονα κέντρα διακοπών, εκτεταμένες ακτές, καθαρές θάλασσες, δυνατό ήλιο και βέβαια μοναδικό αρχαιολογικό πλούτο. Αρκεί λοιπόν οι ενδιαφερόμενοι τουριστικοί παράγοντες να ασχοληθούν συστηματικά με την οργάνωση ολοκληρωμένων υπηρεσιών, προς ένα από τα πιο σημαντικά τμήματα της τουριστικής αγοράς.

Ένα από τα ενδογενή προβλήματα του σύγχρονου τουρισμού στην Ελλάδα αλλά και στην Ευρώπη είναι η εποχικότητα της ζήτησης, δηλαδή η εκδήλωση έντονης ζήτησης τουριστικών υπηρεσιών μέσα σε σύντομο και συγκεκριμένο χρόνο και συνήθως μέσα σε γεωγραφικά περιορισμένο χώρο. Πρώτος στόχος πολιτικής για την άμβλυνση της εποχικότητας είναι η προώθηση νέων, μη εποχικών μορφών τουρισμού, καθώς και η προσέλκυση τουριστικής πελατείας που είναι αποδεδειγμένη από χρονικούς περιορισμούς. Δυνητική πελατεία με ελεύθερο χρόνο σε 12μηνη βάση είναι κυρίως οι συνταξιούχοι, πράγμα που αναδεικνύει τον τουρισμό γ' ηλικίας ως το αποτελεσματικότερο μέσο αντιμετώπισης του προβλήματος της εποχικότητας.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ

Οι τουρίστες γ' ηλικίας τείνουν σε δραστηριότητες που παράγουν την κοινωνική ζωή της ομάδας, ευνοούν την κινητικότητα και ερεθίζουν τη σκέψη, υπό την προϋπόθεση των σωστών ρυθμών στο πρόγραμμα διακοπών, του ήπιου κλίματος και του ευχάριστου περιβάλλοντος. Προτιμούν τον τουρισμό πόλεων και το θεραπευτικό τουρισμό, την μακρύτερη διαμονή στο ίδιο ξενοδοχείο από την εναλλαγή καταλύματος, τα οργανωμένα ταξίδια εκτός περιόδου αιχμής, τη συμβίωση με μικρότερες ηλικίες, το αεροπλάνο και το λεωφορείο ως μέσα μεταφοράς απ' τον σιδηρόδρομο, κτλ.

Οι επιπτώσεις από τις αναγκαίες προσαρμογές της προσφοράς στον τουρισμό γ' ηλικίας θα είναι αισθητές στις περισσότερες κατηγορίες τουριστικών επιχειρήσεων, ειδικότερα όμως στα ξενοδοχεία. Τα ξενοδοχεία, ακόμη και τα μονόροφα, πρέπει να διαθέτουν ανελκυστήρα, το προσωπικό θα πρέπει να είναι ειδικά εκπαιδευμένο, το εδεσματολόγιο πρέπει να είναι υγιεινό, η διοργάνωση κοινωνικών συναναστροφών, ψυχαγωγικών εκδηλώσεων και αθλητικών δραστηριοτήτων πρέπει να είναι καθημερινή και η ιατρική περίθαλψη άμεσα διαθέσιμη.

Γ' ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΜΕ ΚΡΟΥΑΖΙΕΡΟΠΛΟΙΟ

Για τους τουρίστες της γ' ηλικίας η κρουαζιέρα αποτελεί ίσως την ιδανικότερη τουριστική δραστηριότητα, επειδή τα περιλαμβάνει όλα. Ο σχετικά περιορισμένος χώρος και η οργάνωση ενός πλοίου επιτρέπουν την άνετη προσπέλαση όλων των τουριστικών εξυπηρετήσεων, καθώς αυτές βρίσκονται σε απόσταση αναπνοής απ' την καμπίνα του επιβάτη. Δεν πρέπει επίσης να υποτιμηθεί η συμβολή της σύγχρονης ναυπηγικής και της τεχνολογίας στην εγγύηση ενός ασφαλούς και άνετου θαλάσσιου ταξιδιού.

Το συνηθισμένο δίλημμα της επιλογής ενός τουριστικού προορισμού μηδενίζεται, αφού το κρουαζιερόπλοιο επισκέπτεται περισσότερους. Δεν υπάρχει πρόβλημα γλώσσας ή ασφάλειας και υπάρχει δυνατότητα πλήρους ιατρικής

περίθαλψης. Η ποικιλία των ψυχαγωγικών προγραμμάτων και της κουζίνας μπορεί να ικανοποιήσει ακόμα και τις πιο διαφορετικές απαιτήσεις.

Οι ναυτιλιακές εταιρίες κρουαζιερόπλοιων έγκαιρα αναγνώρισαν τις δυνατότητες της γ' ηλικίας, από πλευράς διαθεσιμότητας χρόνου και χρήματος. Έτσι, ανταποκρίθηκαν ανάλογα με ειδικά προγράμματα κρουαζιέρων σε θερμά κλίματα. Τα προγράμματα αυτά προβάλλονται ως «διακοπές για όλους» και η προσπάθεια γίνεται για να αναιρεθεί η επικρατούσα εντύπωση ότι η κρουαζιέρα είναι προνόμιο των λίγων.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΓΟΡΑ

Η ελληνική αγορά είναι απολύτως κατάλληλη για τουρισμό γ' ηλικίας. Και είναι θετικό ότι οι αναγκαίοι τουριστικοί πόροι υπάρχουν, είτε ως ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες, κυρίως στη νότια Ελλάδα, ή ως τουριστικά καταλύματα σε μεγάλο αριθμό και ποικιλία. Σημαντική είναι η ύπαρξη καταλυμάτων αυτοεξυπηρέτησης, που κάνουν δυνατή την οικονομική και επομένως παρατεταμένη διαμονή, κατά την εκτός αιχμής περίοδο. Δεν πρέπει επίσης να παραγνωρίζονται οι δυνατότητες που ο θεσμός της πολυμίσθωσης προσφέρει στον τουρισμό γ' ηλικίας, όπως επίσης η άρτια οργανωμένη αγορά στον τομέα των κρουαζιέρων.

Στη χώρα μας τα προγράμματα κοινωνικού τουρισμού για Έλληνες στο εσωτερικό της χώρας, διαρκούν επί μία περίπου δεκαπενταετία και συνεχίζονται με επιδοτήσεις του ΕΟΤ και της Εργατικής Εστίας, για την πραγματοποίηση 7ήμερων διακοπών. Οι διακοπές γίνονται σε τουριστικά καταλύματα Α', Β' και Γ' κατηγορίας, με ημιδιατροφή και εκπτώσεις στην κατανάλωση μέσα στο ξενοδοχείο. Επίσης προβλέπονται μειωμένες τιμές εισιτηρίων στα μαζικά μέσα μεταφοράς. Οι δικαιούχοι στα προγράμματα κοινωνικού τουρισμού προέρχονται από τις οικονομικά ασθενέστερες ομάδες του πληθυσμού, στους οποίους περιλαμβάνονται οι συνταξιούχοι και οι υπερήλικες, δηλαδή η γ' ηλικία.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΑΡΑΧΕΙΜΑΣΗΣ

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΠΑΡΑΧΕΙΜΑΣΗΣ

Υπάρχει οργανική σχέση μεταξύ πολιτικής για άμβλυνση της εποχικότητας και για επέκταση της τουριστικής περιόδου και του τουρισμού παραχείμασης, ως ειδικής μορφής του τουρισμού γ' ηλικίας, που είναι από τη φύση του αντεποχικός και αποκεντρωτικός.

Ο τουρισμός παραχείμασης είναι η τουριστική διαμονή μακράς διάρκειας (τουλάχιστον 4 εβδομάδων) κατά τη χειμερινή περίοδο. Επειδή ευχέρεια διακοπών το χειμώνα έχουν κυρίως οι συνταξιούχοι, ο τουρισμός παραχείμασης γίνεται από άτομα γ' ηλικίας. Οι ιδιομορφίες του σε σχέση με άλλες μορφές τουρισμού αφορούν την επιλογή των προορισμών, τη διάρκεια παραμονής και τις κοινωνικές τάξεις του τουρισμού παραχείμασης.

Ο τουρισμός παραχείμασης γίνεται σε ήπια κλίματα. Η διάρκεια παραμονής, όταν πρόκειται για ένα ταξίδι το έτος είναι άνω των 4 εβδομάδων, ενώ όταν πρόκειται για περισσότερα είναι 2-3 βδομάδες κατά ταξίδι. Εκτός από τις κλιματολογικές συνθήκες, παράγοντες που επηρεάζουν την διάρκεια παραμονής είναι το κόστος διαβίωσης στον τόπο παραχείμασης και το διαθέσιμο εισόδημα του τουρίστα. Τέλος, η κοινωνική τάξη προσδιορίζει τόσο την συμπεριφορά του τουρίστα, όσο και το καταναλωτικό του πρότυπο. Πάντως οικονομικά, οι τουρίστες παραχείμασης ανήκουν στα δύο άκρα της ομάδας των μεσαίων εισοδημάτων.

Άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν την ανάπτυξη του τουρισμού παραχείμασης μπορεί να είναι και η πρόωρη συνταξιοδότηση, ή η διαφορά του κόστους ζωής μεταξύ της χώρας-πηγής και της χώρας-δέκτριας τουριστών, ή ακόμα καθαρά τουριστικοί.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΓΟΡΑ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Στην Ελλάδα ο τουρισμός παραχείμασης, δηλαδή η τουριστική διαμονή μακράς διάρκειας, είναι σχεδόν ανύπαρκτος. Αυτό που υπάρχει είναι περιορισμένος τουρισμός διακοπών εκτός περιόδου αιχμής, με επίκεντρο τις πολιτιστικές δραστηριότητες. Η διάρκεια των τουριστικών πακέτων είναι 2-3 βδομάδες και πραγματοποιούνται τους πλάγιους μήνες (Άνοιξη και Φθινόπωρο).

Η ελληνική αγορά έχει τις βασικές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη τουρισμού παραχείμασης. Το σχετικά ήπιο κλίμα του χειμώνα, κυρίως στην νοτιοανατολική περιοχή της χώρας, καθώς και το έντονο πολιτιστικό στοιχείο συμβάλλουν στην ανάπτυξη αυτή.

Ο *τουρισμός παραχείμασης* και ο *τουρισμός χειμερινών διακοπών* είναι δύο συγγενείς μορφές χειμερινού τουρισμού, που μοιάζουν ως προς την εποχή, αλλά διαφέρουν ως προς τη διάρκεια. Τόσο ο τουρισμός παραχείμασης, όσο και ο τουρισμός χειμερινών διακοπών προσδιορίζονται, όπως άλλωστε οι περισσότερες μορφές τουρισμού, απ' την πρωτογενή και την παραγόμενη τουριστική προσφορά. Στη συγκεκριμένη περίπτωση αυτές είναι η φύση (κλίμα) και η ιστορία (αρχαιότητες), σε συνδυασμό με τις τουριστικές υπηρεσίες (ξενοδοχεία, εγκαταστάσεις εστίασης και αναψυχής).

Περιοχές που συνδυάζουν τις φυσικές και τις πολιτιστικές προϋποθέσεις με ιδανικό τρόπο είναι η Ρόδος και η Κρήτη, όπου το ήπιο κλίμα και οι αρχαιότητες συνυπάρχουν. Παρόλο που για τον τουρισμό παραχείμασης κυρίαρχο στοιχείο είναι οι κλιματολογικές συνθήκες, δεν πρέπει να υποτιμηθεί η σημασία του πολιτιστικού στοιχείου, που συμβάλλει στη δημιουργία κατάλληλου περιβάλλοντος.

Αντίθετα, στον τουρισμό χειμερινών διακοπών το πολιτιστικό επίπεδο είναι σε προτεραιότητα, γιατί αποτελεί τον κύριο τουριστικό πόλο έλξης. Στην περίπτωση αυτή η σημασία του κλίματος είναι υποβαθμισμένη, δεδομένου ότι η διάρκεια των χειμερινών διακοπών περιορίζεται σε 1-3 βδομάδες.

Οι θετικές προοπτικές ασφαλώς δεν σημαίνουν θεαματική αύξηση των αριθμών. Ο λόγος είναι το χαμηλό εισόδημα των τουριστών παραχείμασης και επομένως το σφιχτό καταναλωτικό τους πρότυπο, που ελαχιστοποιεί το οικονομικό ενδιαφέρον των τουριστικών επιχειρηματιών για την ανάπτυξη του τουρισμού παραχείμασης. Περιορισμένο επίσης είναι το ενδιαφέρον των κυβερνήσεων, που με επιφύλαξη αντιμετωπίζουν την παρουσία παροικιών υπερήλικων σε περιοχές της χώρας τους.

Αντίθετα, ο τουρισμός χειμερινών διακοπών είναι περισσότερο συναλλαγματοφόρος και δεν απαιτεί ειδική υποδομή, γιατί ως πολιτιστικός τουρισμός πόλεως κάνει χρήση της προσφοράς που βρίσκεται στα αστικά κέντρα.

Όπως προαναφέρθηκε, η Ελλάδα συγκεντρώνει τις βασικές προϋποθέσεις για την προσέλωση τουρισμού παραχείμασης. Παρόλ' αυτά, ο τουρισμός παραχείμασης στην Ελλάδα είναι ανύπαρκτος, επειδή η χώρα δεν είναι ανταγωνιστική έναντι των καθιερωμένων τουριστικών προορισμών. Ο λόγος είναι ότι το ελληνικό κλίμα, παρά τα προσόντα του, υστερεί το χειμώνα σε σύγκριση με τα ημιτροπικά κλίματα των Καναριών και της Μαδέρας, πράγμα που εμποδίζει την είσοδο της χώρας μας στην αγορά της Βόρειας και Δυτικής Ευρώπης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Είναι αυτονόητο ότι η επιλογή μορφών τουρισμού και τουριστικής πελατείας πρέπει να βασίζονται σε προηγούμενες μελέτες κόστους-οφέλους, για ν' αποφευχθούν λάθη του παρελθόντος. Μέχρι να ληφθούν οι πολιτικές αποφάσεις, είναι χρήσιμο να γίνει εξειδικευμένη διαφημιστική εκστρατεία, με αντικείμενο την προβολή των πολιτιστικών τουριστικών πόρων των πόλεων, για την προσέλκυση τουρισμού χειμερινών διακοπών, καθώς και την προβολή των περιοχών εκείνων που κατέχουν το κλιματικό πλεονέκτημα για την ανάπτυξη του τουρισμού παραχείμασης, υπό τον όρο της ύπαρξης των βασικών προϋποθέσεων, όπως καταλύματα υψηλών κατηγοριών, εγκαταστάσεις εστίασης και αναψυχής, ιατρική περίθαλψη, κλπ.

Είναι φανερό ότι τουριστικούς πόρους για την προσέλκυση τουρισμού χειμερινών διακοπών συγκεντρώνουν κυρίως η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη, στις οποίες υπάρχουν τόσο κλασσικές και βυζαντινές αρχαιότητες παγκοσμίως γνωστές, όσο και ξενοδοχειακά καταλύματα συνεχούς λειτουργίας και υψηλών κατηγοριών.

Βασικό προσόν για την προσέλκυση τουρισμού παραχείμασης είναι εκείνο της Ν. Κρήτης. Η Ιεράπετρα είναι η περισσότερο κατάλληλη περιοχή, γιατί εκτός από τις κλιματικές συνθήκες διαθέτει την στοιχειώδη υποδομή, που με ορισμένες βελτιώσεις γίνεται επαρκής.

ΓΥΜΝΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΥΜΝΙΣΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο γυμνισμός είναι μια φυσιολατρική εκδήλωση, στην οποία εκτός από τον φυσικό παράγοντα ενυπάρχει η αξίωση της απελευθέρωσης από κοινωνικές συμβατικότητες και προκαταλήψεις. Η συμμετοχή στην κοινή αυτή ιδεολογία είχε συχνά τον χαρακτήρα του κινήματος.

Στη διάρκεια της δεκαετίας του '80 ο γυμνισμός, τόσο στη δυτική Ευρώπη, όσο και στις ΗΠΑ, πέρασε φάση προσαρμογής στα νέα κοινωνικά δεδομένα, καθώς από πρότυπο συμπεριφοράς κάποιας περιθωριακής μειοψηφίας, έγινε ευρύτατα αποδεκτός από μεγάλο μέρος του Ευρωπαϊκού και Αμερικάνικου πληθυσμού.

Ο γυμνισμός είναι είδος φυσιολατρίας που συνδυάζεται με το υδάτινο στοιχείο και το θερμό κλίμα, γι' αυτό αναπτύσσεται κυρίως σε σχέση με τη θάλασσα αναψυχή. Επομένως, χώρες με εκτεταμένες παραλίες και με νησιά, όπως η Ελλάδα, είναι ιδιαίτερα κατάλληλες για γυμνισμό. Μεταξύ των μεσογειακών τουριστικών προορισμών που ανταγωνίζονται την Ελλάδα, η Γιουγκοσλαβία έχει σε λειτουργία 40 οργανωμένα κέντρα παραθερισμού γυμνιστών.

Το οικονομικό όφελος από τον γυμνισμό είναι περιορισμένο, όχι λόγω του εισοδηματικού επιπέδου αυτού του είδους της τουριστικής πελατείας που είναι μάλλον υψηλό, αλλά κυρίως λόγω του σχετικά μικρού αριθμού των γυμνιστών. Όσο για τις κοινωνικές επιπτώσεις, αυτές είναι συνάρτηση του βαθμού αποδοχής του γυμνισμού από κάθε τοπική κοινωνία. Ο βαθμός αποδοχής πάλι, εξαρτάται από το στάδιο κοινωνικού εκσυγχρονισμού που διανύει μια κοινωνία. Τέλος, οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις είναι ασφαλώς θετικές, γιατί ο γυμνισμός, έχοντας φυσιολατρικό χαρακτήρα, είναι υπέρ της προστασίας της φύσης.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΓΟΡΑ

Η ελληνική προσπάθεια για την προώθηση του γυμνισμού αρχίζει στις αρχές της δεκαετίας του '80 και συμπίπτει με την διεθνή στροφή υπέρ της γυμνιστικής κίνησης. Η προσπάθεια αναλήφθηκε απ' τον ΕΟΤ και επικεντρώθηκε στη δημιουργία

του αναγκαίου θεσμικού πλαισίου, με τους όρους και τις προϋποθέσεις για την ίδρυση και λειτουργία Κέντρων Παραθερισμού Γυμνιστών (ΚΠΓ), αγνώστων μέχρι τότε στην Ελλάδα. Τα πλεονεκτήματα που την εποχή εκείνη θεωρήθηκε ότι δικαιώνουν τον νέο θεσμό των ΚΠΓ, ήταν:

- Η βελτίωση της πληρότητας των ξενοδοχείων και ειδικότερα η αξιοποίηση μεγάλων μονάδων με πρόβλημα υπολειτουργίας.
- Η ύπαρξη διαθέσιμης υποδομής, δεδομένου ότι αυτή περιορίζεται κυρίως στο φυσικό στοιχείο.
- Το υψηλό οικονομικό επίπεδο της ειδικής αυτής πελατείας.
- Η δυνατότητα ελέγχου της γυμνιστικής δραστηριότητας μέσω των ΚΠΓ και επομένως ο περιορισμός του ελεύθερου γυμνισμού.

Οι αντιδράσεις πολλών Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης και της Εκκλησίας, που συνήθως συνοδεύουν την διαδικασία χορήγησης άδειας λειτουργίας ΚΠΓ και που αποτέλεσαν τον κύριο ανασταλτικό παράγοντα στην καθιέρωση του γυμνιστικού τουρισμού, δεν προβλέπεται να εκλείψουν.

Άλλος παράγοντας που μειώνει την ζήτηση για τα ΚΠΓ, είναι το γεγονός ότι ο γυμνισμός ασκείται ελεύθερα στην Ελλάδα, όπου οι γεωγραφικές συνθήκες το επιτρέπουν. Ο νησιώτικος χαρακτήρας της χώρας κάνει την αστυνόμευση αδύνατη, ενώ η αυτεπέγγελτη δίωξη των ελεύθερων γυμνιστών έχει πάψει να ισχύει. Είναι επομένως σαφές, ότι τα ΚΠΓ δεν αποτελούν προϋπόθεση άσκησης γυμνισμού, όπως αρχικά είχε επιδιωχθεί.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Συμπερασματικά, πρέπει να επισημανθεί ότι η προσπάθεια οργανωμένης ανάπτυξης του γυμνισμού στην Ελλάδα δεν απέδωσε. Τα ΚΠΓ που κατά περιόδους λειτούργησαν, ποτέ δεν είχαν υπερβεί τα πέντε. Σήμερα λειτουργούν τρία ΚΠΓ, ένα στην Πετροθάλασσα Ερμιονίδας (Β' κατ.), ένα στο Ρέθυμνο Κρήτης (Β' κατ.), και ένα στα Σφακιά Ρεθύμνου (Β' κατ.). Όπως ήδη αναφέρθηκε, η πολιτική του ΕΟΤ σχετικά με τα ΚΠΓ απέβλεπε στην άμβλυνση της εποχικότητας και στην ενίσχυση των υπολειτουργούντων ξενοδοχειακών μονάδων της περιφέρειας. Ενδεχόμενη επιστροφή στην γυμνιστική πολιτική επιτρέπεται μόνο ύστερα από έρευνα αγοράς για τη διαπίστωση ζήτησης και προσφοράς.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τουρισμός και ο πολιτισμός είναι δύο έννοιες ταυτόσημες, αφού εξ' ορισμού οι άνθρωποι που ταξιδεύουν και κάνουν τουρισμό, επισκέπτονται έναν τόπο για να γνωρίσουν και τον πολιτισμό του, όπως αυτός εκφράζεται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της καλλιτεχνικής, πνευματικής, ηθικής και υλικής (οικονομικής και τεχνικής) ζωής του λαού του, στη διαδρομή του χρόνου.

Λίγοι όμως είναι αυτοί οι τουρίστες, οι οποίοι επισκέπτονται την Ελλάδα για να γνωρίσουν τον πολιτισμό της. Γιατί ο τουρισμός μας, στη συντριπτική του πλειοψηφία ανήκει στον οργανωμένο, μαζικό τουρισμό των διακοπών, του οποίου το μοναδικό σχεδόν κίνητρο είναι ο ήλιος, η θάλασσα, η διασκέδαση, η περιπέτεια και τα γαστρονομικά ερεθίσματα.

Το παρήγορο τον τελευταίο καιρό, είναι ότι οι άνθρωποι που ταξιδεύουν αντιδρούν όλο και περισσότερο σ' αυτό το τυποποιημένο και μαζικής κατανάλωσης προϊόν, αναζητώντας κάτι παραπάνω από ήλιο και θάλασσα, κάτι διαφορετικό. Αυτό

λοιπόν το διαφορετικό πρέπει να του προσφέρουμε και ο πολιτισμός μας αποτελεί την αιχμή αυτής της προσφοράς. Αυτή η νέα τάση που διαμορφώνεται δειλά-δειλά, φαίνεται να περνά και στα μέσα διαφημιστικής προβολής του διεθνούς τουρισμού. Στη θεματολογία των τουριστικών εντύπων που κυκλοφορούν και προβάλλουν τους γνωστούς διεθνείς τουριστικούς προορισμούς της Μεσογείου, κυριαρχούν η οικολογία, το περιβάλλον και ο πολιτισμός. Η Ευρωπαϊκή Ένωση, εκφράζοντας τη νέα αυτή πορεία στον τουριστικό τομέα, ενισχύει ενέργειες που προωθούν τόσο τον οικολογικό, όσο και τον πολιτιστικό τουρισμό.

Αυτό που μένει τώρα, είναι το πώς θα αξιοποιήσουμε και θα προβάλλουμε το πολιτιστικό μέρος του τουριστικού μας προϊόντος και προπάντων, πώς θα το προστατέψουμε από μια ενδεχόμενη κακή διαχείριση ή χρήση.

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΑΥΛΙΕΣ

Η σύγχρονη Ελλάδα, από πλευράς τουριστικού ενδιαφέροντος, μπορεί να προσελκύσει το ενδιαφέρον μεγάλης μερίδας αλλοδαπών τουριστών μέσα απ' την λειτουργική διαδικασία, την υπεύθυνη για την τακτοποίηση, πρόβλεψη και ικανοποίηση του τουρίστα-πελάτη. Η όλη τουριστική αγορά μπορεί να προσφέρει ένα από τα νέα προϊόντα της, το οποίο είναι οι συναυλίες. Έχει διαπιστωθεί ότι στις διάφορες συναυλίες κλασσικής μουσικής, ένα ποσοστό της τάξης του 1/5 των θεατών είναι αλλοδαποί τουρίστες.

Ο ΕΟΤ, με το Τμήμα Τουριστικών Εκδηλώσεων που έχει και με την Υ.Α Υπηρεσία Τουριστικών Εκδηλώσεων, υπηρεσίες που ασχολούνται με την οργάνωση διαφόρων εκδηλώσεων και συναυλιών, λειτουργώντας ως ενιαία υπηρεσία η οποία έχει κάποιες αρμοδιότητες, περιορισμένες όμως. Η μαζικότητα του τουριστικού προϊόντος της χώρας μας, για τους καλοκαιρινούς κυρίως μήνες, προσφέρει μεγάλη δυνατότητα συμπλήρωσής του από την διοργάνωση συναυλιών.

Στη Ρόδο, την Κέρκυρα και τις Κυκλάδες, περιοχές με μαζικό τουρισμό διακοπών, οι διοργανώσεις συναυλιών θα μπορούσαν ν' αποτελέσουν συμπληρωματικό στοιχείο αναψυχής των τουριστών. Εδώ κυρίως θα συνδυαστούν η λαϊκή παράδοση των τόπων αυτών, η βυζαντινή μουσική, καθώς και η έντεχνη ελληνική παράδοση.

Η ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού στη χώρα μας θα πρέπει να είναι άμεσα συνδεδεμένη με την παρουσία συναυλιών, αξιοποιώντας κάθε χώρο πολιτισμού στη χώρα μας (Μυκήνες, Δωδώνη, Δελφοί, Φίλιπποι). Η μορφή της μουσικής σήμερα, μέσα από τις συναυλίες, προσφέρει μια εναλλακτική μορφή τουρισμού με τεράστια απήχηση και οικονομικά οφέλη. Είναι απορίας άξιο ότι η χώρα μας με τεράστια μουσική παράδοση, δεν μπόρεσε και δεν μπορεί ακόμα να αξιοποιήσει την μουσική μας σαν πολιτιστικό γεγονός.

Η μουσική παράδοση αιώνων δεν αποκλείει το ενδεχόμενο της ανάπτυξης εκπαιδευτικού τουρισμού, που δεν απαιτεί άλλωστε υψηλή υποδομή, αλλά απευθύνεται σε υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου τουρίστες, άρα και υψηλών εισοδημάτων.

Δεν θα ήταν περιττή η δημιουργία συναυλιών παραδοσιακής μουσικής σε υπό ανάπτυξη περιοχές που αναβιώνουν ήθη και έθιμα και μπορεί να αναπτυχθεί εναλλακτική μορφή αγροτουρισμού (Ευρυτανία).

Το Μέγαρο Μουσικής προσφέρει μεγαλύτερη διάσταση πολιτιστικού γεγονότος για την Αθήνα, αξιοποιώντας τον επαγγελματικό και εσωτερικό τουρισμό της.

Τα αρκετά παραμελημένα αρχαία θέατρα Μυκηνών και Δωδώνης θα μπορούσαν ν' αναπτυχθούν στη βάση διαφήμισης του προϊόντος, μέσω των συναυλιών και της εναλλακτικής μορφής του περιηγητικού τουρισμού.

ΓΛΥΠΤΙΚΗ ΚΑΙ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα, ως κατ' εξοχήν χώρα με πλούσια ιστορία και πολιτιστική κληρονομιά αιώνων, έχει να επιδείξει αξιολογότερα ευρύματα και στον τομέα της γλυπτικής, πολλά απ' τα οποία (και ιδίως αυτά της κλασικής περιόδου) είναι απaráμιλλης τέχνης, έχουν γίνει σύμβολα του κάλλους, του μέτρου και της αρμονίας και έχουν προσδώσει το ανάλογο πνευματικό και καλλιτεχνικό κύρος στην εικόνα της χώρας μας προς τα έξω, καθιστώντας την μαζί με τα άλλα χαρακτηριστικά της (ήλιο, θάλασσα, κλίμα, κλπ.) σημαντικό προορισμό του μαζικού τουρισμού. Οι πλούσιες συλλογές αγαλμάτων και η μοναδική τέχνη πολλών από αυτά, αποτελούν το συγκριτικό πλεονέκτημα στον τομέα αυτό της τουριστικής προσφοράς στη χώρα μας.

Επισκεπτόμενος τα μουσεία και τις αρχαιολογικές συλλογές σε όλη την επικράτεια, μπορεί κανείς να θαυμάσει την ελληνική τέχνη που ανθίζει πάνω από 4.000 χρόνια. Νεολιθικά, κλασικά, ελληνιστικά, βυζαντινά και μεταβυζαντινά, καθώς και σύγχρονα έργα τέχνης εκτίθενται σε περισσότερα από 240 κρατικά, ή εποπτευόμενα από το Υπουργείο Πολιτισμού, μουσεία. Σ' αυτά περιλαμβάνονται επίσης και οι πινακοθήκες, καθώς και τα ιστορικά και λαογραφικά μουσεία.

Μουσεία

- Εθνικό Αρχαιολογικό Αθηνών
- Μουσείο Αρχαίας Ολυμπίας
- Μουσείο Δελφών
- Μουσείο Ακροπόλεως
- Μουσείο Θεσσαλονίκης

Άλλα γνωστά μουσεία είναι της Ρόδου, με γλυπτά της Ελληνιστικής εποχής (ανάμεσά τους η γονατιστή Αφροδίτη της Ρόδου – 1^{ος} αιώνας μ.Χ.), της Τεγέας, της Σπάρτης, της Επιδαύρου, του Πειραιά, της Πέλλας, των Φιλίππων, της στοάς του Αττάλου, κτλ.

Μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς (κατάλογος UNESCO), που είναι ήδη κηρυγμένοι αρχαιολογικοί χώροι, καθώς και πολιτιστικά τοπία, είναι τα παρακάτω:

- Δελφοί (αρχαιολογικός χώρος)
- Επίδαυρος (αρχαιολογικός χώρος)
- Άγιον Όρος
- Θεσσαλονίκη (Παλαιοχριστιανική και Βυζαντινή)
- Ακρόπολις Αθηνών
- Ρόδος (Μεσαιωνική Πόλη)
- Μετέωρα
- Βάσσεις (Ναός Επικουρείου Απόλλωνα)
- Ολυμπία (αρχαιολογικός χώρος)
- Μυστράς
- Δήλος
- Μονές Δαφνίου, Οσίου Λουκά και Νέας Μονής Χίου
- Μυκήνες και Τίρυνθα (αρχαιολογικοί χώροι)
- Το ιστορικό κέντρο (η Χώρα) με την Μονή Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου και το Σπήλαιο της Αποκαλύψεως στην Πάτμο

ΆΛΛΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

Εκτός από τα αρχαία και τα βυζαντινά μνημεία και τους αρχαιολογικούς χώρους, σημαντικοί πόλοι έλξης είναι και τα ποικίλα κτίσματα διαφόρων χρήσεων και μορφών, που εξυπηρετούσαν σε άλλες εποχές τις πρακτικές, λειτουργικές και κοινωνικές ανάγκες των κατοίκων: γεφύρια, ανεμόμυλοι, περισσότερες, υδρόμυλοι, κρήνες, ηρώα και ανδριάντες, ιστορικά κτίρια, ακόμη και παλιά βιομηχανικά κτίσματα, που σήμερα έχουν αλλάξει χρήση.

ΘΕΑΤΡΟ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Στοχεύοντας στην ποιοτική αναβάθμιση του τουρισμού, το κυρίαρχο βάρος πέφτει στον τουρίστα εκείνο που ανήκει στην μέση και ανώτερη εισοδηματική τάξη και στο αντίστοιχο μορφωτικό επίπεδο. Στην προσπάθειά μας να ερευνήσουμε την τουριστική αγορά, διακρίνουμε ότι το θέατρο μπορεί να λειτουργήσει σαν πόλος έλξης πολιτιστικού τουρισμού, ο οποίος αποτελεί δηλωμένη προτεραιότητα.

Εξετάζοντας το θέατρο σαν συμπληρωματική μορφή τουρισμού, βλέπουμε την δυνατότητα συνύπαρξης του εκτός από τον τουρισμό αναψυχής και με τον εκπαιδευτικό-συνεδριακό τουρισμό. Μέρος του τουριστικού πακέτου του συνεδριακού τουρίστα, αλλά και αυτού που ταξιδεύει για επαγγελματικούς ή καθαρά εκπαιδευτικούς λόγους, μπορεί ν' αποτελέσει η «θεατρική παράσταση», η οποία δρα παράλληλα και σαν μέσο προβολής της πολιτιστικής κληρονομιάς, ιδιαίτερα όταν αφορά την Αρχαία Ελληνική Τραγωδία.

Οι διεθνείς συναντήσεις με αντικείμενο το θέατρο, τα διεθνή σεμινάρια, οι διεθνείς διαγωνισμοί με συμμετοχή πολυμελών θιάσων, τα συνέδρια θεατρολογίας και σκηνογραφίας που γίνονται στον τόπο μας, τα φεστιβάλ και οι προσκλήσεις σκηνοθετών κύρους, τα θεατρικά μουσεία, οι βιβλιοθήκες, οι εκθέσεις φωτογραφιών και κουστουμιών και γενικά αντικειμένων που προέρχονται απ' τον θεατρικό χώρο, τα σκηνικά, οι μακέτες και άλλα ειδικά υλικά, αποτελούν για το marketing μερικούς από τους τρόπους προώθησης του προϊόντος. Η Επίδαυρος, οι Φίλιπποι, οι Δελφοί, οι οποίοι φιλοξενούν την ετήσια συνάντηση Αρχαίου Δράματος, η Αττική φυσικά με το Ηρώδειο και τους λουπούς θεατρικούς χώρους, αποτελούν τόπους διανομής του προϊόντος. Το δε αντίτιμο του εισιτηρίου της θεατρικής παράστασης ή της εισόδου στους προαναφερθέντες χώρους, αποτελεί την τιμολόγηση του προϊόντος μας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Έχοντας υπ' όψιν μας τις ανάλογες επιτυχημένες κινήσεις Ευρωπαϊκών χωρών, με τη δημιουργία «χωριών-πολιτιστικών κέντρων» όπως το Avignon στη Γαλλία, όπου διοργανώνονται φεστιβάλ με εξαιρετικά μεγάλη απήχηση στον κόσμο, που συρρέει και απ' το εξωτερικό ειδικά γι' αυτές τις υψηλού επιπέδου παραστάσεις, είναι σκόπιμη η ανάλογη καθιέρωση χώρων σε τόπους με ιστορική παράδοση και ενδιαφέρον, όπως οι Δελφοί, που είναι παγκοσμίως γνωστοί πέραν του ρόλου που διαδραμάτισαν στην αρχαιότητα. Επίσης, η επιμήκυνση της περιόδου με τη δημιουργία και αξιοποίηση κλειστών χώρων, όπου θα δίδονται παραστάσεις κατά τη διάρκεια του χειμώνα. Η διοργάνωση από κρατικούς φορείς (ΕΟΤ, Υπ. Πολιτισμού, Ευρωπαϊκό Κέντρο Δελφών, Εθνικό Θέατρο), αλλά και από ιδιώτες μελετητές ημερίδων, συνεδρίων και σεμιναρίων με θέμα το θέατρο, τη θεατρολογία, την σκηνογραφία και την παντομίμα, συνδυασμένες με ανοιχτές στο κοινό παραστάσεις. Η δημιουργία χώρων «πολλαπλής χρήσης» σε προσφερόμενες για περιφερειακή ανάπτυξη περιοχές, όπου λαμβάνουν χώρα ανάλογες δραστηριότητες. Έμφαση πρέπει να δοθεί στα φεστιβάλ που θα έχουν σαν πρωταρχικό σκοπό την ανάπτυξη διεθνούς

καλλιτεχνικής κίνησης κάθε χρόνο από Έλληνες καλλιτέχνες. Έγκαιρος σχεδιασμός προγράμματος με γνώμονα την ποιότητα, στοχεύοντας πάντα στην αύξηση του κύρους και της φήμης των εκδηλώσεων, οι οποίες θα μπορούσαν ν' αποτελέσουν μέρος του τουριστικού πακέτου. Προσέγγιση άλλων μορφών θεάτρου, όπως το θέατρο δρόμου, η παντομίμα, η μαριονέτα, καθώς και νέες μορφές συνδυασμένες, όπως το Drama Therapy, μπορούν να προσελκύσουν μεγάλο αριθμό ενδιαφερόντων. Πολιτιστικές ανταλλαγές μεταξύ θεατρικών σχημάτων, που θα επεκτείνονται και σε μια πλήρη ιστορική, πολιτιστική και θεατρική ενημέρωση στον τόπο μας. Διερεύνηση δυνατότητας δημιουργίας ενός θεατρικού σχήματος διεθνιστικού χαρακτήρα, που μέσα από μακροχρόνια προετοιμασία θα παρουσιάζει παραστάσεις - «θεατρικά γεγονότα», που θα προσελκύσουν κοινό απ' όλο τον κόσμο.

Σε όλη την ανωτέρω προσπάθεια προώθησης του προϊόντος, πρωταγωνιστικός είναι ο ρόλος της διαφήμισης, η οποία πέραν των κλασικών τρόπων καταχώρησης σε περιοδικά, τηλεοπτικά spot, γιγαντοαφίσες, μπορεί να επεκταθεί σε ειδικά έντυπα με όλες λεπτομερώς τις θεατρικές εκδηλώσεις, τα οποία θα διανέμονται και από τις τράπεζες κατά τη διάρκεια αγοράς συναλλάγματος, καθώς και φωτογραφίες από φεστιβαλικές παραστάσεις πάνω στο αεροπορικό εισητήριο των Ελληνικών Αερομεταφορέων. Για την υλοποίηση όλων των ανωτέρω προγραμμάτων, βασική είναι:

- Η αύξηση των κονδυλίων για τα πολιτιστικά θέματα.
- Η αξιοποίηση χρημάτων προερχομένων από κοινοτικά ταμεία.
- Η εύρεση χορηγών.
- Η συμμετοχή τοπικών φορέων που θα ωφεληθούν αναλόγως.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Τα μνημεία της ελληνικής ορθοδοξίας είναι αναπόσπαστο τμήμα της εθνικής κληρονομιάς και αποτελούν αξιόλογο πόλο έλξης επισκεπτών. Οι βυζαντινές και οι μετα-βυζαντινές εκκλησίες, στις πόλεις και στα χωριά, οι επιβλητικοί καθεδρικοί ναοί, τα ξωκλήσια και τα προσκυνήματα της υπαίθρου, τα μοναστήρια, τα μετόχια και οι σκήτες, η μοναδική μοναστική πολιτεία του Αγίου Όρους, με την αξιόλογη εικονογράφησή τους, με ψηφιδωτά, τοιχογραφίες και εικόνες, μαρτυρούν την επίμονη προσήλωση στις παραδόσεις και την στενή και μακραίωνη διασύνδεση της τέχνης με την θρησκευτική λατρεία. Οι ευσεβείς περιηγητές, οι φιλέρευνοι τουρίστες, αλλά και οι θαυμαστές της βυζαντινής τέχνης, θα βρουν μέσα από πολιτιστικά οδοιπορικά στον ελληνικό χώρο, τους δρόμους της επαφής με την πνευματικότητα της ορθοδοξίας.

Σε πολλές περιοχές θα συναντήσει κανείς κτίσματα και μνημεία λατρείας διαφορετικών δογμάτων και θρησκειών να συνυπάρχουν σ' ένα διαρκή διάλογο, αποδεικνύοντας την πολυ-πολιτισμικότητα του ελληνικού χώρου.

ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Θαλάσσιος τουρισμός με την ευρύτερη έννοια, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί κάθε δραστηριότητα, τουριστική ή αναψυχής, που έχει σχέση με τη θάλασσα και τις ακτές, δηλαδή όλο το φάσμα των τουριστικών δραστηριοτήτων. Συνήθως όμως, ως θαλάσσιος ή ναυτικός τουρισμός νοούνται οι θαλάσσιες περιηγήσεις, περίπατοι, κρουαζιέρες, με κρουαζιερόπλοια ή άλλα σκάφη αναψυχής, καθώς και οι ναυταθλητικές δραστηριότητες, όπως ιστιοπλοΐα-yachting με σκάφη αναψυχής-yachts, θαλαμηγούς ή τουριστικά σκάφη.

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ

Η Ελλάδα, με τα 15.000 χλμ. των ακτών, τα κατοικημένα νησιά και τις βραχονησίδες της, τις προστατευμένες θαλάσσιες περιοχές χιλιάδων τετραγωνικών χιλιομέτρων, το ήπιο κλίμα, τα υψηλά ποσοστά ηλιοφάνειας και το ενδιαφέρον και εναλλασσόμενο τοπίο της, αποτελεί μια χώρα μοναδική και χαρακτηριστική για την ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού. Προυικισμένη από τη φύση με συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι όλων των άλλων χωρών της Ευρώπης, μπορεί και πρέπει ν' αναπτύξει το θαλάσσιο τουρισμό, όχι μόνο για τα συναλλαγματικά οφέλη που μπορεί ν' αποκομίσει, αλλά και για τις ευνοϊκές επιπτώσεις του γενικότερα στον τουρισμό. Το πλεονέκτημα αυτό ενισχύεται από μια ναυτική παράδοση χιλιετηρίδων. Ευνοϊκές είναι οι απαιτούμενες για θαλάσσιους πλόες ειδικές συνθήκες: τα ελληνικά πελάγη θεωρούνται ασφαλή από τη σκοπιά των ναυτικών κινδύνων, οι αποστάσεις μεταξύ των ακτών είναι μικρές, ενώ εξίσου ευνοϊκές είναι και οι συνθήκες που σχετίζονται με την ένταση των ανέμων και τις θερμοκρασίες περιβάλλοντος και θάλασσας.

Ο θαλάσσιος τουρισμός άρχισε ν' αναπτύσσεται στην Ελλάδα τη δεκαετία του '60 και ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια εξελίσσεται με γρήγορους ρυθμούς. Είναι χαρακτηριστικό για παράδειγμα, ότι οι μισθώσεις θαλαμηγών σκαφών αυξήθηκαν το 1998 κατά 11,05%, έναντι του 1997 και έφτασαν τις 25.582, με αντίστοιχη διακίνηση 105.128 επιβατών και μέση διάρκεια 9 ημέρες. Το 93% των επιβατών ήταν αλλοδαποί.

Ο κλάδος των ελληνικών κρουαζιερόπλοιων, ιδιαίτερης σημασίας για την οικονομία της χώρας, διαθέτει ένα αξιόλογο δυναμικό, από τα σημαντικότερα στον κόσμο, τόσο σε στόλο, όσο και σε ειδικευμένο και έμπειρο ανθρώπινο δυναμικό, καθώς και σε υπηρεσίες στήριξης και οργάνωσης. Παρά τον έντονο ανταγωνισμό που υπάρχει στην παγκόσμια αγορά κρουαζιέρας, διαγράφονται ευνοϊκές δυνατότητες και προοπτικές περαιτέρω ανάπτυξης του ελληνικού κλάδου και προώθησής του προς νέες αγορές.

Έχει διαπιστωθεί ότι η Ελλάδα είναι μια σημαντική δύναμη στο χώρο του yachting και θα μπορούσε να λειτουργήσει ως επίκεντρο της ανάπτυξης της δραστηριότητας αυτής στη Μεσόγειο, με την αντίστοιχη προσαρμογή στις διεθνείς εξελίξεις του κλάδου. Ο αριθμός και η ποικιλία των νησιών, καθώς και οι ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες αποτελούν τα κύρια πλεονεκτήματα για το σκοπό αυτό. Υπάρχουν απεριόριστες δυνατότητες για μελλοντική ανάπτυξη, με προϋπόθεση τη βελτίωση της υποδομής (μαρίνες).

Θα πρέπει να εξεταστούν οι νέες δυνατότητες ανάπτυξης συνδυασμένων δραστηριοτήτων αναψυχής-τουρισμού σε μεγάλα θαλαμηγά σκάφη, (π.χ συνεδριακός τουρισμός ή τουρισμός incentive σε σκάφη 49 ατόμων, με ειδικά πακέτα, game fishing ή καταδύσεις, κλπ.) με σκοπό την εκμετάλλευσή τους για εμπλουτισμό της προσφοράς και της ζήτησης. Οι καταδύσεις στην Ελλάδα απαγορεύονται δια νόμου

σε όλες σχεδόν τις θάλασσες και ακτές, λόγω εναλίων αρχαιοτήτων. Επιτρέπονται μόνο ύστερα από ειδική άδεια από τη αρμόδια Εφορία Εναλίων Αρχαιοτήτων. Αυτοί οι συνδυασμοί δραστηριοτήτων έχουν μεγάλη ζήτηση από αμερικανούς τουρίστες υψηλής εισοδηματικής στάθμης. Επίσης είναι σκόπιμο να εξεταστούν, με σκοπό την εφαρμογή τους στην Ελλάδα, ολοκληρωμένα συμπλέγματα μαρίνων με πολλαπλές τουριστικές δραστηριότητες, όπως οικιστικές και τουριστικές χρήσεις, συνεδριακά και εμπορικά κέντρα, καζίνα, κλπ.

Σημαντική, τέλος, είναι η οικονομική επίδραση μειζόνων αθλητικών γεγονότων στην ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού (Αγώνες του Κυπέλλου Αμερικής στην ιστιοπλοΐα) και οι δυνατότητες δημιουργίας αντίστοιχων γεγονότων και στη Μεσόγειο, με σκοπό την διεύρυνση της τουριστικής περιόδου του θαλάσσιου τουρισμού στους πλάγιους μήνες.

Η ΑΓΟΡΑ ΤΗΣ ΚΡΟΥΑΖΙΕΡΑΣ

Η αγορά της κρουαζιέρας, αν και υψηλού εισοδήματος, είναι αγορά μαζική, προσφέρει πολυτελείς διακοπές σε ολοένα ευρύτερες και νεότερες μάζες πληθυσμών. Δεν έχει σταθερή δομή, ούτε σχεδιασμό και γι' αυτό χαρακτηρίζεται από έναν ανελέητο ανταγωνισμό. Χαρακτηριστικό της κρουαζιέρας, που σήμερα είναι προσιτή όχι μόνο σε υψηλές εισοδηματικές τάξεις, αλλά και στις μεσαίες, είναι η πολυτελής διαβίωση, το εξαιρετικό φαγητό, η ψυχαγωγία με παρατάσεις, χορό, μουσική, καζίνα, καταστήματα, κλπ.

Σήμερα υπάρχουν απεριόριστες δυνατότητες διαφοροποίησης και εμπλουτισμού της προσφοράς, όπως αθλητικές δραστηριότητες σε μοντέρνα γυμναστήρια και γήπεδα (tennis, volley, golf), κολύμπι και ηλιοθεραπεία στις πισίνες, δυνατότητα παρακολούθησης διαφόρων μαθημάτων, καθώς και συνεδρίων με όλες τις συναφείς εξυπηρετήσεις, συναυλιών, εκθέσεων, κλπ. Η τάση συνεχούς εμπλουτισμού της προσφοράς οδηγεί σε συνδυασμούς μορφών τουρισμού, όπως εκθεσιακός-συνεδριακός και incentive σε κρουαζιέρα, αθλητικός ή εκπαιδευτικός σε κρουαζιέρα, θεραπευτικός, υγείας και φυσικά καζίνα και shopping σε κρουαζιέρα.

Εκτός από τα συνήθη, μεγάλα κρουαζιερόπλοια ευνοούνται και τα μικρά 50-100 επιβατών (mini cruisers), τα οποία συνδυάζουν τις ανέσεις των μεγάλων κρουαζιερόπλοιων με τη μοναδικότητα της κρουαζιέρας για λίγους, μοναδικότητα που χάθηκε με το μαζικό κρουαζιερόπλοιο.

Ο στόλος των ελληνόκτητων κρουαζιερόπλοιων, ένας απ' τους μεγαλύτερους του κόσμου, έχει ήδη προβλέψει τις δυνατότητες που η παγκόσμια αγορά προσφέρει και έχει ήδη επιχειρήσει επιθετική είσοδο στις νέες αγορές. Στη χώρα μας λειτουργούν τρεις εταιρίες που ασχολούνται αποκλειστικά με τις κρουαζιέρες: η Golden Star Cruises, η Majestic International Cruises και η Royal Olympic Cruises. Τα κρουαζιερόπλοια με ελληνική σημαία που πραγματοποιούν μονοήμερες, 3ήμερες, 4ήμερες, 7ήμερες και πολυήμερες κρουαζιέρες σε ελληνικά νησιά και λιμάνια άλλων χωρών της Αν. Μεσογείου, είναι άνω των 160.000 ΚΟΧ και έχουν συνολική δυναμικότητα άνω των 10.000 επιβατών. Όμως, τα ελληνικά λιμάνια επισκέπτονται και κρουαζιερόπλοια με ξένη σημαία, που σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία της ΕΣΥΕ, έφεραν στα θαλάσσια σύνορα της χώρας μας 471.908 επιβάτες το 2000.

Η ΑΓΟΡΑ ΤΟΥ YACHTING

Η αγορά αυτή είναι σύνθετη και κατανεμημένη σε πολλές δραστηριότητες. Στη Ευρώπη λειτουργούν δύο μοντέλα:

1. Το **γαλλικό μοντέλο**: βασισμένο σε ισόρροπη ανάπτυξη θαλάσσιας αναψυχής και λιμανιών αναψυχής, υλοποιημένο κυρίως από ιδιώτες με παρακολούθηση του δημοσίου. Το μοντέλο αυτό υιοθετήθηκε απ' την Ισπανία και την Ιταλία.
2. Το **ελληνικό μοντέλο**: προσανατολισμένο μόνο προς την τουριστική ανάπτυξη της θαλάσσιας αναψυχής, πράγμα που επιτρέπει με ένα στόλο μικρότερο και με φτώχη έως ανύπαρκτη υποδομή, να επιτυγχάνεται μεγαλύτερη επιχειρηματική και τουριστική δραστηριότητα (ναυλώσεις, κίνηση). Το μοντέλο αυτό μιμήθηκε η Τουρκία και η Τυνησία, ενώ αντίστοιχο αναπαράγεται και στην Καραϊβική.

Κύριοι συντελεστές της αγοράς είναι τα σκάφη αναψυχής, οι ιδιοκτήτες των σκαφών, οι ναυλομεσίτες, οι χρήστες, τα λιμάνια αναψυχής ή οι μαρίνες, οι ναυπηγοεπισκευαστικές μονάδες, οι εμπορικές υπηρεσίες, τα πρακτορεία, οι νόμοι και οι θεσμικές ρυθμίσεις. Χαρακτηριστικό είναι ότι τα σκάφη στην πλειοψηφία τους είναι ιδιόκτητα και χρησιμοποιούνται για θαλάσσια αναψυχή, ψάρεμα και θαλάσσια σπορ απ' τους ιδιοκτήτες τους.

Η ΙΣΤΙΟΠΛΟΪΑ ΩΣ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΗ ΜΟΡΦΗ ΘΑΛΑΣΣΙΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Η ιστιοπλοΐα είναι το καινούργιο προϊόν που μπήκε στην τουριστική αγορά την τελευταία δεκαετία, ιδιαίτερη άνοδο όμως παρατηρείται τα τελευταία πέντε χρόνια. Ήταν φυσικά αδύνατο να μην αναπτυχθεί ο τομέας αυτός στην Ελλάδα, η οποία είναι χώρα εκ φύσεως παραλιακή, με κατάλληλες καιρικές συνθήκες. Το προϊόν αυτό διατίθεται σήμερα σαν ολοκληρωμένο τουριστικό πακέτο, με τη διοργάνωση Διεθνών Αγώνων. Τέτοιοι αγώνες γίνονται κάθε χρόνο στην Ελλάδα. Η διοργάνωση των Ιστιοπλοϊκών Αγώνων γίνεται απ' την Ελληνική Ιστιοπλοϊκή Ομοσπονδία, καθώς και από διάφορους Ιστιοπλοϊκούς Συλλόγους.

Μια άλλη σημαντική πηγή συναλλάγματος είναι η ενοικίαση ιστιοπλοϊκών σκαφών. Υπάρχουν περίπου 2500 τέτοια σκάφη που τα διαθέτουν ιδιωτικές επιχειρήσεις. Η ενοικίαση γίνεται με ή χωρίς πλήρωμα.

Τέλος, η ιστιοπλοΐα έχει μπει στο πακέτο αναψυχής που προσφέρουν οι ξενοδοχειακές μονάδες, οι οποίες διαθέτουν τα θαλάσσια σκάφη στους πελάτες τους σαν μέρος της συνολικής παροχής υπηρεσιών, χωρίς ιδιαίτερη αμοιβή.

Απ' όλα τα παραπάνω συμπεραίνεται ότι η ιστιοπλοΐα προσφέρει σημαντικά οφέλη στη χώρα μας, σε συνάλλαγμα και σε παγκόσμια προβολή. Εύκολα διαπιστώνει κανείς ότι η εξειδικευμένη αυτή μορφή τουρισμού δεν έχει αναπτυχθεί όσο θα έπρεπε. Τον σπουδαιότερο ρόλο σ' αυτό έχει παίξει η έλλειψη έργων υποδομής. Ήδη η πολιτεία έχει ξεκινήσει μια σειρά έργων και έχει προγραμματίσει κάποια άλλα. Ο προγραμματισμός αυτός περιλαμβάνει έργα νέων λιμανιών, έργα σε φυσικούς όρμους, ορμίσκους ειδικού κάλλους και προστασίας από καιρικές συνθήκες. Έτσι με τα έργα αυτά, θα δοθεί η δυνατότητα προβολής καινούργιων τόπων, καθώς επίσης και η δυνατότητα προβολής της άγνωστης σε πολλούς περιφέρειας της ελληνικής γης και των θαλασσών.

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ

ΕΝΝΟΙΑ, ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ

Όλο και περισσότερα τουριστικά γραφεία και ξενοδοχειακές επιχειρήσεις ανά τον κόσμο συναργάζονται μεταξύ τους, δείχνοντας ενδιαφέρον για την ιδιόμορφη και απαιτητική ομάδα τουριστών, που αποτελεί το σώμα του τουρισμού περιπέτειας.

Μέρος της δυναμικής, ριψοκίνδυνης ομάδας που είναι λάτρης της δράσης, της κίνησης, του απρόοπτου και της φύσης, μπορεί να εκτιμηθεί και ως τμήμα του λεγόμενου *επιλεκτικού τουρισμού*, με την έννοια της υψηλής εισοδηματικής δυνατότητας του τουρίστα, της υψηλής συναλλαγματικής του δαπάνης, αλλά και του υψηλού μορφωτικού του επιπέδου. Ο τουρισμός περιπέτειας απευθύνεται σε όσους επιθυμούν να αισθανθούν εξερευνητές και να βιώσουν με τον πιο έντονο τρόπο την εμπειρία ενός ταξιδιού, που τον επιλέγουν για τις πιο ήπιες εξορμήσεις τους στη φύση.

Ταξίδια περιπέτειας διοργανώνονται και στη χώρα μας με επιτυχία, τόσο για ξένους τουρίστες, όσο και για τους Έλληνες φίλους της δράσης. Αυτή τη στιγμή περίπου δέκα ταξιδιωτικά γραφεία έχουν καταξιωθεί στην αγορά και έχουν να παρουσιάσουν συγκεκριμένες διαδρομές περιπέτειας, δοκιμασμένες και επιτυχημένες. Πολλά απ' αυτά συνεργάζονται με ξενοδοχειακές επιχειρήσεις, οι οποίες στο πλαίσιο του εμπλουτισμού της προσφοράς τους στον πελάτη, τον ενημερώνουν για την πραγματοποίηση τέτοιων εκδρομών και τον διευκολύνουν να συμμετάσχει σε μια τέτοια διοργάνωση, κατά τις ημέρες διαμονής του στην Ελλάδα και στη συγκεκριμένη ξενοδοχειακή μονάδα.

Στο πρόγραμμα των ταξιδιών αυτών μπορεί να ενσωματώνονται στοιχεία εκπαίδευσης, όπως ξεναγήσεις, ενημερωτικές ομιλίες, γνωριμία με τον ντόπιο πληθυσμό, τη φύση, την ιστορία, την αρχιτεκτονική, τις λαϊκές παραδόσεις, τα ήθη και τα έθιμα, την κουζίνα, τη μουσική και τους χορούς ενός ή περισσότερων προορισμών, στοιχεία άθλησης (οδήγηση, ποδηλασία, κατέβασμα ποταμών, πεζοπορίες, ορειβασία, κλπ.), καθώς και στοιχεία περιπέτειας (εξερευνήσεις, σαφάρι, επικίνδυνες διαδρομές, διανυκτερεύσεις στη φύση, ψάρεμα ή κυνήγι για την εξεύρεση τροφής, κλπ.).

Οι επίσημοι φορείς του τουρισμού μέχρι σήμερα δεν έχουν διαφημίσει ιδιαίτερα τη δυνατότητα να ζήσει ο τουρίστας την περιπέτεια στην Ελλάδα, αγνοώντας ίσως πως αυτή η μορφή τουρισμού δεν απαιτεί ούτε ξενοδοχεία πολλών αστέρων, ούτε καζίνα ή γήπεδα golf, ούτε οργανωμένες μαρίνες, ούτε αναπτυξιακή παρέμβαση σε παρθένες περιοχές, ούτε μελέτες διαχείρισης περιοχών. Ο επισκέπτης έρχεται να βιώσει τη ζωή και να γνωρίσει τη φύση ενός τόπου όπως είναι και όχι όπως θα ήθελε, ή όπως περιμένει πως θα είναι.

Με γνώμονα αυτά και σε συνδυασμό με το γεγονός ότι το ξενοδοχειακό δυναμικό της χώρας, όπως και γενικότερα η υπάρχουσα τουριστική υποδομή είναι υπεραρκετά για την ανάπτυξη του τουρισμού περιπέτειας σε κάθε μορφή, είναι ευνόητο πως με μηδενικό κόστος, ή έστω μόνο με το κόστος της απαραίτητης προβολής και διαφήμισης, μπορεί να προσελκυθεί αρκετά μεγάλος αριθμός τουριστών και μάλιστα υψηλής εισοδηματικής στάθμης.

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Απ' τις μορφές που εξετάστηκαν προκύπτουν τα εξής συνολικά συμπεράσματα:

Συγκριτικό πλεονέκτημα ως προς την ανταγωνιστικότητα της χώρας μας έχει ο θαλάσσιος τουρισμός, ο οικοτουρισμός και ο τουρισμός υγείας (ιαματικός). Ζήτηση υπάρχει ήδη και για την κρουαζιέρα, το yachting, το Time Sharing, τον συνεδριακό-εκθεσιακό τουρισμό και τον τουρισμό κινήτρων, καθώς και για τον αγροτουρισμό, ενώ υπάρχουν ενδείξεις δυναμικής πελατείας και για τις υπόλοιπες μορφές. Μορφές που έχουν δυνατότητα αξιοποίησης του υπάρχοντος ξενοδοχειακού δυναμικού είναι κυρίως το Time Sharing, ο συνεδριακός-εκθεσιακός τουρισμός, ο τουρισμός κινήτρων και ο τουρισμός παραχείμασης.

Δυνατότητα προσέλκυσης τουριστών υψηλής εισοδηματικής στάθμης έχουν ο θαλάσσιος, ο συνεδριακός-εκθεσιακός και ο τουρισμός κινήτρων, το Time Sharing και δευτερευόντως ο ορεινός-χιονοδρομικός τουρισμός, ο οικοτουρισμός, ο τουρισμός υγείας, γ' ηλικίας και παραχείμασης. Απαιτήσεις σε σημαντικά έργα υποδομής, ως προϋπόθεση εφαρμογής τους έχουν το yachting, ο συνεδριακός-εκθεσιακός τουρισμός, ο χιονοδρομικός, ο τουρισμός υγείας (ιαματικός) και κατά περίπτωση ο πολιτιστικός και ο αθλητικός τουρισμός.

Η αναμενόμενη τουριστική ωφέλεια απ' την εφαρμογή των νέων μορφών τουρισμού είναι άμεση ή βραχυπρόθεσμη για το θαλάσσιο τουρισμό όπως ήδη λειτουργεί, το Time Sharing που δεν χρειάζεται ειδική υποδομή, το συνεδριακό-εκθεσιακό τουρισμό και τον τουρισμό κινήτρων και υγείας, στην περίπτωση αξιοποίησης των υπάρχουσών εγκαταστάσεων.

ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΠΡΟΤΕΡΑΙΟΤΗΤΑ

Όπως προκύπτει απ' την αξιολόγηση των μορφών που διερευνήθηκαν, τα περισσότερα πλεονεκτήματα συγκεντρώνουν κατά σειρά:

1. ο θαλάσσιος τουρισμός,
2. ο συνεδριακός-εκθεσιακός τουρισμός και ο τουρισμός κινήτρων,
3. η χρονομεριστική μίσθωση (Time Sharing),
4. ο τουρισμός υγείας (ιαματικός).

Ο οικοτουρισμός, με θετικές επιπτώσεις κυρίως ως προς το περιβάλλον και την περιφερειακή ανάπτυξη, αλλά με μικρές δυνατότητες από πλευράς αριθμού προσελκυσμένων τουριστών και οικονομικής απόδοσης, διακρίνεται για τη μεσοπρόθεσμη δυνατότητα μεταβολής της εικόνας του ελληνικού τουρισμού, σε μια εποχή ιδιαίτερα ευαίσθητοποιημένη ως προς το περιβάλλον.

Ο αγροτουρισμός έχει ήδη αναπτυχθεί σε λανθασμένη βάση, με δυσμενείς επιπτώσεις ως προς την υποβάθμιση του τουρισμού και του περιβάλλοντος και δεν κρίνεται σκόπιμο ν' αναπτυχθεί περαιτέρω πάνω στο ίδιο πρότυπο. Η επανατοποθέτησή του σε νέα βάση, η οργάνωση των ήδη υπάρχουσών εγκαταστάσεων και η αναβάθμιση της λειτουργίας του, θα πρέπει να προηγηθούν οποιασδήποτε νέας μορφής σχετικών προγραμμάτων.

Ο τουρισμός γ' ηλικίας είναι είδος τουριστικής πελατείας συνεχώς αυξηνόμενης, που μπορεί να δραστηριοποιηθεί σε όλες σχεδόν τις μορφές τουρισμού. Ο τουρισμός παραχείμασης, τέλος και ο γυμναστικός τουρισμός χαρακτηρίζονται από περιορισμένη αριθμητικά ζήτηση και ασήμαντη οικονομική απόδοση.

ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ – ΠΛΕΓΜΑΤΑ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Με τον όρο πλέγμα ή σύστημα μορφών εννοείται η ανάπτυξη περισσότερων από μία μορφών τουρισμού σε μια περιοχή, μέσα από σύνθετα ολοκληρωμένα αναπτυξιακά προγράμματα, αυθύπαρκτα ή σε συσχετισμό με το μαζικό τουρισμό. Τα προγράμματα αυτά διαμορφώνονται με βάση τους τουριστικούς πόρους και τις χωροταξικές ιδιαιτερότητες της περιοχής και με στόχους τουριστικής πολιτικής ή περιφερειακής ανάπτυξης, λαμβάνοντας υπόψη και την υπάρχουσα τουριστική υποδομή. Κύριο χαρακτηριστικό των πλεγμάτων μορφών τουρισμού είναι η συμπληρωματικότητα στο υπάρχον πρότυπο του μαζικού τουρισμού, το οποίο έρχονται να εμπλουτίσουν και να αναβαθμίσουν σταδιακά, ώστε να επιτευχθεί ο επιθυμητός επηρεασμός του.

Τα πλέγματα που προτείνονται χωρίζονται σε δύο ομάδες, αυτή που σχετίζεται με το *μαζικό, οργανωμένο τουρισμό* και αυτή που αφορά την *αυτόνομη ανάπτυξη* κάποιων μορφών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η υπάρχουσα κατάσταση του τουρισμού στην Ελλάδα κυριαρχείται από τον εισερχόμενο μαζικό τουρισμό, δηλαδή τον παραθαλάσσιο τουρισμό θερινών διακοπών, που αναπτύχθηκε με κινητήρια δύναμη την ιδιωτική πρωτοβουλία. Η έλλειψη προγραμματισμού στην ανάπτυξη αυτή οδήγησε σε αρνητικές οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις.

Κρατικές παρεμβάσεις για την αναπροσαρμογή του τουριστικού προτύπου έγιναν τα τελευταία χρόνια, με τον προγραμματισμό και τη μερική υλοποίηση υποδομής για την ανάπτυξη του θαλάσσιου, θεραπευτικού και χιονοδρομικού τουρισμού και με την προσπάθεια δημιουργίας θεσμικού πλαισίου και ικανοποίησης προϋποθέσεων για την ανάπτυξη και άλλων νέων μορφών τουρισμού.

Διαπιστώθηκε ότι το πρότυπο του μαζικού τουρισμού είναι αδύνατο να αντικατασταθεί άμεσα με άλλο, αλλά μπορεί να υποστεί, οριακές αρχικά, διορθώσεις για τη μείωση των αρνητικών επιπτώσεων και την προσαρμογή του στη ζήτηση. Διαπιστώθηκε ακόμα ότι το ίδιο το τουριστικό πρότυπο έχει την τάση ν' αναπροσαρμόζεται ως προς την εκάστοτε ζήτηση, ενώ παράλληλα έχει την δυνατότητα και να την κατευθύνει. Πράγματι, διεθνώς παρατηρείται τάση διαφοροποίησης ζήτησης-προσφοράς προς νέες μορφές και προς πολλαπλές δραστηριότητες, μέσα στα πλαίσια του μαζικού οργανωμένου τουρισμού που ήδη αναπροσαρμόζεται.

Η μεταβολή του προτύπου του μαζικού τουρισμού μπορεί να επιτευχθεί με σταδιακή αναδιάρθρωση της τουριστικής προσφοράς της χώρας. Ο λόγος είναι ότι ο ελληνικός τουρισμός οικοδομήθηκε σύμφωνα με την αλλοδαπή μαζική ζήτηση. Επομένως οποιαδήποτε άμεση μεταβολή στα βασικά χαρακτηριστικά του κλάδου είναι ανέφικτη και ανεπιθύμητη. Αντίθετα, παρακολούθηση των τάσεων της ζήτησης προς νέες μορφές και ειδικές πελατείες και η σταδιακή προσαρμογή σ' αυτές είναι δυνατόν να επιφέρει μεσοπρόθεσμα την επιθυμητή αναδιάρθρωση του τουριστικού προτύπου.

Η βελτίωση επομένως του ελληνικού τουριστικού προτύπου, με βασικό άξονα την ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού, είναι συνάρτηση σειράς παρεμβάσεων σε όλο το φάσμα των τουριστικών δραστηριοτήτων. Η διαχρονική επιρροή των παρεμβάσεων αυτών προσδιορίζει το επιθυμητό αποτέλεσμα, από πλευράς προτεραιότητας προγραμματισμού εφαρμογής αλλά και επιπτώσεων. Βραχυπρόθεσμες, μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες επιλογές συνιστούν και

συνθέτουν την στρατηγική για την επίτευξη των στόχων και είναι δυνατό ν' αποτελέσουν πολύτιμο εργαλείο τουριστικής πολιτικής.

Το European Travel Commission (Mega Trends of Tourism in Europe 1990-2000, Working Group of Research Directors in the ETC.), σε μια έρευνα για τις τάσεις που θα επικρατήσουν αυτήν τη δεκαετία, αναφέρθηκε με σημαντική λεπτομέρεια στα χαρακτηριστικά και τις επιθυμίες των καταναλωτών, παρά το γεγονός ότι η αξιολόγηση αυτών των δεδομένων σήμερα έχει εξαιρετικές δυσκολίες, λόγω της πολυπλοκότητας των κοινωνικοοικονομικών παραμέτρων. Η έρευνα αυτή παραθέτει σημαντικές πληροφορίες, όπως το γεγονός ότι οι δαπάνες για ταξίδια και κυρίως για μεταφορές θα αυξηθούν σημαντικά, καθώς επίσης και ο αριθμός των διακοπών ανά άτομο, παρά το γεγονός ότι οι διακοπές θα έχουν μικρότερη διάρκεια. Αυξημένη θα είναι επίσης η ζήτηση της ποιότητας, καθώς επίσης και των διακοπών που προϋποθέτουν μεγάλες μετακινήσεις από και προς Ευρώπη. Ταυτόχρονα θα αυξηθεί ο αριθμός των επισκέψεων των Ευρωπαίων στις ευρωπαϊκές πόλεις, ενώ σημαντικές αυξήσεις αναμένονται σε ταξίδια για συνεδριακό-εκθεσιακό τουρισμό και τουρισμό κινήτρων.

Μια άλλη σημαντική επισήμανση είναι η αύξηση των χειμερινών διακοπών, ειδικότερα για πολιτιστικούς λόγους, ενώ σημαντικές αυξήσεις αναμένονται σε δύο ακόμη κατηγορίες τουριστών, αυτές της τρίτης ηλικίας και των νέων. Είναι επίσης εμφανές ότι ο τουρισμός ο οποίος συνδέεται με πολιτιστικά ενδιαφέροντα και ενεργητικές διακοπές θα αυξηθεί συγκριτικά με ταχύτερους ρυθμούς. Το κόστος, σε σχέση με την ποιότητα των καταλυμάτων και του περιβάλλοντος του τόπου προορισμού, θ' αποτελέσουν τους σημαντικότερους παράγοντες έλξης επισκεπτών στο μέλλον.

Η αναφορά των παραπάνω τάσεων έχει σα σκοπό τη διαπίστωση του βαθμού ετοιμότητας σε πολιτικό και επιχειρηματικό επίπεδο, καθώς και επίπεδο φορέων για την ικανοποίησή τους.

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Παρά το γεγονός ότι η ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια θεωρείται από τις μεγαλύτερες μορφές συναλλάγματος στην οικονομία της χώρας, δημιουργήθηκε μια πληθώρα προβλημάτων, κυρίως για λόγους έλλειψης μακροχρόνιας πολιτικής. Πρέπει να σημειωθεί ότι τα προβλήματα αυτά ήταν το αποτέλεσμα της επιρροής όχι μόνο ενδογενών παραγόντων, αλλά και εξωγενών (ταξιδιωτικές οδηγίες), οι οποίοι επηρέασαν επίσης και τον ευρύτερο χώρο. Παράλληλα, η ποιοτική στάθμη των τουριστών και οι συναλλαγματικές απολαβές μειώθηκαν σημαντικά, διότι η πολιτική υπαγορευόταν πλέον από τους ξένους tour operators οι οποίοι, εκμεταλλευόμενοι τη μικρή διαπραγματευτική ικανότητα και την έλλειψη κρατήσεων, προσέφεραν εξαιρετικά χαμηλές τιμές, σε σχέση με την ποιότητα των καταλυμάτων στους τόπους υποδοχής.

Είναι σαφές ότι οι ενδογενείς παράγοντες (θέματα περιφερειακής ανάπτυξης, προβολής, marketing, εξειδικευμένης έρευνας και εκπαίδευσης, υποδομής και ανωδομής, προστασίας και ανάδειξης του φυσικού περιβάλλοντος και άλλων πόρων, εξέλιξης και εμπλουτισμού θεσμών/νομοθεσίας) είναι αυτοί που συντέλεσαν στη δημιουργία εξαιρετικά δυσάρεστων επιπτώσεων σ' ένα μεγάλο αριθμό τομέων, καθώς επίσης και μιας δυσάρεστης εικόνας των ποιοτικών χαρακτηριστικών και δυνατοτήτων του τουρισμού. Θα πρέπει λοιπόν η οποιαδήποτε πολιτική του μέλλοντος να κληθεί ν' αναβαθμίσει και να εξαλείψει τα διαρθρωτικά προβλήματα που διαμορφώθηκαν με την ανάπτυξη του μαζικού τουρισμού και που θα συνεχίσουν

σε μεγάλο βαθμό να επηρεάζουν την λειτουργία της οποιασδήποτε τουριστικής πολιτικής στη χώρα.

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Τα συμπεράσματα της μελέτης αυτής αποδεικνύουν ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των κυρίαρχων τάσεων, θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ευνοϊκό για την ανάπτυξη των μορφών αυτών στην Ελλάδα, υπό ορισμένες προϋποθέσεις. Είναι προφανές, ότι ανάλογα με τη μορφή τουρισμού ποικίλει και ο βαθμός στον οποίο αυτή ευνοείται από τις διεθνείς τάσεις, τη χωροθέτηση, το κλίμα, το φυσικό περιβάλλον και το κατά πόσο η υπάρχουσα υποδομή θα μπορούσε να εξυπηρετήσει την υλοποίηση των μορφών τουρισμού. Είναι επίσης προφανής η διαφοροποίηση, όσον αφορά τις επιπτώσεις της κάθε μορφής στην οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη, σε κοινωνικές παραμέτρους και στο περιβάλλον, των οποίων η έκφραση διαφοροποιείται ανάλογα με την τοπική, περιφερειακή και εθνική κλίμακα.

Οι προϋποθέσεις οι οποίες πρέπει να ικανοποιηθούν για την αποτελεσματική εφαρμογή αυτών των μορφών, ποικίλουν ανάλογα με:

- το χρόνο ανάπτυξης (βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα, μακροπρόθεσμα),
- τις επενδύσεις, την εκπαίδευση, την προβολή-marketing,
- τις θεσμικές και ρυθμιστικές τροποποιήσεις,
- την υφιστάμενη κατάσταση, η οποία θα πρέπει να βελτιωθεί μέσω μιας πολιτικής που θα μειώσει τα διαρθρωτικά προβλήματα του κλάδου και θα λάβει σοβαρά υπόψη τις αναγκαίες και άμεσα επιβαλλόμενες παρεμβάσεις,
- τη σχέση προσφοράς-ζήτησης.

Ο βαθμός εκπαίδευσης των εργαζομένων στον κλάδο, η επαγγελματική τους συνείδηση, η ικανοποίηση απ' τις οικονομικές και ασφαλιστικές απολαβές τους, η επαγγελματική τους κατοχύρωση και οι σχέσεις τους με εργοδότη και κράτος, αποτελούν παράγοντες απ' τους οποίους εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό η επιτυχία ή όχι ενός τουριστικού προγράμματος. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ακόμα και η καλύτερη οργάνωση marketing, προβολή, κτλ., δεν μπορεί να επιτύχει χωρίς τον ανθρώπινο παράγοντα.

Η κάλυψη των ανωτέρω προϋποθέσεων θα πρέπει ν' αποτελέσει άμεσο αντικείμενο ενδιαφέροντος των φορέων του τουρισμού, πολύ περισσότερο σήμερα, που παρουσιάζονται αυξημένα τα προβλήματα εργασιακών σχέσεων, έλλειψη επαγγελματικότητας και υποβάθμισης των προσφερόμενων υπηρεσιών, που επηρεάζουν σοβαρά την ανταγωνιστικότητα της χώρας.

Σε σχέση με θέματα που αφορούν προσφορά και ζήτηση, ιδιαίτερη σημασία για τις νέες μορφές τουρισμού πρέπει να δοθεί στο βαθμό συνδυαστικότητας, όπως για παράδειγμα σε μερικά κοινά χαρακτηριστικά μορφών που αφορούν την εποχικότητα (οικοτουρισμός, χειμερινός τουρισμός, τουρισμός παραχείμασης), τα ειδικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων (τουρισμός υγείας και τρίτης ηλικίας), τις επενδύσεις σε υποδομή και οργάνωση (συνεδριακός και χιονοδρομικός τουρισμός), των στόχων περιφερειακής και τοπικής ανάπτυξης, καθώς επίσης και σε θέματα εκπαίδευσης προσωπικού και ειδικούς στόχους για την προβολή ειδικών μορφών που αφορούν συναφείς ομάδες.

Σημαντικό ρόλο παίζουν όχι μόνο ο απαιτούμενος χρόνος ανάπτυξης σε σχέση με τις ειδικές ανάγκες που πρέπει να ικανοποιηθούν σε θέματα οργάνωσης, υποδομής, εκπαίδευσης, κλπ., αλλά επίσης οι επιλογές τις οποίες πρέπει η τουριστική πολιτική να υιοθετήσει.

Άλλοι σημαντικοί παράγοντες, όπως το κόστος μιας επένδυσης ή οι κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις της, αποτελούν τα κυριότερα κριτήρια αξιολόγησης της σκοπιμότητας και βιωσιμότητας της πολιτικής αυτής.

Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι υπάρχουν ορισμένες μορφές (οικοτουρισμός, συνεδριακός και εκθεσιακός τουρισμός) για τις οποίες, μια αυστηρή εφαρμογή των των κριτηρίων θα είχε μάλλον αρνητικό αποτέλεσμα, κυρίως σε ότι αφορά την οικονομική πλευρά της επένδυσης. Στην περίπτωση του οικολογικού τουρισμού οφείλεται στον περιορισμένο κύκλο απήχησης της προσφοράς, ενώ στην περίπτωση του συνεδριακού και εκθεσιακού τουρισμού το υψηλό κόστος υποδομής, οργάνωσης και προβολής δεν συνεπάγεται άμεσα οικονομικά οφέλη.

Απ' την πλευρά όμως του βαθμού προτεραιότητας, υπάρχει μια θετική άποψη όσον αφορά τον οικολογικό τουρισμό, αφού συνεισφέρει με εξαιρετικά αποτελεσματικό τρόπο, μέσω των εμπειριών των συμμετεχόντων, στην αποκατάσταση της εικόνας που μέχρι σήμερα εσφαλμένα είχε προβληθεί στους ξένους επισκέπτες, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την εξαιρετικά καλή κατάσταση και τα σπάνια χαρακτηριστικά του ελληνικού φυσικού τοπίου. Στην περίπτωση του συνεδριακού τουρισμού, λόγω της φύσης των συμμετεχόντων, οι οποίοι μπορούν να επηρεάσουν ένα μεγάλο αριθμό επισκεπτών, υποβοηθείται η αναθεώρηση της προς τα έξω προβαλλόμενης εικόνας του ελληνικού χώρου. Επίσης προκύπτουν οικονομικά οφέλη σε δραστηριότητες που είναι συνυφασμένες με την παρουσία του συνεδριακού κέντρου (ξενοδοχεία, εστιατόρια, κλπ.).

Σημαντική θεωρείται επίσης, στην ανάπτυξη μιας πολιτικής νέων μορφών τουρισμού η χρησιμότητά τους, που προκύπτει από την χωροθέτησή τους σε περιοχές που θεωρούνται σήμερα είτε τουριστικά κορεσμένες, ή δεύτερης προτεραιότητας, από την άποψη σημαντικής οικονομικής δραστηριότητας. Η χωροθέτηση συγκεκριμένων μορφών τουρισμού σε κορεσμένες περιοχές, θα μπορούσε να επιφέρει την αναβάθμιση και να δημιουργήσει την αρχή μιας ποιοτικής εξέλιξης.

Η συμπόρευση με τις εξελίξεις του τουριστικού τομέα, απαιτεί υψηλό βαθμό ποιοτικής και ποσοτικής πληροφόρησης, που αφορά ένα μεγάλο αριθμό θεμάτων (δημογραφικής, κοινωνικοπολιτικής υφής, προσφοράς και ζήτησης, νέων αγορών, κλπ.). Η πληροφόρηση αυτή και η συνεχής παρακολούθηση των εξελίξεων, άμεσα συνδεδεμένες με τον τουρισμό, κάνουν ευκολότερη και αποτελεσματικότερη την έρευνα, όσον αφορά τις ανάγκες και τις απαιτήσεις των πελατών. Είναι λοιπόν προφανές, ότι οι σημαντικότερες παραμβάσεις θα πρέπει να γίνουν στον τομέα μελετητικής-ερευνητικής υποδομής, όπου μειονεκτεί σημαντικά η χώρα μας.

Παρά τις συνεχείς προσπάθειες για αναβάθμιση και εκσυγχρονισμό της τουριστικής δραστηριότητας, εξακολουθούν να υπάρχουν κάποιες ενέργειες, όπως η έρευνα της αλλοδαπής και της ημεδαπής αγοράς, η υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος, οι ελλείψεις στην εκπαίδευση, την οργάνωση, την πληροφορική και τις εξειδικευμένες εξυπηρετήσεις, καθώς και η έλλειψη επαγγελματισμού, που τείνουν να εκμηδενίσουν τα οποιαδήποτε συγκριτικά πλεονεκτήματα έχει παρουσιάσει μέχρι σήμερα η χώρα μας.

Η οποιαδήποτε πολιτική ανάπτυξης του τουρισμού, θα πρέπει να επικεντρώσει το ενδιαφέρον της σε δύο κυρίως σενάρια, που θα οδηγήσουν σε μια ολοκληρωμένη αξιολόγηση των φυσικών πόρων της χώρας.

Το πρώτο σενάριο εμπεριέχει τα χαρακτηριστικά του βραχυπρόθεσμου οφέλους και αναμφισβήτητα έχει συμβάλει στη λύση μερικών τουλάχιστον οικονομικών προβλημάτων της χώρας, αξιοποιώντας τους πεπερασμένους φυσικούς πόρους.

Το δεύτερο σενάριο, το οποίο είναι περισσότερο συμβατό με την ανάπτυξη των νέων και ειδικών μορφών τουρισμού, με κύριο στοιχείο την ποιοτική αναβάθμιση και την προσέλκυση υψηλότερων εισοδηματικών τάξεων, υπαγορεύει μια στρατηγική ανάπτυξης, η οποία απαιτεί μια τακτική που από οικονομική άποψη εξασφαλίζει μακροπρόθεσμα πολύ υψηλές αποδόσεις στο επενδεδυμένο κεφάλαιο και πολύ περισσότερο ανεπτυγμένη κοινωνική και επαγγελματική συνείδηση.

Τέλος, είναι πλέον φανερό ότι η μετάβαση στο δεύτερο πρότυπο ανάπτυξης, προσδίδει ιδιαίτερη σπουδαιότητα στο ρόλο των κρατικών φορέων, οι οποίοι πρέπει να παρέμβουν, ώστε να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξή του και παράλληλα να μειώσουν τις αρνητικές επιπτώσεις της μετάβασης απ' το ένα πρότυπο ανάπτυξης στο άλλο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Κουζέλης, Α. (1997), «Επιπτώσεις της Συναλλαγματικής Πολιτικής στις Πρόσφατες Επιδόσεις του Τουριστικού Τομέα», ΙΤΕΠ.
- Κουζέλης, Α. (1998), «Περιφερειακή Ανάπτυξη της Ελλάδας και Τουρισμός», ΙΤΕΠ.
- Μηναΐδης, Β. (1997), «Επιμήκυνση της Τουριστικής Περιόδου».
- Ρερές, Κ. (1997), «Αερομεταφορές και Τουριστική Ανάπτυξη», Έκθεση ΙΤΕΠ, Τεύχος 2.
- Τσίτουρας, Α. (1998), «Η Εποχικότητα του Τουρισμού στην Ελλάδα και στις Ανταγωνίστριες Χώρες», ΙΤΕΠ.
- Παυλόπουλος, Π. Γ. (1998), «Το Πανόραμα του Παγκόσμιου Τουρισμού», ΙΤΕΠ.
- Παυλόπουλος, Π. Γ. (1999), «Το Μέγεθος και η Δυναμική του Τουριστικού Τομέα», ΙΤΕΠ.
- Παυλόπουλος, Π. Γ. (1999), «Θέματα Οικονομικής και Τουριστικής Πολιτικής», ΙΤΕΠ.
- Παυλόπουλος, Π. Γ. (2001), «Ο Χειμερινός Τουρισμός στην Ελλάδα: Ανάλυση, Συμπεράσματα, Προτάσεις», ΙΤΕΠ.
- Παπανίκος, Γ. (1999), «Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004 και οι Επιπτώσεις στον Ελληνικό Τουρισμό», ΙΤΕΠ.
- Βαρβαρέσος, Σ. (1998), «Τουρισμός, Έννοιες, Μεγέθη, Δομές», Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα.
- Μαρούλης, Δ. (1997), «Η Ελληνική Συναλλαγματική Πολιτική και Ανταγωνιστικότητα: Υπό την Επίδραση των Ελληνικών Εξελίξεων στις Διεθνείς Αγορές», ΚΕΠΕ.
- Σπαθή, Σ. Κ. (2000), «Ο Ιαματικός Τουρισμός και η Ανάπτυξη του Τουρισμού Υγείας στην Ελλάδα», ΚΕΠΕ.
- Αθανασόπουλος, Κ. (1995), «Θεσμικό Πλαίσιο Περιφερειακής Ανάπτυξης», Γ' Έκδοση.
- Παπαδασκαλόπουλος Α. (1995), «Ποσοτική Περιφερειακή Ανάλυση: Βασικές Αρχές και Κατευθύνσεις», Παπαζήσης.
- ΕΟΤ (1999), «Marketing Plan για τον Ελληνικό Τουρισμό».
- ΙΤΕΠ (1997), Ποιότητα του Ελληνικού Τουριστικού Προϊόντος, *Ελληνική Οικονομία και Τουρισμός*.
- ΙΤΕΠ (1998), Υποτίμηση της Δραχμής και Τιμολογιακή Πολιτική, *Ελληνική Οικονομία και Τουρισμός*.
- ΙΤΕΠ (1998), Σύγκριση των Εποχικών Προτύπων στις Κύριες Ανταγωνίστριες Χώρες, *Ελληνική Οικονομία και Τουρισμός*.
- ΙΤΕΠ, «Ελληνική Οικονομία και Τουρισμός», Διάφορα τεύχη.
- ΕΣΥΕ (1994), «Έρευνα για την Τουριστική Δαπάνη και τα Σχετικά Χαρακτηριστικά των Εγχωρίων Τουριστών».
- Πατσουράτης, Β. Α. (2002), «Η Ανταγωνιστικότητα του Ελληνικού Τουριστικού Τομέα», ΙΤΕΠ.

